

Томас Харди

ТЕС
ОТ РОДА
Д'ЪРЪЪРВИЛ

ТОМАС ХАРДИ

ТЕС ОТ РОДА Д'ЪРБЪРВИЛ

Превод: Веселин Измирлиев, Л. Велинов

chitanka.info

ГЕОРГИ ПАПАНЧЕВ

ТОМАС ХАРДИ — МАЙСТОР НА „ХАРАКТЕРИ И ОБСТОЯТЕЛСТВА“

Към края на миналия век, в разцвета на творческите си сили и на върха на славата си като романист, Томас Харди взема решение да не пише повече романи. Той продължава да живее и твори над тридесет години след това, но никога вече не се връща към романа, а посвещава останалата част от живота си на поезията. Причината — яростната кампания срещу последния му роман „НЕВЗРАЧНИЯТ ДЖУД“ (1895) в английската преса. Пък и не само в английската. Авторката на един от първите отзиви за романа в американския печат се възмуцава: „Какво се е случило с Томас Харди?... Аз съм потресена и ужасена!... Мислех си, че «ТЕС» е достатъчно лоша книга, но тя е като мляко за бебета в сравнение с «ДЖУД»... Когато завърших четенето, отворих прозореца, за да влезе чист въздух, погледнах рафтовете на библиотеката и си казах: «Слава богу, че имаме Киплинг, Стивънсън, Бари и мисис Уорд! Ето четирима велики писатели, които никога не са оставяли таланта си да се погубва в праха.»“

Този пасаж е доста умерен по тон в сравнение с останалите невъздържани нападки срещу Харди, но все пак е достатъчно показателен. И то не само за реакцията срещу „ТЕС ОТ РОДА Д'ЪРБЪРВИЛ“ и „НЕВЗРАЧНИЯТ ДЖУД“. В него се поставят и въпросите за мястото на писателя сред съвременниците му, за неговата личност и за същността на творчеството му. Времето вече е казало думата си по въпроса за ролята на Харди и сравнението с Киплинг, Стивънсън, Бари и Уорд може да предизвика само недоумение или насмешка, защото първите двама са безспорно много добри писатели за деца, но едва ли днес някой би ги нарекъл „велики“, а последните двама са напълно забравени и представляват интерес само за специалистите, докато Харди е признат за класик на английската литература. Значително по-любопитни са останалите два въпроса.

„Какво се е случило с Томас Харди?“ Този привидно невинен реторичен въпрос има за цел да сведе всичко, което е неприятно или неприемливо в творчеството на автора, до някои лични качества или обстоятелства. Та нали по подобен начин проблемът за страдащите деца в романите на Дикенс се обяснява с горчивото му детство и унижителния труд в склада за вакса, а страстният протест в романите на Шарлот Бронте с несподелената ѝ любов към нейния преподавател К. Егер. Впрочем склонността на буржоазните журналисти, критици и биографи да се ровят в „кошовите с мръсно бельо“ е известна доста отдавна и неслучайно Текери и Мередит, запознати много добре с журналистическата и издателската практика от онова време, завещават на децата си да не допускат никакви биографии за тях.

Но Харди не е писател, в чийто личен живот могат да се открият скрити доказателства за някои страни на творчеството му. Той не е болезнено чувствителна душа, осакатена от нещастни обстоятелства; в живота му няма трагични периоди, оставили своя отпечатък върху романите му, нито пък тайнствени фактори, позволяващи да се правят романтични догадки като тези за ролята на „смуглата дама“ в сонетите на Шекспир. Напротив, без да е лишен от драматични или кризисни моменти, животът му е сравнително беден на събития и никое от личните му преживявания не може да служи като ключ за разбиране на мрачното и трагичното в произведенията му. Роден на 2 юни 1840 год. в с. Ъпър Брокхямптън, близо до гр. Дорчестър, Харди прекарва по-голямата част от живота си в своя роден край. Може би това е една от причините за малко снизходителното отношение на критиците към него (Хенри Джеймс го нарича „добрият малък Томас Харди“, а Честъртън — „селският атеист“), които нерядко го представят като малко ограничен, самоук провинциалист, който не се отличава нито с големи познания, нито с широки житейски възгледи. Такава опростена преценка за него доминира дълго време в английската литература и по този начин се създава малко изопачена представа за човека и твореца Томас Харди, променени едва в наши дни. Син на майстор строител и реставратор и (подобно на Тес) потомък на старинен благороднически род, Харди получава образование и знания, които са доста солидни за онова време. Слаб и болнав като дете, той тръгва на училище на осемгодишна възраст, но се научава да чете и пише още на пет години. Отначало посещава местното училище, но след година се прехвърля в

Дорчестър, като всеки ден ходи на училище и се връща оттам пеша. Напуска училище на шестнадесет години. Родителите му го готвят за свещеник, но той постъпва на работа в кантората на архитекта Джон Хикс в Дорчестър. Това е много важен период от живота му. Въпреки че работи в града, той продължава да живее с родителите си на село и да ходи на работа и се връща оттам пеша. Ранните утринни и късните вечерни разходки, както и честите му професионални пътувания до различни места в родния му край (основната работа на фирмата е реставриране на църкви) са източник на много впечатления, пресъздадени по-късно като художествен материал в произведенията му. Страстен читател още от ранно детство, той използва всяка свободна минута за самообразование — научава френски и латински, учи и старогръцки. Приблизително по това време започва да пише и стихове — увлечение, в което той упорствува през целия си живот, дори когато се занимава с архитектура или пише романи. Любовта му към литературата и езиците е толкова голяма, че през 1860 год. постъпва като студент по съвременни езици в Лондонския университет („Кингс колидж“), като същевременно продължава да изучава готическа архитектура под ръководството на известния по онова време лондонски архитект сър Артър Бломфийлд. През 1863 г. получава наградата и медала на Института на британските архитекти за студията си „Цветна тухлена и теракотна архитектура“, както и наградата „Тайт“ за архитектурен проект. Но бедността, напрегнатата работа, непрекъснатото четене и задушавачата атмосфера на големия град, с който Харди изобщо не успява да свикне, подкопават здравето му и той се завръща отново в Дорчестър, за да продължи работата си като архитект и реставратор при Джон Хикс. Скоро след това се запознава с Ема Джифърд, за която се оженва през 1874 г. Литературните му амбиции постепенно надделяват и той се отдава на литературата, но продължава (с малки прекъсвания) да живее в околностите на Дорчестър до смъртта си през 1928 г.

Както се вижда, в живота му няма нищо, което би могло да обясни песимизма, фатализма и трагизма в романите му, а твърденията, че може би през злополучния лондонски период и той като Ейнджъл Клеър е имал някакво преживяване, изпълнило го с чувство за вина и отвращение от себе си и от другите, трябва да се приемат само като недоказани предположения. Що се отнася до

личността му, известно е, че и най-върлите му противници не отричат, че неподкупната му честност, упоритостта и трудолюбието му са били пословични, а хуманизмът, демократизмът и атеизмът на Харди личат ясно във всичките му произведения. Освен това той получава сравнително високо образование за онова време и тъй като следи не само художествената, но и научната литература, познава доста добре както различните научни и философски теории и идеи, така и старинната архитектура, изобразителното изкуство, музиката и фолклора, към които проявява интерес през целия си живот.

Очевидно, за да разберем кое е „потресло и ужасило“ американската рецензентка, както и онова, което е направило от Харди класик на английската литература, необходимо е да проследим творческия път на писателя и да хвърлим поглед върху епохата, през която живее и твори. Литературната дейност на Харди започва в края на 60-те и началото на 70-те години на миналия век, когато създателите и най-ярките представители на английския критически реализъм — „блестящата плеяда“ романисти, включваща Дикенс, Текери, сестрите Бронте и Е. Гаскъл — вече са завършили творческия си път или са към края му. Това е началото на нов етап в развитието на английската литература, който се характеризира с ожесточени спорове за същността и функциите на изкуството, борба между привържениците на реализма и представителите на редица нови художествени течения и направления (декаданс, натурализъм, неоромантизъм, „литература на действието“ и т.н.), които нерядко са предшествувани от шумно прокламирани литературни манифести. Тогава се забелязват и някои признаци на криза в английския реалистичен роман — рязко засилване на интереса към сензационното, силно изразени ескейпистки тенденции, проникване на различни буржоазни теории и на първо място на позитивизма и детерминизма и т.н. В същност това е конкретно отражение на началото на общата криза в буржоазното общество от епохата на империализма, проявило се особено силно като криза на буржоазното съзнание, култура, изкуство и литература. Тъкмо тогава периодът на относителна икономическа стабилизация в Англия приближава своя край. Вярно, Англия все още продължава да бъде и „световна работилница“, и „владетелка на моретата“, и „империя, над която слънцето никога не залязва“, т.е. тя продължава своята промишлена, търговска и колониална експанзия. Но с навлизането в

епохата на империализма и монополистичния капитализъм борбата за хегемония с двете ѝ главни конкурентки — Германия и САЩ — приема нова фаза, която постепенно води до упадък, а след Първата световна война и до рухването на мита за „величието на добрата стара Англия“ и на всичко, което олицетворява Британската колониална империя. Бурното развитие на науката и особено епохалните открития от втората половина на XIX век оказват също огромно влияние върху умовете на хората. Дарвин и неговите последователи публикуват редица книги с нови идеи, които променят изцяло начина на мислене на съвременниците им. Научните открития, доказали несъстоятелността на религиозните представи за същността на природата и човека, подготвят почвата за социалистическите идеи, които постепенно разрушават традиционните представи за обществото, религията и морала. Естествено поетите са между първите, които попадат под влиянието на новите теории и идеи, като на свой ред им вдъхват нов живот в своето творчество. А Харди поглъща жадно както книгите на учените и мислителите, така и книгите на поетите и романистите. В тях той търси истината, която да му помогне да разбере същността на явленията и събитията от заобикалящата го действителност и да се ориентира правилно в сложната и противоречива картина на съвременния свят. Епохалните събития, на които той е жив свидетел, поставят и пред него, както и пред всеки друг художник въпроса за мястото му като творец в борбата между експлоатирани и експлоататори. Като мислещ човек и честен художник, той не може да приеме нито наивните утехы на християнската, религия, нито елементарните обяснения и готовите отговори на буржоазния конформизъм. И той като повечето истински творци отхвърля философията на утилитаризма, и той като тях се лута, въввлечен в процеса на постепенно разместване и поляризиране на позициите на писателите, когато едни се увличат от „социалния дарвинизъм“, т.е. учението за развитието на обществото по принципите на естествения подбор, други — от реакционните теории на Шопенхауер и Ницше, трети от социалистическите идеи. Харди също плаща данък на подобни увлечения и в творчеството му безспорно се чувства влиянието както на някои идеи на позитивизма и детерминизма, така и на Ницше и Шопенхауер, но той търси свое решение и извървява дълъг и труден път до онова, което представлява

истината за него. В един период обаче, когато се създават благоприятни условия за възникването и развитието на декаданса, натурализма, неоромантизма и буржоазно-апологетската „литература на действието“, което значително отслабва позициите на реализма, той стои неотстъпно на реалистични и демократични позиции.

Първото му отпечатано произведение е статията „Как си построих къща“, публикувано анонимно в сп. „Чеймбърс Магазин“ през 1865 г. Той все още продължава да пише стихове, но съзнава, че за да може да превърне литературата в своя професия, е необходимо да се изяви като романист. Интересна и многозначителна е творческата история на първия му роман „БЕДНЯКЪТ И ДАМАТА“, предложен за печат в издателство „Чапман и Хол“ през 1868 г. Консултант на издателството е известният английски писател Джордж Мередит. Той отхвърля предложението ръкопис, но наред със слабостите на набитото му око открива и безспорните способности на талантливия млад автор. Поканва го на лична среща и го убеждава да оттегли ръкописа си, като същевременно го окуражава да предложи нещо друго и му дава конкретни съвети за онова, което би се приело за печат. Харди оттегля ръкописа си и от него оцелява само един фрагмент (отпечатан значително по-късно под заглавие „НЕБЛАГОРАЗУМИЕТО НА ЕДНА БОГАТА НАСЛЕДНИЦА“), от който трудно може да получим точна представа за самия роман или за причините, поради които той не е приет за издаване. И все пак, въпреки че ръкописът е унищожен при малко особени обстоятелства (по време на Общата стачка в Англия през 1926 г.) от самия Харди, а всички, които са го чели, се въздържат да говорят за него, съществуват достатъчно косвени доказателства, че първият роман на Харди е представлявал остра сатира от социалистически позиции. Очевидно опитният Мередит е бил достатъчно прозорлив, за да разбере, че публикуването на такъв „бунтарски роман“ би провалило литературната кариера на младия Харди, и достатъчно благороден, за да насърчи начеващия писател.

Харди приема съветите му и прави опит да спечели благоразположението на тогавашната читателска публика, като задоволи вкуса ѝ към сензационното с романа си „ОТЧАЯНИ СРЕДСТВА“ (1871), публикуван анонимно със собствени пари. Това е заплетена любовна история, изпълнена с тайнствени явления, неочаквани постъпки, много изненади и детективски разследвания в

стила на Уилки Колинс. Но едва следващият му роман „ПОД ЗЕЛЕНОТО ДЪРВО“ (1872) — романтична любовна история, разгърната на пасторален фон — привлича вниманието на читателите и критиците. Тук заплетената интрига отстъпва място на пасторалната идилия, като трудностите, които трябва да преодолее фермерът Дик, за да спечели любовта на учителката Фанси Дей, са представени на фона на борбата на местния черковен хор срещу въвеждането на механичен орган, който ще измести хора от черквата. Подзаглавието „Селска картина от холандската школа“ определя доста точно същността на романа, но то трудно може да подскаже своеобразието на автора, което за първи път се проявява изцяло тук. Идиличната картина е съвсем безоблачна, но малко двусмисленият финал напуска, че може би някъде далеч вече се събират буреносните облаци, които ще доминират в повечето от останалите му романи. Дик успява да се ожени за учителката, ала тя скрива нещо от него; селският хор ще пее отново на празника в черквата, но... за последен път. „ДВЕ СИНИ ОЧИ“ (1873) третира отново темата за любовта на беден младеж към девойка с повисоко социално положение, но краят на романа, изпълнен с трагична ирония, звучи по-различно от щастливия финал на първите два. Въпреки че с романа си „РЪКАТА НА ЕТЕЛБЪРТА“ (1876) Харди прави опит да докаже, че умее да пише не само за селото, но и за града, и избира Лондон за място на действието, още в „ДАЛЕЧ ОТ ШУМНАТА ТЪЛПА“ (1874) той вече е намерил верния път към истинското си призвание: изобразяването на родния край и всичките му големи произведения са свързани с това. Самият той разделя своите 14 романа на три групи: „експериментални“ („ОТЧАЯНИ СРЕДСТВА“, „РЪКАТА НА ЕТЕЛБЪРТА“, „ЛАОДИКЕЕЦ“); „романтични и фантастични истории“ („ДВЕ СИНИ ОЧИ“, „СТАРШИ ТРЪБАЧЪТ“, „ДВАМА НА КУЛАТА“, „ЛЮБИМАТА“) и „романи за характери и обстоятелства“. В последната група влизат седем от най-хубавите му романи: „ПОД ЗЕЛЕНОТО ДЪРВО“ (1872), „ДАЛЕЧ ОТ ШУМНАТА ТЪЛПА“ (1874), „ЗАВРЪЩАНЕ В РОДНИЯ КРАЙ“ (1878), „КМЕТЪТ НА КАСТЪРБРИДЖ“ (1886), „ГОРСКИТЕ ЖИТЕЛИ“ (1887), „ТЕС ОТ РОДА ДЪРБЪРВИЛ“ (1891) и „НЕВЗРАЧНИЯТ ДЖУД“ (1895).

Въпреки че „ТЕС“ е най-популярният роман на Харди, а според мнозина и неговият шедьовър, смята се, че и някои от останалите

„романи на характери и обстоятелства“ не му отстъпват по своите достойнства. Освен това „ТЕС“ не би трябвало да се противопоставя на останалите романи, а да бъде разглеждан като част от цикъл, в който сходната тематика и проблематика и единството на художествения метод на автора дават основания да бъде считан за цикъл от шедьоври. Този цикъл понякога наричат „Уесекски романи“. „Уесекс“ (т.е. „западни саксонци“) е поетичното име, което Харди дава на своя роден край. Така се е наричало едно от главните англосаксонски кралства, съществувало на територията на Дорсет и части от съседните графства. Като избира това име, той подчертава живата връзка между минало и настояще, защото тучните поля и хълмистата пустош на този край са осеяни с паметници и руини от миналото. Тук се намират останките от древното светилище на друидите Стоунхендж; тук е бродил легендарният крал Лир; тук са оставили свои следи келтите, римляните, англосаксонците и нормандските нашественици. И може би именно тук трябва да търсим корените на песимизма и фатализма на Харди — на онзи трагизъм, който откриваме в най-добрите му романи. Естествено песимизмът му вероятно се дължи отчасти на някакво лично предразположение или на пуританския му произход, но това не може да бъде основна причина, защото как тогава да си обясним бликащата жизнерадостна обич към хората, свежия, сочен хумор и неизтощимата комична инвенция в романите му. Вероятно имат известно право и онези, които подчертават влиянието на Шопенхауер и Ницше, защото те, а и някои други философи наистина оказват известно въздействие върху него, но хуманистът Харди не може да приеме нито егоистичния индивидуализъм на Шопенхауер, нито циничния антихуманизъм на Ницше и неслучайно цялото му творчество е пропито с любов към хората и съчувствие към човешките страдания. Много по-вероятно е обаче мислите, породени от честите наблюдения върху останките от древни, а и по-нови цивилизации, народи, религии и култури — нагледни доказателства за преходността на човешките общества, — да са породили някои песимистични възгледи за бъдещето на човека и човечеството. А като се добави и разочарованието му от големия капиталистически град, считан от него за източник и символ на „злото“, както и впечатленията му от трагичните последици от навлизането на капиталистическите взаимоотношения в

патриархалното селско общество, което той идеализира като символ на здравия морал и на истинските нравствени добродетели, не е трудно да разберем песимизма му. Защото за Харди Уесекс не е просто живописен фон или забулено в романтични легенди минало, а родна земя, с която го свързват здрави връзки — това е земята на дедите му, населена с хора, които той силно обича; това е един начин на живот, изпълнен с различни традиции, обичаи и ритуали, пред които той се прекланя; това е източник на гордост и вдъхновение, без който той би се чувствувал като дърво без корени. И пред очите на писателя, влюбен в своя роден край, се осъществява процесът на окончателното разоряване на селячеството, разпадането на патриархалния бит и семейство и пролетаризирането на селяните.

Тази драма — с всичките ѝ аспекти и измерения — се превръща постепенно в централна тема за Харди. Тя присъствува в една или друга степен в цялото му творчество, но получава най-силно и цялостно изображение в романа му „ТЕС ОТ РОДА Д'ЪРБЪРВИЛ“. Посветил изцяло творчеството си на изобразяването на различните страни на тази голяма тема, Харди се стреми не само да я превъплъти художествено, но и да намери някакво обяснение за нея. И именно тук е драмата му като художник. Неспособен да разбере сложността на икономическите закони през епохата на империализма, той абсолютизира значението на гибелните последици от буржоазния прогрес и вижда в това доказателство за безсилието на човека пред някакви невидими и необясними сили. По този начин за него трагедията на селячеството от родния му край се превръща в трагедия за цялото човечество. Трагедията на една класа придобива космически размери и за да я предаде най-ярко и убедително, той се обръща към античната драма и Шекспир. Това разкрива и най-главните особености на творчеството му: Харди е първият голям писател в Англия, който създава трагични романи, но наред с това той е първият английски регионален романист. Би могло да се спори, че регионализъм откриваме още в романите на Уолтър Скот и Мария Еджуърт, но при тях става дума по-скоро за отделна страна — съответно за Шотландия и Ирландия, — а не за определен район на Англия. По същия начин, макар че трагичното играе важна роля в „Клариса“ на Ричардсън, в някои от „готическите романи“ на Ан Радклиф, М. Г. Луис и Ч. Матюрин, в някои от романите на Дикенс и сестрите Бронте това са

само аспекти или елементи, а не цялостна художествена концепция, както в романите на Харди. Харди следва примера на Шекспир и нерядко романите му или отделни епизоди от тях са били сравнявани с пиесите на Шекспир. Харди черпи вдъхновение и от античната трагедия, като понякога буквално имитира някои нейни елементи. Така например в структурно композиционно отношение повечето от зрелите му романи приличат на старогръцки трагедии, а голяма част от селяните изпълняват ролята на своеобразен „хор“. Често се отбелязва и близостта му със Софокъл: и двамата допускат съществуването на неизвестна сила, настроена враждебно към хората, и двамата признават, че е безсмислено да се бориш срещу, съдбата. Но ако Софокъл вярва в непогрешимостта на боговете и съдбата, проповядвайки в последна сметка благоговейно покорство, Харди е изпълнен със страстен протест, който звучи дори и в трагичния финал на „ТЕС“. Така че, ако по силата на въображението си, по мащабността на произведенията си и по универсалността на третираните от него проблеми Харди наистина се доближава до Софокъл и Шекспир, той съвсем не е техен сляп подражател. През един период, когато общата тенденция в литературата на Англия е постепенно намаляване на обхвата на романа, намаляване на мащабите и стесняването на тематиката и проблематиката, Харди се отличава с мащабността на представените стихийни или вечни сили и със смелия замах, с който отразява крайностите на човешките страсти. Защото, ако в центъра на всеки от големите му романи стои неизменно някоя трагична история, всяка от тях винаги се разиграва на огромен фон, достигащ нерядко епични размери, както в „ТЕС“. И ако, за разлика от Софокъл и Шекспир, Харди въвежда неизвестни и простички, обикновени хора, откъснати от бурната житейска сцена на големия свят, той успява да ги надари с достатъчно силни страсти и душевно благородство, за да се превърнат като Тес и Джуд в наистина героични личности, изправени пред вечните проблеми за живота и смъртта, за силата на човешките страсти и ролята на природата. Именно тук проличава цялата му художествена сила, превърнала ограничената провинциална сцена и нейните „малки хора“ в огромна драма с общочовешко значение. Така обикновената девойка Тес чрез личната си трагедия се извисява като символ и на съдбата на своята класа, и на човешката драма в условията на едно несправедливо общество. Тук реализмът на Харди, независимо

от всички неправдоподобни съвпадения и целия фаталистичен арсенал се свързва пряко с проблема за народността в творчеството му. Народността на Харди се изразява не само във външните атрибути — честото използване на фолклорни елементи, на народни обичаи и ритуали, изобразяването на хора от народа и т.н., — но и в дълбокото му уважение към народа, голямата му любов към неговите представители и непоколебимата вяра в нравствените му добродетели и моралното превъзходство над представителите на управляващите класи. Нещо повече — Харди е един от малцината, които пишат за народа от позициите на народа.

Големите проблеми за реализма и народността на Харди, за регионализма и трагизма в романите му придобиват конкретен смисъл само когато значимостта на тематиката и проблематиката, на идейно-естетическата основа на романите му се свърже с въпроса за художественото му майсторство. Въпреки противоречивостта и ограничеността на някои от възгледите му (мирогледът му е определено еkleктичен), той успява да преодолее много от слабостите, характеризиращи произведенията на съвременниците му, благодарение на своя хуманизъм и демократизъм и на отличното познаване на действителността, която описва. Харди е пряк приемник на демократичните тенденции, заложили в творчеството на неговите подалечни или непосредствени предшественици в английската литература — Шекспир, Дефо, Фийлдинг, Смолет, Скот, Байрон, Шели, Дикенс, Текери, сестрите Бронте и Дж. Елиът. Като следва примера на най-добрите реалистични традиции в тяхното творчество, той се учи от тях на уменията да поставя важни и интересни проблеми, да разказва увлекателно, да изобразява правдиво както различни характери, така и заобикалящата ги среда, да съчетава хумор и патос. Неговото изкуство се развива по възходяща линия, въпреки че понякога и по-късните му романи не са лишени от някои слабости. Така например той отделя прекалено внимание на сюжета, но тъй като за него „добър сюжет“ означава изобилие от необикновени или вълнуващи случки — неполучени писма, подслушани разговори, объркана самоличност и т.н., — разказът често е обременен и логичното му развитие накърнено. Освен това и най-добрите му романи не са лишени от натуралистични или псевдоромантични елементи. Но независимо от подобни слабости Харди си остава един

от най-ярките представители на английския критически реализъм от края на XIX и началото на XX век, неговото майсторство се увеличава с всеки нов роман, за да достигне шедьоври като „ТЕС“ и „ДЖУД“. Един от показателите за развитието му като художник-реалист е постепенното изоставяне на „драматичната форма“, т.е. разкриването на взаимоотношенията между група характери (това се проявява за първи път в „ДАЛЕЧ ОТ ШУМНАТА ТЪЛПА“) и въвеждането на „епичната“, хроникараната история на определена личност (Хенчард, Тес, Джуд и др.). Това е продиктувано от желанието му да изобрази попълно проблема за съдбата на човека в капиталистическото общество, за неговото място „във вселената“, което пък му позволява да изяви най-силната си страна — умението да проследява всестранната връзка между човека и заобикалящата го среда. За тази цел той използва и някои доста своеобразни похвати като „скъсяването на перспективата при изобразяване на реалното чрез зловещи или мелодраматични елементи“. Специално трябва да се подчертае, че Харди е и първият истински художник на природата, която е изобразена само частично в романите на неговите предшественици и съвременници. Освен това, за разлика от тях той използва природата не само като фон, а и като участник в човешката драма, придавайки ѝ качества на живо същество (Егдънската пустош в „ЗАВРЪЩАНЕ В РОДНИЯ КРАЙ“). Харди е не само голям романист, но и добър поет и това личи особено ясно във великолепните пейзажни описания. Той има изключителната способност да представя визуално дори и незримото: нередко описанията му са така наситени със сетивни впечатления, че те сякаш постепенно се превръщат в своеобразни „вътрешни пейзажи“ — доколкото психиката, душевното състояние на героя, се проектира във външното. А художествените му дарби и професията му на архитект обясняват до голяма степен симетричността на много от сюжетите му и почти архитектурната структура, която му позволява да използва всяко обстоятелство и детайл в разказа за постигането на един-единствен акумулиран ефект. Именно тази способност да намери най-адекватно художествено решение на задачите, които си поставя, го прави един от големите майстори на художественото слово.

Георги Папанчев

ПЪРВА ФАЗА ДЕВИЦАТА

I

Една вечер през втората половина на май един човек на средна възраст се прибираще от Шестън в село Марлот в близката долина Блейкмор или Блекмур. Краката му бяха нестабилни: походката му беше несигурна и той не вървеше по права линия, а леко се отклоняваше наляво. От време на време той кимаше енергично с глава, сякаш да потвърди някаква своя мисъл, макар че не мислеше за нищо определено. На ръката му висеше празна кошница за яйца, шапката му беше омачкана, а там, където се допираше палецът му, когато я сваляше, тя беше доста протрита. Насреща му, възседнал сива кобила, се зададе възрастен свещеник, който си тананикаше попътна песничка.

— Добър вечер — каза човекът с кошницата.

— Добър вечер, сър Джон — отвърна свещеникът.

Пешеходецът направи една-две крачки, спря се и се обърна.

— Прощавайте, сър. Миналия пазарен ден по същото време ние пак се срещнахме по този път и когато ви казах: „Добър вечер“, вие пак ми отвърнахте „Добър вечер, сър Джон.“

— Така е — каза свещеникът.

— И преди около месец пак.

— Възможно е.

— А защо вече няколко пъти ме наричате „сър Джон“, когато аз съм си обикновеният амбулантен търговец Джек Дърбифийлд?

Свещеникът смуши кобилата си и се приближи.

— Просто прищявка — каза той и след кратко колебание добави:

— Преди известно време, когато проучвах родословията за новата история на графството, направих едно откритие. Аз съм свещеник Трингам, антикварят от Стегфут Лейн. Наистина ли не знаете, Дърбифийлд, че вие по права линия произхождате от стария и благороден род на д'Ърбървиловци, който води началото си от сър Пейгън д'Ърбървил, известен рицар, дошъл от Нормандия заедно с Вилхелм Завоевателя? Това личи от родословните архиви на абатството Бетъл^[1].

— За пръв път чувам това, сър.

— И все пак вярно е. Вдигнете за момент глава да разгледам по-добре профила ви. Да, това са носът и брадичката на д'Ърбървиловци, само че малко задебели. Вашият прадедо е бил един от дванайсетте рицари, които са помогнали на лорд Естремавила от Нормандия да завоева Глеморганшър. Вашият род е владеел замъци из цялата тази част на Англия. Имената на негови представители са вписани в списъците на хазната по времето на крал Стийвън^[2]. През царуването на крал Джон един от вашите прадеди е бил толкова богат, че подарил цял замък на Ордена на рицарите-монаси; а по времето на крал Едуард II вашият прадедо Брайън бил призован в Уестминстър, за да участва във Великия съвет. По времето на Оливър Кромвел родът ви малко западнал, но не за дълго, а при Чарлз II, като награда за верността им, вашите прадеди били посветени в званието Рицари на кралския дъб. Така е. Имало е много поколения сър Джоновци измежду вас и ако рицарското звание беше наследствено и преминаваше от баща на син, както баронското — а всъщност така е било едно време, — вие сега щяхте да бъдете сър Джон.

— Какво говорите, сър!

— Накратко — каза в заключение свещеникът, като внушително се потупваше с пръчката си по крака, — едва ли има втори подобен род в Англия.

— Просто да не повярваш! — възкликна Дърбифийлд. — А пък аз от години се блъскам насам-натам като несретник, сякаш съм последният бедняк в енорията... Откога се знаят тия неща за мене, отче Трингам?

Свещеникът обясни, че доколкото му е известно, това отдавна е забравено и едва ли би могло да се каже, че въобще се знае. Самият той започнал проучванията си миналата пролет. Заел се да проследи съдбата на рода д'Ърбървил и когато забелязал името Дърбифийлд на колата на Джон, това го накарало да събере сведения за баща му и за дядо му. Сега вече нямал никакви съмнения по въпроса.

— Отначало бях решил да не ви безпокоя с такива безполезни сведения — каза той. — Но понякога вътрешните ни подбуди надделяват над разума. А предполагам, че и вие може би знаете нещо.

— Е, да, чувал съм веднъж-дваж, че преди да дойде в Блекмур, семейството ми е видяло и по-добри дни. Но не обръщах никакво внимание на това, като си казвах: може в миналото да сме имали два

коня, а сега имаме само един. Из къщи се мотаят и една стара сребърна лъжица и един печат... А то аз и тези благородни д'Ърбървиловци сме били една плът и кръв! Казват, че праядо ми си имал тайни и не обичал да разправя откъде е дошъл... Ако смея да попитам, отче, къде е сега огнището ни, къде живеем ние, д'Ърбървиловци?

— Никъде не живеете. Родът ви е угаснал като благороднически род.

— Лоша работа.

— Да, както казват лъжливите семейни хроники, прекъснал се е по мъжка линия — с други думи, залязъл, изчезнал.

— А тогава къде са ни останките?

— В Кингсбиър-съб-Грийнхил в дълги редици подземни гробници, а ликовете ви са изваяни под сводове от бърбекски мрамор.

— А къде ли са замъците и именията на нашия род?

— Нямате нито замъци, нито имения.

— Така ли? Ами земя?

— И земя нямате. Макар че, както ви казах, едно време сте притежавали земи в изобилие, защото родът ви е имал много клонове. Едно от вашите имения в това графство е било в Кингсбиър, друго в Шертън, трето в Милпонд, четвърто в Лълстед и още едно — в Уелбридж.

— А дали някога ще си възвърнем именията?

— Виж, това не мога да кажа.

— А какво ще ме посъветвате да направя, сър? — запита Дърбифийлд след малко.

— О, нищо, нищо — освен да пречистите душата си с мисълта за това как „могат да паднат силните“. Този факт представлява известен интерес за местните историци и за онези, които се занимават с генеалогия, и това е всичко. Измежду жителите на нашето графство има няколко семейства, които почти не ви отстъпват по знатност. Хайде, довиждане!

— А защо не се върнете да полеем случая с чаша бира, отче Трингам? В „Чистата капка“ имат много хубава точена бира, макар и да не е чак толкова хубава, както у Роливър.

— Не, благодаря ви, не тази вечер, Дърбифийлд. Вие вече доста сте си пийнали. — И свещеникът отмина по пътя си, съмнявайки се дали бе постъпил благоразумно, като разказа тази интересна история.

Когато той се изгуби от очи, Дърбифийлд, потънал в дълбоки размишления, направи няколко крачки, после седна върху тревистия насип край пътя, като постави кошницата пред себе си. След няколко минути от далечината се зададе младеж, който вървеше в същата посока, в която бе тръгнал и Дърбифийлд. Като го видя, последният вдигна ръка. Младежът ускори крачка и се приближи.

— Вземи тази кошница, момче! Искам нещо да ти поръчам.

Слабичкият, още неоформен юноша се намръщи:

— А ти, Джон Дърбифийлд, какъв си, та ме командуваш и ме наричаш „момче“? Знаеш името ми така добре, както и аз зная твоето.

— Знаеш, а? Това е тайната, това е тайната! А сега слушай заповедите ми и изпълни поръчката, която ще ти възложи. Впрочем, Фред, нямам нищо против да ти открия тайната. Аз произхождам от благороден род, едва сега научих — днес следобед.

Заявявайки гордо това, Дърбифийлд, който досега седеше, се изтегна удобно сред маргаритките върху насипа.

Момчето стоеше пред Дърбифийлд и го разглеждаше от глава до пети.

— Сър Джон д'Ърбървил — ето кой съм аз! — продължи той лежешком. — Тоест, ако рицарите бяха барони, каквито са били. В историята пише всичко за мен. А ти, момче, чувал ли си за едно място, наречено Юшгсбиър-съб-Грийнхил?

— Да. Ходил съм на грийнхилския панаир.

— Е добре, под черквата на този град лежат...

— Какъв ти град! Това място, дето го знам аз, хич не беше град, поне като бях там — беше едно такова забутано, загубено място.

— Това, момче, няма никакво значение. Не е там работата. Под черквата на тая енория лежат моите прадеди — стотици на брой — с ризници и скъпоценности, в големи оловни ковчези, тежки десетки тонове. В цялото графство Южен Уесекс няма човек с по-велики и по-благородни скелети в рода си от мен.

— Така ли?

— А сега вземи тази кошница и иди в Марлот. Като стигнеш до „Чистата капка“, кажи им веднага да ми изпратят кон и файтон, за да ме откара в къщи. А във файтона да ми турят шишенце ром и да ми го пишат на сметката. После иди у дома с кошницата и кажи на жена ми

да остави прането, защото няма нужда да го свършва, и да чака да се върна, тъй като имам да ѝ казвам нещо важно.

И докато момчето стоеше нерешително, Дърбифийлд бръкна в джоба си и измъкна един от малкото шилинги, които се свъртаха там.

— А ето ти за труда, момче!

Това накара младежа да преоцени положението.

— Да, сър Джон! Благодаря ви. Мога ли да ви услужа с нещо друго, сър Джон?

— Кажете ми в къщи да ми приготвят за вечеря, хм... агнешки бели бърбери, ако има де, ако няма — кървавица, а ако няма и това, ще се задоволя с дреболии.

— Добре, сър Джон!

Младежът взе кошницата. Точно когато щеше да тръгне, откъм селото се чуха звуците на духовна музика.

— Това пък какво ли е? — запита Дърбифийлд. — Да не би да е в моя чест?

— Това е разходката на женския клуб, сър Джон. Нали дъщеря ви е една от членките му?

— Вярно, съвсем бях забравил — мислех си за по-важни неща. Хайде, тръгвай за Марлот и поръчай файтона, а аз може да мина с него да инспектирам клуба.

Младежът тръгна, а Дърбифийлд остана да лежи в очакване сред тревата и маргаритките под късното следобедно слънце. Дълго време край него не мина жива душа и само далечните звуци на музиката напомняха за присъствието на хора в долината, оградена от сини хълмове.

[1] Абатство, построено от Вилхелм Завоевател в чест на битката (Battle — битка) при Хейстингз (1066), завършила с победа на нормандците над англосаксонците. — Б.пр. ↑

[2] Стийвън, граф дьо Блоа, крал на Англия (около 1097–1154). — Б.пр. ↑

II

Село Марлот е разположено в североизточните гънки на поменатата красива долина Блейкмор или Блекмур — уединена местност, заобиколена от възвишения. На много места тук още не бе стъпвал кракът на турист или художник, макар че тя се намираше на по-малко от четири часа път от Лондон.

Най-добре можете да се запознаете с красотата на тази долина, ако я разгледате от върховете на околните хълмове — освен по време на лятната засуха. Ако пък в лошо време скитате без водач из нейните уединени кътчета, у вас може да се породи недоволство от тесните, криви и кални пътеки.

Тази плодородна и закътана местност, където тревата никога не пожълтява и изворите никога не пресъхват, граничи на юг със стръмния варовит хребет, който обхваща възвишенията Хамбълдън Хил, Бълбероу, Нетълкомб Таут, Догбъри, Хай Стой и Бъб Даун. След като извърви около двадесетина мили в северна посока по голи варовити хълмове и ниви, пътникът, тръгнал от крайбрежието, внезапно стига до ръба на едно от тези възвишения и остава изненадан и възхитен. Пред него като на длан се разстила местност, коренно различна от тази, през която е минал. Зад гърба му хълмовете са голи, слънцето залива с жар нивите, толкова просторни, че хоризонтът изглежда безкраен. Пътищата се белеят, плетовете са сухи и ниски, въздухът е прозрачен. А тук, в долината, светът сякаш е изграден в по-малък мащаб и в по-изящна форма. Нивите са малки, толкова малки, че от височината техните живи плетове приличат на мрежа от тъмнозелени нишки, разстлана върху по-светлозелената трева. Въздухът в низината е неподвижен и така лазурен, че дори това, което художниците наричат „среден план“, е добило син оттенък, а далечният хоризонт е наситен с ултрамаринови багри. Обработваемата земя е малко; пред погледа, с редки изключения, се разстила широка пищна мантия от трева и дървета, която обвива по-малките хълмове и падини, сгущени сред голямата долина. Такава е долината Блекмур.

Местността е интересна не само топографски, но и исторически. Едно време долината е била известна под името Гора на белия елен, име, което води началото си от една интересна легенда от царуването на Хенрих III: на някой си Томас дьо ла Линд била наложена тежка глоба, загдето убил великолепен бял елен, който преди това бил пощаден от самия крал. По онова време, пък и в недалечното минало, местността била гъсто залесена. Дори и в наше време са се запазили следи от тази богата растителност — стари дъбрави и разпръснати горички са оцелели по склоновете, а хралупестите дървета хвърлят сянка по пасищата.

Гората вече я няма, но са се запазили някои от древните обичаи, възникнали под нейните дълбоки сенки. Много от тези обичаи са на изчезване или пък са доста променени. Например някогашният майски танц се е превърнал в клубно празненство или както го наричат тук — в „разходка на клуба“. Такава именно разходка бе устроена поменатия следобед.

За по-младите жители на Марлот това беше интересно събитие, макар че самите участници в церемонията не разбираха истинския ѝ смисъл. Нейната особеност се състоеше не толкова в спазването на обичая ежегодно да се организират процесии и танци, колкото в това, че членовете на клуба бяха само жени. Подобни тържества — макар че полека-лека излизат от мода — по-често се устройват от мъжките клубове. Дали заради присъщата на нежния пол свенливост или заради подигравателното отношение на мъжете, но женските клубове, които още съществуваха (ако въобще имаше други, освен този в Марлот), не се решаваха да организират подобни бляскави тържества. Единствен клубът в Марлот продължаваше да чествува местната Церера. В продължение на стотици години — било като взаимоспомагателно дружество, било като женско общество — той бе устройвал такива шествия и продължаваше да ги устройва.

Всички участнички в шествието бяха облечени в бели рокли — живописен остатък от минали дни, когато жизнерадостта и пролетта са били синоними и когато хората още не са имали навика да се вглеждат в далечното бъдеще, от дните, преди силните преживявания да отстъпят място на еднообразното ежедневие.

Най-напред жените обиколиха енорията, наредени в двойки. Съвършенството и действителността си дадоха среща, когато слънцето

освети техните фигури на фона на зелените хребети и на къщите, обвити в пълзящи растения. Защото, макар че всички носеха бели дрехи, нямаше нито два еднакви бели тона. Някои от роклите бяха почти напълно бели, други имаха синкав оттенък, трети, носени от по-възрастните (и вероятно стояли дълго време сгънати), имаха мъртвешки оттенък и бяха по модата от времето на крал Джордж.

Освен отличителната бяла рокля всяка жена и девойка държеше в дясната си ръка обелена върбова пръчка, а в лявата — китка бели цветя. Всяка от членките на клуба сама подбираше цветята си и обелваше върбовата пръчка.

В шествието участваха няколко жени на средна възраст и дори по-възрастни — в тази весела обстановка посребрелите им, остри коси и сбръчкани лица, изсушени от времето и неволите, изглеждаха почти гротескни или най-малкото трогателни. Въсщност може би за всяка от тези жени, които бяха изпитали несгодите на живота и за които приближаваше времето да кажат: „Животът вече не ми доставя радост“, можеше да се узнае и разкаже много повече, отколкото за нейните по-млади другарки. Но нека отминем възрастните заради тези, в чиито гърди животът пулсира бързо и пълнокръвно.

И наистина в процесията участваха предимно млади момичета. Разкошните им коси блестяха на слънчевите лъчи в най-различни златисти, черни и кафяви оттенъци. Някои от тях имаха красиви очи, други — красив нос или красива уста и фигура. Много малко, а може би никоя не притежаваше всичко това вкупом. Начинът, по който държаха устните си, неестествената поза на главите им и неумението им да се отърват от чувството на неловкост ясно показваха, че това са истински селски девойки, непривикнали да се показват пред много хора.

Слънцето сгряваше всяка от тях отвън, но и всяка носеше вътре в себе си едно друго, малко слънце, с което стопляше душата си — някаква мечта, някакво чувство или желание, или поне някаква слаба и далечна надежда, може би празна, но надежда, която продължаваше да живее така, както живее всяка надежда. Затова всички бяха в добро настроение, а много от тях — весели.

Те обиколиха „Чистата капка“ и вече свръщаха от шосето, за да минат през малката порта, водеща към ливадата, когато една от жените възкликна:

— Боже милостиви! Тес Дърбифийлд, да пукна, ако това не е баща ти, дето се прибира с файтон!

Като чу това, една от младите участнички в процесията извърна глава. Тя беше стройно и красиво момиче — може би не по-красива от някои други, — но изразителните ѝ, алени като божур устни и големите ѝ невинни очи подчертаваха нейната красота. Косата ѝ беше вързана с червена панделка и от цялата група жени, облечени в бяло, единствено тя можеше да се накичи с такова ярко украшение. Когато Тес се обърна, Дърбифийлд се приближаваше с файтона, собственост на „Чистата капка“, каран от къдрокоса здрава мома със запретнати над лактите ръкави. Това бе жизнерадостната прислужница от кръчмата, която в ролята си на „момиче за всичко“ често се превръщаше в кочияш и коняр. Изтегнал се удобно и затворил блажено очи, Дърбифийлд размахваше ръка над главата си и бавно нареждаше някакъв речитатив:

— Аз-има-м-в Кингсбиър-голяма-семейна-гробница-и рицари-прадеди-погребани-там-в оловни ковчези.

Всички членки на клуба прихнаха да се смеят — освен девойката на име Тес, която изгаряше от срам, че баща ѝ бе станал за смях в очите на тези хора.

— Уморен е и нищо повече — бързо каза тя. — Прибира се с чужд файтон, защото днес нашият кон трябва да си почине.

— Ама че си глупава, Тес — казаха другарките ѝ. — Не виждаш ли, че си е сръбнал на пазара! Ха-ха!

— Слушайте! Ако му се подигравате, няма да направя ни крачка повече с вас! — извика Тес и руменината от бузите ѝ се разнесе по цялото лице и шията. В очите ѝ се появиха сълзи и тя сведе поглед към земята. Като разбраха, че наистина са ѝ причинили болка, другарките ѝ не казаха ни дума повече и редът в шествието се възстанови. От гордост Тес не се обърна да разбере какво искаше да каже баща ѝ (ако въобще в думите му имаше някакъв смисъл). Тя продължи с групата към ограденото място, гдето щяха да танцуват върху моравата. Докато стигнат там, тя се успокои и продължаваше да бърби както винаги, побутвайки момичето до нея с пръчката си.

По това време Тес Дърбифийлд представляваше някакъв съд, пълен догоре с емоции, без капка житейски опит. Макар че бе ходила на училище в село, тя не бе успяла да се отърси напълно от местния

диалект — а на диалекта, характерен за тази област, бе присъща злоупотребата със звука „ъ“, един от най-изразителните звукове в човешкия говор. Пълничките ѝ карминови устни, свикнали с този звук от рождение, още не бяха напълно оформени и когато свършваше да говори, долната ѝ устна леко повдигаше горната.

Във вида ѝ все още имаше нещо детинско. Ако я видехте този ден — здрава, красива и женствена, — нещо в бузите ѝ щеше все пак да ви напомни за нейната дванайсетгодишнина, в очите ѝ щяхте да забележите искрата на деветгодишно момиченце, а в извивката на устните — да откриете понякога дори петгодишното дете.

Но много малко хора знаеха това и почти никой не мислеше за него. Само малцина — предимно непознати — се заглеждаха в нея при случайна среща и очаровани за момент от свежестта ѝ, се чудеха дали ще я видят отново. Почти всички обаче я смятаха за хубава и живописна селска девойка, нищо повече.

Дърбифийлд бе отминал с триумфалната си колесница с кочияш-жена и когато групата навлезе в ограденото място, танците започнаха. Тъй като в компанията нямаше мъже, отначало девойките танцуваха една с друга, но когато работният ден завърши, мъжете от селото, както и някои безделници и минувачи, се събраха край оградата и изглеждаха склонни да си потърсят дама.

Между зрителите имаше и трима младежи от по-горно съсловие с малки раници на гръб и здрави тояги в ръце. Тяхната прилика и последователна възраст подсказваха, че сигурно са братя, и те наистина бяха братя. Най-възрастният носеше отличителното облекло на свещеник — бяла връзка, закопчан догоре жакет и шапка с тясна периферия. Вторият брат беше студент, но от вида на третия, най-младия, мъчно бихме могли да определим заниманието му. В облеклото и очите му имаше нещо необуздано, нещо волно, което караше човек да мисли, че той още не е намерил призванието си и можеше да се предположи, че би се заел да изучава всяко нещо, което би привлякло вниманието му.

На случайни познати тримата братя казваха, че прекарват ваканцията си, обикаляйки долината Блекмур, като са тръгнали на югозапад от град Шестън.

Те се облегнаха на портата край шосето и запитаха какво означава танцът и белите дрехи на девойките. Явно бе, че двамата по-

възрастни братя нямат никакво намерение да се бавят, но момичетата, които танцуваха без кавалери, изглежда, предизвикаха интерес у третия брат и той не бързаше да тръгва. Той откачи раницата, остави я заедно с тоягата на насипа до оградата и отвори портата.

— Какво ще правиш, Ейнджъл? — попита най-големият брат.

— Ще ми се да потанцувам. Хайде да отидем всички — само за малко, — хич няма да се бавим.

— Глупости! — каза първият. — Да танцуваш публично с повилнели селски моми — представи си, че ни види някой! Хайде тръгвай, иначе ще се стъмни, преди да стигнем Стауркасъл, а по-близко място за пренощуване няма. Освен това, преди да си легнем, трябва да прочетем още една глава от „Отпор на агностицизма“, след като си направих труда да взема книгата с нас.

— Добре, вие с Кътбърт вървете. Не спирайте да ме чакате. Ще ви настигна след пет минути, давам ти дума, Феликс.

Двамата по-възрастни братя оставиха Ейнджъл с неохота и продължиха пътя си, като взеха и неговата раница, за да му е по-лесно да ги догони, а младежът отиде на поляната.

— Колко жалко! — обърна се галантно той към няколко от момичетата, които бяха най-близко до него, когато танцът прекъсна за момент. — Къде ви са кавалерите, милички?

— Още са на работа — отвърна едно от по-смелите момичета. — Скоро ще дойдат. А дотогава, сър, ще бъдете ли наш кавалер?

— Разбира се! Но какво е един кавалер на толкова много дами!

— По-добре един, отколкото никак. Много е скучно да танцуваш една с друга и да няма кой да те прегърне и притисне. Хайде, избирайте!

— Шш-т... не бъди толкова дръзка! — каза едно по-срамежливо момиче.

След тази покана младежът ги огледа, за да избере някоя, но тъй като виждаше всички за първи път, изборът не беше лек. Той покани едва ли не първата, която му попадна пред очите — това не бе девойката, която го заговори и сега очакваше да я покани първа. Не бе и Тес Дърбифийлд. Произходът, скелетите на прадедите, монументалните архиви, характерните черти на д'Ърбървиловци досега не бяха помогнали на Тес в борбата ѝ с живота, нито дори за такова дребно нещо — да я предпочетат за танц и пред най-прости

селянки. Нормандската кръв не струва нищо, когато липсва викторианското богатство.

Името на избраната девойка не е стигнало до наши дни, но всички ѝ завидяха, че тази вечер първа има щастието да танцува с мъж. Но примерът е така заразителен, че селските младежи, които не бързаха да минат зад оградата, докато още никой не им се беше изпречил на пътя, сега изведнаж се озоваха на поляната и толкова много селски младежи се смесиха с девойките, че скоро и най-грозните жени от клуба не останаха да изпълняват ролята на кавалер.

Черковният часовник удари и студентът внезапно заяви, че трябва да си отива — съвсем забравил... трябвало да настигне другарите си. Преди да си тръгне, погледът му попадна на Тес Дърбифийлд и откровено казано, той прочете в големите ѝ очи лек упрек, че не беше избрал нея. Тогава и студентът съжали, че не бе я забелязал поради нейната стеснителност. С тази мисъл той напусна поляната.

Беше се забавил доста и затова сега се спусна тичешком по уличката в западна посока; скоро премина падината и се изкачи на близката височина. Още не беше настигнал братята си, но спря да си поеме дъх и погледна назад. На зелената поляна се виждаха белите фигури на девойките, които бързо се въртяха, така както се бяха въртели, когато и той беше сред тях. Изглежда, съвсем го бяха забравили.

Да, всички го бяха забравили с изключение може би на една. Тази бяла фигура стоеше сама до оградата. Съдейки по мястото, гдето беше застанала, той се сети, че това е хубавата девойка, с която не бе танцувал. Макар че това бе дребна работа, той инстинктивно почувствува, че тя е обидена, защото я бе пренебрегнал. Защо не я покани, защо не попита за името ѝ? Тя бе толкова мила и скромна и изглеждаше така нежна с леката си бяла рокля, че той реши, че е постъпил глупаво.

Но сега вече нищо не можеше да се направи. Той се обърна и тръгна бързо, прогонвайки от главата си мислите за нея.

III

Тес Дърбифийлд обаче не забрави случката така скоро. Дълго след това не ѝ се танцуваше, макар че можеше да си намери много кавалери, но, уви, те не умееха да говорят така приятно, както непознатият младеж. Едва когато слънчевите лъчи погълнаха на хълма отдалечаващата се фигура на непознатия, тя се отърси от временното тъжно настроение и прие поканата на един младеж.

Остана с другарките си до тъмно и танцуваше, изпитвайки удоволствието от самия танц, тъй като сърцето ѝ беше свободно. Още не беше изпитала „сладките мъки, горчивата радост, нежните страдания и приятната тъга“ на девойките, които бяха вече влюбени, и не знаеше как самата тя би реагирала на тези чувства. Препирните и надпреварата на младежите да танцуват с нея само я забавляваха, а когато ставаха много упорити, тя им отказваше.

Може би Тес щеше да остане по до късно, ако не си бе спомнила с тревога за странния вид и поведение на баща си. Недоумявайки какво се бе случило с него, тя напусна танците и се отправи към края на селото, гдето се намиреше домът на родителите ѝ.

Още отдалеч тя чу ритмични звуци, различни от звуците, които бе слушала досега — звуци, които познаваше добре, много добре. От вътрешността на къщата се носеше равномерно почукване, предизвикано от енергичното клатене на люлка върху каменен под с акомпанимент на женски глас, който с бясно темпо пееше любимата песничка „Пъстрата крава“:

*Видях я да лежи ей там в зелената горичка!
Ела с мен, любима, и ще ти покажа где.*

От време на време почукването и песента секваха внезапно и вместо мелодия се чуваше високо възклицание:

— „Бог да благослови блестящите ти очи. И бялото ти лице. И черешовите ти устни. И хубавите ти бедра. И всяка част от твоето

изваяно тяло!“

След този призив почукването и песента започваха отново и „Пъстрата крава“ пак се явяваше на сцената. Такава обстановка завари Тес, когато отвори вратата и се спря на рогозката, наблюдавайки картината пред очите си.

Въпреки песента от вътрешността на къщата лъхаше някаква неизразима скръб, която се предаде и на девойката. Каква огромна разлика от празничното веселие на поляната, белите рокли, букетите, върбовите пръчки, вихрения танц по моравата, изблика на нежни чувства към непознатия до мрачната печал на тази стая, осветена само с една свещ. Освен това тя почувствува остро угризение на съвестта, че не бе се върнала по-рано да помогне на майка си в домакинството, вместо да се забавлява навън.

Майка ѝ стоеше така, както Тес я бе оставила — сред група деца, приведена над коритото с понеделнишко пране, което тя както винаги щеше да пере до края на седмицата. Тес почувствува още помъчително угризение на съвестта, като се сети, че предишния ден от същото това корито бе излязла бялата рокля на гърба ѝ, която тя така небрежно изцапа, докато танцуваше по влажната зелена трева — рокля, изпрана и огладена от майка ѝ.

Както обикновено мисис Дърбифийлд пазеше равновесие с един крак до коритото, а с другия люлееше бебето. Люлката бе изкарала тежка дългогодишна служба върху този каменен под и под бремето на много деца дъгите и бяха станали почти плоски, така че при всяко залюляване тя рязко подскочаше и подхвърляше бебето насам-натам като совалка. А мисис Дърбифийлд, възбудена от песента, блъскаше люлката с всичката сила, която ѝ беше останала, след като цял ден се бе борила със сапунената пяна.

„Трак-трак, трак-трак“ — почукваше люлката. Пламъкът на свещта се удължи и също започна да подскача нагоре-надолу. По лактите на майката се стичаше вода, песента в надпревара приближаваше края си, а мисис Дърбифийлд гледаше дъщеря си. Даже и сега, обременена с малко дете, Джоана Дърбифийлд страстно обичаше песните. Каквато и песничка да проникнеше в долината Блекмур, майката на Тес я научаваше за една седмица.

Лицето на жената все още излъчваше свежест и дори красота, останали от младини. Очевидно Тес дължеше голяма част от своя чар

на майка си, а не на прадедите — рицари.

— Аз ще полюлея детето, мамо! — нежно каза дъщерята. — А може и да съблека най-хубавата си рокля и да ти помогна да изцедиш прането. Мислех си, че отдавна си свършила.

Майката никак не се сърдеше на дъщеря си, че я бе оставила да върши всичко сама. Всъщност Джоана рядко упрекваше Тес за това и почти не чувствуваше нужда от нейната помощ. Тя инстинктивно се мъчеше да се облекчи от тежката работа, като все я отлагаше. А тази вечер тя беше в по-добро настроение от обикновено. В погледа и имаше някаква замечтаност, някакъв възторг, които девойката не можеше да проумее.

— Добре, че се върна — каза майка ѝ, щом изпя и последната нота. — Искам да ида да взема баща ти, а още повече ми се иска да ти кажа какво се случи. Хей такива очи ще ококориш, като ти кажа. (мисис Дърбифийлд говореше на диалект; дъщеря ѝ, която бе завършила шестгодишно училище под ръководството на учителка от Лондон, говореше два езика — у дома обикновено на диалект, а навън и с хора с по-високо обществено положение — на правилен английски.)

— След като излязох ли? — попита Тес.

— Да.

— И затова ли следобед татко се прибра с файтон като господар? Щях да потъна в земята от срам. Защо постъпи така?

— Има защо. Знаеш ли, излязло, че ние сме най-знатният род в цялата област — още от преди Кромуел, от времето на неверниците турци — с паметници и гробници, щитове, гербове и бог знае какво още. При свети Чарлз ни направили Рицари на кралския дъб, а истинското ни име е д'Ърбървил. Разтупа ли ти се сърцето? Затова баща ти се прибра с файтон, а не защото е пил, както си мислят хората.

— Много се радвам. А ще имаме ли някаква полза от това, мамо?

— О, да! От тая работа сигурно ще излезе нещо голямо. А щом узнаят за това, цял куп знатни хора като нас ще пристигнат с каретите си. Баща ти го научил, като се връщал от Шестън, и ми разказа всичко от игла до конец.

— Къде е сега татко? — внезапно запитва Тес.

Майка ѝ не отговори направо на въпроса:

— Днес в Шестън ходил при доктора. Изглежда, не е туберкулоза. Докторът казал, че сърцето му затлъстяло. Ето така — и Джоана Дърбифийлд сви палеца и показалеца си, покрити със сапунена пяна, във формата на буквата С, а с другия си палец посочи към тях. — Сега — казал той на баща ти — сърцето ти е обхванато от тлъстина оттук и оттук. А тук е още отворено. Щом се затвори кръгът — и мисис Дърбифийлд съедини пръстите си в пълен кръг, — ей така ще си отидете от този свят, мистър Дърбифийлд, така му казал. Може да изкарате и десет години, а може да умрете и след десет месеца или десет дни...

По лицето на Тес се изписа тревога. Баща ѝ да се пресели във вечността толкова скоро, и то след това величие, дошло изневиделица!

— Но къде всъщност е татко? — отново попита тя.

Майка ѝ я погледна умолително.

— Не се ядосвай толкова! Горкият, така се развълнува от това, което му казал свещеникът, че преди половин час отиде у Роливър. Искане да събере сили. Знатен, незнатен — нали утре трябва да кара кошерите. Пък и трябва да тръгне веднага след полунощ, не е малко път.

— Да събере сили! — кипна Тес и в очите ѝ се появиха сълзи. — Господи! Отишъл в кръчмата да събира сили! И ти го пусна, мамо?!

Сякаш цялата стая се изпълни с нейното негодувание и мрачното ѝ настроение. Подейства като заплаха на мебелите и свещта, на майката и на децата, които играеха наоколо.

— Не! — обидено каза майка ѝ. — Не съм го пуснала. Чаках да се върнеш и да гледаш къщата, та да отида да го прибера.

— Аз ще ида.

— Не, Тес. Знаеш, че няма смисъл.

Тес не възрази. Тя знаеше защо майка ѝ се възпротиви. Палтото и шапката на мисис Дърбифийлд вече висяха на стола, готови за предварително намислената разходка, за която тя съжеляваше по-малко, отколкото за причината, която я бе породила.

— А „Съновникът“ занеси в плевнята — продължи Джоана, като си изтри бързо ръцете и се облече.

„Съновникът“ — стар дебел том — лежеше на масата до нея. Той бе така изгъркан от носене в джоба, че белите полета бяха съвсем

изчезнали и шрифтът достигаше до краищата на страниците. Тес взе книгата, а майка ѝ тръгна.

За мисис Дърбифийлд това отиване до кръчмата да прибере своя безволев съпруг бе едно от малкото развлечения, които ѝ бяха останали сред грижите по отглеждането на децата. Доставяше ѝ удоволствие да поседне до него у Роливър за час-два без мисли и грижи по децата. Тогава животът ѝ се озаряваше от някакво сияние като пред залез. Несгодите и целият живот се превръщаха в метафизична недействителност, в маловажни явления, върху които човек може да мисли съвсем спокойно. Те преставаха да бъдат потискащи факти, които терзаят тялото и душата. Далеч от погледа ѝ децата ѝ се струаха приятни и желани, а ежедневието не бе лишено от веселие и радост. Тя изпитваше същото чувство както едно време, когато пак седеше на това място до своя бъдещ съпруг, а той я ухажваше и тя си затваряше очите пред всички негови недостатъци и гледаше на него като на идеален любим.

Останала сама с децата, Тес отиде най-напред в плевнята и скри „Съновникът“ в сламата. Майка ѝ изпитваше странен суеверен страх от тази омацана книга и не позволяваше да я държат в къщи през нощта. След всяка справка в нея я занасяха в плевнята. Между майката, с нейното суеверие, фолклор, диалект и балади, предавани от уста на уста — все по-малко характерни за новите поколения, — и дъщерята, изкарала шестокласното училище по свършено нова програма, съществуваше, така да се каже, вековна пропаст. Когато двете бяха заедно, векът на Джеймс I и викторианската епоха заставаха един до друг.

Връщайки се по градинската пътека, Тес се питаше какво ли е искала да провери майка ѝ в книгата точно днес. Тя се досети, че е нещо във връзка с разкритията за произхода на техния род, но никак не подозираше, че се е отнасяло само за нея. Скоро тя престана да мисли за това и се зае да напръска изсъхналото през деня пране заедно с деветгодишния си брат Ейбръам и сестра си Илайза-Луиза — момиче на дванадесет и половина години, — която наричаха Лиза-Лу. Най-малкото дете сложиха да спи. Между Тес и следващото дете имаше повече от четири години разлика. Родените в този промеждутък деца бяха починали съвсем малки. Затова тя изпълняваше ролята на майка, когато останеше сама с другите деца. След Ейбръам идваха две

момичета — Хоуп и Модести, след тях едно момче на три години и най-после бебето, току-що навършило годинка.

Всички тези млади същества бяха пътници в кораба на Дърбифийлд, напълно зависими от решенията на двамата възрастни Дърбифийлдови, що се отнася до развлеченията им, нуждите им, здравето им и дори самото им съществуване. Ако главите на семейството Дърбифийлд решеха да плуват сред трудности, нещастие, глад, болести, унижение или смърт, с тях трябваше да плуват и тези шестима пленници, затворени в трюма — шест безпомощни същества, които никой не питаше дали въобще искат да живеят, и то при такива тежки условия, неизбежни за нестабилния дом на Дърбифийлдови. Интересно какво дава право на поета, чиято философия в наши дни се смята за дълбока и достойна за уважение, а стиховете му за чисти и леки, да говори за „свещения план на природата“.

Стана късно, но нито майката, нито бащата се връщаха. Тес погледна през вратата и мислено се разходи из Марлот. Селото затваряше очите си. Навсякъде гасяха свещите и лампите. Тес ясно си представяше хората и ръцете, които се протягаха да изгасят светлината. Отидеше ли майката да прибере бащата, някой после трябваше да прибира и двамата. Тес добре съзнаваше, че човек с разклатено здраве, комуто предстои път след полунощ, не би трябвало да седи в кръчмата в този късен час и да празнува своя древен произход.

— Ейбръам — каза тя на братчето си, — сложи си шапката, иди у Роливър и виж какво става с татко и мама. Нали не те е страх?

Момчето скочи чевръсто от мястото си, отвори вратата и нощта го погълна. Мина още половин час. Мъжът, жената и детето не се връщаха. Изглежда, и Ейбръам като родителите си е бил примамен и пленен от кръчмата.

— Трябва аз да ида — каза Тес.

Лиза-Лу си легна. Тес заключи вратата и тръгна по тъмната крива уличка, по която не можеше да се върви бързо — уличка, прекарана преди земята да има цена и когато часовник с една стрелка е бил достатъчен за отмерване на времето.

IV

Кръчмата на Роливър, единственото питейно заведение в този край на дългото, разпокъсано на махали село, продаваше спиртни напитки само за в къщи. Тъй като не беше разрешено да се пие в заведението, цялото приспособление за удобство на консуматорите на място се състоеше от малка дъска, широка шест инча и дълга два ярда, закрепена с парче тел за коловете в градината, така че да образува нещо като полица. На тази дъска оставяха чашите си жадните пътници, когато спираха да пийнат. Те плискаха утайката върху прашната земя и очертаваха странни фигури, мечтаейки да поседнат и отдъхнат вътре в заведението.

Така правеха пътниците. Но имаше и местни клиенти, които изпитваха същото желание, а щом има желание, намира се и начин.

В просторната спалня на горния етаж, чийто прозорец бе плътно закрит от голям вълнен шал, току-що свален от гърба на собственицата мисис Роливър, тази вечер се бяха събрали десетина души, дошли да намерят блаженство — все стари жители на този край на Марлот и редовни посетители на това убежище. „Чистата капка“, кръчмата в горната махала на селото, която имаше разрешение да сервира спиртни напитки, беше много далеч за жителите от долната махала. Но по-сериозна причина беше качеството на напитките. Преобладаваше мнението, че е по-добре да пиеш дори в един ъгъл на тавана у Роливър, отколкото в просторното заведение на другия кръчмар.

По трите страни на мизерния креват в стаята бяха насядали няколко души. Други двама се бяха настанили високо върху скрина, един се бе разположил върху гравирания дъбов сандък, двама на умивалника, трети на табуретката — така всички седяха по-малко или повече удобно. Те вече бяха стигнали до такова духовно задоволство, че душите им сякаш напускаха телата и разливаха топлина из стаята. В резултат на това стаята и мебелите придобиваха по-възвишен, позискан вид. Шалът на прозореца се превръщаше в пищен гоблен, медните дръжки на скрина — в златни чукчета на врата, а гравиранияте

колони на кревата много напомняха величествените колони в храма на Соломон.

След като остави Тес, мисис Дърбифийлд избърза дотук, отвори пътната врата, прекоси потъналата в мрак стая на долния етаж и уверено отвори вратата, която водеше към стълбата. Изглежда, тя добре познаваше тайната на ключалката. Изкачи кривата стълба побавно и когато лицето ѝ се показа в светлината над последното стъпало, към нея се обърнаха погледите на всички присъстващи в спалнята.

— ... неколцина близки приятели, които поканих на моя сметка по случай празника на клуба — бързо възкликна собственицата, като чу стъпки. Изговаряйки тия думи като дете, което повтаря катехизиса, тя впери очи в стълбата. — О, това сте вие, мисис Дърбифийлд. Господи, как ме уплашихте! Помислих си, че е някой, изпратен от властите.

Останалите членове на събранието поздравиха мисис Дърбифийлд с погледи и кимане на глава, а после се обърнаха към мястото, гдето седеше съпругът ѝ. Той мърмореше разсеяно под носа си: „Не съм по-лош от някои други хора. Имам си голяма семейна гробница в Кингсбиър-съб-Грийнхил и в целия Уесекс никой няма похубави скелети от мене.“

— Чакай да ти кажа нещо, което ми хрумна по тоя случай — прекрасна идея! — прошепна неговата жизнерадостна съпруга. — Хей, Джон, не ме ли виждаш? — Тя го побутна с лакът, а той, гледайки през нея като през стъкло на прозорец, продължи своя речитатив.

— Тихо! Не пейте толкова високо, приятелю! — каза кръчмарката. — Може да мине някой от властите и да ми отнеме разрешителното.

— Сигурно ви е казал какво се случи с нас — рече мисис Дърбифийлд.

— Да, горе-долу. Как мислите, ще паднат ли някакви пари?

— Там е работата, че не знам — мъдро каза Джоана Дърбифийлд. — Но не е лошо да си роднина с благородниците, макар и да не се возиш на каретите им. — Тя понижи глас и се обърна към мъжа си: — Като ми каза новината, сетих се, че при Трантридж, в края на Ловния парк, живее високопоставена богата дама, която се казва д'Ърбървил.

— А? Какво? — сепна се сър Джон.

Тя повтори думите си.

— Тази дама — продължи тя — сигурно ни е роднина. Намислих да изпратим Тес да предяви правото ни на родство.

— Вярно, има такава дама. Сетих се, като спомена за нея — каза Дърбифийлд. — На отец Трингам не му е дошло наум. Но тя не представлява нищо в сравнение с нас. Сигурно е някоя млада издънка на нашето семейство, появила се дълго след нормандския крал.

Увлечени в разговора, и двамата не забелязаха, че малкият Ейбръам се е вмъкнал в стаята и чака удобен момент да им каже да се приберат.

— Тя е богата и сигурно ще се погрижи за момичето — продължи мисис Дърбифийлд, — а това е чудесно. Не разбирам защо членовете на един и същи род да не си ходят на гости.

— Да, и всички ще сме роднини — разнесе се изпод кревата веселият глас на Ейбръам. — И когато Тес отиде да живее при нея, всички ще ѝ ходим на гости. Ще се возим в каретата ѝ и ще носим черни дрехи.

— Как се вмъкна тука, хлапако? И какви глупости дрънкаш? Я излез да си поиграеш на стълбата, докато татко и майка се приготвят. Да, Тес трябва да отиде при тази наша родственица. Тя положително ще спечели нейното разположение, а после, по всяка вероятност, някой благороден джентълмен ще я вземе за жена. Направо казано, сигурна съм.

— А откъде си толкова сигурна?

— Проверих в „Съновникът“ и точно така пише. Трябваше да я видиш колко красива изглеждаше днес. Кожата ѝ е нежна като на херцогиня.

— А тя какво казва? Ще отиде ли?

— Не съм я и питала. Тя още не знае за тая роднина. Но това сигурно ще ѝ даде възможност да се омъжи богато и тя няма да откаже.

— Тес е особена.

— Да, но човек може да се справи с нея. Ти я остави на мен.

Макар че този разговор не бе предназначен за ушите на околните, те чува достатъчно, за да разберат, че Дърбифийлдови сега имат по-сериозни теми за разговор, отколкото обикновените хора, и че

пред Тес, тяхната красива най-голяма дъщеря, се откриват блестящи възможности.

— Тес е чудесна девойка, така си и казах, като я видях днес да се разхожда с другите жени из енорията — отбеляза тихо един от възрастните любители на чашката. — Но Джоана Дърбифийлд трябва да внимава да не ѝ дадат зелен малц с брашното.

Това бе местна поговорка с особено значение и затова не последва никакъв отговор.

Разговорът стана общ и в този момент в долната стая се чуха стъпки.

— ... неколцина близки приятели, които поканих за моя сметка по случай празника на клуба... — Кръчмарката бързо повтори готовата фраза, предназначена за ушите на неизвестни посетители, преди да разбере, че новодошлата бе Тес.

Даже очите на майката видяха, че мястото на младото нежно момиче не е тук, сред алкохолните пари — подходяща среда за хора на средна възраст със сбръчкани лица. Едва ли имаше нужда от укорителния поглед в тъмните очи на Тес. Баща ѝ и майка ѝ допиха набързо бирата си, станаха и слязоха след нея по стълбата, напътствувани от предпазливата мисис Роливър:

— Бъдете така добри, моля, да не вдигате шум. Иначе може да ми отнемат разрешителното, да ме викат в съда и кой знае още какво. Лека нощ!

Тръгнаха си заедно за дома. Тес държеше баща си за едната ръка, а мисис Дърбифийлд го държеше за другата. Всъщност той беше пил съвсем малко — не беше изпил дори и четвърт от количеството, с което един редовен пияч може да се яви на черква в неделя следобед, без това да се отрази на поклоните и колениченето му. Но разклатеното здраве на сър Джон беше причина тези му дребни грехове да изглеждат по-големи. Когато излязоха на чист въздух, той едва се държеше на краката си и повличаше и тримата в посока ту към Лондон, ту към Бат — комична гледка, присъща за семействата, които се прибират през нощта. И както повечето комични гледки, тази в края на краищата не бе толкова комична. Доколкото им бе възможно, двете жени смело прикриваха тези принудителни отклонения и от виновника Дърбифийлд, и от Ейбръам, и от самите тях. Така полака-лека се добраха до тяхната врата. Като се приближиха, главата на семейството

внезапно запя своя стар припев, сякаш да укрепи духа си при вида на своето незначително жилище.

— „Имам семейна гробница в Кингсбиър...“

— Шш-т, не ставай глупав, Джеки — каза жена му. — Не само твоят род е бил знатен едно време. Я виж Анктел, Хореи, пък и самите Трингамовци — западнали са почти колкото тебе, макар че, вярно, вашият род е бил по-благороден. Слава богу, аз не съм от голям род и сега няма защо да се срамувам.

— Не бъди толкова сигурна! Като те гледам така, струва ми се, че си се унизила повече от нас и че в рода ти е имало и крале, и кралици.

Тес промени темата на разговора и премина на това, което в момента занимаваше мисълта ѝ повече, отколкото нейният произход.

— Страх ме е, че татко няма да може да тръгне с кошерите толкова рано утре.

— Кой, аз ли? След няколко часа нищо няма да ми има! — каза Дърбифийлд.

* * *

Докато си легнат, стана единадесет часът, а най-късно в два сутринта Дърбифийлд трябваше да потегли с кошерите, ако искаше да ги достави на търговците на дребно в Кастърбридж, преди да започне съботният пазар; пътят бе лош, разстоянието — двадесет-тридесет мили, а конят и каруцата не бяха от най-бързите. В един и половина мисис Дърбифийлд влезе в голямата спалня, гдето спяха Тес и всичките ѝ по-малки братя и сестри.

— Горкият, няма да може да иде — каза тя на най-голямата си дъщеря, която отвори широко очи още щом ръката на майка ѝ докосна бравата на вратата.

Тес седна в леглото все още сънена.

— Но някой все пак трябва да отиде — каза тя. — Става късно за кошерите. Скоро пчелите ще престанат да се роят. Ако отложим за следващия пазар, няма кой да ги купи.

Създалото се положение се оказа не по силите на мисис Дърбифийлд.

— Може би ще иде някой от ония младежи, дето вчера толкова се натискаха да танцуват с теб — предложи тя.

— О, не — за нищо на света — гордо заяви Тес. — И после, всички да разберат причината, какъв срам! Аз мога да ида, ако Ейбръам дойде да ми прави компания.

В края на краищата майка ѝ се съгласи с това предложение. Събудиха малкия Ейбръам, който спеше дълбоко в един ъгъл на същата стая, и го накараха да се облече, преди още съзнанието му да се бе върнало на този свят. Междувременно Тес се облече бързо и като запалиха фенер, двамата се отправиха към яхъра. Малката раздрънкана каруца бе натоварена от вечерта и девойката изведе коня Принц, който беше почти толкова немощен, колкото и превозното средство.

Нещастното животно гледаше учудено нощта, фенера, хората, сякаш не можеше да повярва, че в този час, когато всяко живо същество трябваше да бъде под покрив и да почива, него го извеждаха на работа. Сложиха запас от недогорели свещи във фенера, закачиха го от лявата страна на колата и подкараха коня. Отначало по нанагорницето те вървяха пеша, за да не претоварят слабото добиче. Зората бе още далеч и за да се ободрят, те си представиха, че е сутрин с помощта на фенера, малко хляб и масло и разговора си. Като се разсъни — а до тоя момент той се бе движил като в транс, — Ейбръам заговори за странните форми, които придобиваха тъмните предмети на фона на небето. За ей това дърво, наподобяващо разярен тигър, който изскача от бърлогата си, за ей онова там, дето напомня главата на великан.

Като преминаха през градчето Стауркасъл, задрямало и мълчаливо под своите дебели кафяви покриви от слама, те стигнаха по-високи места. Вляво в небето се издигаше възвишението Бълбероу или Билбероу — едно от най-високите в Южен Уесекс, опасно от ниви. Оттук на известно разстояние пътят бе доста равен. Те се качиха отпред на колата и Ейбръам потъна в размишления.

— Тес... — започна той след кратко мълчание.

— Да, Ейбръам?

— Радваш ли се, че станахме благородници?

— Не много.

— Но сигурно ще се радваш, ако се омъжиш за джентълмен?

— Какво? — каза Тес, като повдигна глава.

— Тая наша знатна роднина ще ти помогне да се омъжиш за джентълмен.

— Аз ли? Каква знатна роднина? Нямаме такава роднина. Какво те е прихванало?

— Чух ги да говорят за това у Роливър, когато отидох да викна татко. В Трантридж живеела богата дама от нашия род и мама каза, че ако отидеш при нея и ѝ кажеш, че сме роднини, тя ще ти помогне да се омъжиш за джентълмен.

Сестра му внезапно притихна и потъна в дълбок размисъл.

Ейбръам продължи да говори, по-скоро за да прави нещо, а не за да го слушат, така че унесът на сестра му за него нямаше никакво значение. Той се облегна на кошерите, обърнал лице към небето, и заговори за звездите, които студено мигаха горе, в черната бездна, така далеч от тези две човешки същества. Той попита колко са далече звездите и дали бог е отвъд тях. Но в детското си бърбрене той непрестанно се връщаше на това, което бе направило по-голямо впечатление на въображението му, отколкото чудесата на сътворението. Ако Тес забогатее, като се ожени за джентълмен, дали ще има достатъчно пари да купи голям далекоглед, през който звездите да се виждат толкова близо, колкото Нетълкомб Таут?

Връщането към темата, която, изглежда, бе обладала мислите на цялото семейство, изкара Тес от търпение.

— Стига си ми говорил за това! — извика тя.

— Нали ти разправяше, че всяка звезда е отделен свят, а, Тес?

— Да.

— И всички ли приличат на нашия свят?

— Не знам, но мисля, че е така. Понякога приличат на ябълките на нашето криво дърво. Повечето от тях са хубави и здрави, а някои — гнили.

— Къде живеем ние — на здрава или на гнила?

— На гнила.

— Жалко, че не сме попаднали на здрава, щом здравите са много повече.

— Да.

— Наистина ли е така, Тес? — запита Ейбръам, като се обърна към нея, напълно под впечатлението на този чуден факт. — А какво щеше да стане, ако бяхме попаднали на здрава?

— Ами татко нямаше да кашля и да влачи краката си и нямаше да е толкова пиян, че да не може да тръгне на път, а мама нямаше цял живот да пере.

— А ти щеше да си богата дама, без да има нужда да се жениш за джентълмен.

— О, Ейби, престани! Стига си говорил за това.

Останал сам с мислите си, Ейбръам скоро се унесе в дрямка. Тес не беше свикнала да кара кон, но реши, че може сама да се справи и да закара товара, без да буди Ейбръам. За да не падне брат ѝ, тя му приготви нещо като гнездо пред кошерите и като пое поводите, продължи да кара каруцата.

Принц не се нуждаеше от много внимание, тъй като не притежаваше сила за каквито и да са излишни движения. Сега нямаше кой да отвлича Тес от мислите ѝ. Облягайки се на кошерите, тя потъна в още по-дълбоки размишления. Безмълвната процесия от дървета и огради край нея прерасна във фантастични сцени от някакъв недействителен свят. Редките повеи на вятъра сякаш бяха въздишки на огромна тъжна душа, граничеща по пространство с вселената и по история — с времето.

Докато премисляше плетеницата от събития в своя живот, тя сякаш видя тщеславието на баща си и благородния жених, който я очакваше във въображението на майка ѝ. Виждаше човек с изкривено от гримаса лице, който се надсмива над бедността ѝ и над нейните рицари-прадеди, покрити със савани. Всичко бе така невероятно, че тя не усети как минава времето и заспа. Разбуди я внезапен тласък.

Намираха се далеч от мястото, гдето бе затворила очи. Каруцата бе спряла. Отпред се разнесе глух стон — стон, какъвто тя никога не беше чувала, — последван от вик: „Хей, хора!“

Техният фенер бе изгаснал, но светлината на друг, много по-ярък, блестеше в лицето ѝ. Случило се бе нещо страшно. Някакъв предмет, заплетен в хамута, препречваше пътя.

Обзета от ужас, Тес скочи на земята и откри страшната истина — стенеше конят на баща ѝ, нещастният Принц. Сутрешната пощенска кола, която се носеше безшумно на двете си колела и както обикновено препускаше по пътищата като стрела, се бе сблъскала с бавната и неосветена каруца. Острата стръка на двуколката се бе забила като меч

в гърдите на бедния Принц и от раната струеше кръв, която със съскане се стичаше на пътя.

В отчаянието си Тес се хвърли и затисна раната с ръка. Алени капки я изпръскаха от глава до пети. Не ѝ оставаше нищо друго, освен да наблюдава безпомощно. Известно време Принц също се задържа прав и неподвижен, после внезапно се свлече на пътя.

В това време кочияшът на пощенската кола се бе приближил и започна да тегли и разпряга още топлия Принц. Но Принц бе вече мъртъв и като разбра, че нищо не може да помогне, кочияшът се върна при своя кон, които не бе пострадал.

— Защо не караш вдясно? — извика той. — Трябва да бързам с пощата, затова най-добре ще бъде да останете тук с товара. Веднага щом мога, ще изпратя някой да ви помогне. Скоро ще съмне и няма от какво да се страхувате.

Той се качи на двуколката и бързо подкара коня. Тес стоеше и чакаше. Въздухът просветля. Птиците отърсиха пера в храстите, излетяха и зачуруликаха. Пътят пред Тес побеля, но лицето ѝ беше още по-бяло. Голямата локва кръв в краката ѝ бе започнала да се съсирва и да блести, а когато слънцето изгря, тя пламна в стотици призми с най-различни багри. Принц лежеше вцепенен и неподвижен с полуотворени очи, а раната на гърдите му не изглеждаше достатъчно голяма, за да изтече през нея целият му живот.

— Аз съм виновна, само аз! — плачеше девойката, вперила очи в гледката пред себе си. — Нищо не може да ме оправдае — нищо! С какво татко и мама ще си изкарват сега прехраната? Ейби, Ейби! — тя разтърси детето, което бе спало през време на цялото нещастие. — Не можем да продължим пътя си. Принц е мъртъв!

Когато Ейбръам разбра какво е станало, детското му лице се покри с бръчки като лицето на петдесетгодишен човек.

— А вчера танцувах и се смях цял ден! — говореше сама на себе си Тес. — Като си помисля каква глупачка съм била!

— Това стана, защото живеем не на здрава, а на гнила звезда, нали, Тес? — промълви Ейбръам през сълзи.

Те продължиха да чакат мълчаливо и чакането им се стори безкрайно. Най-после чуха шум и видяха, че се приближава някой — това ги убеди, че кочияшът бе устоял на думата си. Появи се ратай от околностите на Стауркасъл, който водеше здрав жребец. Впрегнаха го

в колата с кошери на мястото на Принц и се отправиха към Кастърбридж.

Същата вечер празната каруца се върна на местопроизшествието. Принц бе лежал в канавката от сутринта, но локвата кръв, макар и набраздена и размазана от колелата на минаващите коли, все още се виждаше. Натовариха останките на Принц на колата, която по-рано той теглеше, и с копита във въздуха и подкови блеснали на залязващото слънце, той пое обратния път от осем-девет мили до Марлот.

Тес се бе върнала по-рано. Тя не знаеше как да съобщи за случката. Нямаше сили да говори и почувствува облекчение, когато от лицата на родителите си разбра, че те вече знаят за загубата. Все пак тя не преставаше да се упреква за своята небрежност.

Но благодарение именно на тази пасивност на Дърбифийлдови нещастieto не им се видя толкова страшно, колкото би се оказало за друго, по-предприемчиво семейство, макар че за тях то бе равносилно на разорение, докато на другото семейство би причинило само неудобство. По лицата на Дърбифийлдови нямаше и следа от яростен гняв, който би се стоварил върху девойката, ако родителите ѝ бяха позагрижени за нейното благополучие. Никой не укори Тес така, както тя сама се укоряваше.

Когато разбраха, че търговецът на кожи дава само няколко шилинга за останките на Принц поради състоянието му, Дърбифийлд се оказа на висотата на положението си.

— Не — каза твърдо той, — няма да продам старото му тяло! Когато ние, д'Ърбървиловци, сме били рицари-земевладелци, не сме продавали старите си коне за храна на котките. Да си държат парите! Той ми служи добре, докато беше жив, и сега няма да се разделя с него.

На следващия ден, копаейки в градината гроб за Принц, той работи с такова усърдие, с каквото не беше работил месеци наред за изхранването на семейството си. Когато гробът бе готов, Дърбифийлд и жена му завързаха коня с въже и го довлякоха до дупката. Децата вървяха след тях като на погребение. Ейбръам и Лиза-Лу хлипаха, а Хоуп и Модести изразяваха скръбта си с високи ридания, които отекваха в стените. Спуснаха Принц в дупката и всички се събраха около нея. Отнеха им този, който печелеше препитанието им. Какво ще правят сега?

— На небето ли е отишъл? — попита Ейбръам, хълцайки.

Дърбифийлд започна да заравя гроба, а децата пак се заплакаха. Само Тес не заплака. Лицето ѝ беше сухо и бледо, сякаш на съвестта ѝ тежеше убийство.

V

Амбулантната търговия, която зависеше главно от коня, западна. Бедност, да не кажем нищета, се появи на хоризонта. Дърбифийлд бе „туткав“, както казваха в този край. Понякога намираще сили да поработи, но това невинаги съвпаднаше с търсенето на работници. А тъй като не бе свикнал с редовния труд на надничаря, дори и при такъв случай той не си даваше много зор.

Междувременно Тес, която смяташе, че не друг, а тя бе тласнала родителите си в това затруднение, се чудеше мълчаливо какво да направи, за да ги измъкне от него. Точно тогава майка ѝ ѝ разкри идеята си.

— Трябва да посрещаме бедите така, както посрещаме и радостите — каза тя. — За твоя знатен произход ние узнахме в много подходящ момент. Трябва да се обърнеш към твоите приятели. Знаеш ли, че в околностите на Ловния парк живее една много богата мисис д'Ърбървил, която сигурно е твоя роднина? Трябва да отидеш при нея да те признае за роднина и да ни помогне в нещастieto.

— Не ми се ще — каза Тес. — Ако има такава дама, достатъчно е тя да се отнесе приятелски към нас, а не да чакаме и помощ от нея.

— Ти можеш да я спечелиш и да получиш всичко, каквото искаш, дете мое. Освен това от тая работа може да излезе повече, отколкото очакваш. А аз подочух нещичко...

Угнетена от нещастieto, за което бе станала причина, Тес се отнасяше към желанията на майка си с по-голямо уважение, отколкото при други обстоятелства. Тя обаче не можеше да разбере защо майка ѝ замисля с такова задоволство едно начинание, в ползата от което Тес се съмняваше. Възможно е майка ѝ да е поразпитала и да е научила, че тази мисис д'Ърбървил е крайно благородна и щедра жена, но на гордата Тес никак не се нравеше ролята на беден роднина.

— Предпочитам да си намеря работа — промърмори тя.

— Дърбифийлд, ти ще решиш! — каза Джоана, като се обърна към мястото, където се беше свил съпругът ѝ. — Ако ти кажеш, че трябва да иде, ще иде.

— Не обичам децата ми да ходят да задлъжняват на непознати роднини — измърмори той. — Аз съм глава на най-благородния клон на нашия род и трябва да стоя на висотата на положението си.

За Тес доводите на бащата бяха още по-неубедителни, отколкото нейните собствени възражения.

— Добре, мамо. След като убих коня — тъжно каза тя, — май че трябва да направя нещо. Нямам нищо против да ида при нея, но трябва да ме оставиш сама да реша дали да ѝ искам помощ. И престани да се надяваш, че тя ще ме сватоса — това е глупаво.

— Чудесно го каза, Тес — забеляза баща ѝ поучително.

— Кой казва, че съм мислила такова нещо? — попита Джоана.

— Струва ми се, че това ти е в ума. Но както и да е — ще ида.

На другия ден Тес стана рано и се изкачи пеша по хълма до град Шестън, а там се качи на колата, която два пъти седмично пътуваше от Шестън на изток към Чейзбъро и минаваше близо край Грантридж — енорията, где то живееше неизвестната и тайнствена мисис д'Ърбървил.

В тази паметна утрин пътят на Тес Дърбифийлд минаваше през североизточните гънки на долината, где то тя се бе родила и прекарала своя живот. За нея долината Блекмур бе целият свят, а жителите ѝ — неговото население. В дните на детството си тя бе разглеждала с недоумяващи очи от портите и градинските врати на Марлот долината, но това, което бе тайна за нея тогава, бе тайна и сега. През прозореца на своята стая тя всеки ден виждаше кули, села, бели замъци с неясни очертания, а над тях — град Шестън, кацнал величествено на височината, с прозорци, които светят като лампи в лъчите на залязващото слънце. В града тя бе ходила само веднаж или два пъти, а отблизо познаваше само една малка част от долината и нейните околности. Извън границите на долината тя почти не бе излизала. Тя познаваше очертанията на околните хълмове като пръстите на ръцете си. Но за това, което се намирало зад тях, тя можеше да съди само от познанията, дадени ѝ в селското училище, което завърши преди година-две като първа ученичка.

В детските ѝ години приятелките ѝ я обичаха много. Често хората я виждаха да се връща от училище с две другарки на нейна възраст. Тес вървеше в средата, сложила ръце върху раменете им, а те я държаха през кръста. Върху вълнената си рокля, чийто първоначален

цвят беше станал неузнаваем, тя носеше красива престилка от розова басма на квадрати. Дългите ѝ здрави крака бяха обути в тесни чорапи с дупки на коленете, протрити от пълзене по пътищата и насипите, когато тя ходеше на лов за съкровища от животинския или растителния свят. Косата ѝ, която тогава имаше пепелив цвят, висеше като синджириите, на които закачват котлите над огъня.

Когато Тес порасна и започна да разбира нещата, изпита малтусиански яд към майка си заради това, че тя така безгрижно ѝ бе народила толкова много братчета и сестричета, след като бе толкова мъчно да се отгледат и изхранят. По ум майка ѝ не се различаваше от едно щастливо дете. Джоана Дърбифийлд бе дете, и то не най-голямото в това семейство, което изцяло зависеше от съдбата.

Все пак Тес се отнасяше добре и човечно към децата и им помагаше, колкото може. Като свърши училище, тя работеше по прибирането на сеното и по жътва в съседните ферми или пък доеше крави и биеше масло. Тя бе усвоила този занаят още по времето, когато баща ѝ имаше собствени крави, и със сръчните си ръце майсторски се справяше с тази работа.

Сякаш всеки изминат ден стоварваше все повече от семейните грижи върху нейните крехки плещи и това, че не друг, а Тес трябваше да представлява Дърбифийлдови в имението на д'Ърбървил, си беше в реда на нещата. Тук трябва да признаем обаче, че в този случай изборът беше подходящ. Дърбифийлдови се показваха откъм най-добрата си страна.

Тя слезе от колата на кръстопътя за Трантридж и се спусна пеша по хълма към местността, известна под името Ловния парк, до която, както ѝ бяха казали, се намираще имението на мисис д'Ърбървил, наречено Стръмният склон. Това не беше имение в истинския смисъл на думата — с ниви, пасища и фермер, който негодува поради това, че по позволен и непозволен начин собственикът изкарва на неговия гръб средства за себе си и за семейството си. Имението се състоеше от вила, построена изключително за развлечения, без нито акър излишна земя към нея, освен необходимата за обитателите ѝ дворна площ, и от малка любителска ферма, за която се грижеше собственикът и неговият управител.

Най-напред Тес видя червената тухлена къщичка на пазача, потънала във вечнозелена растителност. Тя помисли, че това е самата

вила, но когато с известно вълнение мина през страничната вратичка и стигна до мястото, където алеята завиваше, пред очите ѝ се откри жилището. Построена наскоро — всъщност съвсем нова, — вилата бе в същия пищен червен цвят като къщичката на пазача, цвят, който така рязко контрастираше с вечнозелената растителност. В далечината зад ъгъла на къщата, която се открояваше като мушкатов цвят на фона на околните пастелни тонове, се простираше нежният лазурен пейзаж на Ловния парк — очарователна гориста местност, един от малкото първобитни лесовете, запазили се в Англия. Там по вековните дъбове все още се намираше имелът на старите келтски магьосници и още растяха посадените от природата огромни тисови дървета, така както са расли по времето, когато са рязали клоните им за лъкове. И все пак, макар че се виждаше от имението, този дърен лес се простираше извън неговите граници.

Всичко в това уютно имение бе ярко, цветущо и добре поддържано. Дълга редица от парници се спускаше по склоновете до горичките в низината. Всичко тук напомняше нова монета, току-що изсечена и пусната в обращение от хазната. Конюшните, полузакрити от австрийски борове и вечнозелени дъбове, бяха обзаведени с най-модерни съоръжения и изглеждаха величествени като параклиси.

На широката поляна се издигаше богато украсена палатка, чиято врата бе обърната към Тес.

Смутена, отворила широко очи, простодушната Тес Дърбифийлд застана на края на алеята, покрита с чакъл. Тя бе дошла дотук неусетно, преди да разбере къде се намира, и ето че всичко бе противно на очакванията ѝ.

„Мислех си, че сме стар род, а тук всичко е така ново“ — наивно си каза Тес. Тя съжали, че с такава готовност се бе съгласила с майка си да дойде да предяви родство и че не бе потърсила помощ някъде по-близо до дома.

* * *

Човек не би очаквал в такава старомодна част на страната да намери хора като собствениците на всичко това — семейство д'Ърбървил или Стоук д'Ърбървил, както то се наричаше

първоначално. Отец Трингам не излъга, като каза, че в графството и околностите му единственият истински потомък по права линия на стария род д'Ърбървил бе нашият недодялан Джон Дърбифийлд. Свещеникът би могъл да добави — а това той знаеше много добре, — че Стоук д'Ърбървилови бяха толкова свързани с родословното дърво на д'Ърбървил, колкото и самият той. Все пак трябва да признаем, че това семейство бе много подходящ клон, на който да се присади име, което така много се нуждаеше от обновяване.

Когато старият мистър Саймън Стоук, починал наскоро, направи състояние на север като честен търговец (някои казват, че бил лихвар), той реши да се засели като чифликчия в южната част на Англия, подалеч от местата, гдето бе вършил сделките си. При това той почувствува необходимост да си намери име, което да не е толкова тясно свързано с името му на хитър търговец в миналото и същевременно да не бъде толкова обикновено като собственото му име. Той отиде в Британския музей и в продължение на цял час се рови из архивите на изчезнали, полуизчезнали, забравени и разорени семейства, живели в тази част на Англия, където той възнамеряваше да се засели, и накрая реши, че името д'Ърбървил изглежда и звучи не лошо от всяко друго; съответно той завинаги прикачи „д'Ърбървил“ към своето име — за себе си и за наследниците си.

Все пак той не бе екстравагантен и не прекали при изграждането на своето родословно дърво въз основа на новото име. Когато измисляше бракове и връзки с аристокрацията, той беше достатъчно благоразумен да не посочва никаква по-висока титла, отколкото изисква приличието.

За беда нещастната Тес и родителите ѝ не знаеха нищо за тази измама. Всъщност и през ум не им минаваше, че въобще е възможно да се присвои фамилно име. Те смятаха, че богатството може да е дар от съдбата, но че името принадлежи по рождение. Тес стоеше нерешителна, като плувец, комуто предстои да скочи във водата, и се колебаеше дали да се върне, или да продължи. В този момент от тъмната триъгълна врата на палатката се появи висок млад човек с пура в уста.

Той беше мургав, с пълни, недобре оформени, но червени и меки устни. Над тях се очертаваха грижливо гледани черни мустачки със завити краища, макар че той нямаше повече от двадесет и три,

двадесет и четири години. Въпреки известна грубост във външността на джентълмена лицето и дръзките му, неспокойни очи излъчваха някаква своеобразна сила.

— Е, моя красавице, с какво мога да ви бъда полезен? — запита той и се приближи. А като забеляза, че Тес е съвсем объркана, добави:

— Не се смущавайте от мен. Аз съм мистър д'Ърбървил. Мен ли търсите или майка ми?

Външният вид на този д'Ърбървил, на човека от нейния род, бе още по-различен от очакванията на Тес, отколкото къщата и имението. В своите мечти тя си бе представяла възрастен човек с благородно лице — съчетание на най-хубавите черти на д'Ърбървиловци, лице, чиито бръчки представляват спомени, написани с йероглифи, въплътяващи многовековната история на нейния род и на Англия. Но като нямаше друг изход, тя се овладя и отвърна:

— Дойдох да видя майка ви, сър.

— Едва ли ще можете да я видите — тя е болна — отговори сегашният представител на фалшивия род, мистър Алек, единственият син на наскоро починалия джентълмен. — Не мога ли аз да ви услужа? По каква работа я търсите?

— Не е по работа, а за... за... не знам как да го кажа.

— За удоволствие?

— О, не. Знаете ли, сър, ако ви кажа, ще изглежда...

На Тес в този момент мисията ѝ се стори така безсмислена, че независимо от страхопочитанието към него и смущението, което въобще изпитваше, алените ѝ устни се извиха в усмивка, която много се хареса на мургавия Александър.

— Толкова е глупаво — заекна тя. — Не, не мога да ви кажа.

— Няма значение. Аз обичам глупавите неща. Хайде, опитайте пак, мила — каза той любезно.

— Мама ме помоли да дойда — продължи Тес, — а всъщност аз и сама си мислех да дойда. Но никак не очаквах, че ще стане така. Дойдох да ви кажа, сър, че ние сме от един и същи род.

— Ха, бедни роднини?

— Да.

— Стоуковци?

— Не, д'Ърбървиловци.

— Да, да... исках да кажа д'Ърбървиловци.

— Нашето име е изопачено на Дърбифийлд, но ние имаме няколко доказателства, че произхождаме от рода д'Ърбървил. Пише го в старите архиви, а... а освен това имаме стар печат с щит и лъв, изправен на задните си крака, и замък над него. Имаме и много стара сребърна лъжица, вдлъбната като черпак и гравирана със същия герб. Но тя е толкова изтъркана, че мама бърка с нея граховата супа.

— На моя герб действително има сребърен замък — каза той учтиво, — а също и лъв, изправен на задните си крака.

— Та мама каза, че трябвало да се запознаем с вас... защото конят ни умря и сме най-старият клон от рода.

— Наистина много мило от страна на майка ви. Лично аз никак не съжалявам за нейната инициатива — и Алек тъй погледна Тес, че тя леко се изчерви. — Значи, мое красиво момиче, ти си дошла при нас на приятелско посещение като роднина.

— Така изглежда — запъна се Тес и отново се смути.

— Хубаво — в това няма нищо лошо. А къде живеете? Какво представлява семейството ви?

Тя разказа накратко за семейството си и в отговор на допълнителни въпроси от негова страна му каза, че възнамерява да се върне със същата кола, с която бе дошла.

— Има много време, преди колата да пристигне обратно на кръстопътя за Грантридж. Какво ще кажеш, да се поразходим из градината, моя красива братовчедке?

Тес искаше да съкрати, колкото може, престоя си, но младият човек настоя и тя се съгласи да го придружи. Той я поведе към поляните, лехите и оранжерииите, а оттам към овощната градина и парниците. Тук той я попита дали обича ягоди.

— Да — каза Тес, — когато узреят.

— Но тук те вече са узрели. — Д'Ърбървил се наведе и започна да бере ягоди, като ѝ ги подаваше през рамото си. Но когато откъсна необикновено красив плод от сорта „Кралица на Британия“, той се изправи и го поднесе към устата ѝ, като държеше ягодата за дръжката.

— Не... не — бързо каза тя и разпери пръсти между неговата ръка и устните си. — По-добре сама да си я взема.

— Глупости — настоя той.

Леко смутена, тя разтвори устни и налапа плода.

Те продължиха безцелната си разходка и Тес, обхваната от някакво смесено чувство на удоволствие и неохота, изяждаше всичко, което ѝ предлагаше д'Ърбървил. Когато тя се насити на ягоди, той напълни кошничката ѝ. Обиколиха и розовите храсти, той откъсна от красивите цветове и ѝ ги даде да закичи гърдите си. Тя се подчини като насън, а когато не остана място на роклята за повече рози, той сам затъкна няколко пъпки в шапката ѝ и с щедра ръка напълни догоре кошничката ѝ с цветя. После Алек погледна часовника си и каза:

— А сега, докато похапнеш, тъкмо ще стане време за колата за Шестън, ако искаш да си отидеш, разбира се. Ела с мен да видим какво ще намерим за ядене.

Стоук д'Ърбървил я заведе обратно на поляната и я остави в палатката. Скоро той се появи с кошница лека закуска, която сам сложи пред нея. Явно бе желанието му да не бъде смуцаван от прислугата при този приятен tête-à-tête.

— Имаш ли нещо против, ако запуша? — запита той.

— Съвсем не, сър.

През кълбата дим, които обвиха палатката, той я наблюдаваше как мило и непринудено се храни. Тес Дърбифийлд, която гледаше невинно към розите на гърдите си, никак не предполагаше, че там, сред синия тютюнев дим, седи „трагичният злодей“ на нейната драма — този, комуто бе писано да бъде кървавочервеният лъч в спектъра на нейния млад живот. Тя притежаваше нещо, което в този момент не бе от полза за нея — нещо, което караше Алек д'Ърбървил да не сваля очи от снагата ѝ. Тес имаше прекрасно развита фигура, която я правеше да изглежда повече жена, отколкото девойка. Това бе наследство от майка ѝ. Понякога тя се бе тревожила от този факт, но после другарките ѝ казаха, че ще дойде време, когато няма да съжалява.

Тес скоро се нахрани.

— А сега си отивам, сър — каза тя и стана.

— Как се каваш? — запита той, докато вървяха по алеята и къщата се скри от погледа им.

— Тес Дърбифийлд от Марлот.

— И каваш, че ви умрял конят?

— Аз... го убих — отговори тя. Докато разказваше подробностите около смъртта на Принц, очите ѝ се напълниха със

сълзи. — И сега не знам как да помогна на татко.

— Ще помисля дали мога да направя нещо. Майка ми трябва да ти намери някакво място. Но, Тес, никакви глупости по въпроса за „д’Ърбървил“ — само Дърбифийлд, нали? Това е съвсем друго име.

— Мен друго не ми и трябва, сър — с известно достойнство каза тя.

Като завиваха по алеята между родендроните и иглолистните дървета, преди да се провиди къщичката на пазача, за миг, само за миг той сведе лице към нея, сякаш да... но не... Той размисли и я пусна да си отиде.

Така започна историята. Ако бе разбрала значението на тази среща, Тес би запитала защо в този ден ѝ е било съдено да стане така и да я пожелае неподходящ човек, а не друг мъж — желан и достоен във всяко отношение, — доколкото човек може да бъде желан и отреден от съдбата. Но, уви — за този, който измежду познатите ѝ се приближаваше към нейния идеал, тя бе само далечен, блед спомен.

При лошото изпълнение на добре замислен план резултатът рядко оправдава очакванията, човекът, в когото можеш да се влюбиш, рядко се появява тогава, когато си готов да го обикнеш. На нещастното същество природата рядко казва „люби!“ Тогава, когато влюбването наистина би могло да доведе до щастлив край, нито пък отговаря „този!“ На повика на плътта „кой?“, преди тази игра на криеница да е станала скучна и отегчителна. Можем да си зададем въпроса дали когато човечеството стигне връхната точка на своя прогрес, този анахронизъм ще бъде заменен от по-тънка интуиция, от по-съвършена социална машина, която няма да ни подхвърля насам-натам, както това става сега. Но такава съвършенство нито може да бъде предсказано, нито пък е вероятно. Достатъчно е, че в този случай, както в милиони други, двете половини на едно идеално цяло не се срещнаха в най-подходящия момент. Липсващата половина скиташе сама по земята и глупаво чакаше да стане късно. В резултат на това досадно закъснение възникнаха тревоги, разочарования, сътресения, катастрофи и странно преплетени човешки съдби.

Когато д’Ърбървил се върна в палатката, той седна наопаки на един стол и се замисли. По лицето му се разля усмивка на задоволство, после той високо се изсмя:

— Дявол го взел, каква смешна история! Ха, ха! Какво сладко момиче!

VI

Тес се спусна по хълма към кръстопътя за Трантридж и разсеяно зачака колата от Чейзбъро за Шестън. Когато се качи, тя не разбра какво ѝ казват другите пътници, макар че отговори. Пътуваше, без да поглежда навън, изцяло вгълбена в себе си.

Един от спътниците ѝ се обърна към нея по-настойчиво от другите:

— Та вие приличате на букет! И какви рози в началото на юни!

Едва тогава Тес се сети каква гледка представлява за техните изненадани погледи — рози на гърдите, рози на шапката, кошница, пълна догоре с рози и ягоди. Тя се изчерви и смутено обясни, че цветята са ѝ подарък. Когато никой не я гледаше, тя свали крадешком от шапката си розите, които най-много се набиваха в очи, и ги сложи в кошницата, а после ги покри с носната си кърпа. След това тя отново се вгълби в себе си, но като наведе глава, едно трънче от розите, останали на гърдите ѝ, я убоде по брадичката. Като всички жители на долината Блекмур, Тес бе пропитана с най-фантастични суеверия и представи, за нея това бе лошо предзнаменование — първото, което бе забелязала този ден.

Колата отиваше само до Шестън. От този планински град до Марлот имаше няколко мили стръмен път пеша. Майката на Тес бе посъветвала дъщеря си, ако се чувствува уморена, да пренощува в града в дома на тяхна позната. Тес така и направи. Тя се прибра чак на другия ден следобед.

Щом си влезе у дома, от тържествуващия поглед на майка си тя веднага разбра, че междувременно нещо се е случило.

— Да, да! Всичко знам! Както ти казах, така и стана.

— Докато бях на път ли? Какво стана? — уморено попита Тес.

Майка ѝ я огледа одобрително от глава до пети и шеговито продължи:

— Значи, успя, а?

— Отде знаеш, мамо?

— Получих писмо.

Тес се сети, че това е възможно, тъй като тя се бе забавила в Шестън.

— Пишат... така де, мисис д'Ърбървил пише, че иска да се грижиш за нейната любима малка птицеферма. Но по този начин тя умело иска да те привлече там, без да разпалва надеждите ти. Това е то!

— Но аз не я видях.

— Все си видяла някого.

— Видях сина й.

— Призна ли те за роднина?

— Какво да ти кажа... нарече ме „братовчедке“.

— Знаех си аз. Джеки, той я нарекъл „братовчедке“! — извика тя на мъжа си. — Разбира се, след това той е говорил с майка си и сега тя те вика да идеш там.

— Не знам дали ще мога да гледам кокошки — каза Тес със съмнение.

— Ако ти не можеш, кой ще може? Ти си се родила и отраснала е тая работа. Всеки човек, който знае една работа от рождение, я познава много по-добре от хората, които я учат като занаят. Пък и това е само предлог да правиш нещо, за да не се чувствуваш зависима.

— Не ми се отива много — замислено каза Тес. — Кой е писал писмото? Дай да го видя.

— Мисис д'Ърбървил го е писала. Ето го!

Писмото бе написано в трето лице и накратко уведомяваше мисис Дърбифийлд, че дамата се нуждае от услугите на дъщеря й за отглеждане на птици, че за нея ще бъде приготвена удобна стая и че ако харесат работата й, ще й бъде заплатено богато.

— О... Това ли е всичко? — попита Тес.

— Ти да не искаш веднага да се хвърли на врата ти и да те разцелува!

Тес погледна през прозореца.

— Предпочитам да си стоя тук, при тебе и при татко — каза тя.

— А защо?

— По-добре да не ти казвам, мамо. Всъщност и аз не знам защо.

Един ден през следващата седмица Тес се върна у дома след безуспешен опит да намери някаква по-лека работа в близката околност. Искаше през лятото да събере необходимите пари, за да купи

нов кон. Едва прекрачи прага, и едно от децата се завъртя из стаята и извика:

— Джентълменът идва.

Майка й, сияеща, обясни какво бе станало. Синът на мисис д'Ърбървил случайно яздил в околностите на Марлот и дошъл да ги посети. Искал от името на майка си да получи окончателен отговор дали Тес ще отиде да се грижи за птиците на старата дама. Момчето, което досега ги гледало, не оправдало оказаното му доверие.

— Мистър д'Ърбървил каза, че ако се съди по външността, ти си добро момиче. Смята, че си незаменима. Правичката да ти кажа, той много се интересува от тебе.

За момент Тес наистина се зарадва, че е направила такова добро впечатление на един непознат, пред когото смяташе, че се е изложила.

— Много мило от негова страна — промърмори тя — и ако знаех какъв ще е животът ми там, още сега бих тръгнала.

— И е един такъв хубавец!

— Ами! — хладно каза Тес.

— Хубавец-нехубавец, сега ти е паднало. С очите си видях великолепен диамантен пръстен на ръката му.

— Вярно — живо се обади малкият Ейбръам, който бе седнал до прозореца. — Да бе видяла как блестеше, когато той си поглади мустаците! Мамо, защо нашият знатен роднина все си гладеше мустаците?

— Чуй само какво говори детето! — каза мисис Дърбифийлд с майчино възхищение.

— Може би, за да покаже диамантения си пръстен — промърмори сър Джон, полузадрямал на стола.

— Ще си помисля — каза Тес и излезе от стаята.

— Да, спечелила е сърцето на най-младото клонче от нашия род, и то отведнъж! — продължи майката, обръщайки се към съпруга си. — Голяма глупачка ще е, ако не се възползува от случая.

— Не ми се ще много децата ми да се отделят от нас — каза амбулантният търговец. — Тъй като аз съм главата на рода, другите трябва да идват при мене.

— Пусни я да иде, Джеки! — започна да го придумва неразумната жена. — Не виждаш ли, че е лапнал по нея. Нарекъл я

„братовчедке“. Сигурно ще се ожени за нея и ще я направи лейди — тя ще стане като дедите си.

У Джон Дърбифийлд имаше повече тщеславие, отколкото енергия и здраве, и подобна възможност му достави удоволствие.

— Е, да, младият мистър д'Ърбървил може да е имал това пред вид — съгласи се той, — а сигурно му се ще да облагороди кръвта си, като се свърже със стария клон. Каква е хитруша тая Тес! Наистина ли е ходила при тях с такава цел?

В това време Тес се разхождаше замислена в градината сред храстите френско грозде край гроба на Принц. Когато тя влезе вътре, майка ѝ продължи старата песен.

— Е, какво ще правиш? — запита майката.

— Поне да бях видяла мисис д'Ърбървил — каза Тес.

— Струва ми се, че можеш да решиш и без това. Сетне скоро ще я видиш.

Баща ѝ се покашля на стола си.

— Не знам какво да кажа — неспокойно отвърна девойката. — Вие трябва да решите. Аз убих стария кон и предполагам, че трябва да направя нещо, за да ви купя друг кон. Но... но... не ми харесва много това, че мистър д'Ърбървил е там.

Децата, които посрещнаха идеята за отиването на Тес при богатите роднини (каквито те си ги представяха) като някаква компенсация за смъртта на коня, щом разбраха, че сестра им не е много склонна да отиде, започнаха да плачат. Те я дразнеха и упрекваха за колебанието ѝ.

— Тес не иска да о-о-тиде и да стане ле-й-ди, тя казва, че не ще-е-е — хленчеха те с изкривени от плач уста, — и няма да си имаме хубав нов кон и много златни пари да си купим подаръци от панаира. И Тес ня-ма-а-а да е красива с нови дрехи.

Майката им пригласяше. Тя използваше като аргумент и тежката си къщна работа, която тя всъщност правеше по-тежка, отколкото беше в действителност, като я протакаше безкрайно. Само бащата не взе страна.

— Ще отида — каза най-после Тес.

Майка ѝ не можа да скрие надеждите си за сватба, породени от съгласието на девойката.

— Браво! За толкова красиво момиче това е чудесен случай.

Тес се усмихна ядосано.

— Надявам се, че това е случай да спечеля пари и нищо повече. По-добре да не разправяш разни глупости на съседите.

Мисис Дърбифийлд не обеща нищо. Тя не беше съвсем сигурна дали думите на госта не я бяха изпълнили с достатъчно гордост, за да се похвали повечко тук-таме.

Така въпросът бе решен. Девојката написа писмо, с което съобщаваше, че е готова да тръгне веднага, щом я повикат. Своевременно я уведомиха, че мисис д'Ърбървил е доволна от решението ѝ и че вдругиден тя ще изпрати за нея и багажа ѝ двуколка, която ще я чака на върха на хълма. Почеркът на мисис д'Ърбървил изглеждаше доста мъжки.

— Двуколка ли? — измърмори Джоана Дърбифийлд подозрително. — За собствената си роднина можеше и карета да изпрати.

Взела веднаж решение, Тес стана по-спокойна и съсредоточена и вършеше работата си с увереност, че скоро и без много труд ще купи друг кон на баща си. По-рано тя се бе надявала да стане учителка в местното училище, но, изглежда, съдбата бе решила другояче. Умствено по-зряла от майка си, Тес нито за момент не погледна сериозно на сватбените надежди на мисис Дърбифийлд. Още от първата година след раждането на дъщерята лековерната майка бе почнала да ѝ търси подходящи партии за женитба.

VII

В деня на заминаването Тес се събуди, преди да съмне — в последните мигове на нощта, когато в гората всичко спи, освен една гласовита птица, която пророчески пее с убеждението, че знае точния час на разсъмването, а всички останали пазят тишина, сякаш не по-малко убедени, че тя е сгрешила. До закуска девойката стоя в стаята си и приготви багажа си, а след това слезе, облечена във всекидневна рокля. Празничната рокля тя бе скътала грижливо в дървеното куфарче.

Майка ѝ запротестира:

— Няма ли да се облечеш по-прилично, като отиваш при роднините си?

— Но нали ще работя — каза Тес.

— Е, да — каза мисис д'Ърбървил и поверително добави: — Отначало може би ще ти дадат някаква работа, колкото да се каже, че правиш нещо... но аз мисля, че ще постъпиш по-разумно, ако се подокараш.

— Хубаво. Ти най-добре знаеш — покорно се съгласи Тес.

За да угоди на майка си, тя се остави в ръцете на Джоана, като смирено каза:

— Прави, каквото искаш с мене, мамо.

Мисис Дърбифийлд изпадна във възторг от покорството на дъщеря си. Най-напред тя донесе голям леген и изми главата на Тес така старателно, че когато я избърса и среса, косата изглеждаше двойно повече. Върза я с широка розова панделка. След това облече Тес в бялата рокля, която девойката бе носила на разходката на клуба. Заедно с новата фризура тази широка, ефирна рокля придаваше на развиващата се фигура на Тес пълнота, която не отговаряше на възрастта ѝ. Човек можеше да я вземе за жена, а тя бе почти дете.

— Чорапът ми е скъсан на петата — рече Тес.

— Дупките по чорапите нямат значение — те не се виждат. Като бях момиче, никой не ми гледаше петите, щом имах хубава шапка.

Външността на момичето изпълни майката с гордост и тя отстъпи назад, така както художникът се отдалечава от статива, за да огледа творението си.

— Трябва да се видиш! — извика тя. — Изглеждаш сто пъти похубава от оня ден.

Тъй като огледалото не бе достатъчно голямо, за да може Тес да се огледа цялата, мисис Дърбифийлд окачи отвън на прозореца черен плащ, както правеха всички селяни, когато се труфеха, и превърна стъклата в голям рефлектор. След това тя отиде при мъжа си, който седеше в стаята на долния етаж.

— Слушай, Дърбифийлд — възторжено каза тя. — Той не може да не се влюби в нея. Но каквото и да правиш, не разправяй много на Тес за неговата любов и за възможностите, които се откриват пред нея. Нали знаеш каква е особена! Току-виж, се настроила срещу него и още сега се откаже да отиде там. Ако всичко върви добре, ще трябва някак да се отплатим на оня свещеник от Стегфут Лейн, задето ни каза — милия, добър човечец!

Все пак, когато времето за прощаване с девойката наближи и възбудата от подреждането на тоалета попремина, в душата на Джоана Дърбифийлд проникна леко безпокойство. Това я накара да заяви, че ще изпрати дъщеря си донякъде — до мястото, където започваше стръмният склон на долината, водещ към външния свят. А там, на високото, щеше да чака двуколката, изпратена от Стоук д'Ърбървилони за Тес. Едно момче с ръчна количка беше вече закарало дървения ѝ куфар на височината.

Като видяха, че майка им си слага шапката, децата шумно настояха да отидат с нея.

— Искаме да изпратим така, която ще се омъжи за нашия богат братовчед и ще носи хубави дрехи.

— Стига — извика Тес, като се изчерви и бързо се обърна, — не искам да говорите повече за това! Мамо, как можа да напълниш главите им с такива глупости!

— Тес отива да работи при нашите богати роднини, миличките ми, за да спечели пари за нов кон — каза мисис Дърбифийлд помирително.

— Довиждане, татко — каза Тес със свито гърло.

— Довиждане, дъще — отвърна сър Джон, като повдигна глава от гърдите си. Той бе задрямал, тъй като в чест на случая сутринта си бе пийнал повечко. — Надявам се, че нашият млад приятел ще хареса такава красавица от собствения му род. Кажу му, Тес, че понеже доста сме обеднели след някогашното величие, ще му продам титлата на съвсем умерена цена.

— В никой случай за по-малко от хиляда лири — извика лейди Дърбифийлд.

— Кажу му, че съм готов да я продам за хиляда лири. Абе като си помисля, и на по-малко ще се съглася. Той ще носи титлата с по-голямо достойнство, отколкото такъв жалък бедняк като мене. Кажу му, че може да я има срещу сто лири. Но няма какво да ставам дребнав — кажу му, че ще я дам за петдесет, за двайсет лири. Да, за двайсет — по-малко от това не може. Дявол да го вземе, та семейната чест си е семейна чест и няма да взема ни пени по-малко.

В очите на Тес напирара прекалено много сълзи, а гърлото ѝ бе задавено от прекалено голяма буца, за да може да изрази чувствата, които я вълнуваха. Тя бързо се обърна и излезе.

Момичетата и майка им тръгнаха заедно. Тес вървеше между две от децата, които я държаха за ръка и от време на време поглеждаха замислено към нея, както се гледа човек, от когото очакваш да извърши нещо велико. Непосредствено зад тях крачеше майката с най-малкото дете. Групата представляваше любопитна картина: на преден план — целомъдрена красота, заобиколена от невинност, а на фона — простодушно тщеславие. Те вървяха по пътя, докато стигнаха подножието на хълма. Там, на върха, двуколката от Трантридж щеше да вземе Тес. Бяха определили това място, за да спестят на коня изкачването на височината. Далеч зад първите възвишения къщите на Шестън, подобно на скали, прекъсваха линията на хребета. По стръмния път, който опасваше хълма, не се виждаше жива душа. Само момчето, което бяха изпратили напред, седеше на ръчките на количката, побрала цялото земно богатство на Тес.

— Да почакаме малко тук. Колата сигурно ей сега ще дойде — каза мисис Дърбифийлд. — Да, ето я!

Колата се появи внезапно иззад върха на близкия хълм и спря при момчето с количката. Майката и децата решиха да не отиват по-нататък и като се сбогува набързо, Тес закричи по хълма.

Те видяха бялата ѝ фигура да се приближава до колата, на която вече бяха качили куфара. Но още преди Тес да стигне съвсем близо до нея, друга кола изхвъркна из горичката на върха, зави по пътя, мина край колата с багажа и спря до Тес, която гледаше сякаш занемяла от изненада.

Майка ѝ чак сега забеляза, че втората кола не е скромна като първата, а е великолепна двуколка, безупречно лакирана и стегната. Млад човек с пура в устата караше коня. Той носеше модна шапка, сиво палто и брич, бяла връзка, висока колосана яка и кафяви ръкавици за езда — с една дума, това бе красивото младо конте, което преди няколко седмици бе посетило Джоана, за да узнае решението ѝ относно Тес.

Мисис Дърбифийлд плесна с ръце като дете, после погледна към земята и пак втренчи очи нагоре. След това посрещане всичко е ясно!

— Това ли е джентълменът от нашия род, дете ще направи така знатна лейди? — запита най-малкото дете.

В това време бялата фигура на Тес, облечена в муселинената рокля, стоеше неподвижно и нерешително край колата, чийто собственик ѝ говореше нещо. Привидната ѝ нерешителност всъщност бе нещо повече от нерешителност. Тес се безпокоеше. Тя би предпочела скромната каруца. Младият човек слезе и, изглежда, я убеждаваше да се качи. Тя обърна глава към близките си в подножието на хълма и се взря в малката група. Сякаш нещо, може би мисълта, че е убила Принц, я накара да вземе бързо решение и тя се качи в двуколката. Той седна до нея и веднага шибна коня. Само след миг те задминаха бавната каруца с багажа и изчезнаха зад билото на хълма.

Щом Тес се загуби от поглед и интересът им към разигралата се сцена премина, очите на децата се напълниха със сълзи. Най-малкото дете каза:

— Не искам бедната, нещастна Тес да отива да става лейди! — И като сви устни, избухна в плач. Новото отношение на детето се оказа заразително. Второто дете също заплака, а после и третото — и трите ревяха с висок глас.

Когато Джоана Дърбифийлд се обърна и се упъти за в къщи, в очите ѝ също имаше сълзи. Но като стигна селото, тя отново равнодушно предостави себе си и семейството си в ръцете на съдбата. Все пак през нощта тя въздишаше и мъжът ѝ попита какво става с нея.

— И аз не знам точно — отговори тя, — мислех си, че може би щеше да е по-добре, ако Тес не беше отишла.

— Да си мислила по-рано.

— Да, ама това е такъв случай за момичето! Сега да беше, нямаше да я пусна, преди да науча дали джентълменът наистина е порядъчен и се интересува от нея само като роднина.

— Да, може би трябваше да го направиш — изръмжа сър Джон.

Джоана Дърбифийлд винаги съумяваше да намери утеха за всичко:

— Все пак тя е от виден род и ако добре си изиграе коза, сигурно ще се справи с него. А ако той не се ожени за нея сега, ще се ожени после. Всеки вижда, че си е загубил ума по нея.

— Какъв и е козът? Кръвта на д'Ърбървиловци?

— Не глупчо, лицето ѝ — и аз имах такова лице.

VIII

Алек д'Ърбървил се качи до Тес и бързо подкара двуколката по хребета на първия хълм. Докато пътуваха, той обсипваше девойката с най-различни комплименти.

Колата с багажа остана далеч назад. Когато се изкачиха още по-нависоко, пред очите им се откри безбрежен пейзаж. Отзад — зелената родна долина, отпред — сива местност, която Тес едва познаваше от първото си посещение в Трантридж. Така те стигнаха до превала. Оттук в продължение на около миля пътят се спускаше право надолу.

След нещастieto с коня на баща ѝ Тес Дърбифийлд, макар и смела по природа, изпитваше голям страх, когато се качеше на кола — и най-малкото друсане я плашеше. Спътникът ѝ караше коня доста нехайно. Обзе я безпокойство.

— Предполагам, че надолу ще карате бавно, сър — каза тя, като че ли ѝ беше все едно.

Д'Ърбървил я погледна, отхапа края на пурата с едрите си бели зъби и леко и непринудено се усмихна.

— Хайде де, Тес — отговори той, като дръпна още няколко пъти от пурата, — как може смело момиче като теб да задава такива въпроси? Разбира се, че винаги карам надолу с пълна скорост. Това е най-добрият начин човек да поправи настроението си.

— Може би сега нямате нужда от това?

— Да — каза той, като поклати глава, — но не съм само аз. Трябва да имам пред вид и Тиб, а тя е толкова капризна.

— Коя?

— Коя ли? Кобилата. Стори ми се, че ме погледна много накриво, като заговорихме за спускането. Не забеляза ли?

— Не се опитвайте да ме плашите, сър — сдържано каза Тес.

— Не те плаша. Ако някой въобще може да се справи с тоя кон — това съм аз. Не казвам, че има такъв човек, но ако има — аз съм тоя човек!

— Защо сте си взели такъв кон?

— Уместен въпрос. Предполагам, че такава ми е била съдбата. Тиб уби човек, а когато я купих, за малко щеше да убие и мене. А след това, честна дума, аз насмалко щях да убия нея. Но тя все още е много чувствителна — прекалено чувствителна, и с нея човек винаги е в опасност.

Току-що бяха започнали да се спускат и стана съвсем ясно, че кобилата, дали по собствено желание или по желание на д'Ърбървил, а последното бе по-вероятно — отлично знаеше опасната роля, която очакваха от нея, и не се нуждаеше от суфльор.

Те летяха бързо надолу. Колелата свистяха като пумпал. Колата се занасяше на една страна и се накланяше ту наляво, ту надясно. Гърбът на коня пред тях ту се издигаше нагоре, ту хлътваше надолу като вълна. Понякога едно от колелата се откъсваше от земята и сякаш в продължение на десетки ярдове колата продължаваше на едно колело. Камък, изхвъркнал изпод колелата, просвистяваше и падаше зад храстите, а от копитата на коня хвърчаха искри, които се виждаха, въпреки че бе светло. Пътят, който отдалече им изглеждаше тесен, се разтваряше пред тях, а насипите се разделяха от двете им страни подобно на разцепена по дължината ѝ пръчка.

През бялата муселинена рокля вятърът пронизваше Тес до кости, а измитата ѝ коса се развяваше зад нея. Тя бе решила да не показва открито страха си, но не устоя и се хвана за ръката, с която д'Ърбървил държеше юздите.

— Пусни ми ръката! Ще изхвъркнем! Хвани ме през кръста!

Тя се вкопчи за него и така стигнаха наравно.

— Слава богу, невредими сме въпреки вашите глупости! — каза тя с пламнало лице.

— Уф, Тес, какъв нрав имаш!

— Не говоря ли истината?

— Добре, но колко си неблагоприятна! Веднага щом се почувствува в безопасност, ме пусна.

Когато се бе хванала инстинктивно за него, беше и все едно дали той е мъж или жена, дърво или камък. Като се успокои, тя не отговори на думите му. В мълчание те стигнаха върха на следващия хълм.

— А сега пак — каза д'Ърбървил.

— Не, не! — извика Тес. — Моля ви, бъдете благоразумен.

— Но нали когато човек е на едно от най-високите места в графството, все пак трябва да слезе долу? — запита той.

Той отпусна поводите и те отново се понесоха по стръмнината. Докато колата ги подхвърляше нагоре-надолу, д'Ърбървил се обърна към нея и ѝ каза със закачлива насмешка:

— А сега хвани се за кръста ми като одеве, моя красавице!

— Никога! — твърдо заяви Тес и доколкото ѝ бе възможно, се държеше сама, без да се допира до него.

— Позволи ми да те целуна по черешовите устни, Тес, или поне по разгорещените бузи и ще спра, честна дума — ще спра!

Безкрайно изненадана, Тес се дръпна още по-назад на седалката, а той отново шибна коня и колата задрусаше още повече.

— Нищо друго ли не може да ви накара да спрете? — най-после извика тя в отчаяние и втрени в него като подплашено животно големите си очи. Фактът, че майка ѝ я бе издокарала, изглежда, щеше да има печални последици.

— Нищо, мила Тес! — отговори той.

— О, не знам... добре! Съгласна съм — безпомощно каза тя, задъхвайки се.

Д'Ърбървил дръпна поводите и когато конят намали ход, той се приготви да получи желаната целувка. Но сякаш без сама да съзнава своята скромност, Тес се дръпна. Ръцете му бяха заети с юздите и той нямаше как да я задържи по-близо до себе си.

— Така ли, дявол да го вземе! Ще счупя главите и на двама ни! — изруга нейният капризен и страстен спътник. — Значи, така изпълняваш обещанията си, малка вещице!

— Добре тогава! — каза Тес. — Няма да се дърпам, щом толкова настоявате, но аз... мислех, че като сте ми роднина, ще бъдете мил към мен и ще ме покровителствувате.

— По дяволите роднините! Е!

— Но аз не желая никой да ме целува, сър! — умолително каза тя. Голяма сълза се търколи по лицето ѝ, а устните ѝ затрепериха в ъгълчетата, тъй като тя правеше усилие да не заплаче. — Нямаше да дойда, ако знаех, че ще стане така.

Д'Ърбървил бе неумолим. Тя седеше неподвижно и използвайки положението си на господар, той я целуна. Тес пламна от срам, извади

носната си кърпа и избърса бузата, до която се бяха допрели неговите устни. Тя извърши това несъзнателно, но той се почувствува засегнат.

— Много си чувствителна за селско момиче! — изръмжа младият човек.

Тес не отговори на тази забележка. Очевидно не разбра напълно смисъла ѝ, защото никак не подозираше, че го е оскърбила, изтривайки инстинктивно бузата си. Всъщност тя бе „махнала“ целувката, доколкото това бе физически възможно. Смътно съзнавайки, че той е сърдит, тя гледаше упорито напред. Наближаваха Мелбъри Даун и Уингрийн, когато тя с ужас видя, че трябва да се спуснат по още една стръмнина.

— Ще съжаляваш — започна той все още обиден и отново размаха камшика. — Освен ако се съгласиш пак да те целуна, без да се бършеш с кърпата си.

Тес въздъхна.

— Добре, сър — каза тя. — О... чакайте да си взема шапката!

Макар че сега пътуваха нагоре по хълма, те се движеха доста бързо и докато тя говореше, вятърът духна шапката ѝ на пътя. Д'Ърбървил спря коня и каза, че ще прибере шапката, но Тес го превари и слезе от другата страна. Тя се върна и вдигна шапката си.

— Честна дума, без шапка си по-красива, ако въобще е възможно такава красавица да се разхубави още повече! — каза той, като я съзерцаваше, облегнат на двуколката. — А сега, качвай се! Какво има?

Тес бе сложила и завързала шапката си, но не мръдна от мястото си.

— Не, сър! — отвърна тя, като разтвори карминените си устни и показа блестящите си зъби, а в очите ѝ блесна упорито тържество. — Няма да се кача!

— Какво? Няма да се качиш ли?

— Не, ще вървя!

— Но до Грантридж остават още пет-шест мили!

— И сто да са, все ми е едно. Пък и каруцата идва след нас.

— Ах ти, хитро момиче! Кажи ми, не остави ли нарочно вятъра да духне шапката ти? Кълна се, че така си направила.

Нейното стратегическо мълчание потвърди подозрението му.

Без да подбира думите си, д'Ърбървил започна да я ругае и проклина заради нейната хитрост. Той обърна внезапно коня и се опита

да я притисне между колата и оградата край пътя, но се отказа, тъй като рискуваше да я нарани.

— Не ви ли е срам да говорите такива лоши думи! — извика Тес сърдито от оградата, на която се бе покачила. — Никак не сте ми приятен! Мразя ви, презирам ви! Ще се върна при мама, да, ще се върна!

При нейния вид лошото настроение на д'Ърбървил изчезна и той се засмя от сърце.

— Аз пък те харесвам още повече! — каза той. — Хайде да се помирим! Щом не искаш, няма вече да правя така. Давам ти честна дума.

Но Тес не се съгласи да се качи на колата. Обаче тя не възрази той да кара двуколката до нея и по такъв начин, напредвайки бавно, те се приближаваха към село Трантридж. От време на време д'Ърбървил изразяваше бурно отчаянието си, че поради лошото му държане тя е принудена да върви пеша. Сега тя наистина би могла да му вярва, но той временно бе загубил доверието ѝ и тя продължи да върви, потънала в мисли, сякаш се чудеше дали няма да постъпи по-разумно, ако се върне у дома. Да се откаже от решението си обаче, би било детинщина, а пък и нямаше чак толкова сериозни причини за това. Как би могла да се върне при родителите си с куфар в ръка и да развали целия план за възраждането на семейството заради някакви си сантименталности!

След няколко минути пред погледа им се появиха комините на имението, а вдясно, в уютно кътче — птицефермата и жилището, където щеше да се настани Тес.

IX

Главната квартира на птиците, на които Тес бе назначена за надзирател, доставчик, милосърдна сестра, лекар и приятел, се помещаваше в стара постройка със сламен покрив, издигната в средата на посипано с пясък и отъпкано правоъгълно място, което някога е било градина. Къщата бе потънала в бръшлян, а коминът, обвит от пълзящото растение, приличаше на разрушена кула. Долният етаж бе предоставен изцяло на птиците. Те се разхождаха там с чувството на собственик, сякаш не някакви си арендатори, които сега лежах в гробищата, а самите те бяха построили къщата. Потомците на предишните собственици чувствуваха като обида за техния род това, че къщата, към която те бяха така много привързани, която бе струвала толкова пари на техните прадеди и в която бяха живели няколко поколения, преди д'Ърбървилеви да си построят новия дом тук, бе така безмилостно превърната в курник от мисис Стоук д'Ърбървил веднага щом тя влезе във владение на имота.

— По времето на дедите ни тя бе достатъчно добра и за християни — казваха те.

Стаите, някога огласяни от плача на десетки бебета, сега отекваха от писукането на новоизлюпени пилета. Клетки с неспокойни кокошки бяха поставени там, гдето по-рано спокойно са седели стопаните. Вместо огън в огнището сега стърчаха захлупени кошери, в които кокошките снасяха и мътеха. Земята пред къщата, обработвана старателно с лопата от много поколения собственици, сега бе разровена безмилостно от петлите.

Градината около къщата бе оградена с висок зид и там можеше да се влезе само през една врата.

На другата сутрин, след като в продължение на около един час Тес прави промени и подобрения в стопанството, използвайки опита си на дъщеря на признат птицевъд, вратата на градината се отвори и при нея влезе слугиня с бяла шапка и престилка, изпратена от собствениците.

— Мисис д'Ърбървил иска както винаги кокошките — каза тя, но като забеляза, че Тес не разбира добре какво се иска от нея, поясни: — Господарката е стара жена, а освен това е сляпа.

— Сляпа ли? — възкликна Тес.

Преди да разбере точно какви опасения породил у нея това съобщение, тя взе по указание на слугинята две от най-красивите птици от породата Хамбург и тръгна след нея. Слугинята също носеше две кокошки. Господарският дом, макар и внушителен и богато украсен, все пак подсказваше, че някой от неговите обитатели обича безмълвните същества — пред къщата хвърчаха пера, а по тревата стояха клетки.

Във всекидневната стая на приземния етаж, разположена в кресло с гръб към светлината, седеше собственицата и господарката на имението — белокоса жена на около шестдесет години с голяма шапка на глава. Както често се случва с хора, които губят зрението си постепенно, борят се да го запазят и се разделят с него с голямо нежелание, лицето ѝ бе подвижно, за разлика от слепите по рождение и от хората, ослепели от малки, които имат застинали лица. Тес се приближи към жената, като носеше в ръцете си по едно пернато същество.

— Значи, ти си младата жена, която ще се грижи за птиците ми — каза мисис д'Ърбървил, като чу непознати стъпки. — Надявам се, че ще бъдеш добра с тях. Моят управител ми каза, че си много подходяща за тая работа. Къде са те? А! Това е Горделивеца, но днес не изглежда така весел, както обикновено. Сигурно се страхува от ръцете на непознат човек. Също и Фена... Да, малко сте се поизплашили, нали, милички? Но те скоро ще свикнат с тебе.

Докато старата лейди говореше, Тес и другата девойка, подчинявайки се на жестовете ѝ, сложиха птиците в полата ѝ, а тя ги опипа от главата до опашката — човките, гребените, качулките на петлите, крилата и шиповете им. По този начин тя незабавно ги разпознаваше и откриваше всяко счупено или изцапано перо. Тя ги пипна по гушите и разбра какво и колко са яли — много или малко. Лицето ѝ отразяваше пантомимата от мълчаливи мисли на доволство или недоволство, които минаваха през главата ѝ.

Птиците, донасяни от двете момичета, бяха връщани своевременно на двора и действието се повтаряше дотогава, докато

момичетата представиха на старата жена всичките ѝ любими петли и кокошки от породите Хамбург, Бантам, Кохин, Брахма, Доркинг и други породи, които тогава бяха на мода. Когато ги слагаха на колената ѝ, тя с много малки изключения познаваше всички.

Това напомняше на Тес миропомазване. Мисис д'Ърбървил бе владиката, птиците — децата, а тя и слугинята — свещеникът и викарият на енорията, които ги бяха подготвили за ритуала. След церемонията мисис д'Ърбървил внезапно попита Тес, бърчейки лице:

— Можеш ли да свириш с уста?

— Да свиря с уста ли, госпожо?

— Да, песнички.

Като всички селски момичета Тес умееше да свири с уста, но считаше, че това изкуство не е за показване пред отбрано общество. Все пак тя учтиво отговори, че може.

— В такъв случай ще трябва да свириш всеки ден. Имах едно момче, което много добре се справяше, но той напусна. Искам да свириш на моите синигерчета. Тъй като не мога да ги виждам, много обичам да ги слушам, а по този начин ги учим и да пеят. Покажи ѝ къде са кафезите, Елизабет! Трябва да започнеш още утре, иначе пак ще записукат, както преди. Напоследък сме ги поизоставили.

— Мистър д'Ърбървил им посвири сутринта, мадам — каза Елизабет.

— Той ли! Остави го ти него!

Лицето на старата жена се покри с бръчки, изразяващи отвращение, и тя не каза нищо повече.

С това завърши първата среща на Тес с нейната въображаема роднина и птиците бяха занесени обратно в тяхното жилище. Девойката не остана много изненадана от отношението на мисис д'Ърбървил. Тя не бе очаквала друго, след като видя колко е голямо имението. Но тя никак не предполагаше, че на старата дама не бяха казали ни дума за така нареченото родство. Стори ѝ се, че между сляпата и нейния син не съществуваше кой знае каква обич. Но и в този случай Тес се бе излъгала. Мисис д'Ърбървил не бе единствената майка, на която е съдено да обича рожбата си с чувство на обида и огорчение.

* * *

Сутринта бе слънчева. Тес забрави за вчерашното си неприятно въвеждане в новата работа и се радваше на свободата си и новото си положение. Тя изгаряше от любопитство да опита силите си в неочакваната задача, която ѝ бяха възложили, защото по този начин щеше да си осигури мястото. Щом остана сама в градината, тя седна върху един кафез и с най-сериозен вид сви устни, с намерение да възстанови познанията си в изкуството, което отдавна не бе практикувала. Тя откри обаче, че от нейното умение не бе останало нито следа. През устните ѝ се промъкна глуха струя въздух и не се чу никакъв чист звук.

Тя духаше ли, духаше, но без резултат. Просто не можеше да се начуди как е могла да забрави това изкуство, дадено ѝ от природата. Изведнаж усети, че нещо мърда сред клоните на бръшляна, обвинил плътно оградата и къщата. Като погледна натам, тя видя, че някой скочи от зида на земята. Беше Алек д'Ърбървил. Тес не беше го виждала от предишния ден, когато я бе довел до вратата на новото ѝ жилище.

— Кълна се в честта си — извика той — и в природата, и в изкуството! Никога не е имало толкова прекрасно същество като тебе, братовчедке Тес. (В обръщението „братовчедке“ прозвуча лека подигравка.) Гледах те от оградата. Приличаш на статуя на Нетърпението. Цупиш красивите си алени устни, за да свириш, надуваш, духаш, ругаеш наум, но не можеш да изсвириш нито една нота. Изглежда, доста се ядосваш, че нищо не излиза, а?

— Може да съм ядосана, ала не съм ругала!

— Аха! Сега се сещам защо се мъчиш да свириш — синигерите! Майка ми сигурно иска да продължиш музикалното им образование. Каква егоистка! Сякаш да се грижиш за тези проклети петли и кокошки, не е достатъчна работа за едно момиче. Ако бях на твое място, направо щях да откажа.

— Но тя много настоява и иска още утре да почна.

— Така ли? Добре тогава... ще ти предам няколко урока.

— О, не, няма нужда — възпротиви се Тес и се отдръпна към вратата.

— Глупости! Дори нямам намерение да те докосвам. Слушай, аз ще стоя от тази страна на телената ограда, а ти стой от другата — така ще се чувствуваш в безопасност. А сега внимавай! Много си цупиш устните. Това става ей така!

Той придружи думите си с пример, като изсвири един пасаж от песента: „Махни, о, махни тези устни!“, но Тес не разбра намека.

— Хайде сега ти — каза д'Ърбървил.

Тя се опита да се държи хладно и лицето ѝ стана сурово като излято от мрамор, но Алек настоя и най-после, за да се отърве от него, Тес сви устни, както ѝ бе показал, но пак не успя. Тя се засмя смутено, а после почервеня, защото се ядоса на себе си, че се е засмяла.

— Опитай пак — окуражи я той.

Сега Тес отново бе станала сериозна — страшно сериозна. Тя повтори опита. Съвсем неочаквано тя свирна — чу се закръглен звук. Успехът ѝ донесе краткотрайна радост, очите ѝ се разшириха и тя неволно се усмихна на Алек.

— Това е то! Сега, като ти показах, можеш да продължиш и сама. Обещах, че няма да се докосвам до тебе и ще удържа думата си, въпреки че никой не е изпитвал такова изкушение, както аз сега. Тес, нали майка ми е особена старица?

— Още не я познавам добре, сър.

— Ще видиш, че е странна. Щом вече те кара да се учиш да свириш на синигерите ѝ... Сега аз съм малко в немилост пред нея, но ти ще спечелиш благоразположението ѝ, ако се отнасяш добре с нейните животинки. Довиждане. Ако срещнеш някои мъчнотии и имаш нужда от помощ, не ходи при управителя, а ела при мене.

* * *

Такова беше домакинството, в което Тес Дърбибийлд започна работа. Следващите дни почти не се различаваха от първия. Чувството на близост с Алек д'Ърбървил, което младият човек старателно подхранваше у нея чрез весели разговори, като шеговито я наричаше своя братовчедка, когато бяха сами, премахна предишната ѝ срамежливост, без обаче тя да започне да се срамува от него по други, по-романтични причини. Все пак Тес зависеше много от майка му, а

тъй като последната беше сравнително безпомощна, и от самия него. Това я направи по-податлива на неговото влияние, отколкото би я направило едно обикновено приятелство.

След като възстанови изкуството си, тя скоро разбра, че да се свири на синигерите на мисис д'Ърбървил, не е чак толкова трудно, а освен това Тес бе запомнила от своята музикална майка много мелодии, напълно подходящи за тези певци. Ежедневният концерт пред кафезите ѝ доставяше много по-голямо удоволствие, отколкото упражненията в градината. Несмущавана от присъствието на младия човек, тя издуваше устни, доближаваше ги до решетките и свиреше с охота на своите внимателни слушатели.

Мисис д'Ърбървил спеше на широк креват със завеси от дамаска, а синигерите живееха при нея. В определени часове на деня те свободно подхвъркваха из стаята и оставяха след себе си малки бели петна по мебелите и тапицерията. Веднаж, когато Тес се намираше при прозореца до кафезите и както обикновено обучаваше учениците си, ѝ се стори, че чува шумолене зад кревата. Старата жена бе излязла и като се обърна, девойката остана с впечатление, че под ресните на завесите се подават върховете на чифт ботуши. Свиренето ѝ стана така нестройно, че неизвестният слушател — ако въобще имаше такъв — сигурно бе разбрал, че тя подозира неговото присъствие. След тази случка Тес претърсваше зад завесите всяка сутрин, но не намираше никого. Алек д'Ърбървил явно се бе отказал от намерението си да я плаши с подобни засади.

Х

Всяко село си има свои особености, своя конституция и дори собствен морален кодекс. Лекомислието на някои от по-младите жени в Трантридж и околностите му бе съвсем явно и това може би бе характерно и за имението на д'Ърбървилони, което се намираше в съседство. Местността се отличаваше и с друг постоянен порок — всички пиеха много. Главната тема на разговор в околните ферми се свеждаше до това, че е безполезно да се пести. Математици в работни дрехи, подпирайки се на плугове и мотики, извършваха най-тънки изчисления, за да докажат, че помощта, която отпускаха от енорията, обезпечава по-добре старините на човека, отколкото ако пестеше цял живот.

Най-голямото удоволствие на тези философи бе всяка събота вечер след работа да отидат в Чейзбъро, западнало пазарно градче на две-три мили от Трантридж. Те се връщаха в малките часове на следния ден, прекарваха неделата в спане и лекуваха със сън стомашното разстройство, причинено от странните смеси, продавани от монополистите вместо бира в кръчмите, които преди бяха самостоятелни.

Дълго време Тес стоя настрана от тези ежеседмични похождения. Но по настояване на някои омъжени жени, почти на нейните години (тук рано се женеха, тъй като заплатата на полските работници бе еднаква и на 20, и на 40 години), Тес най-после се съгласи да отиде. Първите впечатления от пътуването ѝ доставиха по-голямо удоволствие, отколкото тя очакваше. Буйното веселие на спътниците ѝ се оказа заразително, особено след еднообразната работа в птицефермата през седмицата. Тя започна редовно да ги придружава. Красивото и привлекателно младо момиче, което се превръщаше в жена, привличаше лукавите погледи на безделниците по улиците на Чейзбъро. Затова винаги когато не успяваше да отиде до градчето заедно с другарите си, щом паднеше нощ, тя ги потърсваше, за да се върне у дома под тяхна закрила.

Това продължи месец-два до една събота през септември, в който ден, освен пазар имаше и панаир. По този случай поклонниците от Трантридж решиха да погуляят двойно. Улисана в работа, Тес се забави и тръгна по-късно. Другарите ѝ бяха стигнали в града дълго преди нея. Бе чудесна септемврийска вечер, точно пред залез, когато жълтите, тънки като влакна лъчи се борят със сините сенки, а самият въздух очертава перспектива без помощта на по-осезателни предмети, освен безбройните крилати насекоми, увлечени във вихрен танц. Сред тази бледа мъглявина вървеше, без да бърза, Тес.

Преди да дойде в града, тя не знаеше, че панаирът съвпада с пазара, и пристигна в сумрак. Тя направи набързо дребните си покупки, а после, както обикновено, тръгна да търси селяните от Трантридж. Отначало не можа да ги намери, но после ѝ казаха, че повечето от тях били отишли да си потанцуват на спокойствие в дома на един търговец на сено и тор, който вършеше сделки с тяхното стопанство. Търговецът живееше в покрайнините на градчето и докато се мъчеше да намери пътя, погледът на Тес попадна на мистър д'Ърбървил, който стоеше на един ъгъл.

— Как, тук ли си, моя красавице? И толкова късно! — извика той.

Тя обясни, че чисто и просто търси компания да се върне у дома.

— Пак ще се видим — извика той след нея, когато тя продължи пътя си надолу по глухата уличка.

Като наближи къщата на търговеца, откъм някаква постройка в задния двор до ушите на девойката долетяха звуци на танц, изпълняван на цигулка. Тя обаче не чу никакъв шум от танцуване — нещо съвсем необичайно за тези места, тъй като обикновено тропането с крака заглушава музиката. Входната врата беше отворена и доколкото ѝ позволяваха нощните сенки, тя можа да види градината в задния двор. Тес почука. Никой не се появи. Тя мина през къщата и по тясна пътека тръгна към бараката, отгдето долиташе музиката, която бе привлякла вниманието ѝ.

Това бе постройка без прозорци, използвана за склад. През отворената врата в мрака проникваше бледа жълта мъгла, която отначало Тес взе за тютюнев дим. Но като се приближи, тя разбра, че това е облак прах, осветен от свещите в помещението. Пламъкът им

пронизваше тази мъглявина и дълбокият мрак на градината и сякаш приближаваше към Тес очертанията на вратата.

Като погледна вътре, тя видя неясни фигури, които се носеха насам-натам в ритъма на танца. Тропот не се чуваше, защото краката на танцьорите бяха потънали в боклука, останал от торфа и всякакви други стоки. От буйния танц прахът се бе вдигнал и образувал облака мъгла, който обгръщаше цялото помещение.

Тези остатъци от торф и сено, изпълващи спарения въздух, бяха напоени с миризмата на пот и топлина, която се излъчваше от телата на танцьорите, и те образуваха нещо като растително-животински прах. Страстният танц беше в пълен контраст с глухото скрибуцане на цигулките. Хората танцуваха и кашляха, кашляха и се смееха. Можеха да се различат само контурите на лудуващите двойки — в оскъдната светлина те приличаха на сатири, прегърнали нимфи, на множество панове, които вихрено се въртят с овчарските си свирки, на грешния Лот, който се опитва да избяга от Приам и все не успява.

От време на време някоя двойка се приближаваше до вратата да вземе въздух. Лицата изплуваха от мъглата и полубожествата се превръщаха в обикновени хора, съседи на Тес. Възможно ли бе Трантридж да се е изменил така невероятно само за два-три часа!

Няколко силена^[1] от групата седяха на пейки и бали сено до стената. Един от тях позна Тес.

— Момичетата смятат, че е неприлично да танцуват в „Лилията“ — обясни той. — Не обичат да показват пред всички кой мъж им харесва. Освен това там понякога затварят тъкмо когато се разгорещим. Затова идваме тук и пращаме да ни донесат пиене.

— Но кога ще си тръгвате? — попита Тес с известна тревога.

— Сега, много скоро. Това е последният танц.

Тя почака. Танцът свърши и някои бяха на мнение да си вървят. Други обаче не бяха на същото мнение и започнаха нов танц. „Това сигурно ще е последно“ — помисли си Тес. Но и този танц се преля в друг. Тя се разтревожи, но след като бе чакала толкова дълго, друг избор нямаше. Поради панаира пътищата бяха пълни със скитници, които можеха да й сторят нещо лошо. Тес не се боеше от неща, които можеше да види и разбере, боеше се от неизвестното. Ако се намираще по-близо до Марлот, щеше да се чувствава по-спокойна.

— Не се безпокой, мила девойко — увещаваше я сред пристъпи на кашлица млад човек с изпотено лице и сламена шапка, килната толкова назад, че периферията приличаше на ореол около главата му. — За къде си се забързала? Утре, слава богу, е неделя и можем да си поспим, вместо да ходим на черква. Я ела да потанцуваме!

Тес нямаше нищо против танците, но тук нямаше намерение да танцува. Движенията на двойките ставаха все по-страстни, цигуларите зад осветения облак от време на време сменяха мелодията, като свиреха под магаренцето на цигулката или с обратната страна на лъка. Но това нямаше значение, задъханите танцьори не прекъсваха вихрения танц.

Ако сами не пожелаеха да се разделят, двойките си оставаха едни и същи. Смяната на партньор означаваше, че единият от двамата партньори още не е направил задоволителен избор, а по това време всички двойки се бяха подбрали по вкус. И ето че започна екстазът, сънят, в който чувствата са същината на света, а материята — случайно препятствие, което само може да ти попречи да се въртиш натам, накъдето желаш.

Внезапно се чу глух шум — една двойка беше паднала и лежеше на пода с преплетени ръце и крака. Следващата двойка не успя да спре и се строполи върху нея. Над прострените фигури, сред общия прах, се вдигна нов облак прах, в който се различаваха сплетени ръце и крака.

— В къщи ще си платиш за това, любезни господине! — разнесе се женски глас откъм купчината тела — гласът на нещастната дама, чийто несръчен кавалер бе причинил катастрофата. Оказа се, че са млади съпрузи и в това нямаше нищо чудно, защото в Трантридж бе прието мъж и жена да танцуват заедно, докато между тях все още съществуват нежни чувства. Дори в по-късните години женените избягваха да канят ергени и моми, които може би вече са се разбрали помежду си.

От сенките на градината, зад гърба на Тес, се чу висок смях, който се сля с кискането в хамбара. Тя се озърна и видя червения връх на пура. Там стоеше Алек д'Ърбървил. Той ѝ кимна и тя с неохота се приближи до него.

— Е, моя красавице, какво правиш тук?

Тя бе така уморена от напрегнатия ден и дългия път, че сподели тревогите си с него. Още като се срещнали, тя очаквала приятелите ѝ

да си тръгнат за дома, тъй като я било страх да върви сама в тъмното.

— Но, изглежда, няма никога да си тръгнат, та смятам да не чакам повече!

— Разбира се, че няма да чакаш. Днес аз дойдох само с един оседлан кон, но ела до „Лилията“ — ще наема кола и ще те закарам до дома.

Макар и поласкана, Тес не се бе отърсила от своето първоначално недоверие към него и въпреки късния час предпочиташе да се върне у дома пеша с другите работници от фермите.

Тя отговори, че му е много благодарна, но не иска да го безпокои:

— Казах им, че ще ги чакам, и сега няма как.

— Чудесно, госпожице Независимост! Както искате... В такъв случай и аз няма да бързам... Господи, какъв прах вдигат вътре!

Той не се беше показал на светло, но неколцина от селяните го забелязаха. Присъствието му ги накара да преустановят танците и да помислят върху това как бързо лети времето. Щом той запали нова пура и се отдалечи, хората от Трантридж започнаха да се отделят от работниците, дошли от други села, и се приготвиха да си вървят заедно. Те събраха вързопите и кошниците си и след половин час вече се клатушкаха по уличката, която водеше нагоре по хълма към домовете им.

* * *

Трябваше да извървят три мили по сух бял път, който на лунната светлина изглеждаше още по-бял. Като вървеше сред тълпата ту с тоя, ту с оня, Тес забеляза, че свежият нощен въздух бе подействувал на мъжете, които бяха пийнали повечко, и те залитаха и криволичеха. Някои от по-лекомишлените жени също не се държаха здраво на краката си. Това бяха мургавата и мъжествена Кар Дарч, по прякор „Дама Пика“, доскорошна фаворитка на д'Ърбървил, сестра и Нанси, по прякор „Дама Каро“, и младоженката, която падна с мъжа си. Ако за дребнавия трезвен човек те изглеждаха обикновени и недодялани същества, на себе си те гледаха съвсем другояче. Те крачеха по пътя с чувството, че се носят във въздуха, обладани от оригинални и дълбоки мисли, и че самите те и природата наоколо им образуват едно цяло, в

което всички части хармонично се допълват една друга. Те бяха така величествени, както луната и звездите над тях, а луната и звездите бяха сияйни като тях.

Тес обаче имаше горчив опит от пианството на баща си. Затова състоянието на приятелите ѝ развали цялото удоволствие, което ѝ доставяше пътешествието на лунна светлина. Все пак по споменатите по-горе причини тя не се отдели от компанията.

По откритото шосе те се бяха движили разпръснато, но сега пътят им водеше през вратичка в оградата на една ливада и тъй като водачът не успя да я отвори, те се събраха накуп.

Начело вървеше Кар — Дама Пика. Тя носеше кошница с бакалски стоки за майка си, някои галантерийни стоки за самата нея и други покупки за цялата седмица. Кошницата беше голяма и тежка. За по-удобно Кар я бе сложила на главата си и кошницата застрашително се клатеше, докато собственицата ѝ вървеше с ръце на кръста.

— Ей, какво ти пълзи по гърба, Кар Дарч! — внезапно извика един от групата.

Всички погледнаха към Кар. Роклята ѝ бе от светла басма и от тила ѝ до под кръста се спускаше нещо като въже, подобно на плитка, каквато носят китайците.

— Косата ѝ се е разплела — каза друг.

Но не беше косата ѝ, а черна струя, която изтичаше от кошницата и в стоманено студения лъчи на луната блестеше като плъзгава змия.

— Сироп е! — каза една наблюдателна жена.

Беше действително сироп. Бедната стара баба на Кар имаше слабост към сладката течност. От собствените си кошери тя вадеше достатъчно мед, но душата ѝ мечтаеше за сироп и Кар се бе приготвила да я изненада. Мургавата девойка бързо свали кошницата и видя, че бурканът със сироп се беше счупил.

В това време изцапаният гръб на Кар предизвика бурен смях и накара ядосаната мургава дама да се отърве от украсението, с каквото ѝ попадне под ръка и без помощта на присмехулниците. Тя се спусна към ливадата, просна се по гръб на земята и започна да чисти роклята си, като се въртеше в тревата или се влачеше по лакти.

Смехът отекна още по-силно. Някои се вкопчиха за вратичката и коловете, други се опряха на тоягите си, за да не паднат от смях при

вида на Кар. Нашата героиня, която до този момент бе мълчала, не можа да се сдържи и прихна да се смее заедно с останалите.

Това обаче докара нещастие. Щом мургавата Дама чу трезвия и звучен смях на Тес, който се открояваше сред грубите гласове на работниците, отдавна тлеещото чувство за съперничество пламна у нея с необузdana сила. Тя скочи на крака и се изправи пред обекта на своята омраза.

— Как смееш да ми се подиграваш, момиче! — изкрещя тя.

— Не можах да се сдържа, всички се смеят — извини се Тес, като все още се подсмиваше.

— И ти мислиш, че си най-добра от всички, а, защото сега той те предпочита пред другите? Но почакай малко, почакай! аз мога да се справя с две такива като тебе! Сега ще ти дам да разбереш!

За ужас на Тес мургавата Дама започна да смъква корсажа на роклята си — и тя направи това с удоволствие, тъй като видът му беше жалък — и оголи пълната си шия, рамене и ръце. На лунната светлина те изглеждаха блестящи и красиви като творение на Праксител. Тази селска красавица притежаваше безупречни форми. Тя сви юмруци и се нахвърли върху Тес.

— Не искам да се бия! — каза Тес величествено. — Ако знаех каква си, нямаше да се унижавам да вървя с такива развратници.

Тази доста обща забележка предизвика поток от ругатни по адрес на нещастната Тес, особено от страна на Дама Каро, за която също подозираха, че е имала връзки с д'Ърбървил и която сега се обедини със сестра си против общия враг. Няколко други жени се присъединиха към тях с враждебност, която никога не би изразила така глупаво, ако не бе прекараната весела вечер. Намирайки, че оскърбяват незаслужено Тес, съпрузите и влюбените се опитаха да я защитят и възстановят мира. Но в резултат на този опит войната пламна още по-силно.

Тес бе възмутена и засрамена. Сега за нея нямаше значение нито късният час, нито това, че трябваше да върви сама. Единственото ѝ желание бе да се отърве от компанията колкото може по-скоро. Тя добре знаеше, че на другия ден по-съзнателните от тях ще съжаляват за проявеното пристрастие. В този момент всички бяха на поляната и Тес се готвеше да избяга, когато иззад оградата откъм пътя почти безшумно се появи конник и Алек д'Ърбървил спря пред тях.

— Защо се карате, дявол го взел? — попита той.

Никой не отговори, но всъщност той не се нуждаеше от обяснения. Чул гласовете им отдалеч, той бе яздил тихо и приближавайки се крадешком, бе научил толкова, колкото му трябваше.

Тес стоеше настрана от другите, близо до вратичката. Алек се наведе над нея.

— Скочи зад мен — прошепна той — и веднага ще се отървем от тези кресливи котки!

Тес за малко щеше да припадне — толкова силно преживяваше кризата. При всички други обстоятелства тя би отказала предложената ѝ помощ, както бе отказвала няколко пъти преди това, и даже чувството за самотност не би я накарало да постъпи по друг начин. Но тъй като поканата дойде в момент, когато негодуванието и страхът от противниците можеха да се обърнат в триумф само с едно помръдване на крака, тя се подчини на импулса си, прескочи вратичката, стъпи върху крака на Алек и се покатери на седлото зад него. Докато пияните скандалджии се усетят, двамата се изгубиха в далечната дрезгавина.

Дама Пика забрави петното на роклята си и заедно с Дама Каро и залитащата младоженка се загледа втренчено натам, където тропотът от конски копита заглъхваше по стихналия път.

— Какво гледате? — запита един мъж, който не бе забелязал какво става.

— Ха, ха, ха! — изсмя се мургавата Кар.

— Хи, хи, хи! — изсмя се пийналата невеста, като се подпря на ръката на любещия съпруг.

— Хе, хе, хе! — изсмя се майката на мургавата Кар, като поглади мустаците си и лаконично обясни: „От трън, та на глог!“

След това тези деца на природата, на които даже злоупотребата с алкохол едва ли можеше да се отрази за дълго, тръгнаха по пътеката през ливадата. Заедно с тях около сянката на всяка глава се придвижваше кръг опалова светлина, образувана от блясъка на лунните лъчи върху искрящата роса. Всеки от тях виждаше само собствения си ореол, който не изчезваше от главата му, независимо от това дали се клатушкеше, или не, а стоеше там и го разкрасяваше. Несигурните движения на пешеходците сякаш бяха неразделна част от сиянието, а изпаренията от тяхното дишане — съставна част от

нощната мъглявина. Дъхът на сцената, на лунната светлина и на природата сякаш хармонично се сливаше с дъха на винените пари.

[1] От Силен — фригийски бог. — Б.пр. ↑

XI

Тес и Алек препускаха в лек галоп. И двамата мълчаха. Хванала се здраво за него, Тес още се задъхваше от своята победа. Все пак девойката изпитваше известни опасения. Тя бе забелязала, че конят не е оня буен жребец, който той яздеше понякога, и в това отношение се чувстваше спокойна, макар че ѝ бе трудно да се крепи на седлото, колкото и здраво да се държеше за Алек. Тя го помоли да намали бързината и да пусне коня в равен ход. Алек веднага се съгласи.

— Чудесно стана, нали, мила Тес? — внезапно каза той.

— Да — отвърна тя, — би трябвало да съм ви крайно благодарна.

— А благодарна ли си ми?

Тя не отговори.

— Тес, защо никак не ти е приятно да те целувам?

— Предполагам, че... защото не ви обичам.

— Съвсем сигурна ли си?

— Понякога ме е яд на вас.

— Виж, от това се и страхувах. — Все пак Алек не се обиди от нейното признание. Той знаеше, че е по-добре тя да му се сърди, отколкото да е равнодушна към него. — Защо не си ми казвала, когато съм те ядосвал?

— Вие добре знаете защо. Защото тук не се чувствавам свободна.

— Не съм те обиждал често с ухажване, нали?

— Понякога да.

— Колко пъти?

— Вие знаете това не по-лошо от мене. Много често.

— Винаги ли, когато опитвах?

Тес не отговори. С лек ход конят измина значително разстояние. Леката светла мъгла, която бе надвиснала над падините, се разстла навсякъде и ги обгърна. Луната сякаш увисна във въздуха и светеше в мъглата по-ярко, отколкото в ясна нощ. Дали поради тази причина, поради разсеяност или защото ѝ се приспа, Тес не забеляза, че те отдавна бяха задминали мястото, където пътеката за Трантридж се отделяше от шосето. Нейният спътник не бе свърнал по тази пътека.

Тя бе безкрайно уморена. Всяка сутрин през седмицата беше ставала в пет часа и цял ден бе прекарвала на крак. Освен това тази вечер бе вървяла три мили до Чейзбъро и бе чакала три часа съседите си, без да яде или пие, тъй бързаше по-скоро да си тръгнат. След това беше вървяла една миля по пътя за дома, беше се ядосала при свадата и тъй като жребецът се бе движил бавно, сега бе почти един часът. Всъщност тя само веднъж се поддаде на умората и задряма. В този момент на унес главата ѝ леко се отпусна на гърба на Алек.

Д'Ърбървил спря коня, измъкна краката си от стремената, обърна се напреки на седлото и обгърна кръста ѝ с ръка, за да я придържа.

Инстинктивно Тес веднага зае отбранително положение и леко го отблъсна от себе си.

Седнал неудобно, той почти загуби равновесие и едва се задържа да не падне на пътя, но конят, макар и силен, за щастие бе най-кроткият от всички жребци, които той яздеше.

— Това е страшно нелюбезно! — каза Алек. — Нищо лошо няма да ти сторя, само те крепях да не паднеш.

Девојката го наблюдаваше подозрително, но като реши, че това може в края на краищата да е вярно, се умилови и смирено каза:

— Простете, сър!

— Няма да ти простя, ако не покажеш, че поне малко ми се доверяваш. Господи! — избухна той. — Та какъв съм аз, че ме отблъсва толкова дребосъче като тебе! Близо три месеца си играеш с чувствата ми, отбягваш ме и се отнасяш презрително към мен. Повече няма да търпя това положение!

— Утре ще напусна, сър.

— Не, няма да напуснеш утре. За последен път те питам, ще докажеш ли, че ми вярваш, като ми позволиш да те прегърна? Хайде, сега сме сами. Познаваме се добре, а ти знаеш, че те обичам и че за мен си най-хубавото момиче на света. Не мога ли да се отнасям към теб като влюбен?

Тя тревожно пое дъх, неспокойно се завъртя на седлото, погледна в далечината и прошепна:

— Не знам... Аз... Как мога да кажа „да“ или „не“, когато...

Той разреши въпроса, като я обгърна с ръце така, както искаше, и Тес повече не протестира. Така те продължиха бавно напред. Изведнаж Тес се сети, че бяха яздили безкрайно дълго, много по-дълго, отколкото

траеше краткото пътуване от Чейзбъра, макар че се движеха с бързината на пешеходец. Освен това тя забеляза, че вече не бяха на твърдата настилка на пътя, а на обикновена пътека.

— Но къде сме! — възкликна тя.

— Минаваме през гора.

— Гора ли? Каква гора? Та ние съвсем сме се отклонили от пътя!

— Част от Ловния парк — най-старата гора в Англия. Нощта е вълшебна и защо да не продължим малко ездата?

— Как можете да сте толкова коварен! — полушеговито, полуизплашено каза Тес и се освободи от прегръдките му, като разтвори пръстите му един по един, макар че рискуваше да се свлече от коня. — И то точно когато ви оказах такова доверие и се стараех да ви доставя удоволствие, защото мислех, че съм ви обидила, когато ви блъснах. Моля, свалете ме от коня и ме пуснете да си вървя у дома.

— Не можеш да си отидеш, мила, дори и да нямаше мъгла. Ако искаш да знаеш, намираме се доста далеч от Трантридж и в тая гъста мъгла можеш да се луташ с часове сред дърветата.

— Няма значение — упорствуваше тя. — Свалете ме, моля ви! Не ме интересува къде сме! Пуснете ме да слеза, моля ви, сър!

— Добре! Ще те пусна да слезеш, но само при едно условие. След като те доведох на това затънтено място, аз се чувствавам отговорен за твоето завръщане у дома, независимо от това какво мислиш ти. Съвсем невъзможно е сама да се върнеш в Трантридж, защото, да ти кажа истината, мила, поради мъглата самият аз не знам къде се намираме. Ако обещаеш да чакаш при коня, докато мина през храстите и намеря път или къща, за да се ориентирам, веднага ще те сваля. Като се върна, ще ти кажа накъде да вървиш и ако настояваш да ходиш пеш, то си е твоя работа. Ако пък искаш, можеш да яздиш.

Тя прие тези условия и се смъкна от коня, но не преди той да успее да открадне бърза целувка. Д'Ърбървил скочи от другата страна.

— Сигурно трябва да държа коня — каза тя.

— О, не, не е необходимо — отговори Алек, като милваше задъханото животно. И без това днеска му дойде много.

Той обърна коня към храстите и го завърза за един клон, а за нея приготви нещо като гнездо в дебелия пласт сухи листа.

— А сега сядай там — каза той. — Листата още не са поели влага. Само наглеждай коня — това е достатъчно.

Алек се отдалечи на няколко крачки от нея, но се върна и каза:

— Между другото, Тес, от днес баща ти има нов жребец. Някой му направил подарък.

— Някой ли? Вие?

Д'Ърбървил кимна с глава.

— О, колко сте добър! — възкликна тя с болезненото чувство, че е принудена да му благодари в този момент.

— А децата получиха играчки.

— Не знаех, че сте им изпращали такива неща — прошепна тя дълбоко трогната. — По-добре да не бяхте го правили!

— Защо, мила?

— О, така се стеснявам!

— Теси, сега не ме ли обичаш поне малко?

— Благодарна съм ви — призна тя с неохота. — Но страхувам се, че не...

Тя внезапно разбра, че всичко това е резултат на неговата страст към нея, и се натъжи. От очите ѝ се търколи сълза, след нея втора и тя избухна в ридание.

— Не плачи, мила, скъпа моя! Седни и ме чакай да се върна!

Тя послушно седна върху купа листа, които той бе събрал, и леко потрепери.

— Студено ли ти е? — попита той.

— Не много — малко!

Той я докосна с пръсти, които потънаха като в пух.

— Та ти си облечена само с тази лека муселинена рокля, защо така?

— Това е най-хубавата ми лятна рокля. Когато тръгвах, беше много топло и не знаех, че ще яздя посред нощ.

— През септември нощите са хладни. Чакай! — Той свали лекото палто от гърба си и нежно я загърна. — Ха така — сега ще се постоплиш — продължи той. — А сега, моя красавице, почини си. Скоро ще се върна!

Като закопча палтото около раменете ѝ, Алек се гмурна сред паяжината от мъгла, която бе изтъкала воала между дърветата. Тес чу шумоленето на клоните, когато той се изкачваше по близкия склон, после този шум намаля, сякаш подскачаше птичка, и най-сетне съвсем заглъхна. Луната залязваше, бледата светлина намаля и Тес потъна в

мечти, седнала върху листата, гдето я бе оставил Алек. Мракът я погълна.

В това време Алек д'Ърбървил изкачваше склона. Той наистина не знаеше в коя част на Ловния парк бяха попаднали. Всъщност, за да остане по-дълго с нея, той бе яздил съвсем без посока в продължение на повече от час, като свръщаше по всяка пътека, която му се изпречваше, и обръщаше повече внимание на осветената от луната Тес, отколкото на който и да е друг предмет. Изтощеното животно се нуждаеше от почивка и той не бързаше да намери пътните знаци. Като се изкатери по склона на съседната долина, той излезе на шосе, чиито очертания му бяха познати, и това разреши въпроса за тяхното местонахождение. Д'Ърбървил се върна обратно, но сега луната бе слязла съвсем ниско и поради мъглата, макар че зората не бе далеч, гората бе обвита в непрогледна тъмнина. Той бе принуден да се движи с протегнати напред ръце, за да се предпазва от клоните, и скоро разбра, че е невъзможно да се върне направо на мястото, откъдето бе тръгнал. Обикаляйки нагоре-надолу в кръг, той най-последно чу близо до себе си лекото помръдване на коня. Неочаквано кракът му закачи ръкава на палтото, с което бе наметнал Тес.

— Тес! — извика д'Ърбървил.

Не последва никакъв отговор. Тъмнината бе така непрогледна, че той не виждаше нищо друго, освен бледото петно в краката си — фигурата, облечена в бял муселин, която той бе оставил върху жълтите листа. Всичко наоколо бе черно. Д'Ърбървил се наведе и чу леко равномерно дишане. Той коленичи и се наведе още по-ниско, докато дъхът ѝ опари лицето му. И в следващия момент бузата му се допря до нейната. Тя спеше дълбоко, а върху ресниците ѝ все още блестяха сълзи.

Наоколо цареше мрак и тишина. Над тях се издигаха вековните тисови и дъбови дървета на Ловния парк, в чиито клони се таяха нежни птици, потънали в предутринен сън. Около тях подскачаха зайци. Но къде е ангелът-пазител на Тес, ще попитат някои от вас. Къде е провидението, в което тя простодушно вярваше? Може би също като другия бог, за когото така иронично говори Тишбайт, той разговаряше с някого или преследваше някого, или беше на път, или пък спеше и бе заповядал да не го будят.

Защо се случи така, че тази прекрасна женска душа, чувствителна като най-нежна паяжина и чиста като сняг, бе обречена да ѝ бъде лепнато такава позорно петно? В продължение на десетки хиляди години аналитичната философия не е успяла да ни обясни защо така често и така несправедливо лошото обладава прекрасното, недостойният мъж — добрата жена и обратното, недостойната жена — добрия мъж. Възможно е трагедията на Тес да е някакво възмездие. Несъмнено някои от предшествениците на Тес д'Ърбървил, връщайки се весели у дома след битка, са причинявали на селските девойки същото зло, а може би и по-голямо. Но макар че божествата могат да смятат за нравствено греховете на бащите да се прехвърлят за изкупление върху децата, за обикновения човек това е несъстоятелно и затова не оправя работата.

„Така било писано!“ — ще кажат земляците на Тес, които в своите уединени домове никога не преставаха суеверно да повтарят тези думи. А това бе тъжното. Беше писано неизмерима обществена пропаст да отдели нашата героиня от онази девойка, която напусна бащиния си дом, за да потърси щастието си в птицефермата в Трантридж.

Край на първа фаза

ВТОРА ФАЗА
КРАЙ НА ДЕВСТВОТО

XII

Кошницата беше тежка, а вързопът голям, но Тес ги влачеше като човек, комуто материалните неща не тежат. От време на време тя несъзнателно спираше да откъдне до някоя врата или стълб, а после вдигаше багажа с пълната си закръглена ръка и отново тръгваше напред.

Бе неделя сутрин, в края на октомври, около четири месеца след пристигането на Тес Дърбифийлд в Трантридж и няколко седмици след нощната разходка из Ловния парк. Току-що се бе съмнало и жълтата светлина на хоризонта зад гърба на Тес озаряваше хребета пред нея — границата на долината, гдето тя бе живяла сред чужди хора, граница, която тя трябваше да превали, за да се върне в родния си дом. От отсамната страна склонът се издигаше постепенно, а почвата и пейзажът се различаваха рязко от почвата и пейзажа в долината Блекмур. Даже в нравите, характера и говора на хората от двете долини имаше известна разлика, въпреки че бяха свързани с железница. Затова родното ѝ село, макар и на по-малко от двадесет мили от Трантридж, се струваше на Тес много далеч. Хората, затворени в тяхната долина, търгуваха на север и на запад, пътуваха, ухахваха и се женеха на север и на запад, мислите им бяха свързани със север и запад. А хората тук, в тази долина, насочваха вниманието и усилията си на изток и юг.

По същия този хълм д'Ърбървил бе препускал двуколката така бясно в онзи юнски ден. Тес изкачи остатъка от височината, без да спира, и като стигна върха, пред погледа ѝ в ниското се разстла зелената долина, сега полузабулена в мъгла. Оттук гледката бе винаги прекрасна, но днес тя се стори на Тес неизказано красива, защото от последния път, когато я бе видяла, тя бе научила, че змии съскат там, където пеят сладкопойни птици, а урокът, който получи, измени из основи схващанията ѝ за живота. И наистина една съвсем различна девойка — не простодушната Тес, която не бе напускала родния си дом — стоеше сега тук, сломена от тежки мисли. Тя се обърна назад, защото гледката на родната долина ѝ причиняваше болка.

По дългия бял път, по който Тес току-що се бе изкачила с мъка, се зададе двуколка. До нея вървеше човек, който махна с ръка, за да привлече вниманието ѝ.

Напълно спокойна, тя се подчини на знака му да почака и след няколко минути човекът и конят спряха до нея.

— Защо се измъкна така тайно? — с упрек запита задъханият д'Ърбървил. — И то точно в неделя сутрин, когато всички спят. Случайно открих, че си избягала и препусках като луд да те стигна. Я погледни кобилата! Защо си отиваш по такъв начин? Знаеш, че никой не би те спрял. И защо имаше нужда да се мъчиш пеша и да мъкнеш такъв тежък багаж. Бързах като щур, само и само да те закарам с колата, ако не пожелаеш да се върнеш, разбира се.

— Няма да се върна! — каза тя.

— Така си и мислех. Добре тогава, качвай кошницата и да тръгваме с колата.

Тя равнодушно сложи кошницата и вързопа си в двуколката, после се качи и седна до него. Тес сега не се страхуваше от д'Ърбървил и именно това доверие към него бе причина за нейното нещастие.

Д'Ърбървил машинално запали пура и те продължиха пътя си. Говореха малко и за най-обикновени неща около тях, без да влагат никакви чувства в разговора. Алек съвсем бе забравил за по-раншните си опити да я целуне насила, когато рано през лятото се возеха по същия път, само че в обратна посока. Но тя помнеше и затова сега седеше неподвижна като кукла и отговаряше на забележките му само с „да“ и „не“. Като изминаха няколко мили, пред тях се показва горичката, зад която лежеше Марлот. Едва тогава по неподвижното ѝ лице се изписа леко вълнение, а по бузите ѝ се търкулнаха няколко сълзи.

— Защо плачеш? — студено запита той.

— За нищо. Помислих си само, че там съм родена — промълви Тес.

— Нали все трябва да се родим някъде?

— Искане ми се хич да не се бях раждала — там или където и да е.

— Глупости! Щом не искаше, защо дойде в Трантридж?

Тес не отговори.

— Не дойде от любов по мене я. В това мога да се закълна.

— Вярно е. Ако бях дошла от любов по тебе, ако въобще някога съм те обичала искрено, ако все още те обичах, нямаше така да се мразя и презирам за своята слабост. За кратко време бях заслепена от тебе, и толкова!

Той сви рамене, а тя продължи:

— Когато разбрах истинските ти намерения, беше вече късно.

— Всяка жена казва това.

— Как смееш да ми говориш такива думи! — изкрещя Тес. Тя се обърна стремително към него, а очите ѝ блеснаха, защото в тях се събуди заспалият силен дух, с който му предстоеше да се запознае поотблизо. — О, господи! Бих могла да те изхвърля от колата. Никога ли не ти е идвало наум, че това, което всички жени казват, някои от тях го и чувстват?

— Добре де, добре — каза той, като се засмя. — Съжалявам, че те оскърбих. Признавам, виновен съм. — С известна горчивина в гласа си той продължи: — Само че няма защо вечно да ми го натякваш. Готов съм да платя до грош. Знаеш, че вече няма нужда да работиш по нивите и мандрите. Знаеш, че можеш да се обличаш в най-хубави дрехи, а не както напоследък, като че ли заплатата не ти стига да си купиш дори една панделка.

Тес леко сви устни, макар че презрението не бе свойствено на нейната импулсивна, широка душа.

— Казах ти, че нищо повече няма да взема от тебе — не мога. Ако продължи така, ще бъда напълно във властта ти, а аз не искам.

— Ако човек съди по обноските ти, ще помисли, че не само си истинска и безспорна д'Ърбървил, но отгоре на това и принцеса — ха, ха! Добре, мила Тес, повече нямам какво да ти кажа. Сигурно съм лош човек — много лош. Лош се родих, лош живях и по всяка вероятност лош ще си умра. Но кълна се в пропадналата си душа, че вече никога няма да ти причиня зло, Тес. А в случаи на непредвидени обстоятелства — сецаш се какво имам пред вид, нали? — при най-малка нужда и най-малки трудности, драсни ми няколко реда и веднага ще получиш, каквото желаеш. Може би няма да съм в Трантридж — отивам за известно време в Лондон, защото не мога да понасям старата, — но ще наредя да ми препращат писмата.

Тес му каза, че не желае да я придружава повече и те спряха точно пред горичката. Д'Ърбървил скочи на земята, свали я на ръце от

колата и постави вещите ѝ до нея. Тес му се поклони леко и за момент погледите им се срещнаха, после тя се обърна, за да вземе багажа си и да тръгне.

Алек д'Ърбървил извади пурата от устата си, наведе се към нея и каза:

— Няма да си отидеш току-така, нали, скъпа? Ела!

— Както желаеш — безразлично отвърна тя. — Виждаш ли как си ме възпитал?

Тя се обърна и повдигайки лице към неговото, застана като мраморна статуя, докато той я целуваше по бузата — хем така, колкото да се каже, хем като че ли страстта му не бе съвсем угаснала. Докато Алек я целуваше, погледът на Тес се рееше по най-отдалечените дървета, сякаш тя не съзнаваше какво прави той.

— А сега заради старото ни приятелство дай и другата буза.

Тя обърна глава така равнодушно, както човек би се обърнал по молба на художник или фризьор, и той я целуна по другата страна. Устните му се допряха до бузи гладки, влажни и хладни като кожицата на гъбите в околните ливади.

— Не ми даваш устните си и не ме целуваш. А и никога не си го правила с желание. Изглежда, че никога няма да ме обикнеш.

— Казвала съм ти го вече много пъти. Вярно е. Никога не съм те обичала дълбоко и истински и мисля, че никога не бих могла да изпитвам подобно чувство към тебе — каза Тес, а после тъжно добави: — Може би една лъжа сега би била от най-голяма полза за мене. Но аз все още притежавам достатъчно доблест — колкото и малко да е тя — да не те лъжа. Ако те обичах, имам всички основания да го призная. Но аз не те обичам.

Той въздъхна изкуствено, като че ли разговорът потискаше сърцето му, съвестта му или неговия благороден произход.

— Глупаво е да си толкова тъжна, Тес. Сега нямам причини да те ухажвам и откровено мога да ти кажа, че няма защо да тъгуваш. По красота ти не отстъпваш на нито една жена в този край — благородница или селянка. Казвам ти го като човек, който разбира от тия работи и ти желае доброто. Ако си умна, трябва да покажеш красотата си на хората, преди тя да увехне... Пак те питам, Тес, няма ли да се върнеш при мен? Честна дума, не ми се ще да си отиваш така изведнаж.

— Никога, никога! Взех решение веднага щом разбрах... това, което трябваше да разбере по-рано. Няма да се върна.

— Тогава сбогом, моя братовчедке, каквато ти бе в продължение на четири месеца. Довиждане!

Той скочи леко на двуколката, оправи поводите и пое по пътя сред живия плет от къпини.

Тес не погледна след него, а бавно зави по кривата пътека. Бе още рано и макар че слънцето вече се бе откъснало от хълма, лъчите му, невесели и изпитателни, само грееха, а не топлеха. Наблизо нямаше жива душа. Тъжният октомври и още по-тъжната Тес, изглежда, бяха единствените същества на този междуселски път.

Скоро Тес чу, че някой я застига. Това бяха стъпки на мъж. Той вървеше бързо, изравни се с нея, преди тя да се усети, и я поздрави с „добро утро“. Приличаше на занаятчия и носеше тенекиена кутия с червена боя. С делови тон той запита дали тя ще му позволи да ѝ носи кошницата. Тес се съгласи и тръгна с него.

— Много си подранила тази неделна сутрин — весело каза той.

— Да — съгласи се Тес.

— В този час повечето хора си почиват от работата през седмицата.

Тя се съгласи и с това.

— Макар че в неделя аз свършвам повече истинска работа, отколкото през цялата седмица.

— Как така?

— Цяла седмица работя за славата на човека, а в неделя за слава на бога. А това е вече истинска работа, нали? Ето тук на тоя прелез трябва да поработя малко. — Мъжът се отправи към прелеза в оградата, който водеше към едно пасище. — Почакайте за момент, няма да се забавя — добави той.

Тъй като кошницата ѝ бе у него, на Тес не оставаше нищо друго, освен да чака. Започна да го гледа. Той остави кошницата и кутията на земята, разбърка боята с четката, която беше вътре, и започна да рисува големи квадратни букви върху средната дъска на прелеза, като поставяше запетая след всяка дума, сякаш тя да има време да проникне дълбоко в душата на четеца.

ТВОЕТО, ПРОКЛЯТИЕ, ТЕ, ДЕБНЕ

Апостол Петър

На фона на спокойния пейзаж, на бледите увяхващи краски на горичката, на синия въздух на хоризонта и на обраслите с лишеи дъски на прелеза тези ярки, ясночервени букви отчетливо изпъкваха. Сякаш самите те крещяха и звънтяха във въздуха. При вида на това отвратително обезобразяване — последната гротескна фраза на една религия, която на времето е изиграла ролята си в историята на човечеството, някои хора може би биха възкликнали: „Уви, о, клето богословие!“ Но Тес почувствува думите като страшно обвинение към самата нея. Сякаш този човек, макар че го виждаше за първи път, знаеше нейната история.

Като свърши да пише, той вдигна кошницата ѝ и Тес машинално тръгна до него.

— Вярвате ли в това, което пишете? — тихо запита тя.

— Дали вярвам в текста ли? Все едно да ме питате дали вярвам в собственото си съществуване.

— Но ако сте извършили грях не по ваша вина, тогава? — попита тя разтреперана.

Той поклати глава.

— Въпросът е толкова сложен, че аз не мога да го реша. Това лято съм извървял стотици мили и съм писал тия текстове по ВСИЧКИ стени, врати и прелези в цялата област. Тълкуването им предоставям на сърцата на хората, които ги четат.

— Намирам ги ужасни! Смазващи! Убийствени! — каза Тес.

— Това им е предназначението — отговори той с тон на човек, който познава професията си. — Трябва да прочетете най-пламенните ми текстове. Пазя ги за бедняшките квартали и пристанищата. Ще те накарат да трепериш. А този текст е много подходящ за селски райони... Аха, ето там на оня хамбар парче чиста стена, която и без това не служи за нищо. Ще напиша един текст — точно за такива съблазнителни момичета като вас. Почакайте, госпожице!

— Не! — каза Тес и като взе кошницата, продължи пътя си. След известно време тя обърна глава. Върху старата посивяла стена се бяха появили огнени букви, подобни на първите, букви, които изглеждаха

странни и необичайни, сякаш бяха отчаяни от тази си задача, която изпълняваха за първи път. Тес пламна, когато ги прочете, и разбра съдържанието на надписа, който мъжът бе написал до половина:

ТИ, НЕ, ЩЕ, ИЗВЪРШВАШ...

Жизнерадостният ѝ приятел видя, че тя го гледа, свали четката и извика:

— Ако ви интересува тълкуванието на тези неща, днес в енорията, гдето отивате, ще държи проповед един сериозен и добър човек — мистър Клер от Еминстър Сега нашите мнения не съвпадат, но той е добър човек и ще ви го обясни не по-лошо от всеки друг свещеник. Той запали у мен тази искра.

Тес не отговори. Обхваната от вълнение, тя продължи пътя си, без да вдига поглед от земята.

— Глупости! Не вярвам господ да е казвал такива неща! — промърмори тя презрително, когато руменината ѝ попремина. Перест облак дим изскочи внезапно от комина на бащината ѝ къща, при вида на която сърцето на Тес се сви. Когато влезе в стаята, на душата ѝ стана още по-тежко. Майка ѝ, току-що слязла от горния етаж и клекнала пред огнището, разпалваше дъбови клони под чайника, за да приготви закуската. Тя се обърна да я поздрави с „добре дошла“. (Децата и баща ѝ бяха още горе. Тъй като бе неделя сутрин, сър Джон считаше, че е оправдано да поспи половин час повече.)

— Какво виждам! Скъпа моя Тес! — възкликна майка ѝ изненадана. Тя скочи и целуна девойката. — Как си? Не те видях, преди да дойдеш съвсем близко. Заради сватбата ли се върна?

— Не, не се върнах за сватба, мамо.

— Тогава на почивка ли?

— Да, на почивка, и то на дълга почивка — каза Тес.

— Какво? Братовчед ти отказа ли да се ожени за тебе?

— Той не ми е братовчед и няма да се ожени за мене.

Майка ѝ я загледа втренчено.

— Хайде, разправай всичко!

Тогава Тес се приближи до майка си, склони глава на гърдите на Джоана и ѝ разказа всичко.

— И въпреки това ти не го накара да се ожени за тебе? — каза майката. — След такова нещо всяка жена би го направила, освен тебе.

— Може би всяка друга жена, но не и аз.

— Няма що! Чудесно щеше да бъде, ако го беше накарала да се ожени за тебе! — продължи мисис Дърбифийлд, готова да заплаче от яд. — След всичко, което достигна до ушите ни за вас двамата, кой очакваше такъв край! Защо не помисли за доброто на семейството си, вместо да мислиш само за себе си? Знаеш как се мъча и робувам, без да подвия крак, а сърцето на нещастния ти баща е потънало в тлъстини. Надявах се, че ще излезе нещо от цялата тая работа, а то! Като си помисля само каква хубава двойка бяхте с него, когато те взе с колата преди четири месеца! Да знаеш какво ни подари на всички! Мислехме си, че защото сме роднини. Ако не за това, то тогава защото те обича. А ти не го накара да се ожени!

Да накара Алек д'Ърбървил да се ожени! Той да се ожени за *нея*! Та той не бе споменал и дума за сватба. А ако беше споменал? Тя не знаеше дали би се съгласила да направи това усилие, за да се спаси от срам пред обществото. Но нещастната й майка не знаеше нищо за сегашните й чувства към този човек. Може би при дадените обстоятелства това бе неестествено и необяснимо, но фактът си е факт и — както тя каза — това я караше да се презира. Тя никога не бе обръщала особено внимание на Алек, а сега просто не можеше да го търпи. Тя се бе страхувала от него, бе треперила в негово присъствие и не устоя, когато той ловко се възползува от нейната безпомощност; после, временно заслепена от външния му блясък, известно време покорно изпълняваше прищевките му, но внезапно почувствува към него отвращение и презрение и избяга. Това бе всичко. Тя не го мразеше съвсем, но за нея той не представляваше нищо и едва ли би се съгласила да се омъжи за него, даже и за да спаси доброто си име.

— Трябваше да се пазиш, щом не си имала намерение да го накараш да те направи своя жена!

— О, мамо, мамичко! — извика измъчената девойка и така развълнувано се обърна към майка си, сякаш сърцето й щеше да се пръсне. — От де да зная! Та аз бях дете, когато напуснах тази къща преди четири месеца! Защо не ми каза да се пазя от мъжете? Защо не ме предупреди? Богатите дами знаят как да се пазят, защото четат

романи, в които пише за тия неща, а аз нищо не знаех и ти не ми помогна!

Майка ѝ омекна.

— Мислех, че ако ти разкажа за любовта му и до какво тя може да те доведе, ще се държиш отвисоко и ще изтървеш късмета си — промълви тя, като избърса очи с престилката си. — Явно е, ще трябва да се примирим с това положение. Станалото — станало, но занаяпред — каквото бог даде!

XIII

Мълвата за завръщането на Тес Дърбифийлд от чифлика на нейните мними роднини се разнесе из енорията — ако думата „мълва“ не е прекалено претенциозна за място, което заема една квадратна миля. Следобеда няколко млади момичета от Марлот, съученички и познати на Тес, дойдоха да я посетят, облечени в най-новите си дрехи, колосани и изгладени, както се ходи на гости при човек, спечелил забележителна победа (както те предполагаха). Те насядаха в кръг в стаята и заразглеждаха Тес с голямо любопитство поради факта, че този далечен братовчед, мистър д'Ърбървил, се бе влюбил в нея. Този човек не беше съвсем от техния край, но славата му на безстрашен любовник и покорител на сърцата бе проникнала извън границите на Трантридж. Това правеше положението на Тес опасно и събуждаше у тях много по-голямо любопитство, отколкото ако нищо не я заплашваше.

Интересът им към нея бе толкова голям, че по-младите момичета зашепнаха, когато тя бе с гръб към тях:

— Колко е красива! И как ѝ прилича тази нова рокля! Сигурно струва страшно много пари и е подарък от него...

Тес, която се пресягаше да вземе приборите за чай от бюфета в ъгъла, не чу тези коментари. Ако ги бе чула, тя скоро щеше да разубеди приятелките си. Джоана обаче чу всичко и простодушната ѝ майчинска суета, изгубила надежда за сполучлив брак, се опиваше от мисълта за блестящ флирт на дъщеря ѝ. Общо взето, тя се чувствуваше удовлетворена, макар че такъв ограничен и краткотраен триумф навреждаше на реномето на дъщеря ѝ — какво пък, работата все още можеше да свърши с брак. Затова в отговор на тяхното възхищение тя покани гостите си на чай.

Брътвежът им, смехът им, добродушните им намеци и преди всичко проблисъците на завист повишиха настроението на Тес. Към края на вечерта тяхното възбуждение зарази и нея и тя почти се развесели. Каменната суровост на лицето ѝ изчезна, походката ѝ стана лека както по-рано, красотата ѝ блесна с цялата си сила.

Понякога тя лекомислено отговаряше на въпросите им с чувство на превъзходство, сякаш признаваше, че опитът ѝ в областта на ухажването е наистина достоен за известна завист. Но както казва Робърт Саут, тя бе така малко „влюбена в собствената си гибел“, че илюзията бе краткотрайна като светкавица — скоро студеният разум отново се надсмя над мимолетната ѝ слабост и тя пак се вгълби и изпадна в равнодушие.

Зората на новия ден ѝ донесе униние, защото неделята бе свършила и бе дошъл понеделник — нямаше вече нови дрехи, шумните и весели гости си бяха отишли и тя се събуди сама в старото легло, а невинните деца дишаха спокойно до нея. Вместо възбуждението от завръщането, което предизвика такъв голям интерес, пред нея се изправи дългият каменист път, по който ѝ предстоеше да върви без помощ от никого, без съчувствие почти у никого. Тя бе така потисната, че ѝ се искаше земята да я погълне, да легне в гроба.

Изминаха няколко седмици и Тес се посъвзе дотолкова, доколкото бе необходимо да отиде на черква в неделя сутрин. Тя обичаше да слуша старите песни и псалми и да пее Утринния химн заедно с хора. При тази нейна вродена любов към песента, наследена от любовта на майка ѝ към баладите, и най-простата музика проникваше в цялото ѝ същество и понякога сякаш разкъсваше сърцето ѝ.

За да избегне, доколкото е възможно, погледите на хората (по причини, които за сега бяха известни само на нея), както и ухажванията на младежите, тя тръгваше, преди да забият камбаните, и седнаше отзад под галерията, до стената, където идваха само стари мъже и жени и където сред най-различни вехтории и църковни принадлежности се търкаляше носилката за изнасяне на мъртъвци.

Енорияшите идваха по двама, по трима, нареждаха се пред Тес, постояваха около минута с наведени глави, сякаш се молеха (макар че не бе така), след това се сяднаха и се оглеждаха. Когато започнаха химните, случи се така, че избраха една от нейните любими песни — старата песен за два гласа „Ленгдън“, — но тя не знаеше името ѝ, макар че силно желаше да го научи. Тя си мислеше колко странна и божествена е властта на композитора. От гроба си той успяваше да развълнува момиче като нея, което никога не бе чувало името му и

никога нямаше да узнае какъв е бил той, и да го преведе през редица чувства, които той бе изпитвал.

По време на богослужението хората, които преди това се бяха обърнали, се обърнаха отново и когато най-сетне забелязаха Тес, започнаха да си шушукат. Тя знаеше за какво си шушукат те и сърцето ѝ се сви. Почувствува, че вече няма да може да идва на черква.

Сега повече от всякога Тес се застояваше в убежището си — спалнята, която споделяше с другите деца. Тук под няколко квадратни ярда сламен покрив тя наблюдаваше вятъра, снега и дъжда, великолепните залези на слънцето и пълнолунието. Тя живееше така уединено, че най-сетне почти всички решиха, че е заминала.

По това време Тес се разхождаше само вечер и само в сумрака на гората не се чувствуваше толкова самотна. Тя умееше да улови точно този миг от вечерта, в който светлината и тъмнината са така равномерно балансирани, че напрежението на деня и неизвестностите на нощта се неутрализират и духът се чувствуваше абсолютно свободен. В такъв момент бремето на живота изглежда съвсем леко. Тя не се страхуваше от сенките. Единственото ѝ желание бе да се скрие от хората — от бездушната тълпа, наречена свят, защото тази тълпа бе така ужасяваща като цяло, а отделните ѝ представители бяха така безобидни и даже достойни за съжаление.

По тези усамотени хълмове и долини нейната спокойна, плавна походка се сливаше с околната местност. Нейната гъвкава и нежна фигура се превръщаше в неразделна част от околния пейзаж. Понякога възбудената ѝ фантазия подсилваше процесите в природата и те сякаш се превръщаха в част от нейната собствена история. Всъщност те наистина ставаха част от нея, защото светът е само психологично явление и това, което тя си представяше, в действителност беше така. Среднощните пориви на зимния вятър, който стенеше сред пъпките, сгушени в снега, и сред нежните клонки, звучаха като горчив упрек. Дъждовните дни бяха израз на неизлечима мъка по нейната слабост — мъка, която обхващаше душата на някакво неопределено същество, което тя не можеше да нарече бог на своето детство и все пак не можеше да си представя другояче.

Но тази околна среда от разпокъсани и условни представи, този свят, населяван от сенки и изпълнен с гласове, който тя мразеше, бе мрачно създание на нейната болна фантазия — тълпа таласъми, от

които тя се страхуваше без причина. Всъщност не тя, а те не съответствуваха на действителността. Разхождайки се сред птиците, заспали в храстите, наблюдавайки как зайците подскочат по обляната с лунни лъчи поляна, стоейки под дърветата, по чиито клони спяха фазани, тя гледаше на себе си като на Жрица на греха, която се натрапва в този свят на невинни създания. Но Тес намираше разлика там, където тя липсваше. Чувствуваше се във вражда с природата, а в същност беше в хармония с нея. Бяха я принудили да наруши един от приетите закони на обществото, но не бе нарушила нито един от законите на природата, сред която тя се смяташе така чужда.

XIV

Августовското слънце изгря сред лека мъгла. Нападнати от топлите лъчи, гъстите нощни пари се разкъсваха и свиваха на малки парцалчета из падините и шубраците, очаквайки топлината да ги стопи окончателно.

В мъглата слънцето имаше странен, одухотворен вид — сякаш беше живо същество. Тази одухотвореност, както и отсъствието на всякакво човешко същество, мигновено обяснява едновременния култ към слънцето. Човек би помислил, че никога на този свят не е имало по-разумна религия. Небесното светило приличаше на златокъдро, лъчезарно богоподобно същество с благи очи, което гледа със силен и напрегнат младежки поглед към земята — а тя неизказано му се радва.

Малко по-късно лъчите му проникнаха през капациите на селските къщи, изписаха огненочервени ивици по бюфетите, скриновете и другите мебели и събудиха жътварите, които още не се бяха надигнали.

В това утро всичко беше руменочервено, но най-ярко блестяха две широки перки от боядисано дърво, които се подаваха в края на една жълта нива, сгушена до Марлот. Заедно с други две перки под тях те образуваха въртящия се малтийски кръст на жетварката, която предишната вечер бяха докарали на нивата, за да бъде готова за работа днес. Слънчевите лъчи подсилваха тоновете на боята им и те изглеждаха като потопени в течен огън.

Нивата беше „открита“. С други думи, около четирите ѝ краища на ръка бяха ожънали ивица, широка няколко фута, по която да минат конете и машината.

Две групи — едната от мъже и младежи, другата от жени — се спускаха по пътеката точно в момента, когато сянката на плета от източната ѝ страна бе стигнала до средата на отсрещния плет, така че докато главите на жетварите приветстваха изгрева, нозете им все още се намираха в полумрака на зората. Те се отклониха от пътеката и кривнаха между два каменни стълба, които служеха за врата към нивата.

Скоро оттам се зачу цъкване, напомнящо любовната песен на скакалец. Машината беше пусната в ход. През вратата се виждаше процесия от три коня и споменатата дълга и клатушкаща се жетварка; водачът ѝ бе възседнал единия от конете, а помощникът му се бе разположил на седалката на машината. Процесията премина покрай едната страна на нивата, а перките на жетварката се въртяха бавно и почти се изгубиха от поглед надолу по хълма. След малко със същия равномерен ход машината се зададе от другата страна на нивата. Най-напред иззад стърнището блесна медната звезда на челото на първия кон, след това яркочервените перки и най-сетне — цялата машина.

Утринните часове летяха, ивицата стърнище около нивата се разширяваше след всяка обиколка, а площта неожънатата пшеница намаляваше все повече и повече. Зайците, змиите, плъховете и мишките се оттегляха навътре като в някаква крепост, без да подозират колко нетрайно е тяхното убежище, без да предугаждат участта, която ги очаква. За техен ужас закритието им щеше да става все по-тясно и всички те — приятели и врагове — щяха да се гушат едни до други, докато и последните класове пшеница паднат под зъбците на неумолимата жетварка и жетварите ги избият с камъни и пръти.

Зад себе си жетварката оставяше ожънатата пшеница на малки купчинки — колкото за един сноп. С тях се заемаха вървящите след машината енергични връзвачи. Повечето бяха жени, но имаше и мъже с басмени ризи и с панталони, запасани с кожени ремъци. Задните копчета за тиранти стояха неизползвани и при всяко движение на жетварите бляскаха и святкаха на слънцето като две очи на кръста им.

Но сред тази група връзвачи много по-интересни бяха представителките на нежния пол. Жената става особено очарователна, когато се слее с природата, защото тя не стои сред нея като обикновен предмет, поставен там. Работникът е само човек сред полето. Работничката е част от полето — тя някак си губи своята индивидуалност, поглъща окръжаващата я среда и сама бива погълната от нея.

Жените — или по-скоро девойките, защото повечето от тях бяха млади — бяха нахлузили памучни шапчици с дълги развяващи се краища, за да ги пазят от слънцето, и ръкавици, за да не си наранят ръцете от стърнището. Една носеше бледорозов жакет, друга — кремава рокля с тесни ръкави, трета — фуста, червена като перките на

жетварката. По-възрастните бяха навлекли груби кафяви рокли — традиционното и най-удобно женско облекло за работа на полето, но вече непопулярно сред младите. Тази сутрин погледът ни неволно се спира на младата девойка с розовия жакет, тъй като тя притежава най-гъвкавата и изящна фигура от всички. Но шапчицата ѝ е нахлупена така ниско над челото, че докато тя връзва снопите, лицето ѝ въобще не се вижда, макар че човек може да отгатне нейния тен по един-два тъмнокафяви кичура коса, които се спускат изпод шапчицата ѝ. Може би една от причините, поради които тя не привлича вниманието на минувача, е, че тя въобще не се стреми да направи впечатление, докато другите жени често поглеждат наоколо.

Тя връзва снопите машинално като часовников механизъм. От последния вързан сноп измъква ръкойка класове и оправя върховете им с лявата си ръка, за да ги изравни. След това се придвижва напред с приведен гръб, събира класовете с двете си ръце, опира ги в колената си и тика под снопа лявата си, облечена в ръкавица ръка, за да срещне дясната от другата страна, прегръщайки класовете така, както се прегръща любим. После съединява краищата на ръкойката, притиска снопа с коляно и го връзва, като от време на време оправя полата си, развявана от лекия ветреца. Част от голата ѝ ръка се подава между ръкавицата от биволска кожа и ръкава на роклята ѝ. Постепенно нежната женска кожа се издрасква и започва да кърви.

От време на време тя се изправя да отдъхне, да завърже разкривената си престилка или да оправи шапчицата си. Тогава човек може да види овалното лице на красива млада жена с дълбоки тъмни очи и тежки кичури дълга коса, които сякаш умолително се захващат за всичко, до което се опрат. Страните ѝ са по-бледи, зъбите ѝ — по-равни, а червените ѝ устни — по-фини, отколкото е обичайно за момиче, израсло на село.

Това е Тес Дърбифийлд или д'Ърбървил, малко променена — същата, и все пак различна. Сега тя живее тук като странник, като чужд човек, макар че земята, на която се намира, не ѝ е чужда. След дълго усамотение тя взе решение да започне работа на полето в родното си село, тъй като за селяните настъпи най-напрегнатият сезон в годината и никаква работа в къщи не би я възнаградила за труда ѝ така, както жетвата.

По-малко или повече другите жени извършваха същите движения като Тес. След всеки вързан сноп целият орляк се приближаваше подобно на танцьорки в кадрил и всяка изправяше снопа си до другите, докато се образува кръстец от десет или дванадесет снопа.

Те отидоха да закусят, след това се върнаха и работата закипя отново. Наближи единадесет часът. Ако някой наблюдаваше Тес, щеше да забележи, че без да спира работа, тя често поглежда в очакване към гребена на хълма. Точно в единадесет откъм стърнището иззад хълма се показаха главичките на група деца на възраст от шест до четиринадесет години.

Тес леко се изчерви, но продължи да работи.

Най-голямото от децата — момиче, наметнато с триъгълен шал, който се влачеше по стърнището — носете на ръце нещо, което на пръв поглед приличаше на кукла, но се оказа, че е бебе, увито в дълги дрехи. Друго от децата донесе нещо за хапване. Жетварите прекратиха работа, взеха донесеното ядене и седнаха край една купчина снопи. Те започнаха да се хранят, а мъжете щедро наливаха бира от една глинена стомна и чашата минаваше от ръка на ръка.

Тес Дърбифийлд бе от тези, които последни спряха да работят. Тя седна до края на кръстеца, като леко извърна лице настрани от другарките си. Когато се настани, един мъж с шапка от заешка кожа и с червена кърпа, втъкната в поясока, се протегна над кръстеца и ѝ предложи чаша бира. Тес отказа. Щом разтвори кърпата с обеди си, тя повика голямото момиче и взе бебето от ръцете му. Момичето, доволно, че са го освободили от това задължение, отиде при съседния кръстец да си поиграе с децата. Изчервявайки се още повече, с полукрадливо и все пак смело движение Тес разкопча блузата си и започна да кърми детето.

Мъжете, които седяха най-близо до нея, деликатно извърнаха глави, а някои запушиха. Един от тях разсеяно и любовно милваше стомната, която вече не пускаше ни капка. Всички жени, с изключение на Тес, завързаха оживен разговор, като същевременно оправяха рошавите си, сплъстени коси.

Когато бебето се нахрани, младата майка го изправи на скута си и загледана в далечината, започна да го друса с мрачно равнодушие, граничещо с неприязън. После внезапно взе да го обсипва с целувки,

сякаш никога не би могла да се отдели от него. При този буен порив на силни чувства, в който майчината любов така странно се преплиташе с ненавист, бебето се заплака.

— Обича си го тя, макар да разправя, че го мрази и че предпочитала и тя, и то да са в гробищата! — забеляза жената с червената фуста.

— Скоро ще престане да ги дрънка такива! — отвърна друга, облечена в кафява фуста. — Господи, с какво ли не свиква човек с време!

— Май мъчно са я кандърдисали. Една нощ миналата година чули ридания в Ловния парк и на някому нямаше да му се размине така лесно, ако хората бяха дошли навреме.

— И все пак много жалко, че не с друга, а точно с нея стана тая работа. Ама така си е, все с най-хубавите се случва! Грозничките могат да си живеят съвсем спокойно, а, Джени? — И жената, която каза тия думи, се обърна към друга жена от групата, на която епитетът „грозничка“ очевидно прилягаше добре.

Наистина жалко! Ако сега се вгледаше в Тес, дори и най-злият ѝ враг не би могъл да мисли другояче за тази девойка с уста като цъфнала роза и с големи нежни очи, нито черни, нито сини, нито сиви, нито виолетови, а по-скоро отразяващи всичките тези нюанси, примесени с още десетки други. Човек можеше да ги различи, ако надзърнеше в гледците ѝ. Около бездънните ѝ зеници се разливаха сияния с най-различни багри и оттенъци. Тес би била почти безупречна жена, ако не беше леката неуравновесеност в нейния характер, наследена от прадедите ѝ.

За пръв път след толкова месеци едно решение, което изненада и самата нея, я бе довело тази седмица на полето. Тя терза и тормози неспокойното си сърце с всички средства на тъгата, каквито може да измисли едно самотно и неопитно същество, но в края на краищата здравият ѝ разум надделя. Тя почувствува необходимост отново да бъде полезна или най-малкото отново да вкуси прелестите на свободата. Миналото си е минало: каквото и да е било, то вече си е отишло. Каквито и да са последиците му, времето ще ги изличи. Ще минат години и те ще изчезнат, сякаш никога не са съществували. Дори самата тя ще бъде погребана и забравена. А междуременно дърветата са така зелени, както и преди. Птичките пеят и слънцето блести както

винаги. Познатият пейзаж нито се е помрачил от нейната скръб, нито се е разболял от нейната мъка.

Тя може би бе разбрала, че и обстоятелството, което я принуди да сведе така ниско глава — мисълта за това какво ще кажат хората, — е изградено върху илюзия. Никого, освен самата нея не го беше грижа за нейното съществуване, за нейното приключение, за страстите и вълненията ѝ. За целия свят, освен за себе си, тя беше само една преминаваща мисъл. Дори за приятелите си тя не беше нищо, освен една по-често преминаваща мисъл. Ако тя цял живот, и ден и нощ, се чувствуваше нещастна, те само щяха да кажат: „Ах, тя сама се прави нещастна!“ Ако се опиташе да бъде весела, да забрави всички грижи, да се радва на слънцето, на цветята, на бебето, те само щяха да си помислят: „Ах, та тя го понася съвсем леко!“ А ако беше попаднала самичка на пустинен остров, щеше ли да се чувствува така нещастна заради това, което ѝ се бе случило? Не особено. Ако тя току-що се бе появила на бял свят и откриеше, че е самотна майка с незаконородено дете на ръце и без никакъв опит в живота, щеше ли да се отчае? Не, тя би го понесла спокойно и дори би намерила удоволствие в това. Не сърцето ѝ, а условностите бяха породили нейните страдания.

Каквито и мисли да бяха минали през главата на Тес, нещо я бе накарало да се облече спретнато както преди и да излезе на полето — а точно сега имаше голяма нужда от работна ръка. Ето защо тя се държеше с достойнство и гледаше спокойно хората в очите, дори и когато беше с бебето си в ръце.

Жетварите станаха от снопите, протегнаха се и угасиха лулите си. В червената машина отново впрегнаха нахранените коне. Тес свърши бързо обедата си, след това повика най-голямата си сестра да дойде да вземе бебето, пристегна роклята си, надяна кожените ръкавици и отново се наведе да измъкне няколко класа от последния сноп, за да върже следващия.

Работата продължи до късно през деня. Тес остана с групата жетвари до здрач. Тръгнаха си за дома с голяма каруца, съпътствувани от широката петниста луна, изникнала изпод земята на изток. Лицето ѝ приличаше на протрития златист ореол на проядена от червеите икона на тоскански светец. Другарките на Тес запяха, те се държаха много мило с нея и изказваха задоволство, че тя отново е сред тях. Все пак те не можаха да се сдържат докрай и лукаво подхванаха баладата за

девойката, която отишла във веселата зелена гора и се върнала променена. В живота има неща, които уравновесяват и компенсират неприятните преживелици: събитието, в което околните и виждаха някакво обществено предупреждение, бе направило Тес в очите на много хора най-интересната личност на село в момента. Дружелюбието им я отвлече още по-далеч от тъжните ѝ мисли, веселостта им беше заразителна и тя почти се развесели.

Но точно сега, когато нравствените ѝ грижи се разсейваха, пред Тес се изправи една нова естествена грижа, която нямаше нищо общо със социалните закони. Когато се върна в къщи, тя с болка научи, че следобед бебето внезапно се разболяло. Това не я изненада — детето бе толкова крехко и хилаво, — но все пак новината я потресе.

Оскърблението, което бебето бе нанесло на обществото с появата си на божия свят, бе забравено от майката. Сега съкровеното ѝ желание беше това оскърбление да продължи, но да спаси живота на детето. Обаче скоро стана ясно, че часът на освобождението на този малък пленник на плътта ще дойде по-бързо, отколкото подсказваха и най-лошите опасения на майката. И когато Тес разбра това, тя изпадна в страшно отчаяние. Тя щеше да загуби детето, но това не бе всичко — то не беше кръстено!

Тес беше стигнала до състояние, когато пасивно приемаше мисълта, че ако трябва да гори в ада за простъпката си нека гори, и толкова! Както всички селски момичета тя добре познаваше светите писания, прилежно бе изучавала историята на Ахола и Ахолиба и знаеше какви поуки да си извлече от нея. Но когато същият въпрос се постави и за детето ѝ, нещата приеха съвсем друг характер. Скъпото ѝ същество щеше да умре, и то без да се спаси душата му!

Беше време за лягане, но тя изтича долу и запита дали могат да пратят за свещеника. Ала това стана в момент, когато съзнанието на баща ѝ за древното величие на рода им бе силно повишено и той бе особено чувствителен към петното, което Тес бе лепнала върху това величие — той току-що се беше върнал от ежеседмичния си гуляй в кръчмата на Роливър. Бащата заяви, че не позволява на никакъв свещеник да преминава прага му и да се меси в работите му точно сега, когато нейното безсрамие налага повече от всякога да се крият от хорските очи. Сър Джон заключи вратата и пусна ключа в джоба си.

Всички ли легнаха. Страшно отчаяна, Тес също си легна. Но тя непрестанно се събуждаше и в полунощ видя, че състоянието на бебето се е влошило още повече. То явно умираше — умираше тихо и безболезнено, но сигурно.

В своето отчаяние тя започна да се мята в леглото. Часовникът тържествено удари един — часът, в който фантазията надвива над разума ни и зловещите възможности се изправят пред нас като неповратими факти. Тя си представи детето запокитено в най-ужасния кръг на ада заради двойния му грях — че е некръстено и незаконородено. Видя как сатаната го подхвърля на тризъбец като този, който използваха за загряване на фурната, когато печеха хляб. Към тази картина тя прибави много други странни и страшни мъчения, на които понякога учат децата в тази християнска страна. В тишината на заспалата къща мрачното предчувствие така силно овладя въображението на младата майка, че нощницата ѝ се овлажни от пот, а леглото се разклащаше при всеки удар на сърцето ѝ.

Дишането на бебето се затрудни още повече и душевното терзание на майката се засили. Безполезно бе да обсипва с целувки малкото същество. Тя не издържа, скочи от леглото и трескаво се заразхожда из стаята.

— О, милостиви боже, смили се, смили се над нещастното ми бебе! — проплака тя. — Излей целия си гняв върху мене — всичко ще понеса, — само пожали детето!

Тя се облегна на скрина и дълго мълвя несвързани молитви, после изведнаж се стресна:

— Ах! А може би има начин да се спаси бебето! Може би няма да има никаква разлика!

Тя каза това така радостно, че лицето ѝ сякаш светна в околния полумрак.

Тес запали свещ, отиде до второто и третото легло при стената и събуди по-малките си братя и сестри — те всички спяха в една стая. След това издърпа мивката малко напред, за да може да се вмъкне зад нея, сипа вода от една кана и накара децата да коленичат наоколо и да издигнат молитвено ръце, така че пръстите им да са съвсем отвесни. В полусън, изплашени от държанието ѝ, децата останаха в това положение и я гледаха с широко отворени очи.

Тес взе бебето от леглото: това дете, родено от дете, изглеждаше толкова дребничко и незначително, че едва ли можеше да нарече „мамо!“ Тази, която го бе създала. Тес застана до легена с детето на ръце, а най-голямата ѝ сестра разтвори пред нея молитвеника и го държеше така, както клисарят го държи пред свещеника в църква, и девойката се зае да кръсти детето си.

Изправена в дългата нощница, фигурата ѝ изглеждаше необикновено висока и величествена, а по гърба ѝ, чак до кръста, се спускаше дебел кичур оплетена тъмна коса. На бледата светлина на малката свещ от фигурата ѝ и от чертите ѝ изчезваха всичките онези дребни дефекти, които дневната светлина би разкрила — драскотините от стърнището по китките ѝ и умората в очите ѝ, а възторгът преобрази лицето ѝ, което я бе довело до падение — и то сега беше безупречно красиво, гордо, почти царствено. Малките, коленичили наоколо с мигащи и зачервени от сън очи, наблюдаваха приготвянията с напрегнато удивление. Физическата умора в този късен час не им позволяваше да участвуват активно.

Най-впечатлителното дете запита:

— Ама ти наистина ли ще го кръщаваш, Тес?

Девойката-майка кимна със сериозно изражение на лицето.

— А как ще му е името?

Тес не бе мислила за това, но докато пристъпваше към обряда, се сети за едно име, подсказано от някаква фраза в Книгата на битието, и го произнесе.

— Сороу^[1], кръщавам те в името на отца и сина, и света го духа...

Тя го поръси с вода и след това настъпи мълчание.

— Кажете „амин“, деца!

Тънките пискливи гласчета послушно отвърнаха: „Амин!“

Тес продължи:

— Приемаме това дете — и така нататък — и го кръщаваме със знака на кръста...

Тя потопи ръка в легена и с показалеца си ревностно начерта върху бебето огромен кръст, продължавайки да мълви обичайните фрази за това как то трябва да се бори смело срещу греха, срещу светските съблазни и срещу дявола и да бъде верен войн и смирен слуга до края на живота си. После, както му е редът, тя продължи с

„Отче наш“, а децата повтаряха след нея думите на молитвата с тънките си като на комар гласчета. Накрая, повишавайки глас като църковни певци, те пискливо процепиха тишината: „Амин!“

След това сестра им, чиято увереност в успеха на това тайнство бе значително нараснала, изля от дъното на душата си благодарствената молитва. Тя я произнасяше смело и тържествено, с онзи плътен тон, който добиваше гласът ѝ, когато думите излизаха от сърцето ѝ, и който познатите ѝ никога не ще забравят. Екстазът на вярата буквално я просветли, лицето ѝ се озари, по страните ѝ се появиха червени петна, а миниатюрният пламък на свещта, отразен от зениците ѝ, светеше като диамант. С растящо благоговение децата бяха втренчили очи в нея и вече не задаваха въпроси. Тя сега не им приличаше на тяхната кака, а на някакво голямо, величествено и страшно същество, с което те нямаха нищо общо.

За щастие на бедния Сороу, като се имат пред вид първите му крачки в живота, неговата борба срещу греховете, светските съблазни и дявола бе краткотрайна. В синевата на утрото този крехък войн и слуга въздъхна за последен път и когато останалите деца се събудиха, те горко заплакаха и замолиха сестра си да си роди още едно хубаво бебе.

И при смъртта на бебето Тес запази спокойствието, което я бе обзело след кръщението. Наистина на дневна светлина страхът за спасението на душата му ѝ се стори малко прекален. Дали беше права, или не, сега тя не чувствуваше никаква тревога и разсъждаваше, че ако провидението не признае този обред, така близък до истинския, тогава тя, Тес, не цени онова райско блаженство, което тя или детето ѝ са изгубили поради нередности в обреда.

Така си отиде нежеланият Сороу — това натрапило се създание, това копеле, подарено от безсрамната природа, която не съблюдава законите на обществото, това безпризорно същество, за което вечното време трая само дни, което не разбира, че съществуват години и векове, за което вътрешността на селската къща олицетворяваше всемира, времето в продължение на една седмица — климата, младенчеството — човешкото съществуване, а инстинктът да суче — човешките познания.

Тес дълго мисли по кръщелния обред и се питаше дали от гледна точка на догмата той беше достатъчен, за да осигури на детето

християнско погребение. Това можеше да ѝ каже само енорийският свещеник, а той беше нов и не я познаваше. Като се стъмни, Тес отиде до дома му и застана край вратата, но не се реши да влезе. Тя въобще би се отказала, но точно като си тръгваше, го видя да се прибира. Полумракът ѝ даде кураж и тя го заговори свободно:

— Искам да ви питам нещо, сър.

Той изрази готовност да я изслуша и тя му разказа за болестта на бебето и за импровизирания обред.

— А сега, сър — добави тя усърдно, — можете ли да ми кажете, същото ли щеше да бъде, ако вие го бяхте кръстили?

Той изпита естественото чувство на професионалиста, научил, че вместо да го повикат да свърши една работа, клиентите му са си я свършили сами, и то нескъпосано. Изкушаваше се да отвърне „не“, но достойнството на тази девойка и странната нежност на гласа ѝ подействуваха на най-благородните му импулси — или поне на онези импулси, които бяха останали у него, след като в продължение на десет години се беше опитвал да присажда формалната вяра върху фактическия скептицизъм. Човекът и свещенослужителят се пребориха в него и победата спечели човекът.

— Мило момиче — каза той, — няма никаква разлика.

— Значи, ще го погребете по християнски? — бързо запита тя.

Свещеникът се видя притиснат до стената. Научавайки за болестта на бебето, той добросъвестно бе отишъл още вечерта да извърши обреда. Той обаче не знаеше, че не Тес, а баща ѝ беше причината да не бъде приет и затова сега не можеше да оправдае по необходимост нередовния обред.

— Виж, това е друг въпрос — каза той.

— Друг въпрос ли? А защо? — разгорещено запита Тес.

— Какво да ви кажа... Аз с удоволствие бих направил това, ако само ние двамата с вас бяхме заинтересовани. Но не трябва — по известни причини.

— Направете поне едно изключение, сър!

— Наистина не трябва!

— О, сър! — Тес хвана ръката му.

Той издърпа ръката си и поклати глава.

— Щом е така, не ви обичам — избухна тя — и никога вече няма да идвам във вашата черква!

— Не говорете така прибързано!

— А може би за него ще бъде все едно и ако не го погребете по християнски, а? Ще бъде ли все едно? Моля ви, ради бога, не ми говорете като светец на грешник, а като човек на човек.

— Все едно ще бъде.

Обикновеният човек не би могъл да разбере как свещеникът се реши да даде такъв отговор, след като смяташе, че по тези въпроси има много строги понятия. Но обикновеният човек би могъл да го оправдае. Защото свещеникът беше силно прочувствуван.

И така същата вечер занесоха бебето на гробищата в малко чамово ковчеже, увито в стар женски шал, и го погребяха при светлината на един фенер срещу един шилинг и почерпване на клисаря с халба бира. Заровиха го в един запустял ъгъл на божията градина, където с Негово разрешение расте коприва и където заравят некръстени деца, големи пияници, самоубийци и всички подобни грешници, предварително осъдени на гибел. Въпреки неприветливата обстановка една вечер, когато можа да влезе в гробищата, без никой да я види, Тес смело направи малко кръстче от две дъсчици и парченце връв, окичи го с цветя и го изправи откъм главата на гробчето. В краката, в малко бурканче с вода, за да се запазят свежи, тя постави букетче от същите цветя. Нима имаше някакво значение това, че всеки би могъл да разчете на бурканчето думите „Килуелски мармалад“? Очите на майчината любов, загледани в по-възвишени неща, не видяха тези думи.

[1] Скръб (англ.). — Б.пр. ↑

XV

„Чрез опита си — казва Роджър Ешъм — ние откриваме краткия път след дълги скитания.“ Но често след тези дълги скитания нямаме сили да продължим — и тогава каква полза от опита? Опитът на Тес Дърбифийлд я бе изтощил именно по този начин. Тя най-сетне бе научила какво да прави, но кому ли бяха потребни нейните дела сега?

Ако преди да отиде у д'Ърбървилеви, в живота си тя ревностно се бе ръководила от разните сентенции, текстове и фрази, които познаваше не по-лошо от другите, несъмнено никой не би успял да я измами. Но Тес не беше в състояние — пък и кой ли друг е в състояние? — да разбере златната истина на тези наставления, докато все още можеше да се възползува от тях. Като свети Августин тя — а и още колко други като нея — би могла иронично да каже на бога: „Ти ни посъветва да тръгнем по добрия път, но не ни позволи да вървим по него.“

През зимните месеци тя си стоеше в къщи, скубеше птици, угояваше гъски и патици или преправяше дрехи за сестрите и братята си от пищните премени, които д'Ърбървил й бе подарил и които бе захвърлила с презрение. Тя не искаше да се обърне към него за помощ, но често, когато другите мислеха, че е увлечена в работа, притискаше главата си с ръце и дълбоко се замисляше.

Тес философски отбелязваше датите, които идваха и си отиваха в кръговрата на годишните времена: пагубната нощ в Трантридж в тъмнината на Ловния парк. Рождения ден и деня, в който умря бебето, своя собствен рожден ден. Спомняше си и всички други дни, различни от обикновените поради някои случки, в които тя бе взела участие. Един следобед, наблюдавайки красивото си лице в огледалото, тя внезапно се сети, че има една дата с още по-голямо значение за нея — датата на нейната смърт, денят, в който всичките й прелести ще си отидат. Тази дата лукаво се спотайва между останалите дни в календара, тя не дава знак, нито издава звук. Всяка година идва и си отива мълчаливо и все пак тази дата е неизбежно там. Кое ли число е този ден? Защо тя всяка година не чувствава вледеняващия му полъх?

Като Джереми Тейлър тя си помисли, че един ден тези, които я познаваха, щяха да кажат: „Бедната Тес умря на тази и тази дата“ — и тези думи нямаше да им се виждат странни. А тя не знаеше нито месеца, нито седмицата, нито сезона, нито годината на деня, в които ѝ бе съдено да се прости завинаги с представата си за времето.

По този начин с магическа пръчка Тес се превърна от наивно момиче в зряла жена. На лицето ѝ нередко се появяваше отпечатъкът на размисъл, а в гласа ѝ понякога прозвучаваха трагични нотки. Очите ѝ станаха по-големи и по-изразителни. Тя се превърна в прекрасно същество, видът ѝ беше лъчезарен и обаятелен, душата ѝ бе душата на жена, която бурните преживявания през последните година-две не са успели да обезсърчат. Ако не беше общественото мнение, изпитанията ѝ щяха само да я възпитат в свободомислещ дух.

Напоследък тя живееше така самотно, че в Марлот, където не всички знаеха за нещастията ѝ, почти забравиха за него. Но на нея ѝ стана ясно, че тя никога вече нямаше да се чувства истински добре в това село, където хората бяха свидетели на неуспеха на семейството ѝ да „установи родството си“, а чрез нея дори да се сближи още повече с богатите д'Ърбървиловци. Тя нямаше да се чувства добре поне докато дългите години не изличиха неприятния спомен от съзнанието ѝ. Но още отсега Тес усещаше в себе си топлото пулсиране на живота, пълен с надежди: тя би могла да бъде щастлива в някое кътче, далеч от всички спомени. Да избяга от миналото и от всичко, което беше свързано с него, значеше да изличи тези неща от паметта си — а за да постигне това, тя трябваше да се махне оттук.

„Коего загубиш, загубваш го завинаги, дали това важи и за целомъдрието?“ — питаше се тя. Тес би могла да докаже, че това не е вярно, ако успееше да хвърли булото на забвение върху миналото. Нима само девствеността е лишена от онази възстановителна сила, която блика от живота в природата?

Мина доста време, но пред Тес не се откриваше случай да се махне от Марлот. Тази година пролетта бе много хубава и човек просто можеше да чуе как животът пулсира в пъпките. Пролетта раздвижи Тес така, както раздвижва дивите животни, и събуди у нея страстното желание да замине. Най-сетне един ден в началото на май тя получи писмо от стар приятел на майка ѝ. Тя никога не го бе виждала, но доста преди това го беше помолила да ѝ потърси работа. Той ѝ

пишеше, че в една ферма на много мили на юг търсели опитна доячка и че стопанинът с удоволствие би я наел за през лятото.

Чифликът не беше чак толкова отдалечен, колкото се искаше на Тес, но вероятно беше достатъчно далече, тъй като радиусът, в който тя се движеше и в който знаеха за нея, беше съвсем малък. За хората, които живеят в тесни граници, милите са равни на географски градуси, енориите — на графства, графствата — на провинции и царства.

По един въпрос Тес бе взела окончателно решение: в мечтите и делата на новия ѝ живот няма повече да има никакви д'Ърбървиловски въздушни кули. Ще си бъде доячката Тес и нищо повече. Макар че не бяха разменили ни дума по този въпрос, майка ѝ познаваше така добре чувствата ѝ, че повече не намекна за благородния произход на семейството.

И все пак човешката непоследователност обуслови едно от нещата, които заинтересуваха Тес — фермата се намираше близо до родното място на прадедите ѝ (защото те не произхождаха от Блейкмор, макар че майката ѝ и целият ѝ род бяха кореняци-блейкморци). Фермата „Талботейз“ беше близо до някои от бившите имения на д'Ърбървил овци, до големите семейни гробници на високопоставени дами и властни съпрузи. Тя ще има случай да ги разгледа и да си помисли върху това, че не само д'Ърбървиловци могат да паднат като Вавилон, но че и невинността на един скромнен техен потомък би могла да си отиде също така тихомълком. През цялото време тя се питаше дали като отиде в земята на прадедите си, няма да ѝ се случи нещо странно и хубаво и както сокът в дърветата се изкачва нагоре, така се повишаваше и настроението ѝ. Духът на неизчерпаната ѝ младост отново се надигаше след временния застой, надигаше се, изпълнен с надежда и с неутолимия инстинкт за щастие.

Край на втора фаза

ТРЕТА ФАЗА ИЗЦЕЛЕНИЕТО

XVI

В една от онези майски утрини, когато се излюпват птичетата и всичко ухае на мащерка, около две-три години след завръщането си от Трантридж — години, през които Тес Дърбифийлд незабелязано възстанови душевните си сили, — тя за втори път напусна родния си дом.

След като опакова багажа си, за да ѝ го изпратят по-късно, тя нае една двуколка за малкия градец Стауркасъл, през който трябваше да мине. Пътят ѝ сега водеше в посока почти противоположна на тази, в която я бе отвело първото ѝ приключение. Въпреки силното си желание да заmine, когато стигна върха на най-близкия хълм, тя тъжно извърна поглед към Марлот и към бащиния си дом.

Вероятно нейните близки щяха да продължат своето ежедневно съществуване и животът им нямаше много да се помрачи, макар че тя щеше да бъде далече и нейната усмивка щеше да им липсва. Ще минат няколко дни и децата пак ще се впуснат в своите весели игри, без да чувствуват отсъствието ѝ. Тя реши, че за дечурлигата ще бъде по-добре, че замина. Ако беше останала при тях, те навярно щяха да имат по-малко полза от наставленията ѝ, отколкото вреда от примера ѝ.

Тя мина през Стауркасъл, без да спира, и продължи към кръстопътя, където щеше да дочака някой товарен фургон, пътуващ на югозапад, защото железопътните линии бяха опасли местността, но още не я пресичаха. Обаче докато чакаше, се зададе фермер с двуколка, който отиваше приблизително в нейната посока. Тя не го познаваше, но прие поканата му да се качи при него, без да помисли, че той само отдаваше дан на красотата ѝ. Той отиваше в Уедърбъри, а оттам тя би могла да измине пешком остатъка от пътя, вместо да пътува с фургон през Кастърбридж.

След дългото пътуване Тес спря в Уедърбъри само колкото да хапне надве-натри в една селска къща, която фермерът ѝ посочи. Оттам с кошница в ръка тя тръгна пешком по посока на широкото пусто плато, отделящо тази област от ниските ливади на отвъдната

долина, гдето се намираще кравефермата — крайната цел на пътешествието ѝ.

Тес никога не беше идвала в тази част на страната и все пак пейзажът ѝ се стори близък. Недалеч вляво се очертаваше тъмно петно. След като разпита, тя разбра, че е била права в предположенията си: това бяха дървета в околностите на Кингсбиър — там, в църквата на енорията, лежаха костите на нейните прадеди, на нейните ненужни прадеди.

Тя вече не се възхищаваше от тях, напротив, почти ги мразеше заради бедите, които ѝ бяха навлекли. Единственото, което притежаваше от тях, бяха старият печат и лъжицата.

— Ами — каза си тя гласно, — от мама съм наследила не по-малко, отколкото от татко! От нея ми е цялата красота, макар че е била проста доячка.

Като стигна хълмовете и низините на Егдън, пътят ѝ се стори потруден, отколкото бе очаквала, макар че разстоянието беше само няколко мили. Тя вървя два часа и на няколко пъти обърква посоката, докато се добере до един връх, издигащ се над дългоочакваната долина. Долината на големите мандри, долината, в която млякото и маслото прокисваха, защото се произвеждаха далеч в по-голямо количество, макар и не така доброкачествено, както в родния ѝ край — зелената долина, щедро напоявана от река Вар, наречена още Фрум.

Тя рязко се отличаваше от Долината на малките мандри, Блекмурската долина — единственото място, което тя познаваше, като оставим настрана злополучния Трантридж. Тук светът бе изграден в други, по-големи мащаби. Пасищата обхващаха не по десет, а по петдесет акра, фермите бяха по-обширни; в родната долина на Тес добитъкът пасеше само на малки групички, а тук — на цели черди. Тес никога не бе виждала такива огромни стада от безброй крави, както стадата, които пасяха пред очите ѝ от източния до западния кран на долината. Зелената морава беше осеяна с тях така гъсто, както са осеяни с бургери платната на Ван Алслут или Салерт. Наситените багри на червеникавите и кафяви крави поглъщаха светлината на залеза, а белите крави отразяваха лъчите с блясък, който заслепяваше Тес, макар че тя се намираще така далече на височината.

Наистина от птичи поглед гледката пред нея не бе така пищна, както онази, която тя така добре познаваше. Но затова пък бе по-

жизнерадостна. Тук липсваше тъмносиният въздух на долината-сърперница, с нейната плодородна почва и благоуханията ѝ, въздухът беше чист, ободряващ и лек. Самата река, която хранеше тревата и кравите на тези прочути кравеферми, не течеше така, както ручейте в Блекмур. Там те бяха бавни, тихи и често пъти мътни, с кални корита, в които, преди да се усети, непредпазливият би могъл да затъне и да изчезне. А водите на Фрум бяха бистри и чисти като Реката на живота, както си я представят евангелистите, те бяха бързи като сянката на облак, а камъните в плитчините им блестяха на слънцето през целия ден. В Блекмур цъфтяха лилии, тук — лютичета.

Дали от промяната на въздуха или от това, че се намираше на ново място, далеч от зложелателните погледи, но Тес изпадна в чудесно настроение. Надеждите ѝ се смесиха със слънчевата светлина в една идеална фотосфера, която я обгърна, докато тя подскочаше надолу срещу лекия южен ветреца. Всеки полъх ѝ говореше с приятен глас, всяко чуруликане на птици предвещаваше радост.

Напоследък с настроението се променяше и лицето ѝ. Ту красиво, ту обикновено, според това дали мислите ѝ бяха весели или тъжни. То ставаше ту розово и безупречно, ту бледо и трагично. Румената Тес изпитваше по-малко чувства от бледата Тес, по-съвършената ѝ красота съответствуваше на по-повърхностни чувства, по-задълбоченият ѝ душевен живот — на по-несъвършена красота. Сега лицето ѝ, милвано от южния вятър, бе по-красиво от всякога.

Всеобщият неудържим, инстинктивен стремеж към радост и щастие, изпитван от всяко живо същество — и най-низшето, и най-висшето, — най-сетне бе обхванал Тес. Тя беше още съвсем млада, двадесетгодишна жена, която не бе престанала да расте по отношение на разума и чувствата си. Никое събитие не би могло да остави върху нея следа, която тя да не би могла да премахне с течение на времето.

Затова настроението ѝ се повиши, благодарността ѝ се засили, надеждите ѝ нараснаха. Тя опита да запее няколко балади, но все ги намираше за неподходящи. Най-сетне си спомни псалтира, който очите ѝ така често бяха препрочитали в неделя сутрин в черква — преди още да вкуси от плодовете на дървото на познанието, — и тя запя:

— „О, слънце и луна... о, звезди... о, плодове на земята... о, птици крилати... животни и зверове... синове человечески... бог да ви благослови... славословете го и го величайте вовеки!...“

Внезапно спря и промърмори:

— А може би аз съвсем не познавам бога?

И наистина това полуосъзнато песнопение бе по-скоро някакво фетишистко излияние на монотеистична основа. Жените, които живеят сред природните форми и стихии, запазват в душата си много повече черти на езическите представи на своите далечни прадеди, отколкото догматичната религия на човешката раса от по-късно време. В старата Benedicite^[1], която бе мълвила от ранно детство, Тес намери поне приблизителен израз на своите чувства, а това ѝ стигаше. Да изпитват толкова голямо задоволство от такава малка първоначална стъпка — сами да изкарват прехраната си, — бе характерно за темперамента на Дърбифийлдовци. Наистина Тес искаше да върви по правия път, докато на баща ѝ това и през ум не му минаваше. Но тя като него се задоволяваше с непосредствените и малки успехи и въобще не мислеше за дребнавото подобряване на общественото си положение; а само на това можеше сега да разчита изпадналото семейство, потомък на някогашните могъщи д'Ърбървиловци.

Налице беше и още неизчерпаната енергия на майчиния ѝ род, както и естествената енергия на младостта на Тес, разцъфнала след временното изпитание. Да бъдем откровени: жените обикновено изживяват подобни унижения, възвръщат духа си и отново с любопитство гледат наоколо си. „Докато дишам, надявам се“ — тази увереност не е така чужда на „измамените“, както някои любезни теоретици биха искали да ни убедят.

Затова с такова добро настроение и така жадна за живот слизаше Тес Дърбифийлд по склоновете на Егдън към кравефермата — цел на нейното пътешествие.

Сега окончателно и в подробности се прояви рязката разлика между двете долини-съперници. Тайната на Блекмур се разкриваше най-добре от околните хълмове. За да откриеш тайната на тази долина, трябваше да слезеш в сърцето ѝ. Когато извърши този подвиг, Тес се намери върху зелен килим, който се простираше, докдето поглед стига, на изток и на запад.

Реката бе откраднала частичка по частичка от околните височини тази равна земя и я бе свлякла в долината. И сега, изтощена, застаряла и примирена, тя лъкатушеше сред плячката си.

Не знаейки накъде да тръгне, Тес стоеше сред широката, оградена от хълмове зелена равнина като муха върху огромна маса за бiliarд. Както мухата на бiliarда, така и Тес не направи никакво впечатление на това, което я заобикаляше. Нейното появяване в тихата долина събуди любопитството само на една самотна чапла, която се спусна на земята недалеч от нея, проточи врат и втречено я загледа.

Изведнаж цялата долина се огласи от проточен зов:

— Уао! Уао! Уао!

Викът, прекъсван от кучешки лай, се разнесе от източния до западния край на долината. Но долината не възвестяваше пристигането на красивата Тес, не! — това беше обичайният ѝ начин да съобщи, че е време за доене, че е станало четири и половина часът, когато кравите трябва да се приберат.

Най-близкото стадо от червеникави и бели крави, което досега равнодушно очакваше зова, се устреми към постройките в далечината. Напращелите от мляко вимета се поклащаха между краката на животните. Тес бавно тръгна след тях и влезе в двора на фермата през отворената врата, през която минаха животните. Отвътре, покрай оградата, бяха разположени дълги навеси със сламени покриви, потънали в яркозелен мъх. Дървените им подпори бяха изгладени от хълбоците на безброй крави и телета в продължение на много години в далечното и напълно забравено минало. Между стълбовете бяха наредени дойните крави; човек с въображение би могъл да си представи задниците им като кръгове, закрепени на две подпори, между които, като махало на часовник, се клатеха опашките. Слънцето се спускаше над тази търпелива редица и хвърляше сенките им върху стената. Всяка вечер то очертаваше сенките на тези невзрачни и грубовати фигури с такава грижа, с каквато би очертало силуета на някоя придворна красавица върху стените на двореца. То ги копираше така усърдно, както преди векове бе копираше върху мраморни фасади олимпийските фигури или фигурите на Александър Велики, Цезар и фараоните.

Само по-буйните крави бяха вързани за яслите. По-мирните дояха наред двора и сега чакаха множество такива по-възпитани животни — прекрасни дойни крави, каквито рядко се срещаха извън тази долина, а дори и в нея. Крави, хранени със сочния фураж, който им предлагаша росните пасища по това време на годината. Кравите с

бели петна отразяваха слънцето с ослепителна яркост, а излъсканите медни орнаменти по рогата им блестяха като медали на военен парад. Покритите с издути вени вимета тежко висяха, сякаш бяха чували с пясък, а бозките им стърчаха като краката на циганска кранта. Докато животните чакаха ред, млякото им бавно капеше по земята.

[1] Католическа молитва, приета и от англиканската църква. —
Б.пр. ↑

XVII

Когато кравите се върнаха от пасището, доячите и доячките наизлязоха от къщите си и от дома на фермера. Въпреки хубавото време девойките носеха налъми, за да запазят обувките си от тора. Всяко момиче седна на трикрако столче, обърна глава надясно и опря буза о бедрото на животното. Всички любопитно гледаха приближаващата Тес. Доячите, чиито шапки с обърнати надолу периферии прилепваха плътно о челата им, гледаха към земята и не я забелязаха.

Един от тях — як мъж на средна възраст, с дълга бяла престилка от по-хубав плат и доста по-чиста от облеклото на другите, с купешко сако — несъмнено бе собственикът на фермата, когото Тес търсеше. Очевидно през седмицата той доеше кравите и правеше масло, а в неделя, облечен в официалния си сукнен костюм, седнаше на собствена скамейка в църквата. Тази двойкост в характера му бе така подчертана, че човек би могъл да напише за нея стихове:

*През седмицата той е млекарят Дик,
а в неделя — мистър Ричард Крик.*

Като видя Тес, той отиде при нея.

В часа на доенето повечето от фермерите са в лошо настроение, но по една случайност мистър Крик беше доволен, че идва нов помощник. Сезонът беше напрегнат и затова той я прие радушно, дори я разпита за майка ѝ и за цялото ѝ семейство (макар че направи това от учтивост, тъй като не подозираше за съществуването на мисис Дърбифийлд, преди един приятел да му пише за Тес).

— О, да! Познавам добре вашия край още от малък — каза той с тона на човек, който не търпи възражения, — макар че оттогава не съм ходил нататък. Една деветдесетгодишна баба, която живееше наблизко — впрочем отдавна я погребяхме, — ми каза, че някакво си семейство с име, подобно на вашето, се преселило в Блекмур от тукашния край и

че това била стара фамилия, почти изчезнала от лицето на земята, макар че новите поколения не знаели нищо по тоя въпрос. Но, боже мой, аз не съм от хората, дето обръщат внимание на бръщолевенето на разни баби...

— Не е толкова важно! — каза Тес.

След това заговориха само по работата.

— А ти, момиченце, умееш ли да ги доиш добре? Не ми се ще точно сега да си загубят млякото...

Тя успокои фермера по този въпрос, но той все пак я изгледа от глава до пети. От дългото стоене в къщи Тес бе добила изнежен вид.

— Сигурна ли си, че ще издържиш? Тук не е лошо за здравеняци, но ние все пак не живеем в парник!

Усърдието, с което тя заяви, че ще издържи, сякаш го убеди.

— Добре де! А сега няма ли да пийнеш чаша чай, или да хапнеш нещо, а? Още не? Твоя работа! Но откровено казано, ако бях на твое място, устата ми щеше съвсем да е пресъхнала от дългия път!

— Ще подоя малко, да ми свикне ръката — каза Тес.

За да се освежи, тя пийна малко мляко — и това предизвика изненада или по-скоро леко възмущение у фермера, комуто очевидно никога не бе хрумвало, че млякото може да се пие.

— Щом можеш да го гълташ, да ти е сладко! — каза той равнодушно, като държеше ведрото, от което тя пиеше. — Години вече не съм слагал капчица в уста. По дяволите! Все едно да си напълниш червата с олово. Можеш да опиташ с нея — каза той, кимвайки по посока на най-близката крава. — Тя не е чак толкова мъчна. Като всички хора и ние си имаме мъчни и лесни крави. Но скоро ти сама ще разбереш това...

Когато Тес замени шапчицата си с качулка и седна на трикракото столче под кравата и когато млякото рукна от юмруците ѝ във ведрото, на нея ѝ се стори, че наистина започва нов живот. Тя почувствува облекчение, пулсът ѝ се успокои и тя се огледа наоколо си.

В този голям чифлик доячите и доячките бяха почти цял батальон. Мъжете се занимаваха с по-упоритите животни, а девойките — с по-кротките. Крик притежаваше около сто дойни крави и когато беше в чифлика, той сам доеше шест-седем от тях. Това бяха най-мъчните крави и тъй като той наемаше надничарите си повече или по-малко случайно, не смееше да им повери тези няколко крави от страх

да не би да не ги издоаяват докрай поради небрежност. Не смееше да ги повери и на доячките. Страхуваше се, че и те няма да се справят с работата, тъй като пръстите им бяха по-слаби, и че полека-лека кравите ще „пресъхнат“. Него не го безпокоеше временната загуба от лошо доене, а фактът, че колкото по-малко мляко искаха от кравите, толкова по-малко щяха те да дават, докато накрая съвсем пресъхнат.

След като Тес седна до кравата, разговорите в двора временно секнаха. Никакъв звук не прекъсваше шуртенето на млякото в многобройните ведре, освен случайните резки подвиквания към това или онова животно да се обърне или да стои мирно. Само ръцете на доячите се движеха ритмично нагоре-надолу, а кравите махаха опашки. Доячите продължиха да работят сред ширната равнина, която се простираше от единия склон на долината до другия — еднообразен пейзаж, така различен от старите и отдавна забравени пейзажи.

— Струва ми се — каза стопанинът, като внезапно стана изпод една крава, с която току-що бе приключил, вдигна трикракото си столче в едната ръка и ведрото в другата и се премести при следващата упорита крава, — струва ми се, че днес кравите не пускат обикновената си дажба мляко. Ей богу, ако Мижла все така се стиска, към средата на лятото няма да има смисъл да клякаш под нея.

— То е, защото ни дойде нова доячка — каза Джонатан Кейл. — И друг път съм забелязвал това.

— Така ще да е. Хич не се сетих за това.

— Разправят, че в такива случаи млякото им отивало в рогата — каза една от доячките.

— Виж, за това, дето им отивало в рогата — недоверчиво каза фермерът Крик, сякаш признаваше, че анатомията може да ограничи дори магьосничеството, — за това нищо не мога да кажа, съвсем нищо! Все пак съмнявам се, тъй като и безрогите крави си задържат млякото. А ти знаеш ли я оная гатанка за безрогите крави, а, Джонатан? Защо през годината безрогите крави дават по-малко мляко от рогатите?

— Аз не я знам — намеси се доячката. — Защо?

— Защото са по-малко на брой — каза фермерът. — Както и да е, днес тия мошенички наистина си стискат млякото. Момчета, дайте да запеем — само това му е цярът!

В чифлиците из този край често прибягваха до песни, за да насърчат кравите, когато те даваха признаци, че задържат обичайния си надой. Затова в отговор на подканата на фермера доячите и доячките запяха някаква мелодия — наистина не чак толкова спонтанно и въодушевено — и им се стори, че докато пееха, резултатите бяха по-добри. След като изпяха десетина куплета от една весела балада за някакъв си убиец, който се страхувал да си легне в тъмното, тъй като около себе си виждал адски пламъци, един от доячите каза:

— Да седиш на столче и да пееш, дъх не ти остава! Да бяхте донесли арфата си, сър! А в такива случаи казват, че най-добре било цигулка.

Тес, която се вслушваше в разговора, помисли, че думите са отправени към стопанина, но тя грешеше. Откъм яслите, сякаш из търбуха на една кафява крава, се чу отговор: „Защо?“, обади се скритият зад животното дояч, когото тя досега не беше забелязала.

— О, да! Нищо не може да се мери с цигулката — каза стопанинът. — Макар че на мен ми се струва, поне от личен опит де, че музиката действа повече на бикове, отколкото на кравите. Едно време в Мелсток имаше един старик на име Уилям Дюи — е, от онова семейство, дете се занимаваше с арабаджилък, — спомняш ли си, Джонатан? Познавах го почти като родния си брат, така да се каже. Та тоя човек в една прекрасна лунна нощ се връщал в къщи от някаква си сватба, дете бил свирил на цигулка. За по-напряко тръгнал през нивата Четирийсетте акра, а там пасял бик. Бикът зърнал Уилям и, ей богу, го погнал с наведени рога. И макар че Уилям си плюл на петите и не бил пил кой знае колко (защото бил на сватба при лични хора), разбрал, че никога няма да успее да стигне до плета и да го прехвърли навреме. Като бягал, в последния момент му дошло наум, па извадил цигулката си и почнал да свири, като обърнал лице към бика. Хем свирел, хем се отдръпвал към ъгъла. Бикът се смилел, спрял неподвижно и загледал Уилям Дюи право в очите, а оня ми ти човек свири ли, свири, докато най-сетне на лицето на бика се появило нещо като усмивка. Но щом Уилям Дюи спрял да свири и се извърнал да прескочи плета, бикът престанал да се усмихва и отново насочил рога към задника му. Ще не ще, Уилям трябвало пак да се обърне и да засвири. Било едва три часът и той знаел, че оттам с часове няма да мине никой — а бил толкова

изморен и отпаднал, че се чудел какво да прави. След като скрибуцал до около четири часа, разбрал, че скоро ще трябва да се предаде и си казал: „Само една песничка ме дели от вечното блаженство! Дано ми помогнат небесата, иначе съм загубен!“ И изведнаж се сетил как на Бъдни вечер е виждал говедата да коленичат посред нощ. Тогава, разбира се, не било Бъдни вечер, но му хрумнало да изиграе един номер на бика. Започнал да свири химна на рождеството, точно както го пеят коледарите. И ето че, представи си, простият му бик подвил колене, сякаш наистина били нощта и часът на рождеството. Веднага щом рогатият му приятел коленичил, Уилям се обърнал, спуснал се като хрътка и прескочил плета, преди молещият се бик отново да се изправи на крака и да го погне. Уилям казваше, че много пъти е виждал глупаво изражение по лицата на хората, но че никога не бил виждал по-глупав израз от изрза на муцуната на оня бик, когато той разбрал, че са се подиграли с благочестивите му чувства и че не е Бъдни вечер... Да... Уилям Дюи, така се казваше тоя човек, и аз мога да ви кажа точно къде е погребан сега в мелстокските гробища — между второто тисово дърво и северната алея.

— Интересна история! Връща ни в Средновековието, когато вярата е била силно нещо!

Тази забележка, така необичайна за един фермерски двор, изрече гласът зад кафявата крава; но тя мина незабелязано, тъй като никой не я разбра — само на разказвача му се стори, че може би към разказа му проявяват недоверие.

— И все пак това е самата истина, сър! Аз добре познавах тоя човек.

— Разбира се, никак не се съмнявам! — каза човекът иззад кафявата крава.

Вниманието на Тес бе привлечено от събеседника на стопанина, когато тя виждаше само като бледо петно — толкова упорито бе притиснал глава о бедрото на кравата. Не разбираше защо към него всички, дори и самият стопанин, се обръщат със „сър“. Но и да искаше, не можеше да намери обяснение. Той се застоя под кравата достатъчно дълго, за да издои за това време три крави, като само от време на време издаваше по някое непонятно възклицание — като че ли работата не му спореше.

— По-спокойно, сър, по-спокойно! — каза стопанинът. — Тука трябва майсторлък, а не сила.

— Така ще да е — каза той, като най-сетне се изправи и протегна ръце. — Все пак май че свърших с нея, макар че ме заболяха пръстите.

Едва сега Тес успя да го разгледа от глава до пети. Както всички доячи той носеше обичайната бяла престилка и кожени гамаша, а ботушите му бяха изцапани с тор. Но това беше само работният му костюм. Човекът в него беше образован, сдържан, сериозен, умен и различен от околните.

Тя временно не обърна внимание на всички тези подробности, защото внезапно се сети, че го е виждала и по-рано. Оттогава Тес бе преживяла толкова премеждия, че тя не може изведнаж да си спомни къде го е виждала, после се сети, че това е странникът, който взе участие в празника на клуба в Марлот — непознатият, който дойде неизвестно отгде, пренебрегна я, като танцува с другите, и след това си отиде с приятелите си.

Тази случка предшествуваше всичките ѝ неприятности и сега предизвика у нея поток от спомени. За момент тя се разтревожи да не би и той да се сети коя е и по някакъв начин да узнае за историята ѝ. Но тревогата ѝ премина, когато не откри у него никакъв признак, че я е познал. Постепенно тя забеляза, че от времето на първата им и единствена среща изразителното му лице е станало по-замислено и че той си е пуснал добре оформени мустачки и брада, която започваше с блед светлорус мъх по бузите и се спускаше по брадичката му в топъл кестеняв цвят. Под ленената си престилка той носеше тъмна кадифена куртка, плюшени панталони с гети и колосана бяла риза. Ако си махнеше дояческата премяна, никой не би могъл да отгатне какъв всъщност е той. Би могъл да бъде и ексцентричен земевладелец, и фермер-джентълмен. По времето, което употреби да издои една-единствена крава, тя веднага разбра, че е новак в занаята.

Междувременно много от доячките споделяха помежду си: „Колко е миличка новата!“ Казваха го с истинска щедрост и въодушевление, макар че скрито се надяваха останалите да възразят. Впрочем, откровено казано, такова възражение не би ни изненадало, тъй като „миличка“ не изразяваше точно това, което правеше впечатление у Тес. Когато привършиха с доенето, те се упътиха в безпорядък към помещенията. Там домакинствуваше жената на

стопанина, мисис Крик, която си даваше прекалено голяма важност, за да си позволи сама да отиде да дои, и за разлика от доячките с басмените им рокли носеше дебела рокля даже в горещините.

Тес научи, че освен нея само две-три от доячките нощуват в чифлика. Повечето си отивали в къщи. На вечеря тя не видя изискания дояч, който си бе позволил да прекъсва разказа на Крик, но не разпита за него. Тя използва остатъка от вечерта да подреди кътчето си в спалното помещение — широка стая над мандрата, дълга около 30 фута. Тук се намираха и походните легла на другите три доячки, които живееха в чифлика. Те бяха цветущи млади жени, доста по-възрастни от нея, с изключение на едната. Като стана време за лягане, Тес бе съвсем уморена и веднага заспа.

Но на девойката в съседното легло не ѝ се спеше и тя настояваше да разказва на Тес подробности за чифлика. Шепотът ѝ се смесваше със сенките и на Тес в полусън ѝ се струваше, че самият сумрак изговаря думите и след това отново ги поглъща.

— Мистър Ейнджъл Клер — тоя, дето учи млекуарство и свири на арфа, почти не говори с нас. Син е на свещеник и все нещо си мисли, та не обръща много-много внимание на нас момичетата. Ученик е на стопанина — изучава всичките отрасли на фермерството. Някъде другаде изучавал как се гледат овце, а сега се занимава с краварство... Да, той е истински джентълмен. Баща му е отец Клер от Еминстър — доста далече оттук.

— О, да, чувала съм за него — се обади една от приятелките ѝ, като отвори очи. — Разправят, че бил много ревностен свещеник.

— Да, най-ревностният в целия Уесекс, поне така казват. Последният от тия, дето са останали верни на Ниската църква, защото тук наоколо всички принадлежат на Високата^[1]. Всичките му синове, с изключение на нашия мистър Клер, се учели за свещеници.

В този късен час на Тес ѝ липсваше любопитството да запита защо и този мистър Клер няма да стане свещеник като братята си; постепенно тя заспа и думите на другарката ѝ едва-едва долитаха до нея като миризмата на сиренето от съседната мансарда и ритмичното капене на суроватката от цедилките на долния етаж.

[1] В англиканската църква привържениците на Ниската църква въстават срещу многобройните обреди, докато привържениците на

Високата църква се придържат към тях. — Б.пр. ↑

XVIII

Тес не си спомняше ясно фигурата на Ейнджъл Клер, но тя помнеше изразителния му глас, дълбоките му втречени и замечтани очи, подвижната му уста; тя бе сякаш много малка и деликатна за мъж, но понякога неочаквано долната му устна прилепваше твърдо към горната и това стигаше, за да не го подозреш в нерешителност. Независимо от това нещо смътно, съсредоточено и неопределено в държането и неговия поглед му даваше вид на човек, който вероятно няма строго определени цели или грижи за материалното си бъдеще. И все пак, когато беше момче, хората казваха за него, че би могъл да постигне всичко, каквото иска, стига да се опита.

Той беше най-младият син на беден свещеник в другия край на графството и след като беше обиколил и някои други ферми, бе дошъл за шест месеца в чифлика „Галботейз“ да се учи. Целта му беше да изучи на практика всички отрасли на фермерството, а след това, според случая, или да отиде да работи в колониите, или да наеме ферма в родината си.

Присъединявайки се към редовете на земеделците и скотовъдците, младият човек направи една стъпка в кариерата си, която нито той, нито другите бяха очаквали.

Старият мистър Клер, чиято първа жена умря и му остави една дъщеря, се ожени за втори път на солидна възраст. Малко неочаквано втората му жена му роди трима сина, така че между най-младия, Ейнджъл, и баща му — свещеника — като че ли липсваше цяло поколение. От тези три момчета Ейнджъл, създанието на старостта му, бе единственият му син, който не взе университетска диплома, въпреки че той единичък още от детинство обещаваще напълно да оправдае университетското следване.

Две-три години, преди Ейнджъл да се появи на танца в Марлот, един ден след училище, когато той продължаваше да се занимава в къщи, в дома на свещеника се получи пакетче, изпратено от местния книжар и адресирано до „преподобния Джеймс Клер“. Свещеникът го отвори и намери вътре една книга. Той прочете няколко страници, след

това скочи от стола си като ужилен и с книгата под мишница се затече право в книжарницата.

— Защо сте изпратили това нещо у дома? — запита той строго с книгата в ръка.

— Поръчана е, сър.

— Но не от мен, нито пък от някой от моето домочадие — това мога да ви кажа с положителност!

Книжарят погледна в тетрадката за поръчки.

— Погрешно съм я адресирал до вас, сър — каза той. — Мистър Ейнджъл Клер я е изписал и е трябвало да я изпратя на него.

Мистър Клер потръпна, сякаш го бяха ударили. Той се върна в къщи блед и угнетен и повика Ейнджъл в кабинета си.

— Виж тази книжка, синко — каза той. — Какво ще ми кажеш за нея?

— Аз си я поръчах — простиоудшно отвърна Ейнджъл.

— А защо?

— За да я прочета.

— Как можеш дори да си помислиш да четеш такова нещо!

— Защо? Та това е просто една философска система. Едва ли някога е било публикувано по-морално и дори по-религиозно произведение.

— Морално — да, не отричам. Но религиозно! И това ми казваш *ти*, който възнамеряваш да се посветиш на църквата!

— След като засегнахте този въпрос, татко — каза синът с развълнуван израз на лицето си, — нека веднаж завинаги ви кажа, че бих предпочел да не ставам свещеник. Опасявам се, че съвестта ми не ще ми позволи да го направя. Аз обичам църквата като родна майка и винаги ще имам най-топли чувства към нея. Няма друг институт, от чиято история да съм се възхищавал по-дълбоко. Но откровено казано, не бих могъл да ѝ стана служител като братята си, докато тя отказва да се освободи от Теорията за изкуплението, която не издържа никаква критика.

На праволинейния и простоват свещеник никога не му бе хрумвало, че ще чуе такива мисли от устата на собствения си син, негова плът и кръв. Той бе зашеметен, възмутен, вцепенен. И щом Ейнджъл няма да се посвещава на църквата, какъв смисъл има да го изпраща в Кеймбридж? Този човек със строго установени идеи

приемаше университета само като крачка към духовния сан. В противен случай той би бил само предговор към ненаписана книга. Бащата бе не само религиозен, но и благочестив човек, дълбоко верующ — не в смисъла, който сега влагат в това понятие разните теолози-шарлатани в църквата и извън нея, а в стария и пламенен дух на евангелистката школа. Той беше човек, който

дълбоко вярваше,
че преди осемнадесет века
Вечният и Божественият
наистина слезе...

Бащата на Ейнджъл прибегна до аргументи, уговорки, молби.

— Не, татко, не мога да приема Четвъртата догма (да не говорим за останалите) „в буквалния и граматическия ѝ смисъл“, както се изисква от Декларацията^[1], и затова при сегашното положение на нещата не мога да стана свещеник — каза Ейнджъл. — По въпросите на религията цялото ми същество клони към преустройството или, да цитирам твоето любимо „Послание до евреите“, към „премахване на всички преходни неща така, както са сътворени, за да останат само непоклатимите неща“.

Баща му толкова се натъжи, че на Ейнджъл му ставаше болно да го гледа.

— Какъв смисъл има майка ти и аз да пестим и да търпим лишения, за да ти дадем университетско образование, щом ти няма да го използваш за честта и славата на бога? — повтори баща му.

— Но то може да бъде използвано за честта и славата на човека, татко.

Може би ако Ейнджъл бе упорствувал, той все пак би отишъл в Кеймбридж като братята си. Но убеждението на свещеника, че на университета може да се гледа само като на крачка към духовния сан, се бе превърнало в семейна традиция. Тази идея така се бе набила в главата му, че чувствителният му син си помисли, че да упорствува, би значело да злоупотреби с доверието на семейството и да обиди благочестивите му членове, които, както баща му бе намекнал, бяха

принудени доста да пестят, за да дадат религиозно образование на тримата младежи.

— Ще мина и без Кеймбридж! — най-сетне каза Ейнджъл. — Струва ми се, че при създадите се обстоятелства нямам право да отивам там.

Последиците от този решаващ спор не закъснях да се проявят. Ейнджъл изгуби няколко години в безсистемно четене, начинания и размишления. Той започна да проявява растящо безразличие към социалния ред и традиции. Все повече презираше материалните привилегии на общественото положение и богатството. Дори и „доброто старо семейство“ (любим израз на една от почетените особи в тоя край) вече не го привличаше, ако членовете му не бяха въодушевени от новите идеи. Но когато отиде да поживее в Лондон, да види какво представлява светът и евентуално да захване някой занаят или търговия, суровият живот, който водеше там, го хвърли в другата крайност. Той едва не си изгуби главата и не бе оплетен в мрежите на една жена, много по-стара от него. За щастие той успя да се измъкне, без да пострада ни най-малко от приключението.

Уединеният му живот на село още от детинство бе създал у него непреодолимо и почти безразсъдно отвращение към модерния живот в града и сега, когато се бе отказал от духовното поприще, това прегради пътя му към евентуален успех в някакво светско поприще. Но нещо трябваше да се направи. Той бе изгубил прекалено много ценни години. Един от неговите познати току-що бе започнал с успех да се занимава с фермерство в колониите и на Ейнджъл му хрумна, че може би това е правият път и за него. Нямах да е лошо да стане фермер в колониите или в Америка, или дори в родината си, но при условие, че премине добра школовка и се квалифицира. По всяка вероятност тази професия би му осигурила независимост, без да трябва да жертвува това, което той ценеше дори повече от материалната обезпеченост — интелектуалната си свобода.

Ето защо ние намираме двадесет и шест годишния Ейнджъл тук, в „Талботейз“, като ученик по краварство. И тъй като наблизко нямаше къщи, където би могъл да намери удобно жилище, той се настани в чифлика и се хранеше там.

Той живееше в огромна таванска стая, която се простираше по цялото протежение на жилището на фермера. Там се стигаше само по

една стълба от сиренарната и тя дълго време беше стояла заключена, преди той да пристигне и я избере за свое убежище. Тук Клер имаше на свое разположение достатъчно простор и когато всички си легнеха, работниците го чуваха да се разхожда напред-назад. Той беше преградил част от мансардата с перде, зад което беше сложил леглото си, а външната част бе обзавел като скромна всекидневна.

Отначало той прекарваше цялото си време в мансардата, като четеше доста и от време на време подрънкваше на една стара арфа, която бе купил при някаква разпродажба. Понякога, когато се намираше в мрачно настроение, той се шегуваше, че някой ден може да му се наложи да изкарва с нея прехраната си като уличен музикант. Но скоро реши, че е по-добре да изучава човешката природа, и започна да се храни долу, в общата кухня-столова, заедно с фермера, жена му, доячките и доячите. Компанията беше весела, макар че малко от доячите ношуваха в чифлика, много от тях се хранеха заедно с чифликчията. И колкото по-дълго живееше тук Клер, толкова по-приятна му ставаше компанията и толкова по-доволен беше, че живее заедно с тях.

За своя голяма изненада той откри, че присъствието им му доставя истинско удоволствие. Само за няколко дни от съзнанието му изчезна традиционната представа за селските работници, които във вестниците олицетворяват с жалкия Ходж^[2]. Разглеждайки своите другари отблизо, той не откри между тях никакъв Ходж. Наистина на първо време, когато у него още беше пресен контрастът с онова коренно различно общество, в което бе живял досега, новите му приятели му се струваха малко странни. Отначало мислеше, че е унижително да седи заедно с работниците. Техните възгледи и обичаи, както и обкръжаващата го среда, му изглеждаха назадничави и безсмислени. Но постепенно, с течение на времето, голямата му наблюдателност започна да ги вижда в съвършено друга светлина. В обстановката не бе се изменило абсолютно нищо и все пак еднообразието отстъпи място на разнообразието. Когато Клер започна да ги опознава отблизо, стопанинът и неговите работници, доячите и доячките, започнаха да придобиват свои собствени характерни черти, като в някакъв химически процес. Той си спомни мисълта на Паскал: „A mesure qu'on a plus d'esprit, on trouve qu'il y a plus d'hommes originaux. Les gens du commun ne trouvent pas de difference entre les

hommes.“^[3] Традиционният безличен Ходж престана да съществува. Той се раздоби на десетки отделни човешки същества, с различни мисли и с безкрайно разнообразие от характери. Някои бяха щастливи, някои жизнерадостни, неколцина бяха потиснати. Срещаха се и хора, които бяха едва ли не гениални, други бяха глупави, трети развратни, четвърти — непорочни, някои бяха мълчаливи като Милтън, други бяха кромчуелски тип. Всеки от тях имаше собствено и определено мнение за всеки от колегите си, точно така, както Ейнджъл си съставяше мнение за другите. Това бяха хора, които се хвалеха или осъждаха един друг, които се забавляваха или мръщеа, наблюдавайки взаимните си слабости или пороци; всеки вървеше по свой собствен път към неизбежната смърт.

Неочаквано Ейнджъл започна да харесва живота на открито заради красотата му и заради всичко, което му носеше, независимо от ползата, която той щеше да има от този живот в своята бъдеща професия. По някакъв чародеен начин — като се има пред вид състоянието му — той се отърси от хроническата меланхолия, която обхваща цивилизованите народи, когато те постепенно изгубят вярата си в някаква благодетелна сила. За пръв път през последните години Ейнджъл си позволяваше да чете, каквото му се хареса, без да се мъчи да се натъпка със знания за някаква определена професия — тъй като няколкото наръчника по земеделие, с които считаше за необходимо да се запознае, му отнемаха малко време.

Той охладня към старите си възгледи и откри нещо ново в живота и в човека. Същевременно той отблизо опозна онези явления, за които досега имаше само смътна представа — годишните времена и тяхното настроение, утрото и вечерта, нощта и луната, ветровете и променливия им нрав, водите и мъглите, сенките и тишината и гласовете на неодушевените предмети.

* * *

По това време на годината ранните утрини все още бяха хладни и в голямата стая, където закусваха, пламтеше огън. Мисис Крик твърдеше, че Ейнджъл Клер е от твърде благороден произход, за да сядат на общата маса. По нейно разпореждане той свикна да сядат в

ъгъла край зеещата камина, като му поставяха чашката и паницата до рамото, на една полица в стената. В това ъгълче светлината идеше направо от дългия и широк прозорец и се смесваше с някакво хладно синьо сияние, което падаше от камината. Тук той можеше да чете спокойно винаги когато пожелаеше. Между Клер и прозореца се намиреше масата, на която сядаха неговите другари, и докато дъвчеха, профилите им рязко се открояваха на стъклото. Отстрани, през вратата на мандрата, се виждаха редиците правоъгълни ведра, преливащи от сутрешното мляко. В дъното беше голямата маслбойна и той чуваше характерния ѝ звук. През прозореца можеше да се забележи нейният двигател — ленив кон, който едно момченце караше в кръг.

През първите дни след пристигането на Тес, Клер, който разсеяно четеше някаква книга, списание или ноти, току-що получени по пощата, едва забелязваше присъствието ѝ на масата. Тя говореше така малко, а останалите доячки така много, че в общото бръцолевене той не успя да открие нова нотка, освен това заради общите впечатления той имаше обичая да пренебрегва детайлите в дадена картина. Един ден обаче, когато изучаваше една от своите партитури и мислено възпроизвеждаше мелодията, той се разсея и партитурата падна до огнището. Той се загледа в горящите пънове. Работата около закуската бе приключила и му се струваше, че най-горният пламък, който догаряше в предсмъртен танец, се върти в тон с мелодията, звучаща в ушите му. Погледна и двете куки, увиснали от напречното желязо над огнището и потънали в сажди, и му се стори, че и те трептят в такт с музиката. Погледна и полупразното менче, което жално свистеше в акомпанимент. Разговорът на масата се смеси с неговия фантастичен оркестър и той си помисли: „Какъв напевен глас има една от тези доячки! Трябва да е новата!“

Тя седеше заедно с другите и Клер вдигна очи към нея. Тес не го гледаше. Всъщност поради дългото му мълчание почти бяха забравили за присъствието му в стаята.

— Виж, за духове нищо не зная — казваше тя, — но зная, че още докато сме живи, душата ни може да излети от тялото.

Стопанинът се извърна с пълна уста (тук на закуска си похапваха добре) и я погледна въпросително и сериозно, като опря големия си нож и вилица перпендикулярно на масата, подобно на стълбове на недовършена бесилка.

— Хайде бе! А как става това, момиченце? — запита той.

— Най-лесно можеш да го почувствуващ — продължи Тес, — като легнеш нощем на тревата и се загледаш в някоя голяма светла звезда; ако съсредоточиш мислите си само в нея, скоро ще усетиш, че се намиращ на стотици и хиляди мили от тялото си и че то всъщност съвсем не ти трябва.

Чифликчията, който досега вторачено гледаше Тес, се обърна към жена си:

— Чудна работа, Кристина! Като си помисля през последните трийсет години колко мили съм проскитал в звездни нощи — още като те ухажвах или търгувах, или ходех за доктор и за сестра — и въобще не съм знаел за тая работа досега, нито пък съм чувствувал душата ми да се издига дори на сантим от яката ми.

Тъй като вниманието на всички, включително и на ученика на фермера, се насочи към Тес, тя се изчерви, уклончиво каза, че само си въобразявала това, и отново се зае със закуската си.

Клер продължи да я наблюдава. Тя скоро свърши да яде и усецайки погледа му, започна да чертае с пръст по покривката въображаеми фигурки, смутена като домашно животно, което чувствува, че го гледат.

„Какво свежо и невинно дете на природата!“ — каза си той.

Внезапно му се стори, че в нея вижда нещо познато, нещо, което го отведе далеч в някакво радостно и безгрижно минало, преди живота му да бъде помрачен от необходимостта да мисли. Той стигна до заключението, че я е виждал и по-рано, но не можеше да си спомни къде. Вероятно я бе срещнал случайно, когато скиташе из селата — тоя въпрос не го интересуваше много. Но това все пак му бе достатъчно, за да започне да дава на Тес предпочитание пред другите симпатични доячки, когато погледът му зажадняваше за женска красота.

[1] Декларация на Английския парламент (1571 г.), утвърждаваща 39 точки за богослужението в англиканската църква. — Б.пр. ↑

[2] Пренебрежителен прякор на ратая в Англия. — Б.пр. ↑

[3] Колкото по-умен е човек, толкова по-различни хора открива. Простият човек не вижда никаква разлика между хората (фр.). — Б.пр.

↑

XIX

Обикновено дояха кравите наред, без да ги подбират. Но някои крави проявяваха предпочитание към определени ръце, като понякога стигаха дори дотам, че отказваха да ги дои който и да е друг, освен техния любимец и безцеремонно риташа ведрата на останалите доячи.

Фермерът Крик упорито се бореше срещу тези предпочитания и антипатии, като непрекъснато сменяше доячите и кравите. В противен случай, ако някой дояч или доячка напуснеше фермата, той би изпаднал в затруднения. Доячките, напротив, се стремяха точно към обратното, защото, когато си подберяха девет-десет крави, които свикваха с тях, ежедневната манипулация с податливите им вимета беше изненадващо лека и неизморителна.

Като своите другарки Тес скоро разбра кои крави проявяват предпочитание към нейния стил на работа и тя с удоволствие би се споразумяла с тях, тъй като пръстите ѝ се бяха изнежили от дългите престои в къщи, които си бе налагала на интервали през последните две-три години. Измежду деветдесет и петте крави имаше поспециално осем — Тлъстуша, Вироглавка, Горделивка, Мъгла, Старата красавица, Младата красавица, Гиздавка и Кресливка, които с готовност ѝ се даваха, макар че бозките на една-две от тях бяха твърди като моркови, тя ги доеше така леко, че едва ги докосваше с пръсти. Но тъй като знаеше желанията на стопанина, тя съвестно се стремеше да поема животните наред, с изключение само на много упоритите, с които още не успяваше да се справи.

Ала тя скоро откри, че уж случайният ред, по който идваха животните, по някакъв странен начин съвпада с желанията ѝ. Найсетне тя се сети, че това не може да бъде чиста случайност. Напоследък ученикът на фермера помагаше при подреждането на кравите и на петия или шестия път тя изви очи към него и облягайки глава на кравата, го изгледа хитро и въпросително.

— Мистър Клер, вие сте подредили кравите! — каза тя, изчервявайки се.

Като му отправяше това обвинение, на лицето ѝ, без да иска, се появи усмивка, която повдигна горната ѝ устничка и разкри върховете на зъбите ѝ, докато долната ѝ устна си остана неподвижна и строга.

— Няма никакво значение — каза той. — Вие ще си останете тука и винаги ще ги доите.

— Така ли мислите? О, как бих искала да остана! Но не зная дали ще може...

След това Тес се ядоса на себе си, защото се сети, че той не знае какви сериозни съображения има тя да харесва това уединение и може да изтълкува погрешно думите ѝ. Тес го беше заговорила с такава разпаленост, като че ли неговото присъствие там бе една от причините, поради които тя искаше да остане във фермата. Толкова я беше яд, че вечерта, щом свърши доенето, тя тръгна да се разхожда сама из градината. Съжеляваше, че му даде да разбере, че е забелязала неговото внимание.

Беше типична юнска лятна вечер. Въздухът бе така прозрачен и спокоен, че в него неодушевените предмети изглеждаха надарени с две-три, ако не и с пет сетива. Разликата между близкото и далечното се губеше и всички предмети в рамките на хоризонта бяха сякаш съвсем близо. Тишината ѝ се стори не като просто отрицание на шума, а като някаква самостоятелна категория. Внезапно тя бе нарушена от звука на струни.

Тес вече беше чувала тези звуци от мансардата над главата си. Неясни, заглушени, сподавени от окръжаващите ги стени, те никога не ѝ се бяха харесвали така, както сега, когато се разливаха в неподвижния въздух — чисти и ясни, сякаш бяха голи. Откровено казано, и инструментът, и изпълнителят бяха слаби, но всичко на този свят е относително. Тес се заслуша и подобно на очарована птица не можа да се отдалечи. Напротив, тя даже се приближи до изпълнителя, като се спотайваше зад плета, за да не открият присъствието ѝ.

Вече няколко години как бяха изоставили този отдалечен край на градината, в който се намери Тес. Сега той беше влажен и обрасъл със сочна трева, от която при най-малкото докосване се издигаха облаци пращец. Тук растяха и високи цъфнали бурени, излъчващи неприятни миризми — бурени, чиито червени, жълти и пурпурни багри преливаха в такава красива гама, че приличаха на добре гледани цветя. Тес се промъкна крадливо като котка през тази буйна растителност. По полата

й се полепяше кукувичка плунка, краката й мачкаха охлюви, китките й се изцапаха с мляко от магарешките бодили и със слуз. От корите на ябълковите дървета голите й ръце отъркваха лепкава ръжда, която — макар че по стволите изглеждаше бяла, образуваше жълтеникави петна по кожата й. Така тя дойде съвсем близо до Клер, който още не я бе забелязал.

Тес бе изгубила представа както за времето, така и за пространството. Екстазът, за който тя разказваше, че се получавал с усилие на волята, ако вторачиш поглед в някоя звезда, сега я овладя без всякакво усилие. Тънките звуци на старата арфа я олюляваха и тяхната хармония я пронизваше като лек ветрец и насълзяваше очите й. Цветните пращинки, които плуваха във въздуха, приличаха на видими за окото ноти, а влагата в градината — на сълзите на разчувствуваната растителност. Макар че приближаваше нощта, силно миришещите цветове на бурените блестяха напрегнато, сякаш не желяеха да затворят листенцата си, и вълните на цветовете се сливаха с вълните на звука.

Светлината, която все още блестеше, идеше главно от един голям процеп в кълбото облаци на запад. Сякаш част от деня случайно се бе задържала там, след като навсякъде другаде се беше спуснал мрак. Ейнджъл завърши жалната си мелодия — простичка мелодия, за която не се изисква голямо умение, а Тес чакаше, надявайки се, че той ще започне друга. Но той се бе уморил да свири, разсеяно бе заобиколил плета и сега се разхождаше в градината някъде зад нея. С пламнали бузи Тес се отдалечи крадешком, сякаш въобще не се движеше.

Обаче Ейнджъл видя светлата лятна рокля на Тес и я заговори. Гласът му достигна до ушите й толкова тих, като че идеше от много, много далече.

— Защо бягате, Тес? — запита той. — Боите ли се?

— О, не, сър... на открито не се боя от нищо, особено сега, когато падат ябълковите цветове и всичко е така зелено...

— Тогава се боите от нещо вътре във вас, така ли?

— Да, така е, сър.

— От какво?

— И аз не зная точно.

— Да не би, че ще вкисне млякото?

— Не.

— От живота въобще?

— Да, сър.

— О, и аз също, и то много често. Не е лесно да се носи бремето на живота, нали?

— Вярно, сър.

— И все пак не очаквах такива мисли у едно младо момиче като вас. Как стана това?

Тя се поколеба, но запази мълчание.

— Хайде, Тес, доверете ми се.

Тя си помисли, че той я пита как гледа на нещата и смутено отвърна:

— Дърветата имат любопитни очи, нали? Тоест така ти се струва. А реката казва: „Защо ме безпокоиш с погледа си?“ И сякаш виждаш утрешните дни, наредени в редица. Първият от тях е най-голям и най-ясен, а другите стават все по-малки и по-малки, но всички изглеждат страшни и жестоки и ти казват: „Ида! Пази се от мен! Пази се!...“ Но вие, сър, с музиката си можете да бъдете мечти и да прогонвате тези страшни мисли!

Той се изненада, че тази млада жена (макар и обикновена доячка, Тес все пак притежаваше някаква особеност, на която приятелките ѝ можеха да завидват) може да си представя такива печални видения. Със своя простоват език — подпомагана навярно от шестокласното си образование — тя изразяваше чувства, които бяха така модерни за времето — болката на модернизма. Но това откритие не му се стори толкова странно, когато си помисли, че така наречените напредничави идеи до голяма степен са само страст да се намират дефиниции и нови окончания на „логия“ и „изъм“ за чувства, които смътно са вълнували мъжете и жените в продължение на много векове.

И все пак странно бе тя да изпитва тези чувства още толкова млада; не, това бе не само странно, но правеше и впечатление, беше интересно и трогателно. Той не знаеше каква е причината и затова не му идваше наум, че значение има не толкова продължителността, колкото силата на преживяването. Временното плътско падение бе довело Тес до духовна зрелост.

От своя страна Тес не можеше да разбере защо един мъж от свещеническо семейство, с добро образование и главното — здрав и хубав, трябва да смята живота за тегло. Самата тя, бедната скитница,

имаше сериозни основания за такива чувства. Но как би могъл този прекрасен и поетичен човек въобще да слезе в Долината на унижението, да разсъждава, както човекът от Узката земя^[1] — както и самата тя бе разсъждавала преди две-три години: „Душата ми избра задушаването и смъртта пред живота. Мразя живота, не ще живея вечно.“

Вярно е, че той сега не се намираше сред равни, но тя знаеше каква е причината. Като Петър Велики в корабостроителницата той изучаваше това, което искаше да знае. Той доеше крави не защото животът го принуждаваше, а защото се учеше да стане богат и заможен собственик на земя — фермер, земеделец и скотовъдец. Той ще се превърне в американски или австралийски Аврам и като монарх ще господствува над своите шарени стада от птици и животни, над своите слуги и прислужнички. Понякога обаче тя не можеше да си обясни защо един такъв начетен, музикален и интелигентен младеж съзнателно е избрал фермерската професия, вместо да стане свещеник като баща си и братята си.

И тъй като и двамата не знаеха тайните си, те бяха взаимно изненадани от това, което откриваха един у друг, и се надяваха по-добре да опознаят характерите си и чувствата си, без да се опитват да надзъртат в миналото.

Всеки ден, всеки час той откриваше нова черта в нейния характер, а тя в неговия. Тес се опитваше да живее затворено, но тя сама не подозираше силата на своята жизненост.

Отначало ѝ се струваше, че у Ейнджъл Клер вижда по-скоро интелекта, отколкото мъжа. Като такъв, тя го сравняваше със себе си и всеки път, когато виждаше колко обширни са познанията му и каква разлика има между нейния скромнен духовен уровень и неговата неизмерима, олимпийска висота, тя изпадаше в униние и се обезсърчаваше.

Един ден, когато случайно ѝ бе споменал нещо за пасторалния живот в древна Гърция, той забеляза унинието ѝ. Когато я заговори, тя събираше от насипа пъпки, наречени „лордове“ и „лейди“.

— Защо така изведнаж посърнахте? — запита я той.

— О, нищо! Само помислих нещо за себе си — каза тя, като се усмихна тъжно и нервно започна да бели листенцата на една „лейди“.
— Просто си помислих какво би могло да стане от мене! Струва ми се,

че съм си пропиляла живота, защото никога не ми се е удал случай да направя нещо. Като гледам вие колко знаете, колко сте чели, видели и премислили, имам чувството, че съм нищожество. Аз съм като бедната Савска царица от библията. У мен вече няма жажда за живот.

— Боже мой, защо се тревожите за това! Знаете ли — подхвана той с ентузиазъм, — на мен, мила Тес, ще ми достави голямо удоволствие да ви помогна да понаучите нещо от историята или пък нещо друго, което ви интересува...

— Пак е „лейди“ — прекъсна го тя, показвайки му пъпката, която беше обелила.

— Какво?

— Исках да кажа, че когато започнеш да ги белиш, виждаш, че винаги има повече „лейди“ от „лордове“.

— Оставете тези „лейди“ и „лордове“ на мира! Не бихте ли искали да се занимавате с нещо, с история например?

— Понякога ми се струва, че не искам да науча нищо повече от това, което вече зная.

— А защо?

— Защото каква полза има да уча — само за да разбера, че и преди е имало много хора като мене, да открия в някоя стара книга човек точно като мене и да зная, че и на мен ще ми се случи същото. Само дето ще ми стане по-мъчно. По-добре е да не си спомняш, че и характерът ти, и миналото ти са като тези на хиляди и хиляди други хора и че бъдещият ти живот също ще е като живота на хиляди и хиляди други.

— Какво значи това — че нищо не искате да научите ли?

— Много ми се ще да науча защо... защо слънцето грее еднакво за добрите и за лошите хора — отвърна тя, като гласът ѝ леко потрепери. — Но това книгите няма да ми кажат.

— Откъде тази горчивина у вас, Тес?

Естествено той ѝ говореше, ръководен единствено от приетото чувство за дълг, защото и той в миналото си бе задавал подобни въпроси. Сега, гледайки невинните ѝ устни, той си помисли, че това селско чедо навярно е запомнило отнякъде тези думи и ги повтаря, без да ги разбира. Тя продължи да бели „лордовете“ и „лейдите“, а Клер, поглеждайки още веднаж извитите клепки, които се спускаха над меките страни заедно с наведения поглед, бавно се отдалечи. Когато

той си отиде, тя продължи замислено да бели последната пъпка. След това, събуждайки се от мечтанията си, нетърпеливо я захвърли на земята заедно с всичките останали цветни благородници, възмущавайки се от себе си и от глупостите си. Но дълбоко в сърцето си чувствуваше някаква топлина.

Колко ли глупава я смята! Обзета от желание да го накара да промени мнението си за нея, тя се замисли за нещо, което напоследък се опитваше с всички сили да забрави поради неприятностите, които ѝ бе причинило — за родството на семейството ѝ с благородните д'Ърбървиловци. Колкото и безполезно да бе това родство, каквито и злини да ѝ бе сторило — може би мистър Клер като джентълмен и като запознат с историята човек би я зачитал достатъчно, за да ѝ прости детинската история с тези „лордове“ и „лейди“, ако знаеше, че онези хора от бърбекски мрамор и алабастр в църквата в Кингсбиър са ѝ всъщност преки прадеди, ако знаеше, че тя не беше лъжлива д'Ърбървил, изтъкана от пари и амбиция като онези в Трантридж, а истинска д'Ърбървил с благородна плът и кръв.

Но преди да се реши да му съобщи това, Тес предпазливо и по заобиколен начин сондира чифликчията за евентуалното въздействие на това разкритие върху мистър Клер. Тя го запита дали мистър Клер зачита старите семейства в графството, ако те са изгубили цялото си състояние и земите си.

— Мистър Клер — натъртено каза фермерът — е истински бунтар, какъвто не си виждала — хич не прилича на семейството си. И ако има нещо, което да мрази повече от всичко друго, то е това, което наричат „стари семейства“. Той казва, че е логично старите семейства да са си изхабили силите на времето и сега у тях да не е останало нищо. Вземи Билетовци и Дренкенхардовци, и Грейовци, и Сенткуинтиновци, и Хардиевци, и Голдовци, които едно време притежаваха десетки мили земя тук в тази долина, сега всичките заедно не струват и пет пари. Ами дори нашата малка Рети Придъл — нали я знаеш, — тя е от рода на Придълвци, старото семейство, дето е притежавало огромни владения до Кингз-Хинток, и тая земя е била тяхна, когато още нищо не се е било чувало за сегашния ѝ собственик, Усекския граф, нито за рода му. Та когато мистър Клер разбра това, дълго време той говореше с бедното момиче с презрение. „Ах — казваше ѝ той, — от тебе никога няма да стане добра доячка! Цялото

умение на рода ви се е изхабило още преди векове, по време на кръстоносните походи, и сега трябва да лежиш като угар поне хиляда години, за да набереш сили за нови дела!“ А пък оня ден тука иде някакво момче — търси работа и казва, че името му било Мат, но като се позаинтересувахме за презимето му, отвърна, че не знае въобще някога да е имало презиме, и когато го попитахме: „Защо?“, то ни каза, че сигурно защото семейството му скоро се е установило тъдява. „А! Точно такава момче ми трябва! — каза мистър Клер и скочи да му стисне ръка. — На теб възлагам големи надежди“ — и му даде половин крона. Така е то — мистър Клер не може да търпи старите семейства!

След като чу това окарикатурване на възгледите на Клер, бедната Тес се зарадва, че в момент на слабост не му е казала нито дума за семейството си — макар че то беше така необичайно старо, че е имало време не само да западне, но и да набере нови сили. Освен това ето че още едно от момчетата можеше да ѝ съперничи в това отношение. Затова тя продължи да мълчи за гробницата на д'Ърбървиловци и за рицаря на Завоевателя, чието име носеше. От това, което бе научила за характера на Клер, тя смяташе, че той се интересува от нея главно заради нейния така свеж и нетрадиционен произход.

[1] Йов. — Б.пр. ↑

XX

Лятото узря. От малките зародиши и неорганични частички се появи ново поколение цветя, листа, славейчета, дроздове и сипки и всякакви други мимолетни създания, които заеха мястото на своите миналогодишни предшественици. Слънчевите лъчи изтеглиха пъпките и ги проточиха в дълги стебла, безшумно издигаха сока нагоре по дърветата, разтваряха чашките и вдишваха аромата, разливащ се на невидими поточета и струи.

Стопанството на Крик, работниците и работничките си живееха тихо, приятно и даже весело. Те може би се намираха на най-щастливото стъпало от социалната стълбица — над границата на нуждата и под границата, на която условностите започват да сковават естествените чувства, а под натиска на изтърканите модни обичаи хората са недоволни дори когато имат достатъчно блага.

Така отмина периодът на раззеленяването, когато сякаш единствената цел на природата е да се възроди. Тес и Клер несъзнателно се изучаваха един друг, като непрестанно се клатушкаха на ръба на любовта и все пак съумяваха да не ѝ се отдадат. Но през цялото време, подчинявайки се на някакъв непреодолим закон, те се стремяха един към друг като две поточета в една и съща долина.

Никога през последните няколко години Тес не се беше чувствувала така щастлива, както сега, може би никога вече нямаше да бъде така щастлива. Най-важното беше, че в тази нова обстановка тя физически и душевно се чувствуваше на мястото си. Там, където я бяха посадили, фиданката бе достигнала с корените си отровна почва, но сега я бяха присадили в по-здрава почва. Нещо повече, и двамата с Клер все още се колебаеха на границата между увлечението и любовта. На тази граница още няма дълбоки чувства, нито пък през главата преминават мисли с неловки въпроси: „Накъде ли ще ме отведе това ново течение? Какво ще означава то за моето бъдеще? Как ли ще му се отрази миналото ми?“

Засега за Ейнджъл Клер Тес все още беше случайно явление — топло розово видение, което едва бе започнало да спохожда съзнанието

му по-често. Затова той позволяваше на мислите си да се занимават с нея, като сравняваше интереса си към нея с интереса на някакъв философ към един изключително нов, свеж и интересен образец на женствеността.

Срещаха се постоянно, нямаше как да не се срещат. Те се виждаха ежедневно в този странен и тържествен момент на утринния полумрак, в лилавата или розова зора, защото тук трябваше да се става рано, много рано. Дояха кравите към зазоряване, а още преди доенето — малко след три часа — трябваше да се обира каймакът на млякото. Обикновено будилникът будеше един човек, а той след това вдигаше всички останали. Тес беше най-новата тук, а освен това всички скоро откриха, че на нея — за разлика от другите — винаги можеше да се разчита, че ще чуе звъна на будилника. Затова тази задача започнаха да възлагат най-често на нея. Щом настанеше три и часовникът почнеше да звъни, тя излизаше от стаята си, притичваше до вратата на стопанина и после по стълбите до стаята на Ейнджъл, когато с висок шепот викаше да стане, след това събуждаше другарките си. Докато Тес се облече, Клер вече сварваше да излезе на свежия влажен въздух. Останалите момичета, както и стопанинът, обикновено се обръщаха още веднаж в леглото и се появяваха едва след петнадесетина минути.

Макар и еднакво наситени, сивите полутонове на зората не са като сивите полутонове на здрача. В утринния полумрак светлината е активна, а тъмнината пасивна. Във вечерния здрач тъмнината е активна и расте, а светлината е пасивна и дреме.

При това често — и може би невинаги случайно — съвпадение да излизат първи навън, на тях им се струваше, че в целия свят те първи са станали от сън. В тези първи дни на своя престой във фермата Тес не обираше каймака от млякото, а веднага след ставане излизаше вън, където Ейнджъл обикновено я чакаше. Призрачната, бледа, водниста светлина, която заливаше откритите поля, караше двамата да се чувствуват самотни, сякаш бяха Адам и Ева. В смътната светлина на раждащия се ден Тес се струваше на Клер съвършена както духовно, така и физически, приличаше му на някаква почти властваща сила, може би защото той знаеше, че надали някоя друга така красива жена се разхожда на открито в този ранен час — поне дотам, докъдето стига хоризонтът, а и в цяла Англия тези жени

сигурно бяха малко. Хубавите жени обикновено спят в ранните летни утрини. Тя беше до него, а другите бяха далече!

Странната, смесена, тъжна светлина, в която те отиваха заедно до мястото, където лежах кравите, често го караше да мисли за часа на възкресението. И през ум не му минаваше, че край него може би върви Магдалена. Докато целият пейзаж се къпеше в неутрални тонове, лицето на неговата приятелка непрестанно привличаше погледа му, сякаш бе обградено от някаква фосфоресцираща светлина. Тес имаше призрачен вид, като че бе душа без тяло. Всъщност лицето ѝ незабелязано бе уловило студения отблясък на деня от североизток. Без той да знае, неговото собствено лице ѝ изглеждаше също така призрачно.

В този час, както вече казахме, тя му правеше най-силно впечатление. Тя вече не беше обикновена дючка, а мечтаното въплъщение на женствеността — целият женски пол бе кондензиран в една характерна форма. Той закачливо я наричаше Артемида, Деметра, както и с други причудливи имена, а това не ѝ харесваше, защото тя не разбираше символиката им.

— Наричайте ме Тес — казваше му тя с подозрение и той я наричаше Тес.

След това ставаше по-светло и чертите ѝ се превръщаха в обикновени женски черти. От чертите на богиня, която може да дари блаженство, те се превръщаха в чертите на същество, което жадува за блаженство.

В този неземеен час те можеха да се приближат до водните птици. Шумейки силно с криле, сякаш че отваряха врати и прозорци, чаплите излитаха из клоните на съседния гъсталак или ако пък вече бяха нагазили във водата, не помръдваха от място, когато край тях минаваше двойката. Те само я наблюдаваха, като бавно и безстрастно въртяха глава, прилични на марионетки, движени от часовников механизъм.

Тес и Ейнджъл виждаха как прозрачната лятна мъгла на пухкави пластове, на пръв поглед не по-дебели от наметало, се разстила на малки възглавнички из ливадите. По сивата влажна трева, където кравите бяха лежали през нощта, сред обширно море от роса личаха отпечатъците им — тъмнозелени островчета от суха трева, големи колкото телата им. От всяко островче се проточваше зигзагообразна

следа, оставена от кравата, когато бе отишла да се храни — и те я намираха на края на тази следа. Когато ги познаеше, животното изсумтяваше и дъхът, излизащ от ноздрите му, образуваше по-гъсто облаче мъгла сред мъглата на утрото. Двамата откарваха кравите обратно в двора или пък според случая сядаха да ги доят на самото място.

Случваше се и лятната мъгла да бъде по-гъста, тогава тя заливаше ливадите като бяло море, сред което като опасни скали се издигаха пръснатите дървета. Птиците се стрелваха през мъглата, за да изплуват на слънце, и трептяха във въздуха с разперени криле, за да се стоплят, или пък кацаха върху мокрите плетове, които пресичаха равнината и които сега блестяха като преплетени стъклени пръчки. Дребни диамантчета влага от мъглата висяха и по клепките на Тес, а капчиците по косата ѝ приличаха на бисери. Когато денят се разгореше, топъл и обикновен, те пресъхваха и Тес загубваше странната си феерична красота. Зъбите ѝ, устните ѝ и очите ѝ блясваха на слънчевите лъчи и тя отново се превръщаше само в ослепително красивата доячка, която трябваше да си съперничи с всички други жени по света.

Приблизително по това време те чуваха гласа на Крик, който се караше на приходящите доячи, че са закъснели, и високо хокаше старата Дебора Файандър, загдето не си измила ръцете.

— За бога, Деб, бутни си ръцете под помпата! Ей богу, ако лондончани знаеха каква си немарлива, щяха да гълтат още по-малко мляко и масло, отколкото сега — а това не е шега работа!

Доенето продължаваше, докато Тес и Клер, както и другите, чуеха мисис Крик да издърпва тежката маса от стената в кухнята. Това бе неизменният сигнал за закуска и за всяко ядене. Същото ужасно скрибуцане се разнасяше, когато след ядене тикаха масата отново до стената.

XXI

Точно след закуска в мандрата настана суматоха. Центрофугата се въртеше както обикновено, но не пускаше масло. Винаги в такива случаи работата в чифлика се парализираше. „Шлюп, шляп“ — пляскаше млякото в големия цилиндър, но звукът, които всички очакваха, не идваше.

Фермерът Крик и жена му, доячките Тес, Мариан, Рети Придъл и Из Хюет, семейните от околните къщи, а също така мистър Клер, Джонатан Кейл, старата Дебора и всички други стояха, гледайки безпомощно към центрофугата. А за да покаже, че разбира положението, момчето, което караше отвън коня, отвори широки като луна очи. Дори и самият унил кон сякаш с въпросително отчаяние поглеждаше през прозореца при всяка обиколка.

— Години вече как не съм ходил в Егдън при сина на знахаря Трендъл — години! — с горчицина каза фермерът. — А и него далеч не го бива като баща му. Сто пъти съм казвал и пак ще кажа, че не му вярвам! Не му вярвам, макар че на някои всичко предсказвал. Но ако още е жив, ще трябва да ида, ей богу, ще трябва да ида, ако тая работа кара така!

Дори мистър Клер изпита съчувствие към отчаянието на фермера.

— Когато бях малък — намеси се Джонатан Кейл, — знахарят Фол, дето живееше от другата страна на Кастърбридж и му викаха Уайдо, беше майстор. Но сега сигурно се е разпаднал като гнило дърво.

— Дядо ми обичаше да ходи при знахаря Минтерн, там де, в Оулзкомб. Брей, умен човек бил, така казваше дядо ми — продължи мистър Крик. — Днес такива ги няма.

Мислите на мисис Крик се придържаха по-близо до третирания въпрос.

— А може някой тъдява да е влюбен — колебливо каза тя. — Като бях млада, чувах да разправят, че това може да бъде причината.

Крик, помниш ли, преди години, когато при нас беше онова момиче — и тогава пак маслото не излизаше...

— Да, да, но не беше баш така... Любовта нямаше нищо общо с тая работа. Добре си спомням: тогава се беше развалила центрофугата.

Той се обърна към Клер:

— Имахме тогава един Джек Долъп, сър, пъргав момък — дояч беше. Задиряше едно момиче в Мелсток и го измами, както много други преди нея. Да, ама тоя път имаше да се справя с малко по-друга жена, не със самото момиче. Един велики четвъртък — от всички дни в календара, та точно тоя ли! — ние пак се бяхме събрали тук, както сме сега, само че тогава не биехме масло. И ето че майката на момичето влиза през вратата и държи в ръка голям чадър с медна дръжка — с него и бик можеш да повалиш — и казва: „Джек Долъп тука ли работи? Защото ми трябва! Имам да уреждам с него сметки, хем какви!“ А зад майката, на няколко крачки, върви момичето и жално плаче в кърпичката си. „Господи! Ето ти беда! Ще ме убие! — извика Джек, като ги видя от прозореца. — Къде да се скрия? Къде? Не й казвайте къде съм!“ — и взе, че се вмъкна в центрофугата и се затвори вътре точно когато майката на момичето нахлу в мандрата. „Къде е, мръсникът му с мръсник? Казвайте! — викна тя. — Ще му одера кожата, само да го пипна!“ — и започна да го търси навсякъде и да го ругае — с думи на парчета го направи. Джек едва не се задушаваше в центрофугата, а бедното момиче — или по-скоро млада жена — седи на вратата и очите си ще изплаче. Никога няма да го забравя, никога! Камък да беше, и той би се стопил! Но майка й не можа да го открие никъде.

Фермерът спря, а присъстващите размениха две-три думи.

Разказите на Крик често изглеждаха, че свършват, когато всъщност не бяха свършили, и новците започваха преждевременно да възклициават. Но по-старите имаха опит. Разказвачът продължи:

— Отде се намери ум у тая старица, не знам, но се сети, че се е скрил ей в тая центрофуга. Без да каже нито дума, тя взе, че хвана ръчката (тогава я въртахме на ръка) и я завъртя, а Джек се замята вътре. „Ой, господи! Спрете центрофугата! Пуснете ме! — закрепця той, като подаваше глава навън. — Ще стана на пихтия!“ (Той си беше бая страхлив, както обикновено са хората като него.) „Няма да те пусна, докато не си платиш, дето я опозори!“ — казва старицата.

„Спри центрофугата, дърта вещице!“ — реве той. „Дърта вещица ли, измамник такъв! — казва тя. — Вече пет месеца, откак трябва да ми викаш мамо.“ А центрофугата продължава да се върти и кокалите на Джек отново затропаха. Никой от нас не посмя да се намеси и накрая той обеща да поправи стореното. „Да — казва той, — ще си удържа на думата.“ Та така свърши тая работа.

Докато слушателите усмихнато коментираха, зад гърба им се чу внезапно движение и те се обърнаха. Пребледняла, Тес бе отишла при вратата.

— Колко горещо е днес! — едва чуто каза тя.

Наистина беше топло и никой не свърза постъпката ѝ със спомените на фермера. Той пристъпи напред, отвори ѝ вратата и ѝ каза с ласкава насмешка:

— Какво ти става, момиченце? (Той често я наричаше така, без да влага в това прозвище някаква ирония.) Най-хубавата доячка във фермата и взе, че ти стана лошо от първата целувка на лятото. А какво ще правим с тебе, когато наистина стане жега? Нали така, мистър Клер?

— Стана ми лошо и... мисля... че навън ще ми е по-добре — механично каза тя и изчезна.

За нейно щастие точно в този момент млякото във въртящата се центрофуга започна да издава характерния си звук.

— Тръгна! — извика мисис Крик и никой повече не обърна внимание на Тес.

Бедната красавица скоро се съвзе външно, но през целия следобед беше много потисната. Когато настана часът на вечерното доене, на Тес не ѝ се искаше да бъде с другите и тя тръгна, без сама да знае накъде. Чувствуваше се нещастна — о, така нещастна! — когато разбра, че за нейните другарки разказът на фермера не беше нищо друго, освен една хумористична история. Никоя от тях, освен самата тя не разбираше колко тъжен е този разказ и положително никой не знаеше колко жестоко засегна той най-болното ѝ място. Сега вечерното слънце ѝ се струваше грозно като голяма възпалена рана на небето. От тръстиките край реката я поздрави само прегракналият глас на тръстиковите врабчета. Гласът им беше тъжен и равен като гласа на стар приятел, чието приятелство тя е забравила.

В тези дълги юнски дни доячките, а и всички работници във фермата си лягаха при залез-слънце, дори по-рано. Утринната работа започваше в зори и беше много тежка, тъй като кравите бяха в пълна млечност. Тес обикновено се качваше горе заедно с другарките си. Тази вечер обаче тя се качи първа в общата стая и вече беше задрямала, когато другите девойки влязоха. Тя ги видя да се събличат в оранжевата светлина на залеза, който украсяваше фигурите им със своите отблясъци. Тя отново задряма, но гласовете им пак я събудиха и тя тихо обърна очи към тях.

Никоя от трите ѝ другарки по стая не си беше легнала. Те стояха на групичка пред прозореца, боси и по нощници, а последните лъчи на залеза все още стопляха лицата им, вратовете им и стените. Те наблюдаваха с голям интерес някого в градината, а лицата им бяха притиснати едно до друго. Весело кръгло лице, до него бледо лице с тъмна коса и най-сетне светло лице с червеникави плитки.

— Не се блъскай! И аз виждам колкото тебе! — каза червенокосата Рети, най-младата от трите, без да отлепя очи от прозореца.

— Няма никакъв смисъл да го любиш, Рети Придъл — лукаво каза най-възрастната, веселата Мариан, — както и за мен няма полза. Той си мисли за други бузи, не за твоите!

Рети Придъл все още гледаше и другите погледнаха отново.

— Ето го пак! — извика Из Хюет, бледото момиче с тъмна, лъскава коса и изящно очертани устни.

— Я по-добре си мълчи, Из! — отвърна Рети. — Нали те видях да му целуваш сянката!

— Какво е правила? — запита Мариан.

— Ами той си стоеше долу край качето със суроватката и го пускаше да тече и сянката на лицето му падна върху стената отзад, дето Из пълнеше една бъчва. А тя прилепи устни до стената и целуна сянката на устата му. Той не я видя, но аз я видях.

— О, Из Хюет! — каза Мариан.

По бузите на Из Хюет се появиха червени петна.

— Е, та какво! Не съм направила нищо лошо! — заяви тя с привидно равнодушие. — Да не би само аз да съм влюбена в него, да не би Рети да не е или пък и ти, Мариан, та толкова знаете?

Пълничкото лице на Мариан не можеше да се изчерви повече, защото то винаги беше румено.

— Аз ли! — каза тя. — Що за глупости! Ах, ето го отново! Скъпи очи, скъпо лице, скъпи мистър Клер!

— Видиш ли — призна си!

— И ти си призна — всички си признахме! — каза Мариан с откровеност, която не държеше никаква сметка за мнението на другите. — Глупаво е нас си да лъжем, макар че няма нужда да го разправяме на останалите. Виж, аз бих го взела за мъж още утре.

— И аз! — измърмори Из Хюет. — Дори и нещо повече!

— И аз! — промълви по-срамежливата Рети.

Тес почувствува, че ѝ става топло.

— Но ние не можем всичките да се оженим за него.

— Най-лошото е, че никоя не може! — каза най-възрастната. — Ето го пак!

И трите му пратиха въздушни целувки.

— А защо? — бързо запитва Рети.

— Защото най-му се харесва Тес Дърбифийлд — снишавайки глас, каза Мариан. — Всеки ден го наблюдавам и съм сигурна в това.

Те се умълчаха замислени.

— А тя влюбена ли е в него? — най-сетне промълви Рети.

— Кой знае — понякога ми се струва, че е влюбена.

— Какви сме глупачки! — нетърпеливо каза Из. — Разбира се, че той няма да вземе никоя от нас, нито дори Тес — та нали е син на джентълмен и ще става голям земевладелец и фермер в чужбина! Много е по-вероятно да ни викне за работнички срещу толкова и толкова годишно!

Едната въздъхна и другата въздъхна, а пълничката Мариан въздъхна най-силно от всички. В близкото легло някой също въздъхна. В очите на червенокосата Рети Придъл, хубавичкото младичко момиче, последната издънка на Придълловци — известното семейство в анализите на графството, — се появиха сълзи. Другите мълчаливо го наблюдаваха още известно време, притиснали както и преди лицата си о стъклото, а трите цвята на косите им се преливаха. Но нищо неподозиращият мистър Клер се бе прибрал и те вече не го видяха. Когато сенките започнаха да се сгъстяват, те се промъкнаха в леглата си. След няколко минути го чува да изкачва стълбата към стаята си.

Мариан скоро захърка, но Из дълго не можа да заспи. Рети Придъл заспа в сълзи.

Тес, терзана от по-силни страсти, бе много далеч от съня. Този разговор бе още един горчив хап, който тя трябваше да преглътне днес. В гърдите ѝ не се надигна ни най-малкото чувство на ревност — тя знаеше, че се радва на предпочитанието му. Тя бе по-изящна, необразована и — макар че Рети беше най-младата — по-зряла жена от всички тях. Затова знаеше, че най-малкото, най-обикновеното усилие ѝ бе достатъчно да отстои пред Ейнджъл Клер своето срещу всичките ѝ откровени приятелки. Но сериозният въпрос беше: трябваше ли да го прави? Сериозно погледнато, никоя от тях нямаше никакъв шанс, но съществуваше възможност тази или онази да предизвика у него мимолетна страст и да се радва на неговото ухажване, докато той все още е тук. Имаше случаи, когато подобни неравни отношения са водили до брак. Тя беше чувала мисис Крик да разправя, че мистър Клер един ден я запитал, шегувайки се, каква полза имало да се жени за някоя изящна лейди, когато му предстояло да обработва десет хиляди акра земя в колониите, да отглежда говеда и да жъне пшеница. Най-умното било да си вземе жена от село. Но независимо от това дали мистър Клер бе говорил сериозно, или не, защо трябва именно тя — която се бе зарекла никога да не се жени за когото и да било и пред бога се бе заклела да устои на изкушението — да отвлича вниманието на мистър Клер от други жени заради мимолетното щастие да срещне ласкавия му поглед, докато той живее в „Талботейз“?

XXII

На следната сутрин те слязоха долу, прозявайки се, но както винаги първо трябваше да обират каймака и да доят кравите; след това влязоха вътре за закуска. Чифликчията Крик ядосано се разхождаше из къщи. Оказа се, че е получил писмо, в което някакъв клиент му се оплакваше, че маслото имало особен вкус.

— Ей богу, има! — каза чифликчията и протегна ръка, в която държеше дървена лъжица с бучка масло. — На! Опитайте сами!

Всички го наобиколиха. Опитва мистър Клер, опита Тес, опитаха другите доячки и един-двама доячи и най-сетне близна мисис Крик, която вече бе приготвила закуската. Маслото наистина имаше особен вкус.

Стопанинът, който се бе съсредоточил, за да разбере по-добре вкуса и да отгатне точно какви вредни бурени са причината за него, внезапно възкликна:

— Чесън! А аз си мислех, че и стрък не е останал на тая ливада!

Изведнаж по-старите работници си спомниха, че някаква си ливада, в която напоследък пуснали кравите, преди много години развалила маслото по същия начин. Тогава чифликчията не познал вкуса и сметнал, че маслото е омагьосано.

— Трябва да прегледаме тая ливада — каза в заключение Крик, — това не може да продължава!

Всички се въоръжиха със стари остри ножове и излязоха заедно. Щом досега вредното растение бе убягнало на редовните претърсвания, то сигурно бе покарало съвсем дребно и на тях им се струваше просто безнадеждно да го открият в тучната ливада, която се разстиляше пред тях. Все пак те образуваха редица и поради сериозността на положението всички се включиха в нея. Чифликчията беше в горния край заедно с мистър Клер, който доброволно дойде да помага, после Тес, Мариан, Из Хюет и Рети, след това Бил Люъл, Джонатан и женените доячки — Бек Нибз, с вълнистата си коса и изпъкнали очи, и светлокосата Франсис, която през зимата се бе разболяла от туберкулоза по влажните ливади.

С очи, вторачени в земята, те се придвижваха бавно през ивица от ливадата и се връщаха обратно през съседната ивица, като се стремяха да не оставят непрегледан нито сантиметър от пасището. Работата се оказва доста отегчителна, тъй като в цялото пасище не бяха открити повече от десетина стръкчета див чесън. И все пак тревата миришеше така силно, че навярно е било достатъчно една крава да отхапе само едно стръкче, за да умирише в даден ден цялото производство на мандрата.

Макар че бяха така различни по характер и настроение, когато се движеха механично и безшумно, всички странно много си приличаха един на друг. Някой минувач би могъл с основание да ги назове с общото име Ходж. Докато пълзяха бавно, прегърбени, за да открият стръкчетата чесън, лютичетата хвърляха мек жълт отблясък върху засенените им лица и те приличаха на джуджета, озарени от лунна светлина, макар че слънцето щедро жареше гърбовете им с цялата си пладнешка сила.

Ейнджъл Клер, който както винаги участвуваше в работата наравно с другите, от време на време вдигаше глава. Разбира се, неслучайно той вървеше до Тес.

— Как сте? — шепнешком запита той.

— Много добре, благодаря — сдържано отвърна тя.

Тъй като само преди половин час бяха говорили по много лични въпроси, това въведение беше излишно. Но поне за момента не успяха да продължат разговора си. Те пълзяха ли, пълзяха, като крайт на полата на Тес едва опираше в гетрите му, а рамото му понякога закачаше нейното. Най-сетне чифликчията, който вървеше до тях, не можа да издържи.

— По дяволите, съвсем се изкривих с това навеждане и изправяне! — възкликна той, изправяйки се бавно със страдалчески вид. — А и теб, миличка Тес, както не ти беше добре преди ден-два, хубаво ще те заболи главата! Ако ти е лошо, стига си работила, остави, другите ще довършат.

Стопанинът Крик се отдръпна встрани и Тес го последва. Мистър Клер също изостана и започна да се рови сам из бурените. Когато го видя близо до себе си, нервното напрежение и чутото от предишната вечер накараха Тес първа да заговори.

— Милички са, нали? — каза тя.

— Кои?

— Из Хюет и Рети.

С тъга в сърцето Тес бе решила, че и двете биха станали добри фермерски съпруги и че трябва да ги похвали, за да затъмни своя злополучен чар.

— Милички ли? Да, вярно — те са хубавички момичета — свежи! Мислил съм си за това.

— Макар че, бедничките, красотата им няма да трае дълго!

— О, да, за съжаление, така е.

— Те са прекрасни работнички.

— Да, но не са по-добри от вас.

— Те събират каймака по-добре от мен.

— Наистина ли?

Клер продължи да ги наблюдава, а те също го забелязаха.

— Тя се изчервява — героично продължи Тес.

— Коя?

— Рети Придъл?

— Така ли? А защо?

— Защото я гледате.

Колкото и силно да бе желанието и да се пожертвува, Тес не можа да продължи и да извика: „Ако наистина искате да се ожените за селско момиче, а не за лейди, вземете някоя от тях! И да не сте помислили да се жените за мен!“ Тес тръгна след фермера Крик и когато Клер изостана, тя почувствува тъжно задоволство.

От този ден нататък тя правеше всичко възможно да го избягва. Сега, за разлика от преди, Тес не си позволяваше да остава дълго в негово присъствие, дори и когато се срещаха съвсем случайно. Искаше да даде на другите момичета всички възможности.

Слушайки техните признания, с развитото си чувство на жена Тес разбираше, че само от Ейнджъл Клер зависи да не опорочи честта на което и да е момиче във фермата. Това негово усърдие да не покруси щастието на никое от тях я изпълваше с нежно уважение към него, защото тя го отдаваше — правилно или не — на неговото самообладание и чувство за дълг — качества, които никога не бе очаквала да срещне у представител на другия пол. Тя съзнаваше, че ако тези качества липсваха у Клер, не едно от простодушните момичета,

които живееха заедно с нея, би могло да тръгне по нейния път,
потънало в сълзи.

XXIII

Горещото юлско време се промъкна незабелязано и в равната долина въздухът натегна приспивно над краварите, кравите и дърветата. Често падаха топли дъждове, които пречеха на сенокоса в съседните ливади, а тук, където се хранеха кравите, растителността ставаше все по-буйна.

Беше неделя сутрин. Кравите бяха издоени, приходящите доячи си бяха отишли по домовете. Тес и трите ѝ приятелки се обличаха бързо — бяха решили заедно да отидат на църква в Мелсток, на около три-четири мили от чифлика. Тес вече бе прекарала два месеца в „Талботейз“ и това беше първата ѝ дълга разходка.

Предишния следобед и цялата нощ над ливадите вилняха гръмотевични бури и дъждът завлече част от сеното в реката, но тази сутрин след пороя слънцето блестеше още по-силно, а въздухът беше ароматен и чист.

Част от пътеката, която се извиваше от тяхната енория до Мелсток, минаваше през най-ниските части на равнината и когато девойките стигнаха дотам, видяха, че дъждът е залял около петдесет ярда от нея с вода, която стигаше до над глезените. В делничен ден това нямаше да е пречка. Те безгрижно щяха да я прецапат с високите си нальми и обувки, но в този ден на слънце и суетата плътта отива да кокетира с плътта, лицемерно претендирайки, че е заета с по-възвишени помисли; в този ден, в който те обуваха бели чорапи и обувки с тънки подметки и обличаха розови, бели и лилави рокли, по които би личало всякакво петно от кал, локвата беше неприятна пречка. Камбанарията на черквата ги зовеше — но дотам оставаше цяла миля.

— Кой да предположи, че реката ще се надигне толкова сред лято! — каза Мариан. Те се изкачиха на крайпътния насип и едва крепейки се, се опитаха да пропълзят по него и да заобиколят локвата.

— Нищо няма да стане! — каза Рети, спирайки в отчаяние наред насипа. — Или трябва да я прегазим, или да заобиколим по другия път — а тогаз съвсем ще закъснеем!

— Пък мене такъв срам ме хваща, като закъснея за черква и хората започнат да се обръщат — каза Мариан, — че до края на службата все горя!

Докато те едва се крепяха на насипа, откъм завоя на пътя срещу тях се зададе Ейнджъл Клер, който шляпаше по пътеката през локвата.

Четири сърца силно затуптяха в такт.

Видът му съвсем не беше празничен, както често се случва на сина на свещеник, който догматично се придържа към обредите. Той беше облечен в ежедневните си дрехи и обут във високи ботуши, а под шапката си бе сложил зелев лист, за да му държи хлад. Бастунът — стебло от магарешки трън, който той държеше в ръка, допълваше картината.

— Не отива на черква — каза Мариан.

— Не... за съжаление — промълви Тес.

Всъщност в хубавите летни дни — правилно или не (да употребим уклончивия израз на красноречивите оратори), Ейнджъл предпочиташе проповедите на природата пред проповедите в черквите и параклисите. Тази сутрин той бе излязъл да види дали пороят е причинил сериозни щети на сеното. Пътем той бе зърнал момичетата отдалеч, но улисани в своите затруднения, те не го бяха видели по-рано. Той знаеше, че водата на това място се е покачила и че тя ще им попречи въобще да продължат. Затова беше избързал, като смътно си представяше как ще им помогне — особено на една от тях.

Четирите девойки с розови бузи и блестящи очи, кацнали на насипа като гълъби на покрив, бяха така прекрасни в леките си летни рокли, че преди да се приближи, той за малко спря да ги погледа. Ефирните им рокли бяха помели от тревата безброй мушици и пеперудки, които не можеха да се откачат и сега стояха залепнали по прозрачната материя като в кафез. Накрая той погледна и Тес, която стоеше най-отзад, а тя едва съдържаше смеха си, който напираше в нея поради безизходното им положение, и неволно срещна погледа му с искрящи очи.

Той застана под тях във водата, която не надвишаваше високите му ботуши, и взе да разглежда пленените мушички и пеперудки.

— Какво, на черква ли се опитвате да идете? — обърна се той едновременно към Мариан, която стоеше отпред, и към другите две, сякаш въпросът му не се отнасяше до Тес.

— Да, сър... и вече става късно, а аз толкова се червя, когато...

— Ще ви пренеса през локвата — и четирите!

Всичките се изчервиха, сякаш в гърдите им затупа едно и също сърце.

— Май няма да можете, сър — каза Мариан.

— Друг начин няма. Стойте мирно. Глупости — вие не сте чак толкова тежки. Даже ще ви занеса и четирите заедно! Хайде, Мариан, пригответе се и сложете ръце на раменете ми, така! А сега дръжте се! Прекрасно!

Мариан се отпусна върху ръцете и рамото му, както той й нареди, и Ейнджъл отмина с нея. Стройната му фигура, гледана отзад, приличаше на дръжка на огромния букет, който тя олицетворяваше. Те изчезнаха зад завоя на пътя и само плясъкът на стъпките му и панделката на Марианината шапчица сочеха докъде са стигнали. След няколко минути той се появи отново. Идеше ред на Из Хюет.

— Иде! — промълви тя и те почувствуваха, че устните й са пресъхнали от вълнение. — И аз трябва да обвия с ръце шията му и да го погледна в очите както Мариан.

— Нищо няма да ти стане — бързо каза Тес.

— Има моменти за всичко — продължи Из, без да обръща внимание на думите на Тес. — Моменти, когато можеш да го прегърнеш, и моменти, когато не трябва да го прегръщаш. Сега ми се е паднало да направя първото.

— Пфу! Това от светото писание ли е, Из?

— Да! — каза Из. — В черква винаги се вслушвам в хубавите стихове.

Ейнджъл Клер, за когото три четвърти от тази работа беше обикновена учтивост, се приближи до Из. Тя спокойно и замечтано се отпусна в ръцете му и Ейнджъл се отдалечи с равномерна крачка. Когато го чуха да се връща за трети път, сърцето на Рети биеше така силно, че тя просто се тресеше. Той отиде до червенокосото момиче и докато го поемаше, погледът му срещна очите на Тес. Едва ли устните му биха могли да говорят по-ясно от този поглед: „Скоро ще бъдем двамата с теб.“ Тя отгатна мисълта му и изразът на лицето й я издаде. Бяха се разбрали.

Бедната малка Рети! Макар и най-лека от всички, тя се оказа най-неспокойният товар за Клер. Мариан приличаше на чувал брашно —

под тежестта на пълното ѝ отпуснато тяло той едва не падна. Из бе преминала спокойно и разумно. Рети бе кълбо от нерви.

Все пак той успя да премине с развълнуваната девойка, остави я и се върна. Тес виждаше над плета другите три да стоят на издигнатото място, където ги беше свалил. Сега беше нейният ред. Тя смутено откри, че вълнението от близостта на дъха и очите на мистър Клер, заради което беше презирала приятелките си, се проявяваше у нея още по-силно. И сякаш от страх да не издаде тайната си, в последния момент тя се опита да изхитри.

— Може би ще успея да се промъкна по насипа — каза тя. — Аз се катеря по-добре от тях. Вие сигурно сте много изморен, мистър Клер.

— Не, никак, Тес! — бързо каза той. И преди да се опомни, тя се намери в ръцете му, с глава, облежната на рамото му.

— Три Лии^[1] заради една Рахил — промълви той.

— Те са по-добри от мен — великодушно каза тя, придържайки се към решението си.

— Възможно е, но не за мен — каза Ейнджъл.

Той почувствува как тя се облива в жар при тези думи и мълчаливо направи няколко крачки.

— Тежа ли много? — смирено запита тя.

— О, не! Не си вдигала Мариан да видиш! Ти си като вълна, стоплена от слънцето. А този муселинен прах около тебе — това е пяната.

— Много красиво е — ако наистина е така.

— Знаеш ли, че извърших три четвърти от тази работа само заради последната четвърт?

— Не.

— Днес не очаквах такова събитие.

— Нито пък аз... Водата се вдигна така внезапно.

Но той не мислеше за изкачването на водата, а развълнуваното ѝ дишане показваше, не тя много добре разбира това. Клер спря и наклони глава към лицето ѝ.

— О, Теси! — възкликна той.

Страните на девойката пламнаха на вятъра. От вълнение тя не смееше да го погледне в очите. Това напомни на Ейнджъл, че малко несправедливо се опитва да се възползува от случая, и се въздържа.

Устните им още не бяха отронили нито една любовна дума и сега им беше приятно да мълчат. Все пак, за да удължи остатъка от пътя колкото е възможно повече, той вървеше бавно, но най-сетне те минаха завоя и останалите три момичета вече ги виждаха прекрасно. Стигнаха на сухо и той я свали на земята.

Приятелките ѝ ги разглеждаха с широко отворени, замислени очи и тя разбра, че са разговаряли за нея. Той бързо се сбогува и отново зацапа назад по наводнения път.

Четири момичета потеглиха заедно както преди. Най-сетне Мариан наруши тишината и каза:

— Не, право да си кажа, с нея не можем да се мерим! — и унило погледна Тес.

— Какво искаш да кажеш? — запита Тес.

— Той тебе най-много харесва, повече от всички! Личеше си, когато те пренасяше. Щеше да те целуне, само да го беше насърчила малко, ей тоничко!

— Не! Не е вярно! — извика Тес.

Веселото настроение, с което бяха тръгнали, някак си изчезна, и все пак между тях нямаше нито неприязън, нито злоба. Израсли в онези самотни кътчета на страната, където фатализмът е пуснал дълбоки корени, на тях бе присъщо великодушието. Затова те не я упрекваша. Тя бе спечелила — нека! Така е решила съдбата!

Сърцето на Тес се свиваше. Тя не можеше да скрие от себе си факта, че обича Ейнджъл Клер, че може би го обича още по-страстно, защото знае, че и други го обичат. Това чувство е заразително особено сред жените. И все пак нейното жадно сърце съчувствуваше на другите. Честна по природа, Тес се беше борила с любовта, но недостатъчно и естественият резултат беше налице.

— Никога няма да ви преча, на никоя от вас! — заяви същата вечер тя на Рети в спалнята, а по бузите ѝ се стичаха сълзи. — Нищо не мога да направя, миличка. Не зная дали той въобще мисли за женитба, но ако ме поиска, ще му откажа — както бих отказала на всеки мъж.

— О! Така ли! А защо? — учудено запита Рети.

— Не мога. Но нека ти кажа откровенно: дори и с мен нищо да не стане, струва ми се, че няма да избере нито една от вас.

— О, аз никога не съм се надявала, нито съм мислила за това! — проплака Рети. — Господи! Иде ми да умра!

Нещастното дете, разкъсвано от чувства, които едва ли само разбираше, се обърна към другите две момичета, които току-що се бяха изкачили по стълбите.

— Пак ще си бъдем приятелки с нея! — каза им Рети. — Тя също не се надява повече от нас, че той ще се ожени за нея.

Временната сдържаност изчезна и те отново станаха откровени и ласкави.

— Сега ми е все едно какво ще стане с мене — каза Мариан, чието настроение бе спаднало съвсем. — Щях да се омъжвам за един млекар в Стикълфорд — два пъти ме иска човекът, но честна дума, сега предпочитам да сложа край на живота си, отколкото да му стана жена. Из, защо мълчиш?

— Да си призная — промълви Из, — сигурна бях, че днеска, докато ме държеше и аз мирувах на гърдите му, ще ме целуне и се надявах ли, надявах, и никак не мърдах. Но не ме целуна. Не ми се стои повече в „Талботейз“! Ще си ида в къщи!

Въздухът в спалнята сякаш трепереше от незадоволените страсти на девойките. Съзнанието им се гърчеше в плен на едно вълнение, наложено им от жестоките закони на природата — вълнение, което никоя от тях нито бе очаквала, нито желаше. Случката през деня бе раздухала огъня, който терзаеше и изгаряше със страшна сила сърцата им. Страстта изличи разликите в характерите им и всяка от тях бе само частичка от организма, наречен пол. Между тях имаше толкова откровеност и така малко ревност, защото липсваше надежда. Всички те бяха обикновени разумни девойки и нито една не се опитваше да се заблуждава с празни фантазии или да отрече любовта си, или да се превъзнася с надежда, че ще затъмни другите. От гледна точка на социалното си положение те всички признаваха безполезността на своето увлечение, неговото безнадеждно начало, неговата егоистична едностранчивост, липсата на каквото и да е, което би оправдало съществуването му пред очите на обществото (макар че пред очите на природата то бе напълно оправдано). Самото наличие на това чувство им доставяше мъчителна радост, изпълваше ги със смирение и достойнство, които не биха съществували, ако имаше поне малко истинска и користна надежда да се омъжат за него.

Те се въртяха и мятаха в малките си легла, а долу сиренето монотонно капеше.

— Тес, спиш ли? — прошепна някой след около половин час.

Беше гласът на Из Хюет.

— Не! — отвърна Тес и сякаш Рети и Мариан чакаха само това, та отхвърлиха завивките и въздъхнаха:

— И ние не спим!

— Интересно каква ли е тя — тая лейди, дето — казват — са му я намерили техните.

— Не зная — каза Из.

— Намерили му някаква лейди ли? — въздъхна Тес, потръпвайки. — За пръв път го чувам!

— О, да, така говорят. Някаква си млада лейди от неговото съсловие, избрана от семейството му; дъщеря на някакъв си доктор по богословие близо до енорията на баща му, в Еминстър. Казват, че много, много не се интересува от нея, но сигурно ще я вземе за жена!

По този въпрос те бяха чули твърде малко, но в нощния полумрак то им бе достатъчно, за да си изградят болезнени представи. Те мислено видяха как той най-сетне дава съгласието си и се приготвя за сватбата. Представиха си колко щастлива е булката, какви са сватбената рокля и булото ѝ, колко радостен ще бъде животът ѝ с него, когато те и тяхната любов бъдат забравени. Така разговаряха и се терзаха, докато сънят накрая надви сълзите им.

След това разкритие Тес престана да храни каквито и да са нелепи надежди относно намеренията на Клер. Това е било само едно преходно лятно увлечение по красивото ѝ лице, по любовта въобще — и толкова. Но трънливият венец на този печален извод беше, че тя, която той наистина предпочиташе пред другите, тя, която беше толкова по-страстна по природа, по-умна и по-красива от тях, в очите на обществото бе по-малко достойна за него, отколкото по-простичките ѝ приятелки, които той пренебрегваше.

[1] Според библейското предание, за да се ожени за Рахил. Яков трябвало да слугува седем години у чичо ѝ Даван и преди това да се ожени за по-голямата ѝ сестра Лиа. — Б.пр. ↑

XXIV

Сред топлите изпарения в тучната долина Фрум в това време на годината, когато човек може едва ли не да чуе как текат соковете и как се оплодява природата, дори и най-платоничната любов не можеше да не се разгори в страст. Въздействието на околната среда намираще отклик в сърцата, готови за любов.

Юли прелетя над тях и с термидорското време^[1], което го последва, природата сякаш проявяваше усилие да попадне в тон със състоянието на сърцата в кравефермата „Галботейз“. Околният въздух, така свеж през пролетта и ранното лято, сега беше неподвижен и потискащ. Тежките му аромати действуваха угнетително, а по пладне пейзажът сякаш падаше в несвяст. По горните склонове на пасищата се появиха тъмни изгорели петна, но тук, където ромоляха потоците, тревата все още беше яркозелена. Не само жегата потискаше Клер; отвътре го изгаряше растяща страст към нежната и мълчалива Тес.

Дъждовете отминаха и хълмовете изсъхнаха. Когато фермерът бързаше за в къщи от пазара, колелата на двуколката му раздвижваха прашната покривка на пътя и след тях се проточваха бели лентички прах, сякаш бяха запалили тясна ивица барут. Тормозени до полудяване от щръклиците, кравите диво прескачаха вратичката на двора. От понеделник до събота чифликчията Крик ходеше със запретнати ръкави. За да проветриват, трябваше да отворят не само прозорците, но и вратите. В градината дроздовете лазеха под храстите с френско грозде по-скоро като четириноги, отколкото като крилати същества. В кухнята мързеливите мухи бяха нахални и безцеремонни и лазеха по най-необичайни места — по пода, в чекмеджетата и по ръцете на доячките. Разговорите все се въртяха около слънчевите удари, а биенето на маслото и особено запазването му хвърляха всички в отчаяние.

Сега, за хлад и удобство, те дояха кравите само на полето, без да ги докарват в двора. През деня кравите раболепно следваха сянката и на най-малкото дръвче в движението ѝ около стеблото му, а когато идваха доячите, мухите не им позволяваха да мируват.

В един такъв следобед четири-пет неиздоени крави случайно бяха застанали малко настрана от общото стадо, зад едно ъгълче на плета. Между тях бяха Тлъстуша и Старата красавица, които предпочитаха ръцете на Тес пред ръцете на всички останали доячки. Когато тя се изправи от столчето си, свършвайки с поредната крава, Ейнджъл Клер, който от известно време я наблюдаваше, я помоли след това да се заеме със споменатите животни. Тя мълчаливо кимна, взе столчето си и опряла ведрото о коляно, отиде при тях. Скоро млякото на Старата красавица засвистя във ведрото иззад плета и на Ейнджъл Клер му се прииска да отиде зад ъгъла и да издои една от неподатливите крави, която също се бе отделила от стадото — защото сега той не доеше по-зле от самия стопанин.

Обикновено всички доячи, а и някои от доячките заравяха чело в кравата и гледаха във ведрото. Други, особено по-младичките, държах гавата си настрана. Такъв беше навикът и на Тес. Тя притискаше слепоочието си о бедрото на кравата, а очите ѝ бяха насочени в далечния край на ливадата със спокойствието на човек, потънал в размисли. Тя и сега доеше по този начин Старата красавица, а слънцето падаше право върху фигурата ѝ, облечена в розова рокля, върху бялата ѝ шапчица и върху профила ѝ, който се открояваше рязко, като скъпоценен камък, издялан върху сивия фон на кравата.

Тя не знаеше, че Клер я е последвал и че сега той седи под друга крава и я наблюдава. Спокойствието на чертите ѝ беше забележително. Очите ѝ бяха отворени, но не виждаха, като че бе изпаднала в транс. Нищо не се помръдваше — само опашката на Старата красавица и розовите ръце на Тес, но последните се движеха така лесно, сякаш бяха ритмичен пулс, сякаш се подчиняваха на някакъв рефлекс, подобно на туптящо сърце.

Колко мило му се стори лицето ѝ! И все пак в него нямаше нищо безплатно: всичко беше само жизненост, истинска топлина, истинска плът. Те бяха най-силно изразени в устните ѝ. Стори му се, че и преди е виждал такива дълбоки изразителни очи, може би и такива светли страни, такива вити вежди и така изящна брадичка и шия — но никога през живота си не беше виждал устни като нейните. Ако видеше тази червена, леко вдигната горна устна, дори и най-неразпаленият младеж би се увлякъл, влюбил, изгубил ума и дума. Клер никога не беше виждал женски устни и зъби, които така настойчиво да му напомнят

стария образ от времето на Елизабет: „Рози, пълни със сняг.“ Той беше влюбен и нищо не би му попречило веднага да ги назове „идеални“. Но не — те не бяха идеални. И именно лекият белег на несъвършенството върху това, което би могло да бъде съвършено, им придаваше прелест, защото им придаваше реалност.

Клер бе изучавал извивките на тези устни толкова много пъти, че лесно можеше да си ги представи. И сега, изправен отново срещу тях, загледан в цвета им и в живота, който лъхаше от тях, той почувствува по плътта си техния полъх, по тялото му премина ток, от който едва не му прилоша, но който — чрез някакъв тайнствен физиологически процес — го накара да кихне прозаично.

Тогавя Тес забеляза, че Ейнджъл я наблюдава, но тя не искаше да променя позата си, та той да не разбере, че го е видяла. И все пак странната замечтана неподвижност изчезна и наблюдателното око лесно би могло да види как червенината по лицето ѝ се засилва и след това отново избледнява, докато се превърне в малко петно.

Вълнението, което беше обхванало Клер като някакъв порив от небесата, не утихна. Решенията, сдържаността, предпазливостта, опасенията — всичко това отстъпи като разбит батальон. Той скочи от столчето си и оставяйки ведрото под кравата, да го ритне, ако ѝ се прище, бързо отиде при тази, за която жадуваха очите му, коленичи до нея и я притисна в прегръдките си.

Тес бе напълно изненадана и без да се замисля, прие прегръдката му като нещо неизбежно. Виждайки, че всъщност това не е друг, а нейният любим, устните ѝ се разтвориха и обхваната от моментна радост, тя го притисна и леко извика, като че в екстаз.

Той беше готов да целуне тази уста, която го изкушаваше, но в последния момент се сдържа, обхванат от чувство за вина.

— Тес, скъпа, прости ми! — прошепна той. — Трябваше да те попитам. Аз... аз не знаех какво правя. Не ме смятай за дързък, моля те! Аз те обичам, Тес, най-скъпата ми, искрено те обичам!

В това време Старата красавица се обърна в недоумение и виждайки под нея да се гушат двама души вместо един — както беше свикнала от незапомнени времена, — сърдито подви задния си крак.

— Виж, сърди се, не разбира какво става, ще ритне млякото! — възкликна Тес, като нежно се опитваше да се освободи от прегръдките

му. Очите ѝ гледаха животното, но в сърцето ѝ бяха само Клер и самата тя.

Тя се вдигна от столчето и те застанаха прави, един до друг, все още притиснати. Погледът на Тес, отправен някъде надалеч, се замъгли от сълзи.

— Скъпа моя, защо плачеш? — запита той.

— О, не зная! — промълви тя.

Опомняйки се и съзнавайки положението, в което се намираше, тя се развълнува и се опита да се отдръпне.

— Да... най-сетне издадох чувствата си, Тес! — каза той със странна въздишка на отчаяние, признавайки, без да иска, че сърцето му бе надделяло над разума. — Няма нужда да ти казвам, че те обичам, обичам те истински, много! Но аз... сега повече нищо няма да направя... Ти си разстроена, а и аз съм изненадан не по-малко от теб. Няма да си помислиш, че съм се опитал да се възползувам от твоята беззащитност, нали? Че съм действувал бързо и безразсъдно?

— Н... не зная!

Той ѝ позволи да се освободи от прегръдките му. След минута-две двамата пак започнаха да доят. Никой не бе видял как двете тела се бяха притиснали едно в друго. И когато след няколко минути фермерът дойде в закътаното ъгълче, нищо не подсказваше, че тези двама души, застанали на почетно разстояние един от друг, са повече от обикновени приятели. Но откакто Крик ги беше видял предния път, беше се случило нещо, което за двамата бе изменило света, нещо, което — ако го знаеше — фермерът като практичен човек би презирал. И все пак нещо, причинено от един по-упорит и неудържим стремеж, отколкото цял куп от така наречените практични неща. Завесата пред очите им се бе разкъсала. Оттук нататък пред всеки от тях — за кратко или за дълго — се откриваше нов хоризонт.

Край на трета фаза

[1] От термидор — единадесетият месец (от 19 юли до 18 август) на френския революционен календар, установен от Конвента в 1793 г. — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ФАЗА ПОСЛЕДСТВИЯТА

XXV

Когато падна нощта и девойката, която бе спечелила сърцето му, се прибра в стаята си, неспокойният Клер излезе навън в полумрака.

Нощта беше душна като деня. След смрачаване хлад идеше само от тревата. Пътищата, градинските пътеки, фасадите на къщите и оградите бяха горещи като огнища и лъхаха върху лицето на нощния скитник събраната по пладне топлина.

Той седна върху напречната греда на източната вратница на двора и не можеше да разбере какво става с него. Този ден чувствата наистина бяха надделели над разума му.

След неочакваната прегръдка преди три часа двамата бяха странили един от друг. Тя беше стихнала, сякаш изплашена от случилото се, докато той, със своята неспокойна и съзерцателна натура, беше развълнуван от това ново, така неочаквано и така властно обладало го чувство. Трудно му беше да си даде сметка какви ще бъдат отсега нататък отношенията помежду им — насаме или в присъствието на други хора.

Ейнджъл беше дошъл в тази ферма, за да учи и си мислеше, че временното му пребиваване тук ще бъде само един епизод в живота му — кратък преходен епизод, който лесно ще забрави. Беше дошъл тук с надеждата, че от своето усамотение ще може да наблюдава вълнуващия външен свят, че като Уолт Уитман ще може да каже: „Тълпи от мъже и жени, тълпи в ежедневни одежди, как странни сте вие за мен!...“ — и че ще може да реши какво да прави, когато отново се впусне в този външен свят. Но ето че вълненията се бяха пренесли и тук. Това, което доскоро беше смятал за привлекателен външен свят, сега се бе превърнало в безинтересна пантомима. А тук, на това привидно скучно място, далеч от всякакви страсти, с вулканическа сила бе избухнало нещо ново — нещо, което никога преди не бе преживявал.

Всички прозорци на къщата бяха отворени и през двора до Клер долитаха обичайни звуци — обитателите се приготвяха за сън. Този селски дом — така скромнен и незначителен, че той го смяташе само за

неизбежно временно жилище, за част от пейзажа, която не представлява интерес — в какво се бе превърнал сега? Старите, обрасли с мъх стрехи му шепнеха: „Остани!“ Прозорците му се усмихваха, портата примамливо му кимаше, пълзящите растения съзаклятнически го зовяха. А вътре живееше едно същество с такова огромно въздействие, че караше и тухлите, и мазилката, и целия надвиснал небосвод да пулсират от възбудена чувствителност. Коя беше тази силна личност? Една обикновена доячка.

Изумително наистина какво голямо значение придоби за него животът в тази скромна ферма! И причината за това не беше единствено новата му любов. Мнозина като Ейнджъл са установявали от собствен опит, че смисълът на живота се крие не във външните изменения, а във вътрешните преживявания. Чувствителният селянин води по-съдържателен, по-богат, по-вълнуващ живот от тлъстокожия крал. Така погледнат, животът тук му се струваше не по-малко величествен, отколкото където и да е другаде.

Въпреки своята ерес, грешки и слабости Клер бе човек със съвест. Той не гледаше на Тес като на незначително същество, с което да си поиграе и след това да захвърли. За него тя беше жена, която живее своя собствен пълноценен живот — живот, който и в скърби, и в радости за нея беше от същото значение, от каквото беше за него животът на най-могъщите люде. За Тес целият свят зависеше от нейните възприятия, а ближните ѝ съществуваха само чрез нейното съществуване. Самата вселена бе започнала да съществува за Тес в онзи ден и час, в който тя се беше родила.

Тези възприятия, в които той бе надзърнал, бяха едничката възможност за съществуване, с която Тес бе удостоена от равнодушната Първопричина — за нея те бяха всичко, бяха единственият ѝ шанс. Как тогава да гледа на нея като на по-маловажно създание от себе си? Как да я смята само за красива играчка, с която да се забавлява, докато му омръзне? Как да не гледа съвсем сериозно на чувствата, които знаеше, че е събудил у нея — защото под външната си резервираност тя бе така пламенна и така впечатлителна! Можеше ли да допусне тези чувства да я изтерзаят и погубят?

Да я среща всеки ден, както досега, би значело да позволи на пъпката на любовта да разцъфти. Животът в такава близост би довел до нежност, на която плътта и кръвта не могат да устоят. Клер не успя

да стигне до заключение, до някакъв изход от създалото се положение и реши временно да избягва работа, при която биха могли да се срещат. Засега още не беше сторена кой знае каква вреда.

Но не беше лесно да изпълни решението си никога да не се доближава до нея. Всеки удар на сърцето му го влечеше към Тес.

Хрумна му да отиде да навести родителите си. Може да поговори с тях по този въпрос, да чуе мнението им. Няма да минат и пет месеца и престоят му тук ще свърши, а след като прекара още няколко месеца в други ферми, той ще притежава достатъчно познания по земеделие, за да започне работа самостоятелно. А няма един фермер не се нуждае от жена? Или пък съпругата на един фермер трябва да бъде някаква салонна восьчна кукла, а не жена, която да разбира от фермерство? Тишината му даде желанието от него отговор, но той въпреки това реши да замине.

Една сутрин, докато закусваха във фермата „Галботейз“, една от доячките спомена, че този ден въобще не била виждала мистър Клер.

— Нищо чудно — каза фермерът Крик. — Мистър Клер си отиде у дома в Еминсър да прекара няколко дни с роднините си.

За четири влюбени девойки край масата утринното слънце внезапно угасна, а песента на птичките заглъхна. Но никоя не издаде смущението си с думи или жест.

— Вече приближава време да ни напусне — флегматично каза чифликчията с несъзнателна жестокост, — та предполагам, че започва да подрежда работите си другаде.

— Колко още ще стои тука? — запита Из Хюет, единствената от унилата групичка, която се реши да проговори.

Останалите зачакаха отговора на фермера, сякаш от него зависеше животът им: Рети, с разтворени устни и с поглед, втренчен в покривката, Мариан, чиито румени бузи пламнаха още повече, и Тес, която се мъчеше да прикрие вълнението си, като гледаше през прозореца към ливадите.

— Не мога да ви кажа точно, без да погледна в бележника си — отвърна Крик със същото непоносимо спокойствие. — Но и тая дата може да се промени. Сигурен съм, че ще поостане, докато кравите се отелят, за да придобие опит. Мисля, че все ще се задържи до края на годината.

Още около четири месеца мъчително опиянение в негово присъствие — четири месеца „щастие с венец от мъка“! И след това — непрогледен мрак!

* * *

В същото време на около десетина мили от фермата Ейнджъл Клер яздеше по тясна пътечка към бащината си енория в Еминстър. Кошничката в ръката му пречеше, но в нея той носеше малко кървавица и бутилка медовина, която мисис Крик изпращаше заедно със своите почитания на родителите му. Бялата пътечка се разстилаше пред него и той бе втренчил очи в нея, но очите му виждаха не пътечката, а бъдещето. Той обичаше Тес, трябваше ли да се ожени за нея? Смееше ли да се ожени за нея? Какво ще кажат майка му и братята му? Какво ще казва самият той след година-две? Ще зависи от това дали в преходната страст се криеше зародишът на здраво приятелство, или пък това бе чувствено увлечение само по външния вид на Тес — увлечение, което не трае вечно.

Най-сетне пред погледа му се откри ограденото от хълмове родно градче, черковната камбанария от червен камък от времето на Тюдорите, групичката дървета до бащиния дом — и той пришпори коня към добре познатата порта. Преди да влезе в къщи, хвърли поглед по посока на черквата. Пред вратата на ризницата стояха няколко момичета на възраст от 12 до 16 години. Очевидно те чакаха някого и тази, която чакаха, се зададе почти веднага — девойка, малко по-възрастна от ученичките, с широкопола шапка, твърдо колосана рокля от батиста и с няколко книги в ръка.

Клер я познаваше добре. Той не беше сигурен дали го е забелязала. Надяваше се, че не е, за да не става нужда да говори с нея — толкова невинна беше тя. Обзет от силно нежелание да я поздрави, той реши, че не го е видяла. Девойката беше мис Мърси Чант, единствената дъщеря на съседа и приятеля на баща му. Родителите му скрито се надяваха, че един ден той ще се ожени за нея. Тя владееше отлично антиномизма^[1], познаваше добре библията и очевидно сега отиваше на занимание с ученичките. Клер неволно си спомни за

страстните езичнички от долината Вар, за розовите им лица, загорели от слънцето и изцапани с кравешки тор — и за най-пламенната от тях.

Решението си да посети Еминсър той бе взел съвсем импулсивно и затова не беше предупредил родителите си. Все пак бързаше да пристигне за закуска, преди те да са тръгнали по работа из енорията. Но малко закъсня и ги завари на закуска. Веднага щом влезе, хората около масата скочиха да го посрещнат. Тук бяха баща му и майка му, брат му, преподобният Феликс — свещеник в един град в съседното графство, върнал се в къщи за една-две седмици, и другият му брат, преподобният Кътбърт — завършил класически науки, член на ръководството на своя колеж, който си бе дошъл от Кеймбридж за ваканцията. Майка му носеше шапчица и сребърни очила, а външният вид на баща му бе такъв, какъвто си беше всъщност — вид на сериозен, богобоязлив човек на около 65 години, малко мършав и с бледо, съсредоточено лице, набраздено от дълги размишления. Над главите им висеше портрет на сестрата на Ейнджъл, най-възрастната от децата, 16 години по-голяма от него, която се беше омъжила за мисионер и бе отишла в Африка.

Старият мистър Клер беше свещеник от оня тип, който рядко се среща през последните двадесетина години. Духовен последовател на Уиклиф, Хус, Лютер и Калвин, евангелист до мозъка на костите, запален проповедник, човек, чийто живот и мисли се отличаваха с апостолска простота — още в ранната си младост той веднаж завинаги бе разрешил сериозните проблеми на съществуването и оттогава насам не си позволяваше повече да разсъждава върху тях. Дори хората от неговото време и от неговата школа го смятаха за краен. От друга страна, и най-отявлените му противници неволно се възхищаваха от неговата праволинейност и от забележителната енергия, с която прилагаше своите принципи и отблъскваше всеки опит да ги критикуват. Той боготвореше Павел от Таре, почиташе свети Йоан, мразеше свети Яков толкова, колкото смееше да си позволи, и имаше смесени чувства по отношение на Тимотей, Тит и Филимон. За него Новият завет беше не толкова завет на Христа, колкото завет на Павел, не толкова учение, колкото опиянение. Неговата вяра в детерминизма почти граничеше с порок, а по своята негативна страна беше близка до философията на отрицанието, до Шопенхауер и Леопарди. Той изпитваше омраза към каноните и строгото съблюдаване на правилата

за църковната служба, кълнеше се в тридесет и деветте члена^[2] и се смяташе за напълно последователен, какъвто може би наистина беше. Но едно беше сигурно — убежденията му бяха искрени.

Ако узнаеше или можеше да си представи естетическото, чувствено, еретическо удоволствие от живота сред природата и от буйната женственост, което неговият син Ейнджъл изпитваше в долината Вар, той би въстанал срещу него от дъното на душата си. Веднаж, в момент на раздразнение, Ейнджъл бе имал нещастieto да заяви на баща си, че за човечеството би било много по-добре, ако религията на съвременната цивилизация бе произлязла от Гърция, а не от Палестина. Отчаянието на баща му беше пълно и сляпо, защото той нито за момент не би могъл да допусне, че в такова едно предположение би могла да се крие даже и една хилядна част от истината, да не говорим за полуистината или за цялата истина. Дълго време след тази случка той държа сурови проповеди на Ейнджъл. Но в сърцето му имаше такава доброта, че той не беше никак злопаменен и затова днес посрещна сина си с искрена и нежна, почти детска усмивка.

Ейнджъл седна и се почувствува у дома си. И все пак той не се чувствуваше член на семейството както едно време. Всеки път, когато се връщаше тук, той съзнаваше тази разлика и всеки път животът в дома на свещеника му се струваше все по-чужд. Тук приемаха нещата за дадени, без да ги доказват, и смятаха земята за център на вселената, като рая е в зенита, а адът — в надира. Тези възгледи бяха чужди на Ейнджъл като мечтите на хора от някаква друга планета. Напоследък очите му виждаха единствено живота, чувствата му усещаха единствено силния и страстен пулс на битието, неподправено, неизопачено, несмуцавано от вярата, която напразно се опитва да задуши онова, което разумът би се задоволил само да направлява.

От своя страна и те виждаха в него голяма разлика. Някогашният Ейнджъл Клер все повече се изменяше. Всички те, и особено братята му, забелязваха разлика главно в маниерите му. Той все повече се държеше като фермер. Сядаше разкрачен, мускулите на лицето му бяха станали по-изразителни, а очите му говореха толкова, колкото и езикът му, ако не и повече. Маниерите на ученика от колежа бяха почти изчезнали, а от салонния младеж нямаше и помен. Един ограничен човек би казал, че Ейнджъл е станал некултурен, а един превзет човек

— че много е загрубял. Такива бяха резултатите от близкото общуване с непокварените моми и момци в „Талботейз“.

След закуска той излезе на разходка с двамата си братя — неевангелисти, образовани младежи, сноби и порядъчни до мозъка на костите. Систематическата образователна система ежегодно произвежда серии такива безупречни образци. И двамата бяха малко късогледни и ако модата беше монокъл с верижка, те носеха монокъл с верижка, ако модата беше лорнет, те носеха лорнет, ако ли пък модата беше да се носят очила, те носеха очила, без да взимат пред вид какво точно би помогнало на зрението им. Когато хората величаеха Уърдсуърт, те носеха у себе си джобни издания с неговите творби, а когато развенчаха Шели, те оставиха произведенията му да се покрият с прах на полиците. Когато „Светите семейства“ на Кореджо предизвикваха всеобщ възторг, и те се възхищаваха от „Светите семейства“ на Кореджо, когато ги забравиха в полза на Веласкес, те старателно следваха течението без никакви възражения.

Но ако братята на Ейнджъл забелязваха, че той става все по-неподходящ за обществото, и той от своя страна виждаше растящата им духовна ограниченост. Феликс му се струваше олицетворение на църквата, Кътбърт — на колежа. За първия движещата сила в света беше Епархиалният съвет и божие то милосърдие, за втория — Кеймбридж. И двамата братя снизходително признаваха, че в цивилизованото общество има няколко незначителни десетки милиона души, които не принадлежат нито на университета, нито на църквата, но към тези хора следваше по-скоро да се проявява търпимост, отколкото зачитане и уважение.

И двамата бяха внимателни синове, които уважаваха родителите си и често ги посещаваха. Макар че Феликс принадлежеше към значително по-съвременно течение в развитието на Теологията, отколкото баща си, той беше по-малко склонен към самопожертвование и себеотрицание. Той проявяваше по-голяма търпимост от баща си към възгледите, противоречащи на неговите, и не ги смяташе чак толкова опасни за изповядващия ги, но беше по-малко склонен от него да прости липсата на уважение към собствената си доктрина. Кътбърт, общо взето, беше с по-свободолюбив дух и по-гъвкав, но затова пък по-безсърдечен.

Докато вървяха надолу по хълма, у Ейнджъл се събудиха стари чувства. Каквито и да бяха предимствата на братята му в сравнение с него, нито единият, нито другият виждаха или разбираха живота такъв, какъвто е. Може би — както се случва с много хора — те по умееха да изразяват мислите си, отколкото да виждат какво става около тях. И двамата нямаха ясна представа за сложните сили, които действуват извън тихото и бавно течение, по което плуваха те и техните съмишленици. И двамата не съзнаваха, че между истината — така както я разбира ограничена група хора, и универсалната истина има съществена разлика, не съзнаваха, че това, което мислеха в ограничения им църковен и академичен кръг, беше съвсем различно от онова, което мислеше външният свят.

— Сега за тебе, драги, като че ли единствената възможност е фермерството — между другото каза Феликс на по-малкия си брат, като същевременно тъжно и сурово гледаше през очилата си към далечните нивя. — Не ни остава нищо друго, освен да се примирим с положението. Но много те моля да направиш всичко възможно да не губиш връзка с нравствените идеали. Наистина човек външно загрубява във фермата, но е възможно да живее простовато и все пак да разсъждава възвишено.

— Разбира се — каза Ейнджъл, — няма това не е било доказано преди деветнайсет века? — ако ми позволите да навляза малко във вашата област. Какво ти дава основание да смяташ, Феликс, че има опасност да изоставя възвишените си мисли и нравствените си идеали?

— Как да ти кажа... от тона на твоите писма и от нашия разговор ми се стори... — може само да ми се струва така — че някак си твоето интелектуално развитие се е прекъснало. Нямах ли същото впечатление, Кътбърт?

— Слушай, Феликс! — сухо каза Ейнджъл. — Знаеш, че сме много добри приятели и че всеки от нас си върви по своя път. Но ако става въпрос за интелектуално развитие, смятам, че ти, като самодоволен догматик, ще е по-добре да не се безпокоиш за моето интелектуално развитие, а по-скоро да се замислиш какво става с твоето.

Те слязоха от хълма за обяд. Тук обядваха в неопределено време — когато бащата и майката свършеха работата си в енорията.

Самоотвержените мисис и мистър Клер никак не се безпокояха, че някои посетители могат да развалят следобедната им почивка, но по този въпрос тримата сина бяха на едно мнение и им се искаше техните родители да се съобразяват малко повече със съвременните разбирания.

Бяха огладнели от разходката, особено Ейнджъл, който беше свикнал с живота на открито и с „dapes inemptae“^[3], обилно, макар и не дотам изящно сервирани на масата в чифлика. Но старците ги нямаше, те се върнаха в къщи едва когато на синовете им почти бе омръзнало да чакат. Забравяйки за своя собствен апетит, самопожертвувателната двойка се беше занимавала да събужда апетит у неколцина болни енорияши, чийто дух — колкото и странно да изглежда, тя се опитваше да задържи в тялото.

Семейството седна край масата на скромен обяд от студено месо. Ейнджъл се огледа за кървавицата на мисис Крик, която бе поръчал хубавичко да препекат, както правеха в чифлика. Искаше му се баща му и майка му да оценят великолепните подправки в нея, така както ги ценеше той.

— Кървавицата ли търсиш, моето момче? — попита майка му. — Сигурна съм, че когато разбереш причината, ще минеш и без нея, така както ще минем аз и баща ти. Предложих му да занесем подаръка от любезната мисис Крик на децата на един човек, който точно сега не може да припечелва нищо, защото има атака от делириум тременс, и баща ти се съгласи, че това ще им достави голямо удоволствие, та така и направихме.

— Нищо, нищо! — весело каза Ейнджъл, оглеждайки се за медовината.

— Медовината ми се стори прекалено силна — продължи майка му, — въобще не може да се пие, освен като лекарство в случай на нужда, затова я сложих в аптечката.

— По принцип на тая маса никога не пием алкохол — прибави баща му.

— Но какво ще кажа на жената на чифликчията? — запита Ейнджъл.

— Истината, разбира се! — отвърна баща му.

— Много ми се искаше да ѝ кажа, че медовината и кървавицата са ни се усладили. Тя е симпатична, добродушна женица и непременно

ще ме пита, още като се върна.

— Не можеш да й кажеш нещо, което не е вярно — невъзмутимо отвърна мистър Клер.

— Да, така е... макар че тая медовина беше от „скоросмъртните“.

— Какво? — едновременно запитаха Кътбърт и Феликс.

— О, нищо! Това е един израз, дето го употребяват в „Галботейз“ — отвърна Ейнджъл, изчервявайки се. Той не каза нито дума повече. Чувствуваше, че може би постъпката на родителите му е правилна, но на тях им липсваше деликатност.

[1] Учение на евангелистката църква, което отхвърля задължителността на догмите на Вехтия завет. — Б.пр. ↑

[2] Тридесет и деветте члена на англиканската църква, приети от всички лица с духовен сан. — Б.пр. ↑

[3] Домашни ястия (лат.). — Б.пр. ↑

XXVI

Едва вечерта, след семейната молитва, Ейнджъл намери възможност да поговори с баща си по един-два въпроса, които го вълнуваха. Той се беше подготвил за разговора, докато коленичеше на килима зад братята си и изучаваше пирончетата по токовете на обувките им. След молитвата те излязоха от стаята заедно с майка си и той остана сам с мистър Клер.

Младият човек най-напред посвети баща си в своите планове да стане голям фермер — било в Англия, било в колониите. Тогава баща му му каза, че тъй като не го е изпратил в Кеймбридж, се сметнал задължен всяка година да отделя по-малко пари, за да му купи някой ден земя, така че той да не се чувства пренебрегнат.

— Що се отнася до светските блага — продължи баща му, — след няколко години ти несъмнено ще отидеш далеч по-напред от братята си.

Трогнат от вниманието на стария мистър Клер, Ейнджъл се впусна в другия, далеч по-важен за него въпрос. Той напомни на баща си, че е вече двадесет и шест годишен и че когато стане фермер, ще му трябват очи и на гърба, ако иска да наблюдава всичко в чифлика. Затова ще му е нужен някой, който да се занимава с домакинството, докато той работи на полето. Следователно няма ли да е добре да се ожени?

Очевидно идеята не се стори неразумна на баща му и тогава Ейнджъл зададе въпроса:

— А каква жена мислиш, че ще е най-добра за мен, като за пестелив и трудолюбив работник?

— Истинска християнка, която да ти бъде помощ и утеха във всички твои начинания. Всъщност всичко останало не е толкова важно. А такава девойка може да се намери. Ето, моят мъдър приятел и съсед доктор Чант...

— А не е ли по-важно тя да знае да дои крави, да бие хубаво масло, да прави огромни пити сирене, да знае да насажда кокошки и

пуйки и да гледа пилета, да умее да ръководи цяла група работници в спешни случаи и да знае цената на овцете и телетата?

— Да... като жена на фермер... да, разбира се, това би било желателно... — Очевидно старият мистър Клер никога не се беше замислял по тия въпроси. — Това, което исках да ти кажа — прибави той, — е, че не ще намериш по-чиста и добродетелна жена, която толкова много да ти подхожда и толкова много да харесваме с майка ти, както твоята приятелка Мърси, към която по-рано ти проявяваше известен интерес. Вярно, напоследък дъщерята на съседа Чант се поведе по модата на по-младите свещеници наоколо да украсяват по празници масата за причастие — за мое голямо възмущение оня ден я чух да я нарича олтар — с цветя и други работи. Но баща ѝ, който не по-малко от мен се възмущава от такива глупости, казва, че тя може да се поправи. Това е чисто и просто детинско хрумване, което, сигурен съм, не ще трае дълго.

— Да, да, зная. Мърси е прекрасна и набожна девойка. Но, татко, не смяташ ли, че несравнимо по-подходяща за мен ще бъде жена, целомъдрена и добродетелна както мис Чант, но която вместо църковните обреди да познава работата на чифлика не по-лошо от един опитен фермер?

Баща му продължи да настоява, че познаването на фермерските обязанности идва на второ място след овладяване на учението на апостол Павел и буйният Ейнджъл, комуто се искаше хем да постигне своето, хем да не огорчи баща си, започна да хитрува. Той каза, че съдбата или провидението е изпречило на пътя му жена, която притежавала всички качества, за да стане идеален помощник на един земеделец, а същевременно съвсем сериозно се отнасяла към живота. Не знаел дали тя принадлежала към здравата школа на баща му — към Ниската църква, но вероятно по този въпрос би могло да ѝ се въздействува. Тя била набожна, редовно ходела на черква, била чистосърдечна, възприемчива, интелигентна, дори изящна, целомъдрена като весталка, а що се касае до външния ѝ вид — изключителна красавица.

— А от подходящо семейство ли е, с други думи, лейди ли е? — изумена запита майка му, която безшумно беше влязла в кабинета по време на разговора.

— Тя не е това, което обикновено наричат лейди — смело каза Ейнджъл, — с гордост мога да заявя, че е дъщеря на селянин. Но независимо от това тя е лейди — по чувства и по природа.

— Мърси Чант е от много добро семейство.

— Хубаво де! А каква е ползата от това, мамо? — бързо запита Ейнджъл. — Какво би помогнало семейството на жената на един човек, който като мен върши и ще върши груба работа?

— Мърси е отлично възпитана, а възпитанието си има своята добра страна — отвърна майка му, поглеждайки го през очилата си със сребърни рамки.

— Каква полза ще има от външното възпитание в живота, който ми предстои да водя? А с образованието ѝ аз ще се заема. Ако я познаваше, щеше да се увериш, че ще бъде способна ученичка. Тя просто блика от поезия — целият ѝ живот е поезия, ако може така да се каже. Тя изживява това, за което книжните поети само пишат... И аз съм сигурен, че е безупречна християнка, може би от същия този тип, качество и разновидност, от който бихте искали да бъдат всички хора.

— О, Ейнджъл, ти ни се подиграваш!

— Прости ми, мамо. Но тъй като тя наистина ходи на черква почти всяка неделя сутрин и е добра християнка, сигурен съм, че заради това ѝ качество ще проявите търпимост към някои недостатъци във възпитанието ѝ и ще се съгласите, че изборът ми не е чак толкова лош.

Ейнджъл съвсем сериозно се разпали, когато заговори за тази малко механична набожност на любимата му Тес. Макар че (тъй като не очакваше някога да може да извлече полза от нея) той бе склонен да се присмива на този вид набожност у Тес и другите доячки, защото те бяха израсли сред природата и истинската набожност очевидно им беше чужда.

Въпреки че бяха опечалени и се съмняваха дали синът им въобще има някакво право да приписва на непознатата девойка всички тези качества, мистър и мисис Клер все пак чувствуваха, че не трябва да се пренебрегва обстоятелството, че девойката има здрави възгледи — особено като се има пред вид, че може би самото провидение е събрало двамата млади. Защото Ейнджъл никога не би поставял правоверността като условие за своя избор. В края на краищата те му

казаха, че ще бъде по-добре, ако не прибързва, и че те нямат нищо против да я видят.

При това положение Ейнджъл се въздържа за сега да им разказва повече подробности. Той чувствуваше, че колкото и праволинейни и самоотвержени да бяха родителите му, все пак у тях имаше някои скрити предразсъдъци, присъщи на средното съсловие, за преодоляването на които бе необходим известен такт. Защото, макар че той имаше законната свобода да действа по своя воля и макар че качествата на снаха им нямаше да имат практическо значение за тях — тъй като беше твърде вероятно да живеят отделно, — все пак достатъчно обичаше родителите си, за да не ги огорчава, когато взема най-важното решение в живота си.

Ейнджъл забеляза и колко непоследователен е самият той, като подчертава някои несъществени черти в характера на Тес, като че ли те бяха най-важните. А всъщност я обичаше заради самата нея, заради душата ѝ и сърцето ѝ, заради цялото ѝ същество — а не заради опитността ѝ като доячка, — заради способността ѝ като негова ученичка и съвсем не заради нейната простовата и формална набожност. Непоквареното ѝ същество, отрасло на открито, не се нуждаеше от лакировката на светския живот, за да стане приемливо за него. Той смяташе, че образованието все още съвсем малко влияе върху емоциите и импулсите, от които зависи семейното щастие. Възможно е с течение на времето някакви подобрени системи на нравствено и интелектуално обучение да издигнат доста — дори значително — неволните и даже неосъзнати инстинкти на човешката природа. Но според него поне за сега културата беше засегнала само отгоре-отгоре духовния живот на онези, които са израсли под нейно влияние. Това негово убеждение се потвърждаваше и от опита му с жените. Сега той познаваше и културните представителки на средното съсловие, и селянките — и чувствуваше колко по-малко вътрешна разлика има между една добра и умна жена от едно социално съсловие и една добра и умна жена от друго социално съсловие, отколкото между добрата и лошата, между умната и глупавата от същото съсловие или класа.

Дойде време да си тръгва. Братята бяха напуснали бащиния дом преди него и бяха тръгнали да обикалят пеша северната част на графството. Оттам единият щеше да се върне в колежа си, а другият —

в енорията си. Ейнджъл можеше да отиде с тях, но предпочете да се върне при любимата си в „Талботейз“. Сред братята си той би се чувствувал неловко, защото, макар да беше най-проникновеният хуманист, най-добрият познавач на религията и дори най-добре запознатият от тримата с житието на Христа, се чувствуваше отчужден от тях, тъй като не можеше да се побере в тесните рамки, в които те искаха да го поставят. Не беше се осмелил да спомене за Тес нито на Феликс, нито на Кътбърт.

Майка му приготви сандвичи, а баща му го изпроводи на кобилата си. Докато се друсаха един до друг по сенчестите пътеки, Ейнджъл, доволен от това, което беше постигнал, сега с готовност слушаше баща си да му разказва за затрудненията в енорията и за своите събрата, които той обичал, но които се държали хладно с него, защото строго тълкувал Новия завет и защото смятали, че е попаднал под влиянието на вредната доктрина на Калвин.

— Вредна! — с добродушно презрение каза мистър Клер и започна да разправя случки, които да докажат колко абсурдна е тази мисъл. Разказа за чудновати покръствания на грешници в резултат на неговите усилия — и то не само измежду бедните, но измежду заможните и богатите, откровено призна и много свои неуспехи.

Като пример за неуспех той посочи случая с един млад новозабогатял джентълмен на име д'Ърбървил, който живеел на около 40 мили отук, в околностите на Грантридж.

— Да не е от ония стари д'Ърбървиловци от Кингсбиър и другите имена — запита синът му, — от оня древен западнал род, за който се разправя страшната легенда за каретата, впрегната в четири коня?

— О, не, истинските д'Ърбървиловци са западнали и изчезнали преди шестдесет или осемдесет години — поне така съм чувал. Това, изглежда, е ново семейство, което просто си е присвоило името. От уважение към старинния рицарски род надявам се, че тия са самозванци. Но странно е, че именно ти проявяваш интерес към старите родове. Ти като че ли им отдаваше по-малко значение даже и от мен.

— Както често се случва, ти не ме разбра, татко — малко нетърпеливо каза Ейнджъл. — От политическа гледна точка аз съм скептично настроен по въпроса дали древността на рода е добродетел.

Някои от мъдрите представители на старите родове дори „въстават срещу собственото си право на наследство“, както казва Хамлет. Но от лирична, драматична и дори историческа гледна точка аз съм нежно привързан към тях.

Тази разлика се стори на стария мистър Клер прекалено тънка — макар че съвсем не беше такава — и той продължи да разказва започнатата история. След смъртта на стария, така наречен д'Ърбървил, у младежа се породили грешни страсти, макар че имал сляпа майка, чието състояние би трябвало да го вразуми. Когато отишъл да държи проповеди из оня край, до ушите на мистър Клер достигнали сведения за този разгулен живот и той смело се възползувал от случая да поговори на грешника за спасението на душата му. Макар и да бил чужд човек и да говорел от чужд амвон, той сметнал това за свой дълг и за проповедта си избрал текст от св. Лука: „Безумнико, тази нощ ще ти потърсят душата!“ Младежът бил възмутен от тази откровена атака и в словесната война, която последвала, когато те се срещнали, не се засрашил публично да обиди мистър Клер, без да уважава посивелите му коси.

Ейнджъл се изчерви от огорчение.

— Драги татко — тъжно каза той, — бих искал да не се излагаш на такива незаслужени обиди от страна на разни негоджии!

— Обиди ли? — каза баща му и суровото му лице се озари от пламъка на себеотрицанието. — Мен ми стана болно само заради него, бедния, неразумен младеж! Смяташ ли, че неговите необмислени думи и дори неговите удари биха могли да ми причинят болка? „Хулят ли ни, благославяме; гонят ли ни, страдаме, безчестят ли ни, молим се; ние сме като праха и сметта на земята, насъбрани до ден-днешен!“ Тези древни и благородни думи на коринтийците са съвършено верни и днес.

— Какви удари, татко? Да не би да те е ударил?

— Не, макар че пияници, обезумели от алкохола, са ме удряли.

— Не може да бъде!

— Много пъти, моето момче. Но какво от това? Аз ги спасих от престъпление, като им попречих да пролеят кръвта на ближния си, а после те ми бяха благодарни и славеха бога.

— Дано и този младеж направи същото! — пламенно каза Ейнджъл. — Но ако се съди по думите му, такива изгледи няма.

— Все пак нека се надяваме — отвърна мистър Клер. — Аз продължавам да се моля за него, макар че на този свят никога повече няма да се срещнем. Но в края на краищата някоя от моите скромни думи може един ден да проникне в сърцето му като добро семе.

И сега както винаги бащата на Клер беше оптимист като дете. Макар синът му да не можеше да приеме тесногръдата догма на баща си, той уважаваше делата му и под мантията на пиетиста^[1] виждаше герой. Може би сега той уважаваше делата на баща си още повече, тъй като — когато постави въпроса да се ожени за Тес — баща му нито за момент не запитва дали тя е богата, или не. Това бе същата онази незаинтересованост от земните блага, поради която Ейнджъл се видя принуден да си изкарва прехраната като фермер и поради която братята му вероятно до края на живота си щяха да си останат бедни пастори. И все пак Ейнджъл се възхищаваше от нея. Всъщност въпреки своята ерес Ейнджъл често чувствуваше, че баща му като човек е по-близо до него, отколкото до когото и да е от братята му.

[1] Пиетизъм — течение в протестантското богословие, което издига на пръв план религиозно-нравственото съвършенство. — Б.пр.

↑

XXVII

След като в знойното пладне язди през хълмове и долини в продължение на двайсетина мили, следобеда той стигна до усамотено хълмче на една-две мили на запад от „Талботейз“, оттук той отново хвърли поглед към зеленото корито на сочната и влажна долина Вар или Фрум. Веднага щом започна да се спуска надолу към тлъстата наносна почва, въздухът стана по-тежък. Упоителният аромат на летните плодове, на омарата, сеното и цветята образуваше тук широк облак от миризми, който в този час на деня сякаш приспиваше животните — дори пчелите и пеперудите. Клер вече така бе свикнал с обстановката, че когато отдалеч видя кравите, изпъстрили ливадите, позна всяка от тях. Той изпита дълбоко задоволство, че умее да наблюдава живота тук отвътре — нещо, на което не би бил способен в студентските си дни. И макар че много обичаше родителите си, след дните, прекарани в къщи, имаше чувството, че захвърля шини и превръзки, тук даже нямаше и единствената пречка, характерна за английските села — в „Талботейз“ не живееше собственикът на земята.

По двора нямаше жив човек. Всички обитатели бяха потънали в обичайния кратък следобеден сън, който през лятото се налагаше поради прекалено ранното ставане сутрин. При портата, на избелен и забит в земята дъбов клон, като шапки на закачалка висяха ведрата с дървени обръчи, прогизнали и избелели от безкрайно търкане, готови и изсушени за вечерното доене. Ейнджъл влезе и мина през смълчания коридор към задния двор, където спря и се ослуша. Откъм сайванта, гдето почиваха няколко от доячите, се носеше продължително хъркане, в далечината се чуваше грухтенето и квиченето на задушавашите се от горещината прасета. Широколистното зеле и ревенът също спяха, а големите им листа се бяха отпуснали на слънцето като полузатворени чадъри.

Той разседла и нахрани коня си. Когато влезе отново в къщата, часът удари три. Беше време за следобедното обиране на каймака и с удара на часовника Клер чу скърцане на дъски над главата си, после стъпки, които слизаха по стълбата. След миг Тес се появи пред него.

Тя не го беше чула да влиза и не го забеляза веднага. Тя се прозина и той видя разтворената ѝ уста, червена като на змия. Тес протегна една от ръцете си така високо над увития си сноп коса, че той видя нежната белота над загара. Лицето ѝ беше почервенияло от съня, а клепките ѝ тежко висяха над зениците. От цялото ѝ същество лъхаше приятна топлина и женственост. Това е моментът, в който душата на жената повече от всякога се превръща в плът, когато и най-одухотворената красота намира външен израз чрез пола.

Внезапно мрежата на дрямката се разкъса, очите ѝ се оживиха, цялото ѝ лице изведнаж се събуди, в погледа ѝ се смесиха изненада, радост и смущение и тя извика:

— О, мистър Клер! Как ме изплашихте!... Аз...

В първата минута не бе имала време да помисли за промяната в техните отношения, предизвикана от неговото признание, но когато срещна нежния поглед на Клер, който се приближи до стълбата, тя мигновено се опомни.

— Мила, миличка Теси! — прошепна той, обвивайки кръста ѝ с ръка и прилепвайки лице до зачервената ѝ буза. — За бога, не ме наричайте повече „мистър“! Върнах се така скоро само заради вас.

Вместо отговор чувствителното ѝ сърце заби по-бързо до неговото. Те продължиха да стоят на червения тухлен под до входа. Докато той я притискаше здраво до гърдите си, слънцето, което проникваше косо през прозореца зад гърба му, обливаше с лъчи наведената ѝ глава, синкавите вени по слепоочието ѝ, разголената ѝ ръка и шията ѝ и пронизваше косата ѝ. Тъй като беше спала с дрехите си, тя сега беше топла като котка, лежала на припек. Отначало не се решаваше да го погледне в лицето, но очите ѝ скоро се вдигнаха и той втренчи поглед в дълбоките зеници с вечно променлив цвят, от които като лъчи се проточваха сини, червени, сиви и виолетови нишки, а тя го гледаше, както Ева би могла да гледа Адам след първата нощ.

— Трябва да ида да оберя каймака — умолително прошепна тя, — а днес ще ми помага само старата Деб. Мисис и мистър Крик са на пазар. Рети не е добре, а другите отидоха някъде и няма да се върнат преди времето за доене.

Когато влязоха в мандрата, на стълбите се показа Дебора Файандър.

— Върнах се, Дебора — й каза мистър Клер, — и мога да помогна на Тес. Освен това сигурно си много уморена, та няма нужда да слизаш, докато не стане време за доене.

Възможно е каймакът на млякото в „Галботейз“ да не е бил обран много внимателно този следобед. Тес се чувствуваше като насън: познатите й предмети имаха и светлина, и сенки, и място, но не и строги очертания. Всеки път, когато поставяше дупчестата лъжица под помпата, за да я охлади, ръката й трепереше. Тя така силно чувствуваше пламъка на страстта на Клер, че сякаш потръпваше под него като растение под палещите лъчи на слънцето.

Той отново я притисна до себе си, а когато тя прокара пръст по ръба на съда, за да отдели каймака, той облиза пръста й. В такъв момент непринудените маниери на фермата „Галботейз“ бяха добре дошли.

— По-добре да ви го кажа сега, вместо да отлагам, скъпа — ласкаво започна той. — Бих искал да ви запитам нещо, за което непрестанно си мисля от оня ден в ливадата, миналата седмица. Скоро ще трябва да се ожения и като фермер моята жена ще трябва добре да знае как се ръководи ферма. Искате ли да бъдете тази жена, Теси?

Той нарочно направи предложението си в такава форма, за да не си помисли тя, че се е поддал на някакво чувство, което разумът му не би одобрил.

Тес пребледня. Тя се бе преклонила пред неминуемите последствия от тяхната близост, пред неизбежността да го обича, но никак не бе очаквала това внезапно предложение, което Клер всъщност й бе направил по-рано, отколкото самият той възнамеряваше. С болка и горчивина като пред смърт тя изрече отговора, който се бе заклела да даде като честна жена.

— О, мистър Клер... не мога да бъда ваша жена... не мога!

Звукът на собствения й глас, произнасящ решението й, сякаш разби сърцето й и в скръбта си тя наведе глава.

— Но, Тес! — изумен от отговора й извика той и още по-жадно я притисна до себе си. — Нима ми казвате не! Нима не ме обичате?

— О, да, да! И бих предпочела да бъда ваша, отколкото на когото и да е друго в света — отвърна нежният и честен глас на нещастното момиче. — Но аз наистина не мога да се омъжа за вас.

— Тес — каза той, отдръпвайки се, — да не сте се обrekli на някой друг?

— Не, не!

— Тогава защо ми отказвате?

— Не искам да се омъжа за вас! Никога не съм мислила за това! Не мога! Искам само да ви обичам!

— Но защо?

Принудена да излъже, тя промърмори:

— Баща ви е свещеник и майка ви няма да се съгласи да вземете жена като мен. Тя ще настоява да се ожените за лейди.

— Глупости — аз говорих и с двамата. Това бе една от причините, поради които си ходих в къщи.

— Чувствувам, че не мога — никога, никога! — повтори тя.

— Може би много внезапно ви поисках, сладка моя?

— Да — не го очаквах.

— Моля ви да ми простите, Теси, ще ви дам време да си помислите — каза той. — Наистина не трябваше да ви говоря веднага след завръщането си. Известно време няма да споменавам за това.

Тя пак взе лъскавата лъжица, постави я под помпата и отново започна работа. Но колкото и да се стараеше да удари точно под повърхността на млякото с необходимата сръчност, лъжицата ту се връзваше в млякото, ту процепваше въздуха. Тес не виждаше почти нищо, тъй като очите ѝ бяха замъглени от сълзи — но на този най-добър свой приятел и защитник тя никога не би могла да обясни причината за тъгата си.

— Нищо не излиза — не мога! — каза тя, обръщайки му гръб.

За да не я вълнува повече и за да не ѝ пречи, внимателният Клер започна по-общ разговор.

— Вие имате погрешна представа за родителите ми. Те са най-простодушните хора на света, без каквото и да е славолубие. И двамата са от малцината последователи на евангелистката школа. А вие евангелистка ли сте, Теси?

— Не зная.

— Доста редовно ходите на черква, а казват, че нашият пастор тук не бил съвсем от Високата църква.

Мнението на Тес за енорийския свещеник, чиито проповеди слушаше всяка седмица, бе доста по-смъртно от мнението на Клер,

който никога не го беше слушал.

— Жалко, че не мога по-добре да се съсредоточавам върху това, което чувам там. — Тя употреби тази обща фраза, за да бъде по-сигурна. — Често съжалявам за това.

Тя говореше така искрено, че дълбоко в сърцето си Ейнджъл беше сигурен, че на религиозна почва баща му не може да има възражения срещу нея, макар че тя сама не знаеше какви са й принципите — на Високата, Ниската или Широката църква. За себе си той беше убеден, че вероятно е придобила обърканите си възгледи още в детството си и че макар фразеологията им да бе заета от религиозните брошури, по същество те бяха пантеистични. Объркани или не — той ни най-малко не искаше да я тревожи по този въпрос:

*Недей смуцава своята сестра,
когато с детска вяра тя се моли,
и не обърквай с намеци неволни
живот, намерил вече радостта.*

Понякога беше смятал, че този съвет е по-скоро звучен, отколкото достоен за уважение, но сега с радост си го спомни.

Ейнджъл взе да й разказва подробности за посещението си у дома, за живота на баща си, за това как ревностно се придържа той към принципите си. Лицето й се проясни и работата й тръгна добре. Тя привърши един след друг казаните, а Ейнджъл вървеше след нея и пускаше млякото да тече.

— Стори ми се, че изглеждахте малко тъжен, когато влязохте — позволи си да отбележи тя в желанието си да му попречи да говори за нея.

— Да... Наистина... Татко ми разказва надълго и широко своите неприятности и затруднения, а това винаги ме разстройва. Той е така ревностен в делата си, че много често хора, които не мислят като него, го обиждат и нападат, а на мен не ми е никак приятно да знам, че един човек на неговата възраст се подлага на такива унижения, още повече, че предаността едва ли носи някакво добро, щом се стига до такива неща. Разправи ми за една много неприятна неотдавнашна случка с него. Някакво мисионерско дружество го изпратило да проповядва в

околностите на Грантридж, на около 40 мили оттук, и той счел за свой дълг да спори с някакъв циничен млад развратник, когото срещнал там — син на земевладелец от оня край — и чиято майка била сляпа. Баща ми се обърнал към този джентълмен съвсем прямо и станал голям скандал. Разбира се, от страна на татко е било много глупаво да поучава този непознат човек, когато е било така очевидно, че няма никаква полза. Но каквото баща ми смята за свой дълг, това и прави — когато трябва и когато не трябва. Това, разбира се, му спечелва много неприятели, и то не само между онези, които са съвсем покварени, но и сред лекомислените хора, които не обичат да им се бъркат. Казва, че се гордеел със случилото се и че от него можело непряко да произлезе и добро. Но ще ми се сега, когато е толкова стар, да се щади малко повечко и да остави такива свини да си се въргалят в тинята.

Лицето на Тес беше станало сурово и измъчено, а сочните ѝ устни се присвиха в тъга; но вълнението ѝ беше преминало. Клер мислеше за баща си и не я наблюдаваше внимателно. Така те продължаваха да вървят покрай бялата редица правоъгълни съдове, докато изпразниха всичките; после останалите доячки се върнаха и взеха ведрата си, а Деб дойде да изпари съдовете за новото мляко. Когато Тес се приготви да излезе навън при кравите, той я запита нежно:

— Какво ще ми отговорите, Теси?

— Не! Не! — отвърна тя, обзета от безнадеждност, при думите му за Алек д'Ърбървил тя отново си бе спомнила своето неспокойно минало. — Това *не може* да стане!

И изтича към ливадата и се смеси с останалите доячки, сякаш се надяваше чистият въздух да прогони стеснението и тъгата ѝ. Момичетата се отправиха към далечната ливада, където пасяха кравите. Те се движеха със смелата грация на диви животни — със свободната безгрижна походка на жени, привикнали с живота на открито — и се отпускаха във въздуха, както плувец се отпуска сред вълните. Наблюдавайки Тес, Клер си помисли, че за него е съвсем естествено да си избере другарка, израсла не в лоното на изкуството, а сред безгрижната природа.

XXVIII

Макар и неочакван, отговорът на Тес не обезсърчи Клер. Той имаше достатъчно голям опит с жените и знаеше, че отрицателният отговор често пъти не е нищо друго, освен предговор към утвърдителния, но не можеше да знае, че отрицателният отговор на Тес е съвсем различен, че той не е породен от нерешителност или свенливост. Тес вече му бе позволила да я ухажва и това го правеше още по-уверен. Но Ейнджъл не подозираше, че тук, сред полята и ливадите, „безплатните въздишки“ не се смятат за изгубено време. Селските девойки често приемат ухажванията, без да се замислят и само заради удоволствието, което те им доставят, докато в унилите домове на честолюбците желанието на една девойка да подреди живота си често пъти парализира здравия ѝ стремеж към любовта.

— Тес, защо така решително ми казахте „не“? — я запита той след няколко дни.

Тя се стресна.

— Не ме питайте. Обясних ви защо... отчасти. Не съм достатъчно добра... не съм достойна за вас.

— Какво значи това? Че не сте достатъчно фина лейди?

— Да... нещо такова — промърмори тя. — Вашите роднини ще ме гледат отвисоко.

— Но вие наистина правите грешка по отношение на татко и мама. Що се отнася до братята ми, пет пари не давам... — Той я прегърна през кръста, за да не му се изплъзне. — Нали не ми казахте „не“ сериозно, сладка моя? Сигурен съм в това! Толкова ме разтревожихте, че не мога нито да чета, нито да свиря, нито да правя каквото и да е. Аз не бързам, Тес, но искам да знам — да чуя от вашите собствени горещи устни, — че някой ден ще бъдете моя — когато вие пожелаете, но непременно, нали?

Тя само поклати глава и извърна поглед.

Клер се загледа внимателно в нея, изучавайки чертите на лицето ѝ, като че бяха йероглифи. Очевидно отказът беше искрен.

— Тогава не трябва да ви прегръщам така, нали? Аз нямам никакво право върху вас... Нямам право да ви търся, нито пък да се разхождам с вас! Кажете ми откровено, Тес, друг ли обичате?

— Как можете да ми задавате такъв въпрос? — запита тя, като едва се владееше.

— Почти съм сигурен, че никого друго не обичате. Но тогава защо ме отблъсквате?

— Не ви отблъсквам. На мен винаги ми е приятно... приятно ми е да ми казвате, че ме обичате, и винаги можете да ми го казвате, когато сме заедно — никога няма да ви се сърдя!

— Но не искате да ме вземете за съпруг, така ли?

— Не... това е различно... то е за ваше добро, скъпи! О, вярвайте ми, правя го само заради вас! Аз бих била много щастлива, ако можех да ви обещаая, че ще стана ваша жена, но не смея, защото... защото съм *сигурна*, че не трябва да го правя.

— Но вие ще ме направите щастлив!

— Да, така си мислите, но не знаете...

В такива случаи той търсеше причината за нейния отказ в страха ѝ, че не ще умее да се държи в обществото, ако му стане жена, и започваше да я убеждава колко възпитана и колко възприемчива е. Всъщност това беше вярно: тя беше природно надарена, а и възхищението, което изпитваше към него, ѝ позволи удивително бързо да усвои неговия речник, неговия акцент и част от неговите познания. След такива нежни пререкания, от които излизаше победителка, ако беше време за доене, тя отиваше при най-отдалечената крава или пък, ако в момента нямаха работа, тръгваше да се разхожда из ливадите или се прибираше в стаята си. Тук тя се отдаваше на тиха печал, макар че само минутка преди това му беше дала привидно равнодушен отказ.

Вътрешната ѝ борба наистина беше тежка: собственото ѝ сърце беше изцяло на страната на неговото — две пламенни сърца срещу една слаба бедна съвест — и тя се опитваше да укрепи становището си с всички възможни средства. Беше дошла в „Галботейз“ с твърдо решение. В никакъв случай не можеше да се съгласи на една стъпка, която впоследствие би могла да накара съпруга ѝ горчиво да се разкайва, че е бил сляп, като се е оженил за нея. И се убеждаваше, че това, което съвестта ѝ бе решила, когато можеше да разсъждава трезво, не трябва да се променя сега.

„Защо някой не му разкаже за мен? — се питаше тя. — Само на четирийсет мили е — защо слухът не е достигнал тук? Все някой трябва да знае!“

Но, изглежда, никой не знаеше, никой нищо не му каза.

Два-три дни те не говориха по този въпрос. От тъжното изражение на своите приятелки тя разбра, че гледат на нея не само като на фаворитка, но и като на избраница на мистър Клер, но те сами можеха да се убедят, че тя не му се натрапва.

Никога преди живота на Тес не е бивал така ясно разделен на две нишки — нишката на радостта и нишката на скръбта. Когато следващия път правеха сиренето, двамата пак останаха сами. Обикновено чифликчията сам помагаше в такива случаи, но, изглежда, мистър Крик и жена му напоследък бяха започнали да подозират, че двамата проявяват взаимен интерес — макар че те правеха всичко възможно това да не бъде забелязано и че подозрението беше съвсем леко. Както и да е, чифликчията ги остави насаме.

Преди да поставят буците отвара в каците, те трябваше да ги разчупят. Операцията приличаше на дробене на хляб в голям мащаб. Сред ослепително бялата отвара ръцете на Тес бяха розови като листенца на роза. Ейнджъл внезапно спря да пълни каците с шепи и сложи ръце върху нейните. Ръкавите ѝ бяха навити високо над лактите и навеждайки се, той целуна гънката на меката ѝ ръка.

Беше началото на септември и времето още беше горещо, но ръката ѝ от потапянето в отварата беше студена и влажна като току-що порасла гъба и имаше вкус на суроватка. Но Тес беше толкова чувствителна, че от докосването на устните му пулсът ѝ се ускори, кръвта нахлу до върха на пръстите ѝ и хладните ѝ ръце изведнъж се стоплиха. После сякаш сърцето ѝ каза: „Нима трябва да си все така срамежлива? Истината е истина и между мъжа и жената, така както между двама мъже.“

И тя вдигна очи и го погледна с дълбока преданост, а на устните ѝ се появи нежна усмивка.

— Знаете ли защо направих това, Тес? — запита той.

— Защото ме обичате много.

— Да, и защото исках отново да ви помоля...

— Не започвайте пак!

Тя го погледна изплашено, сякаш се страхуваше, че под натиска на собственото ѝ желание упорството ѝ може да се сломи.

— О, Теси! — продължи той. — Не мога да разбера защо ме измъчвате толкова. Защо ме разочаровате така силно? Почти ми приличате на кокетка, честна дума — на истинска, опитна, градска кокетка! Те се държат ту мило, ту хладно, точно като вас — а това е последното нещо, което очаквах да намеря в такова глухо място като „Талботейз“... И все пак, скъпа моя — бързо прибави той, забелязвайки колко много я беше засегнала забележката му, — аз зная, че вие сте най-честното, най-безупречното създание на света. Затова, как може въобще да ми дойде мисълта, че може да кокетничите с мене? Тес, ако ме обичате толкова, колкото изглежда, че ме обичате, защо не ви харесва мисълта да станете моя жена?

— Никога не съм казвала, че не ми харесва и никога няма да го кажа, защото не е вярно!

Вече не можеше да издържа напрежението, устните ѝ потрепериха и тя се отдалечи. Клер беше така огорчен и объркан, че изтича след нея и я настигна в коридора.

— Кажете ми, кажете ми — извика той, като я притисна страстно, забравяйки, че ръцете му са изцапани, — моля ви, кажете ми, че няма да принадлежите на никой друг!

— Да, да, обещавам ви! — възкликна тя. — И освен това ви обещавам, че ще ви отговоря на всички въпроси, ако сега ме пуснете. Ще ви разкажа за своя живот, за всичките си приключения — всичко, абсолютно всичко!

— Вашите приключения ли, скъпа? Разбира се, колкото искате — с ласкава ирония се съгласи той, гледайки я в очите. — Моята Тес несъмнено има толкова приключения, колкото онова диво цвете до плета, което се появи тази сутрин. Разкажете ми всичко, но престанете вече да използвате този отвратителен аргумент, че не сте достойна за мен.

— Ще се опитам... И още утре ще ви обясня причините... Не! Идущата седмица!

— Да кажем, в неделя!

— Добре, в неделя.

Най-сетне тя се изплъзна и не се спря, докато не стигна до окастрените върби в долната част на двора на фермата, където никой

не можеше да я види. Тес се отпусна върху шумолящата трева като върху легло и се сви, като потръпваше от отчаяние, прекъсвано от моментни изблици на радост. Опасенията ѝ за евентуалния край не можеха изцяло да заглушат щастието ѝ.

Всъщност тя чувствуваше, че скоро ще даде съгласието си. Всяко нейно дихание, всеки удар на сърцето ѝ, всяко пулсиране на кръвта в жилите ѝ бяха гласове, които се сливаха с гласа на природата и се бунтуваха срещу прекалената ѝ съвестност. Да го приеме смело и безразсъдно, да се съедини с него пред олтара, да не му разкрие нищо и да поеме риска да бъде разобличена, да вкуси от плодовете на удоволствието, преди стоманените зъби на болката да имат време да я вкопчат в железните си клещи! — така я съветваше любовта. И сякаш обхваната от някакъв екстаз, Тес предчувствуваше, че въпреки дългите месеци на самота и самоизтезание, въпреки отчаяната си борба и вътрешно терзание, въпреки намерението си да води суров и самотен живот любовта в края на краищата ще победи.

Времето течеше, а тя продължаваше да лежи под върбите. Чу дрънкането на ведрата, когато ги сваляха от колците, чу и вика „Уао-уао!“, с който прибираха кравите, но не отиде да дои. Щяха да забележат, че е развълнувана, и чифликчията, смятайки, че причината за това може да бъде само любовта, добродушно щеше да я дразни — а такова терзание тя не би могла да понесе.

Любимият ѝ навярно беше отгатнал състоянието ѝ и беше измислил някаква причина да оправдае отсъствието ѝ, защото никой не попита за нея, нито пък някой я потърси. В шест и половина слънцето започна да залязва, прилично на огромна пещ в небето, и скоро от другата страна на хоризонта се показва чудовищна луна като тиква. На фона ѝ върбите, измъчени и обезформени от непрестанните кастрения, приличаха на настръхнали чудовища. Тес се прибра, без да запалва свещ.

Това беше в сряда. Дойде четвъртък и Ейнджъл замислено я гледаше отдалеч. Но не отиде при нея. Мариан и другите доячки, които спяха в чифлика, изглежда чувствуваха, че се приближава решителният момент, защото в спалнята не ѝ досаждаха с каквито и да било забележки. Мина и петък, дойде събота. Утре беше решителният ден.

— Няма да удържа... Ще му кажа „да“, ще се съглася да се оженя за него... иначе не мога — ревниво прошепна тя, притискайки

пламналото си лице във възглавницата, когато чу една от другите
девойки да мълви името му насън. — Не мога да го отстъпя на никоя!
А това е така лошо за него, че може да го убие, когато се научи! О, мое
бедно сърце!...

XXIX

— Хайде, познайте за кого ми разправяха днеска! — каза фермерът Крик на следващата сутрин, като седна на масата и огледа въпросително закусащите доячки и доячи. — За кого мислите?

Един направи предположение, после друг. Мисис Крик мълчеше, защото вече знаеше.

— Представете си — каза фермерът, — за оня хаймана и нехранимайко Джек Долъп. Оженил се за една вдовица.

— Джек Долъп ли? Тоя негодай! — каза един от доячите.

Тес Дърбифийлд бързо си спомни името, защото това беше оня женкар, който беше излъгал любимата си и когото след това майката на младата жена беше наказала сурово в маслобойната.

— А той оженил ли се е за дъщерята на оная доблестна жена, както обещал? — обръщайки вестника си, разсеяно запита Ейнджъл Клер откъм малката масичка, на която мисис Крик продължаваше да го настанява от уважение към джентълменския му произход.

— Ами! Таман той, сър! Въобще не е и мислил да се жени за нея — отвърна фермерът. — Та тая вдовица де, изглежда, имала пари — към петдесет лири годишно, той тях гонел. Оженили се набързо, а после му каза, че след женитбата тя губи право на тия петдесет лири. Можете да си представите колко му е било весело на нашия приятел! И оттогава насам живеели като куче и котка. Така му се пада! За нещастие обаче бедната женица повече си изпатилла от тая работа.

— Глупачката, по-добре да му е казала, че духът на първия ѝ мъж няма да му даде мира! — каза мисис Крик.

— Така де — нерешително отвърна фермерът. — Само че не знаеш точно как е станало. Тя просто искала да се задоми и я било страх да не би той да ѝ се изплъзне. А вие как смятате, момичета? — и мистър Крик погледна към доячките.

— Трябвало е да му каже точно на прага на черквата, тогава мъчно е щял да се измъкне — каза Мариан.

— Точно така — съгласи се Из.

— Трябвало е да разбере накъде бие и да му откаже — поривисто се обади Рети.

— А ти какво ще кажеш, миличка? — обърна се фермерът към Тес.

— Аз мисля, че е трябвало... да му каже точно как стоят нещата... или да му откаже... не зная — отвърна Тес, а хапката хляб с масло заседна на гърлото ѝ.

— Да ме убиеш, ако направя такова нещо! — каза Бек Нибз, една от женените доячки. — В любовта и войната всичко е позволено. Аз щях да се омъжа за него точно като нея и само да беше посмял да ми каже и една дума, загдето не съм му разправила нищо за първия си мъж, хубаво щях да го натупам с точилката! Какъвто е дребен и хилав, всяка жена може да се справи с него.

Тази шега беше последвана от бурен смях. Само Тес се усмихна тъжно, и то колкото за пред очи. Това, което на тях им се струваше комедия, за нея беше трагедия и тя едва понасяше веселието им. Скоро стана от масата и тъй като предполагаше, че Клер ще я последва, тръгна по тясна пътечка, която криволичеше между напоителните вади. Стъпвайки ту на единия, ту на другия бряг на вадата, тя стигна до брега на река Вар. Нагоре по реката бяха рязали водораслите и сега покрай нея плуваха купища от тях — като подвижни острови от зелени лютичета, на които едва ли не човек би могъл да се качи и да отплува. Дълги преплетени водорасли се бяха обвили около коловете, забити покрай брега, за да не преминават кравите през реката.

Да, в това беше болката ѝ. Въпросът дали една жена трябва да разкаже своята история, за нея беше най-тежкият кръст, а у другите предизвикваше само смях. Хората като че ли обичаха да се смеят над мъченичеството.

— Теси! — се чу глас зад гърба ѝ и прескачайки канавката, Клер стъпи до нея. — Скоро ще бъдете моя жена.

— Не, не, не мога! Заради вас, мистър Клер, заради вас ви казвам „не“.

— Тес!

— И все пак — не! — повтори тя.

Той не бе очаквал такъв отговор и още при първите си думи леко бе обгърнал талията ѝ под разпуснатата ѝ коса. (В неделя сутрин помладите доячки, включително и Тес, отиваха на закуска с разпуснатата

коса, преди да я навият на кок за черква — когато дояха и опираха глави в кравите, такава прическа не подходдаше.) Ако тя бе отвърнала „да“ вместо „не“, той би я целунал. Очевидно такава беше намерението му — но решителният ѝ отказ го отклони и той почувствува угризение на съвестта. Животът им под един покрив с неизбежното общуване я беше поставил като жена в неизгодно положение и на него му се струваше нечестно да ѝ натрапва ласките си — нещо, което с открито сърце би направил, ако тя имаше по-голяма възможност да го отбягва. Той отпусна талията ѝ и не я целуна. Това беше решителният момент. Този път тя бе намерила сила да му откаже само благодарение на разказа на чифликчията за вдовицата, само още миг — и Тес би се съгласила. Но Ейнджъл не каза повече нищо. Със загрижен израз на лицето той си отиде.

Те се срещаха ден след ден, макар и може би не толкова често, колкото преди. Така минаха две-три седмици. Идваше краят на септември и по очите му тя разбра, че се готви да я иска отново.

Сега той беше сменил тактиката си — изглежда, бе решил, че отказът ѝ в края на краищата се дължеше само на нейната срамежливост и младост и че тя е изплашена от предложението, което така много щеше да промени живота ѝ. Винаги когато разискваха въпроса, тя се държеше капризно и уклончиво и това потвърждаваше догадките му. Затова той започна по-внимателна игра. Не се опитваше да възобнови ласките си, но използваше цялото си красноречие.

Клер не преставаше да я ухажда по новия начин, а гласът му звучеше тихо като ромона на млякото. Той я ухаждаше, когато дояха кравите, когато обираха каймака на млякото, когато правеха сирене, когато биеха масло, сред мътещите кокошки и при опрасващите се свини — никъде никоя доячка не е била ухаждана така много от такъв човек.

Тес чувствуваше, че ще се предаде. Не можеха да ѝ попречат нито религиозните представи за някаква морална сила на предишната ѝ връзка, нито добросъвестното ѝ желание да бъде искрена — така страстно го обичаше и обожаваше! Макар и момиче от народа, тя беше по природа ученолюбива и цялото ѝ същество жадуваше за неговото духовно ръководство. Непрекъснато си повтаряше: „Никога не мога да му стана жена!“, но всичко беше напразно. Всъщност самият факт, че повтаряше тези думи, беше доказателство за нейната слабост, защото

спокойната сила не се нуждае от формули. Всеки звук на гласа му, изговарящ все тези думи, я изпълваше с неизразимо блаженство и тя се страхуваше, че ще отстъпи, а същевременно страстно желаше това да стане.

Подобно на всеки мъж той се държеше като човек, който ще я обича, цени и защитава при всички условия, промени, трудности и признания и съзнавайки това, унието ѝ се разсейваше. Междувременно приближаваше равноденствието и макар че времето беше все още хубаво, дните бяха много по-къси. Във фермата вече отдавна работеха сутрин на свещи. Една утрин към три и половина часа Клер поднови молбите си.

Както обикновено тя беше изтичала по нощница до вратата му, за да го извика, след това се бе върнала да се облече и да събуди останалите и след десет минути тръгна към стълбите със свещ в ръка. В същия момент той слезе отгоре по риза и препречи с ръка стълбището.

— А сега, мис Кокетке, преди да слезете, почакайте за момент! — повелително каза той. — Минаха две седмици, откакто говорихме, и така не може да продължава! Трябва на всяка цена да ми кажете какво смятате да правите, иначе ще се наложи да си отида оттук. Преди малко вратата ми беше открената и аз ви видях. Ще трябва да си отида заради вашата сигурност. Разбирате, нали? Е, какво, ще кажете ли най-сетне „да“?

— Аз току-що станах, мистър Клер, и е много рано да ми се карате! — нацупи се тя. — И няма нужда да ме наричате кокетка. Това е жестоко и невярно. Почакайте малко, моля ви, почакайте. Аз наистина ще си помисля сериозно. Пуснете ме да слеза!

В момента тя наистина малко приличаше на кокетка, защото, протягайки встрани ръка със свещта, се опита да се усмихне, макар че говореше сериозно.

— Тогава наричайте ме Ейнджъл, а не мистър Клер.

— Ейнджъл.

— А защо не „скъпи Ейнджъл“?

— Но това ще значи, че съм съгласна, нали?

— Ще значи само, че ме обичате, макар и да не можете да се омъжите за мене. А вие бяхте достатъчно добра да си признаете това още отдавна.

— Добре тогава, щом трябва — скъпи Ейнджъл! — прошепна тя и въпреки вълнението си не отклони поглед от свещта; върху устните ѝ се спускаше палава къдрица.

Клер беше решил да не я целува, докато не получи съгласието ѝ. Но някак докато Тес стоеше там в своята роба със запретнати поли и с небрежно прибрана коса — щеше да се срещне, след като свърши доенето, — той наруши решението си и докосна бузата ѝ с устни. Тя бързо-бързо слезе по стълбите, без да се обръща да го погледне и без да каже нито дума. Другите доячки бяха вече долу и двамата повече не говориха по въпроса. С изключение на Мариан всички умърлушено и подозрително погледнаха двойката. Тъжните жълти лъчи на свещите контрастираха с първите студени проблясъци на зората отвън.

След като свършиха с обирането на каймака — тази работа им отнемаше все по-малко време, тъй като с приближаването на есента млякото намаляваше, — Рети и останалите излязоха. Влюбените ги последваха.

— Нашите несигурни съществування са толкова различни от техните, нали? — замечтано и каза той, наблюдавайки трите фигури да ситнят пред тях в бледия хлад на зората.

— Според мен не чак толкова различни — каза тя.

— Защо мислите така?

— Много малко са жените, чийто живот не е... несигурен — отвърна Тес, спирайки се за момент на последната дума, сякаш тя ѝ бе направила впечатление. — Вие не знаете всичко за тези момичета.

— Какво не знам за тях?

— Почти всяка от тях — започна тя — ще ви бъде... може би ще ви бъде... по-подходяща жена, отколкото аз. И може би те ви обичат колкото и аз — почти толкова.

— О, Теси!

Очевидно тя почувствува приятно облекчение, че той така нетърпеливо я прекъсна, макар че смело бе решила да позволи на своята щедрост още един път да се опълчи срещу съкровено то ѝ желание. Така и постъпи, но в момента не ѝ стигнаха сили още веднаж да се опита да се самопожертвува. Към тях се присъедини една от приходящите доячки и те не размениха повече нито дума по въпроса, който ги вълнуваше така силно. Но Тес знаеше, че този ден ще бъде решителен.

Следобеда повечето от обитателите на фермата и от приходящите помощници както обикновено отидоха на ливадите, далеч от чифлика, където дояха много от кравите, без да ги карат в къщи. Наближаваше време кравите да се отелят и млякото им намаляваше, затова излишните доячки бяха разпуснати.

Работеха, без да бързат. Изсипваха всяко ведро във високи гюмове, поставени в широка каруца на ресори. Издоените крави лениво се отдалечаваха.

Чифликчията Крик беше дошъл тук заедно с другите и бялата му престилка се открояваше внушително на фона на оловното вечерно небе. Внезапно тон погледна огромния си часовник.

— Я! То станало по-късно, отколкото си мислех! — каза той. — Господи! Няма да успеем да стигнем с това мляко до гарата, ще трябва да побързаме. Днеска няма да има време да го отнасяме в къщи и да го смесваме с останалото, преди да го изпратим. Ще трябва оттук да се иде направо на гарата. Кой ще го откара?

Мистър Клер доброволно предложи услугите си, макар че това не беше негова работа, и помоли Тес да го придружи. Макар че нямаше слънце, вечерта беше гореща и задушна за сезона и Тес беше излязла само с работната си рокля и без жилетка, а ръцете ѝ бяха голи, очевидно не бе облечена за път. Тя не каза нищо, само многозначително погледна лекото си облекло, но Клер вежливо настоя. Тя се съгласи, помоли фермера да отнесе ведрото и трикракото ѝ столче в къщи и се качи на каруцата до Клер.

XXX

Сред падащия мрак те пътуваха по равния път през ливадите, които се простираха на десетки мили наоколо и посивяваха в подножието на тъмните и стръмни склонове на Егдън Хийт. На хребета назъбените върхове на еловите горички се открояваха като зъбчати кули над черни омагьосани замъци.

Тес и Клер бяха така погълнати от чувството за близост, че дълго мълчаха. Тишината се нарушаваше само от плискането на млякото в гюмовете зад тях. Пътят, по който минаваха, бе така уединен, че лешниците оставаха необрани по клонките, докато узреят и паднат, а къпините висяха на тежки гроздове. От време на време Ейнджъл увиваше камшика си около някой от тези гроздове, обираше къпините и ги поднасяше на спътницата си.

Скоро мрачното небе започна да издава намеренията си, като им изпрати първите капки предвестници, а замрелият въздух се смени с резкия полъх на вятъра, който си играеше по лицата им. Реките и локвичките край пътя изгубиха своя живачен блясък. От широки огледала, отразяващи светлината, те се превърнаха в мътни оловни пелени с набраздена повърхност. Но гледката не изтръгна Тес от нейната вгълбеност. Под ударите на дъждовните капки естествения бронз на лицето ѝ, леко загоряло от слънцето, стана още по-наситен, косата ѝ както обикновено беше разрошена от допира в бедрата на кравите и се спускаше изпод басмената ѝ шапчица, а сега се слепи от влагата и заприлича на водорасли.

— Май че не трябваше да идвам — прошепна тя, поглеждайки към небето.

— Съжалявам за дъжда — отвърна той. — Но да знаете колко съм щастлив, че сте до мен!

Далечният Егдън постепенно се губеше зад дъждовната завеса. Стъмни се още повече и тъй като по пътя имаше много бариери, не беше разумно да се кара бързо. Въздухът стана доста хладен.

— Много ме е страх да не изстинете — нищо нямате на ръцете и раменете си — каза той. — Елате по-близо до мен, тогава дъждът може

би няма толкова да ви безпокои. Още повече щях да съжалявам, ако не си мислех, че дъждът навярно ми помага.

Тя инстинктивно се приближи и той загърна и двамата с голямо платнище, с което понякога покриваха гюмовете с мляко, за да ги предпазят от слънцето. Тъй като ръцете на Клер бяха заети, Тес държеше платнището така, че да не се изплъзне от раменете и на двамата.

— Сега всичко е наред... Не! Май че не е! Малко тече във врата ми, а във вашия сигурно още повече. Така е по-добре. Ръцете ви са като влажен мрамор, Тес. Избършете ги в платнището. А сега, ако мирувате, няма да ви намокри нито капка. Та, мила, какво ще отговорите на моя въпрос, на въпроса, който така отдавна ви зададох?

Известно време той чуваше само тропота на конските копита по размякнатия път и плискането на млякото в гюмовете.

— Помните ли какво ми казахте?

— Да — отвърна тя.

— И ще ми отговорите, преди да се върнем, нали?

— Ще се опитам.

Той не настоя повече. Скоро на фона на небето се очертаха развалините на стар замък от времето на династията Чарлз и те го отминаха.

— Това е интересно историческо място — каза той, колкото да не я остави да скучае, — един от многото замъци на старинно нормандско семейство, което на времето си било много влиятелно в това графство — д'Ърбървиловци. Винаги когато минавам през някое от техните имения, си мисля за тях. Има нещо много тъжно, когато угасне някой прочут род, дори ако това е бил род на жестоки и властни феодали.

— Да — каза Тес.

Сред обгърналия ги мрак те бавно пълзяха към една точка, от която им кимаше бледа светлина. Денем на това място, на тъмнозеления фон, от време на време се появяваше капризна бяла струя пара — краткотрайна връзка между техния уединен свят и модерния живот. Тук модерният живот три-четири пъти дневно протягаше своите пипалца от пара, докосваше се до неподправеното съществуване и пак бързо отдръпваше пипалцата си — сякаш това, до което се бе докоснал, му беше неприятно.

Стигнаха до бледата светлинка, която идваше от опушената лампа на малката гара: жалка земна звездичка и все пак в едно отношение далеч по-важна за фермата „Галботейз“ и за цялото човечество, отколкото небесните звезди, които толкова я превъзхождаха. Докато под дъжда разтовариха гюмовете с прясно мляко, Тес се скри под близкия чимшир.

Скоро изсвистя влак, после той почти мълчаливо се приближи по мокрите релси и гюмовете мляко бързо изчезнаха във вагона. Фенерите на локомотива осветиха за момент фигурата на Тес Дърбифийлд, застанала неподвижна под големия чимшир. Никакъв предмет не би изглеждал по-чужд на фона на блестящите механизми и колела, отколкото тази простичка девойка, която стоеше там в напрегната поза на приятелски настроен хищник, със закръглени разголени ръце, с лице и коса, мокри от дъжда, в басмена рокля, отдавна излязла от мода, и с памучна шапчица, килната над челото ѝ.

Тя отново се качи на двуколката до любимия си с онова нямо подчинение, което понякога е характерно за страстните натури, и след като се завиха презглава с платнището, те пак се впуснаха в дълбокия мрак на нощта. Тес беше така впечатлителна по природа, че няколкоминутният контакт с водовъртежа на техническия прогрес я накара дълбоко да се замисли.

— Лондончани ще го пият утре сутринта на закуска, нали? — запита тя. — Странни хора, които никога не сме виждали.

— Да, сигурно ще го пият. Само че не така, както им го пращаме. Най-напред ще го разредят, за да не ги удари в главата.

— Благородници и благороднички, посланици и военни, лейди и търговци — и бебета, които никога не са виждали крава.

— Да, така е — особено военни.

— Хора, които не знаят нищо за нас, нямат представа откъде идва млякото, нито пък им иде наум, че тази вечер ние двамата сме изминали толкова мили в дъжда през ливадите, за да им го доставим навреме.

— Тази разходка не я извършихме само заради скъпоценните лондончани, а донякъде и заради самите нас — заради този важен въпрос, по който, сигурен съм, вие най-сетне ще ме успокоите, мила Тес. А сега, позволете ми да ви кажа следното: вие вече ми принадлежите, нали? Имам пред вид вашето сърце. Нали?

— Вие знаете това така добре, както и аз. Да, да!

— Тогава щом сърцето ви ми принадлежи, защо не и ръката ви?

— Единственото ми съображение е... заради вас... заради един въпрос... Трябва да ви кажа нещо...

— Но помислете си, че го правите заради моето щастие и благополучие.

— О, да! Ако е заради вашето щастие и благополучие! Но моят живот, преди да дойда тук... искам...

— Е добре, знайте, че го желая само заради моето щастие и благополучие. Ако се сдобия с голяма ферма в Англия или в колониите, вие ще ми бъдете незаменима жена, по-добра, отколкото която и да е жена, дори от най-голямото имение в страната. Затова моля ви, мила Тес, махнете от главата си мисълта, че ще ми пречите.

— Но, моето минало... Бих искала да го знаете... Ако ми позволите да ви го разкажа, вие няма да ме обичате толкова!

— Разкажете ми го, ако искате, скъпа моя. Дайте да чуем тази прословута история. Да... бях родена в този и този ден, в тази и тази година...

— Родена съм в Марлот — каза тя, улавяйки се за шеговитите му думи като за спасителна сламка. — И там израснах. Прекъснах училище в шести клас. Казвах, че съм доста способна и че от мен ще излезе добра учителка, затова решихме да стана учителка. Но в семейството ми нещо не беше в ред. Татко не е много работлив и си попейва...

— Да, да, бедното дете! Стара история! — и той я притисна по-близо до себе си.

— И после, после... за мен има нещо необичайно... Аз... аз... бях...

Тес се задъха.

— Да, мила, не се вълнувайте.

— Аз... аз... не съм Дърбифийлд, а д'Ърбървил — потомка на същия тоя род, чиято е била оная стара къща, покрай която минахме... И... и ние така сме обеднели!

— Д'Ърбървил! Така ли! Значи, в това била цялата работа, мила Тес?

— Да — едва промълви тя.

— Е добре, а защо би трябвало да ви обичам по-малко, след като науча това?

— Чифликчията ми каза, че мразите старите родове.

Той се изсмя:

— Да, това до известна степен е вярно. Наистина мразя преди всичко аристократическия принцип за „чистата“ кръв и смятам, че като здравомислещи същества трябва да уважаваме само духовните качества — ума и добродетелта, без да обръщаме внимание на произхода. Но мен особено ме интересува тази новина — не можете да си представите колко много. А нима самата вас не ви интересува това, че произхождате от такъв знатен род?

— Не, даже ми е тъжно... Особено след като дойдох тук и зная, че много от хълмовете и ливадите наоколо едно време са принадлежали на прадедите ми. Но други хълмове и ливади са принадлежали на прадедите на Рети, а може би и на Мариан, така че не му отдавам особено значение.

— Да, изненадващо е колко много от хората сега сами обработват земята, която едно време са притежавали. Понякога се чудя защо представителите на някои политически школи не се възползват от този факт — но те, изглежда, не го знаят... Чудно как не забелязах приликата на името ви с името д'Ърбървил и не видях учебният му преиначение. Та това, значи, е страшната тайна!

Тя не му беше казала всичко. В последния момент куражът ѝ я бе напуснал. Тя се страхуваше той да не я упрекне, че не му е казала по-рано, а инстинктът ѝ за самосъхранение се оказа по-силен от откровеността ѝ.

— Естествено — продължи нищо неподозиращият Клер — щях да съм по-доволен, ако произлизахте само от многострадалното, няма, неизвестно простолудие на английската нация, а не от користолюбивото малцинство, което достигна могъщество за сметка на останалите. Но мен ме поквари любовта ми към вас, Тес — каза той, като се засмя, — и също ме направи егоист. Радвам се на произхода ви заради вас. Обществото се състои от непоправими сноби и фактът за вашия произход може да изиграе значителна роля. Сега по-лесно ще ви приемат като моя съпруга, особено като ви превърна — както възнамерявам — в една доста начетена жена. И бедната ми майка ще

има толкова по-добро мнение за вас заради прадедите ви! Тес, трябва от днес нататък да произнасяте името си правилно — д'Ърбървил.

— Иначе по ми харесва.

— Но това се налага, скъпа моя! Господи, колко десетки от тия парвенюта-милионери биха полудели от радост, ако притежаваха това име. Апропо, има един такъв, дето е узурпирал името ви... къде ли съм чувал за него? А, да! Май че някъде около Ловния парк. Вярно, той е същият тоя човек, дето се спречкал с баща ми — нали ви разправях! Какво странно съвпадение!

— Ейнджъл, никак не ми се иска да нося това име! Може би то носи нещастие!

Тя беше силно развълнувана.

— Ето че ви хванах натясно, мадам Тереза д'Ърбървил! Вземете моето име и ще се отървете от вашето! Тайната излезе на бял свят — защо трябва да продължавате да ми отказвате?

— Ако сте *сигурен*, че ще бъдете щастлив, като се ожените за мен, и ако чувствувате, че *много, много* искате да ме вземете за жена...

— Но, разбира се, скъпа!

— Искам да кажа, че само ако ме искате толкова много, та не можете да живеете без мен, каквото и да съм сторила, само тогава ще почувствувам, че мога да кажа „да“.

— Ще кажеш, ти вече го казваш, сигурен съм! Ще бъдеш моя завинаги!

Той я притисна силно и я целуна.

— Да!

Едва изрече тази думичка — и тя избухна в буен плач без сълзи. Сякаш ѝ се раздираше сърцето. Тес не беше истерично момиче и той се изненада:

— Защо плачеш, мила?

— Не мога да ти кажа... не зная... Радвам се, че... ще бъда твоя и ще те направя щастлив!

— Но това не прилича много на радост, Теси, скъпа моя!

— Плача, защото... защото престъпих клетвата си! Бях се зарекла да не се омъжвам никога!

— Но нима, ако ме обичаш, не искаш да ти стана мъж?

— О, да, да, да! Но боже мой, понякога ми се иска да не съм се раждала!

— Мила Тес, ако не знаех, че си много развълнувана и че нямаш никакъв опит, бих казал, че тази забележка не ми прави чест. Как можеш да си помислиш такова нещо, ако наистина ме обичаш? Бих искал да ми го докажеш по някакъв начин.

— Как мога да ти го докажа повече, отколкото вече съм ти го доказала? — извика тя в порив на безкрайна нежност. — Може би така?

И тя обгърна шията му й за пръв път Клер узна какво представляват целувките на една страстна жена върху устните на човек, когото тя обича с цялото си сърце и душа — така както го обичаше Тес.

— А сега, сега вярваш ли? — запита тя, цялата зачервена, избърсвайки очите си.

— Да. Всъщност никога не съм се съмнявал — никога, никога!

Те продължиха през тъмнината, свити на кълбо под платнището, оставили коня да върви, както намери за добре, а дъждът да плиска насреща им. Тя се бе съгласила. Тя можеше да се съгласи още от самото начало. „Жаждата за щастие“, която прониква във всяко живо същество — тази велика сила, която влече човечеството така, както приливите и отливите влекат безпомощните водорасли, — не може да бъде обуздана с мъгляви разсъждения за социалното неравенство.

— Трябва да пиша на мама — каза тя. — Нали нямаш нищо против?

— Разбира се, че не, скъпо дете. За мен ти си дете, Тес, тъй като не съзнаваш колко естествено е в такъв момент да пишеш на майка си и колко погрешно би било от моя страна да възразя. Къде живее тя?

— На същото място — в Марлот. В края на долината Блекмур.

— А! Значи, аз наистина съм те виждал и по-рано?

— Да, на онзи танц на поляната. Но ти не пожела да танцуваш с мен. О, надявам се, че това не е лошо предзнаменование!

XXXI

Още на следващия ден Тес изпрати бързо и много трогателно писмо до майка си. В края на седмицата се получи отговор, написан с несигурния старомоден почерк на Джоана Дърбифийлд.

Мила Тес, пиша ти тези няколко реда и се надявам, че ще те намеря в добро здраве. Благодарение на бога и аз съм добре. Мила Тес, баща ти и аз много се радваме, че наистина скоро ще се ожениш. Но що се отнася до твоя въпрос, Тес, между нас да си остане, ще ти кажа съвсем тайно, но много твърдо: в никакъв случай не му казвай нито дума за твоята по-раншна беда. Аз не разказах всичко на баща ти, нали го знаеш колко се гордее със своя благороден произход, а може и твоят жених да е такъв. Много жени — даже и между най-благородните в страната — на времето си са изпадали в беда, и защо да тръбиш наляво и надясно за твоята беда, щом другите не тръбят за техните? Никое момиче не би било толкова глупаво, още повече, че това се случи така отдавна и че вината съвсем не е твоя. И сто пъти да ме питаш, все същото ще ти казвам. Освен това трябва да имаш пред вид, че като те знам какво си дете и разправяш всичко, дето ти е на сърцето — такава си наивна! — накарах те да ми обещаеш никога с думи и дела да не издаваш тайната. Направих го за твое добро и като си тръгваше от къщи, ти тържествено ми го обеща. На баща ти не казах нищо нито по тоя въпрос, нито за сватбата ти, защото, какъвто си е простичък, ще го раздрънка по цялата енория.

Мила Тес, не падай духом, а ние ще ти изпратим за сватбата бъчонка ябълково вино, защото знаем, че към вас не се намира много и освен това тамошното е слабо и

кисело. Засега толкова. Предай поздравите ни на твоя любим.

Твоя любеща те майка
ДЖ. ДЪРБИФИЙЛД

— О, мамо, мамо! — прошепна Тес.

Тя разбра как гъвкавият ум на мисис Дърбифийлд приема леко и най-печалните събития. Майка ѝ не гледаше на живота като нея. Тъжната случка, споменът за която продължаваше да преследва Тес, беше за майка ѝ само мимолетен инцидент. Но каквито и съображения да имаше, майка ѝ може би ѝ даваше добър съвет. Затова тя ще мълчи, щом заради щастието на любимия е най-добре да се мълчи.

След като получи тая поръка от единствения човек на света, който имаше някакво право да контролира действията ѝ, Тес се успокои. Отговорността бе прехвърлена върху други рамене и за първи път след толкова много седмици на сърцето ѝ олекна. Дните на късната есен от началото на октомври, когато даде съгласието си, бяха период, през който живееше в духовна възвишеност, граничеща с екстаз — такива чувства никога преди не бе изпитвала.

Любовта ѝ към Клер беше почти неземна. Тя му се доверяваше всецяло и за нея той беше символ на съвършенството. Струваше ѝ се, че той знае всичко, което един възпитател, философ и другар трябва да знае. Всяка негова физическа черта беше олицетворение на мъжествена красота, душата му бе душа на светец, а разумът му — разум на пророк. Възвишената ѝ любов към него поддържаше достойнството ѝ, тя имаше чувството, че носи корона. Страстната му любов към нея я караше да го боготвори. Понякога той улавяше погледа ѝ — и нейните големи, бездънни очи го гледаха с такова благоговение, като че виждаха пред себе си някакво безсмъртно същество.

Тя прогони от главата си миналото, стъпка го и го угаси, както се гасят тлеещи и опасни въглени.

Тес не беше предполагала, че в своята любов към жените мъжете могат да бъдат така безкористни, така рицарски предани. Ейнджъл Клер далеч не бе това, за което тя го смяташе, но у него духовните качества наистина надделяваха над животинските. Той се владееше

добре и не проявяваше никаква склонност към грубости. Макар че не беше студен по природа, той по-скоро беше разсъдлив, отколкото пламенен — повече приличаше на Шели, отколкото на Байрон. Можеше да обича отчаяно, но любовта му беше по-скоро духовна и платоническа — някакво капризно чувство, което ревниво предпазваше любимото му същество от самия него. Това изненадваше Тес и предизвикваше у нея възхищение, защото досегашният ѝ малък опит в това отношение беше злощастен. Тогава първата ѝ реакция бе възмушение от мъжете, а сега тя премина в другата крайност — превъзнасяне на Клер.

Те естествено се стремяха един към друг. Чистосърдечна и доверчива, Тес не криеше желанието си да бъде с него. Тя инстинктивно чувствуваше, че хитростите, които обикновено привличаха мъжете, могат да отблъснат този безупречен човек, след като му призна, че го обича, тъй като по самата си същност те бяха изкуствени.

Тя познаваше само селските обичаи, според които сгодените могат без стеснение да прекарват времето си заедно, когато са навън, и затова не чувствуваше неудобство. Но на Клер това му се струваше доста преждевременно, докато не разбра, че тя, както и другите обитатели на фермата го смятат за напълно естествено. И така през този октомври в прекрасните следобеди те скитаха по криволиचेщите пътечки из ливадите и покрай ромолещите поточета, преминавайки ту от едната, ту от другата им страна по малките дървени мостчета. Където и да бяха, шумоленето на някой малък яз долиташе до тях и се смесваше със собствения им шепот, а слънцето изпращаше полегатите си лъчи през равните ливади и обвиваше пейзажа със сияен пращец. Макар че цялата околност плуваше в светлина, в сенките на дърветата и плетовете се виждаше лека синя мъгла. Слънцето беше така ниско над хоризонта, а моравата така гладка, че сенките на Клер и Тес се простираха на цяла миля пред тях като два дълги пръста, сочещи напред — натам, където плодородната наносна почва опираше в полегатите склонове на долината.

Тук-там работеха мъже: беше време да се прочистят малките канали за зимното напояване и да се оправят бреговете им, оронени от кравите. Наносната почва, черна като смола, се беше образувала тук по времето, когато реката е заливала цялата долина. След това водата се

беше оттекла и сега, отъпкана, пречистена и невероятно богата, тази почва беше източникът на цялото плодородие на ливадите, по които пасяха стадата.

Пред работниците Клер смело държеше ръката си около кръста и с вида на човек, който е свикнал да флиртува пред хората, макар че беше смутен не по-малко от нея. А тя, с разтворени устни, поглеждаше крадешком към работниците с вида на настръхнало животно.

— Ти не се срамуваш да показваш, че ме обичаш — радостно казваше тя.

— О, никак!

— Но ако до ушите на приятелите ти в Еминстър стигне, че се разхождаш с такава като мен, с обикновена доячка?...

— Най-очарователната от всички доячки!

— Може да им се накърни достойнството!

— Мила моя, как може една д'Ърбървил да накърни достойнството на един Клер! Твоят произход — това е най-големият ни коз и аз го пазя за ефект, когато се оженим и се сдобия с доказателства от пастор Трингам. Освен това моето бъдеще и без това не ще има нищо общо със семейството ми — то не ще засегне дори и повърхностно живота му. Ние ще напуснем този край на Англия — а може и Англия въобще — и тогава какво значение има как гледат тук хората на нас? Искаш да заминем, нали?

Тя отвърщаше само с кимане на глава — така силно я вълнуваше мисълта да обиколи целия свят с него, с този най-близък човек. От вълнение едва не й заглъхваха ушите като от шума на вълни, а очите й се насълзяваха. Тя слагаше ръка в неговата и те вървяха по-нататък, към едно място до моста, където отражението на слънцето в реката ги ослепяваше с блясъка на разтопен метал, макар че самото слънце беше скрито зад моста. Те заставаха неподвижно, а от гладката повърхност на водата се подаваха малки пухести главички и когато забелязваха, че смутителите на спокойствието им не са отминали, изчезваха отново. Тук, на брега на реката, Тес и Ейнджъл стояха, докато ги обгърне мъглата — по това време на годината тя падаше много рано и посипваше клепките на Тес и неговите вежди и коса с малки кристални капчици.

В неделя те се разхождаха по до късно — докато съвсем се стъмни. Някои от обитателите на чифлика, които също бяха излезли на

разходка първата неделя вечер след сгодяването им, чуха нейните възторжени думи, които на места стигаха до екстаз, но бяха много далече, за да ги разберат. Те забелязаха как силното биене на сърцето ѝ разкъсва думите ѝ на срички, докато тя върви облегната на ръката му. Чува и паузите на задоволство и от време на време краткия ѝ смях, който сякаш окриляше душата ѝ — смеха на жена, която е с любимия си, спечелен в борба с всички останали жени. Нищо в света не може да се сравни с този смях. Те забелязаха, че тя сякаш не стъпва, а подскача като птичка, която току-що е кацнала и още не е успяла да се спре.

Любовта ѝ към Клер беше изпълнила цялото същество на Тес, тя я обгръщаше като фотосфера, сиянието ѝ я караше да забрави миналите си мъки и я предпазваше от мрачните призраци, които непрестанно се опитваха да я докоснат — съмнение, страх, униние, безпокойство, срам. Тя знаеше, че като вълци те чакат отвън обграждащото я сияние, но повечето пъти сега се чувствуваше достатъчно силна да ги държи там в глад и подчинение.

Духът може да забрави, а в същото време разумът да си спомня. Тес се движеше, озарена от светлина, но знаеше, че тези призраци се спотайват в тъмнината и всеки ден може би се отдръпват по малко или приближават по малко.

Една вечер Тес и Клер трябваше да останат да пазят къщата, защото другите обитатели бяха излезли. Докато говореха, тя го погледна замислено и видя, че очите му я съзерцават с възхищение.

— Аз съм недостойна за теб! Да, недостойна съм! — избухна тя и скочи от ниското столче, сякаш изплашена от неговото преклонение пред нея и от собствената си радост, че е обичана.

Клер не разбра изцяло причината за нейното вълнение и каза:

— Не искам да говориш така, мила Тес! Достойнството на човека се крие не в умението му да спазва някои жалки условности на обществото, а в това да бъде верен, честен, справедлив, чист, хубав и с добро име — а ти си именно такава, моя Тес!

Тя се мъчеше да сподави плача, който напираше в гърлото ѝ. Колко често изброяването на тези добродетели в черква беше свивало от болка младото ѝ сърце и колко странно бе, че именно той ги изброява сега!

— Защо не остана и не се влюби в мен, когато аз... когато бях шестнайсетгодишна и живеях с малките си сестрички и братчета, а ти

танцуваше на ливадата! О, защо, защо не го направи! — извика тя, като развълнувано чупеше ръце.

Ейнджъл започна да я успокоява и да я утешава, като си мислеше — и с право — какво нервно същество е тя и колко внимателен ще трябва да бъде с нея един ден, когато щастието ѝ ще зависи единствено от него.

— Да, защо не останах! — каза той. — Точно това се питам и аз. Само да бях знаел! Но ти не трябва да съжаляваш така горчиво... Защо трябва да съжаляваш толкова?

С характерния си инстинкт на жена тя бързо се опита да изхитри:

— Сега твоето сърце щеше вече да ми е принадлежало четири години. Тогава не бих изгубила времето си както досега... и щастието ми щеше да бъде много по-дълго.

Така се терзаеше не зряла жена с тъмно минало, а простодушна девойка, още ненавършила двадесет и една години, която в дните на своята ранна младост бе попаднала в примка като птичка. За да се успокои, тя стана от малкото столче и излезе. Полите ѝ закачиха столчето и го събориха.

Той продължи да седи до веселите пламъци на снопчето сурови ясенови пръчки, хвърлени върху решетката. Пръчките приятно пукаха, а от краищата им със свистене излизаха мехурчета дървесен сок. Когато се върна, тя беше съвсем спокойна.

— Не смяташ ли, че си малко капризна и сприхава, Тес? — добродушно запитва той, като постави възглавничка на столчето ѝ, а самият той седна на пейката до нея. — Искях да те питам нещо, а ти точно тогава избяга.

— Да, може би съм капризна — тихо каза Тес. Тя внезапно се приближи до него и сложи ръце върху рамото му. — Не, Ейнджъл, всъщност не съм, не съм капризна по природа. — И за да го увери в това, тя седна близо до него върху пейката и отпусна глава върху рамото му. — Какво искаше да ме питаш? Сигурна съм, че ще ти отговоря — смирено продължи тя.

— Ето какво: ти ме обичаш и се съгласи да се омъжиш за мен. Сега остава третият въпрос: кога ще се оженим?

— Приятно ми е и така.

— Но в началото на годината или много скоро след това аз трябва вече да помисля за самостоятелна работа. А преди да се

забъркам в многобройните подробности на новата си работа, бих искал да съм си осигурил другар в живота.

— Да бъдем практични — скромно каза тя. — Няма ли да е по-добре да се оженим чак след като се устроиш. Макар че не мога да понеса мисълта да заминеш и да ме оставиш тук.

— Естествено, че не можеш и в такъв случай това не е най-доброто. Искам да ми помагаш всячески, и то още от самото начало. Кога ще се оженим, кажи? Защо не след две седмици?

— Не! — отвърна тя, ставайки сериозна. — Имам да мисля за толкова много неща.

— Но...

Той ласкаво я привлече към себе си.

Стана ѝ страшно, като си помисли, че сватбата може да дойде толкова скоро, но преди да успеят да продължат разговора си, до пейката, на светлината на огнището, се появи фермерът Крик, мисис Крик и две от доячките.

Тес отскочи като гумена топка и се изправи на крака, лицето ѝ пламна, а очите ѝ заблестяха на пламъка.

— Знаех, че така ще се случи, като седна близо до него! — раздражено извика тя. — Казвах си: непременно ще влязат и ще ни хванат! Но аз всъщност не седях на коленете му, макар че може така да ви се е сторило!

— Слушай, ако не беше ни казала, сигурен съм, че на тая светлина никак нямаше да видим къде седиш — отвърна фермерът. Обръщайки се към жена си с тъпата физиономия на човек, който нищо не разбира от вълненията на любовта, той продължи: — Виждаш ли, Кристина, никога не трябва да смяташ, че другите предполагат нещо, когато те нищо не предполагат. О, не, никога не бих си помислил, нито пък забелязал къде е седнала, ако не ми беше казала — не съм такъв човек.

— Ние скоро ще се оженим — каза Клер с престорено спокойствие.

— Аааа, значи, такава била работата! Хубаво, много се радвам да го чуя, сър. От известно време си мислех, че така ще стане. Тя е много хубава, за да остане доячка — знаех си го още от първия ден, като я видях. Всеки мъж ще спечели, като я вземе и освен това ще стане

прекрасна жена на един фермер-джентълмен — щом като е до него, управителят на фермата няма да може да му се качва на главата.

Междувременно Тес се измъкна. Тя беше смутена не толкова от несклопните похвали на Крик, колкото от изражението на момичетата, които бяха с него.

След вечеря, когато се прибра в спалнята си, всички вече бяха там. Гореше свещ и девойките, облечени в белите си нощници, седяха на леглата и чакаха Тес като група отмъстителни привидения.

Но тя скоро разбра, че те не изпитват лоши чувства към нея. Приятелките ѝ едва ли биха могли да сметнат за загуба нещо, което никога не са очаквали да получат. Те само замислено я съзерцаваха.

— Той ще се ожени за нея — прошепна Рети, като не отделяше очи от Тес. — По лицето ѝ личи!

— Ти наистина ли ще се омъжиш за него? — запита Мариан.

— Да — каза Тес.

— Кога?

— Някой ден.

Те си помислиха, че Тес се опитва да отклони въпроса.

— Да... ще се ожени за него... за джентълмена! — повтори Из Хюет.

И трите девойки като омагьосани се измъкнаха боси от леглата си и заобиколиха Тес. Рети постави ръце върху раменете на Тес, сякаш за да разбере дали след станалото чудо приятелката ѝ все още е от плът и кръв, а другите обгърнаха кръста ѝ с ръце и я загледаха в лицето.

— Колко е чудно! Просто не мога да си го представя! — каза Из Хюет.

Мариан целуна Тес, после се отдръпна.

— Да! — прошепна тя.

— Това направи от любов към нея ли, или защото други устни са се докосвали там? — сухо я запита Из.

— Такова нещо въобще не ми е идвало на ума — простичко отвърна Мариан. — Само си мислех колко странно е, че именно тя ще му стане жена, а не някоя друга. Не говоря за нас, защото ние за това не сме и мислили... Само дето го обичахме! И все пак никоя друга в целия свят няма да се ожени за него! Не някаква лейди в коприни и атлаз, а такава като нас!

— Сигурни ли сте, че сега няма да ме намразите? — глухо запитва Тес.

Те се наведоха към нея в белите си нощници и помълчаха, преди да отговорят, сякаш се надяваха очите ѝ да им подсказат отговора.

— Не знам... не знам! — прошепна Рети Придъл. — Искам да те мразя, но не мога!

— И аз! — откликнаха Из и Мариан. — Не мога да я мразя, нещо ме спира!

— Той трябваше да се ожени за някоя от вас — продума Тес.

— А защо?

— Защото сте по-добри от мен.

— Ние по-добри от теб? — тихо и бавно прошепнаха момичетата. — Не, не, мила Тес!

— По-добри сте! — буйно каза тя. Изтръгвайки се внезапно от обятията им, тя избухна в истеричен плач и продължи да повтаря, склонила глава над скрина: — О, да, да, да!

Веднаж разплакала се, тя не можеше да се успокои.

— Трябваше да вземе някоя от вас! — извика тя. — Дори и сега трябва да го убедя! Вие ще сте му по-добри жени, отколкото... О, не знам какво говоря!

Те се приближиха и я прегърнаха, но тя продължи да се тресе от ридания.

— Дайте малко вода! — каза Мариан. — Бедната, ние я разплакахме!

Те нежно я отведоха до леглото ѝ и започнаха горещо да я целуват.

— Ти си най-добрата за него — каза Мариан. — Повече приличаш на лейди и си по-учена от нас, особено след като той те научи толкова много неща. И ти трябва да се гордееш с това. Гордееш се, нали?

— Да — каза тя, — и ме е срам, че така се разревах.

Когато всички си легнаха и угасиха свещите, Мариан пошушна:

— Като му станеш жена, Тес, нали ще се сещаш за нас и за това как ти разправяхме, че го обичаме, и как се мъчехме да не те мразим, и как не те мразехме, защото не можехме, защото той теб избра, а ние никога не сме се надявали да избере нас?

Те не подозираха, че при тези думи нови солени парливи сълзи потекоха по възглавницата на Тес и че с туптящо сърце тя реши въпреки запрещението на майка си да разкаже цялата си история на Ейнджъл Клер. Сетне нека този, за когото живее и диша, да я намрази, ако ще, сетне нека майка ѝ да я смята за глупачка, но не и да запази мълчание, което може би би било предателство спрямо него и грях спрямо приятелките ѝ.

XXXII

Това настроение на покаяние я караше да отлага деня на сватбата. В началото на ноември датата още не беше определена, макар че Клер ѝ задаваше въпроса в такива моменти, в които ѝ беше най-трудно да устои. Сякаш на Тес ѝ се искаше да бъде вечна годеница и всичко да си остане така, както си е.

Ливадите вече се променяха, но рано следобед, преди часа за доене, все още беше достатъчно топло, за да може човек да се поразходи из тях — а по това време на годината оставаше време за разходки. Гледайки през влажната трева по посока на слънцето, пред очите ти се разкриваше блестяща струя от паяжини като лунна пътека в морето. Мушици, които нямаха представа за своето мимолетно щастие, прекосяваха тази сияйна пътека, светваха, сякаш в себе си носеха огън, и след това се отклоняваха от нея и изгасваха. В такива моменти Клер отново и напомняше, че все още не са уточнили деня.

Понякога той ѝ поставяше въпроса вечер, когато я придружаваше при някоя поръчка, измислена от мисис Крик само за да му създаде случай. Повечето пъти те отиваха заедно до една ферма високо на баира над долината, за да питат как са кравите. Това беше периодът в годината, през който в животинския свят стават големи изменения, и стелните крави биваха отвеждани тук. Всеки ден в този „родилен дом“ изпращаха по няколко животни. Тук те се хранеха със слама, докато се отелят, а после, щом телето прохождаше, откарваха обратно в чифлика и майката, и чедото. Естествено, докато дойдеше време да продадат телетата, дояческата работа беше малко, но веднага след това доячките отново щяха да започнат работа както обикновено.

Една вечер, връщайки се от такава разходка, те стигнаха до висока песъчлива скала, надвиснала над равнината, спряха и се послушаха. Сега вече потоците бяха пълноводни, водата се процеждаше през язовете и шумолеше под водоскоците и най-малките вадички преливаха, отникъде не можеше да се мине направо и пешеходците бяха принудени да вървят по постоянните пътища. От цялата невидима долина в краката на Тес и Ейнджъл се носеха гласове. Струваше им се,

че долу под тях се простира голям град и че ромонът — това са възгласите на неговите тълпи.

— Сякаш са десетки хиляди! — каза Тес. — Струпали са се на събрания по площадите, спорят, проповядват, карат се, ридаят, стенат, молят се и проклинат.

Клер я слушаше разсеяно.

— Мила, Крик каза ли ти днес, че през зимните месеци няма да му трябват много работници?

— Не.

— Кравите бързо пресъхват.

— Да, вчера изпратихме още шест-седем горе, във фермата, а онзи ден — три, така че там вече има близо двадесет. А! Значи, фермерът не иска да му помагам при отелването? Значи, от мен тук повече нямат нужда? А аз така се стараех...

— Крик не каза точно, че вече няма да му трябваш, но тъй като знае нашите отношения, ми спомена по възможния най-приятелски и вежлив начин, че предполагал, че като си тръгна за Коледа, ще те взема със себе си. А когато го запитах какво ще прави без теб, той просто ми каза, че всъщност по това време на годината можел да се справя с работата и със съвсем малко помощнички-жени. Страх ме е, че като грешник, аз дори се почувствувах щастлив, че по този начин те кара да побързаш.

— Мен ми се струва, че не трябваше да се радваш, Ейнджъл, защото винаги е тъжно да не те искат, макар същевременно това да е добре дошло.

— Значи, признаваш, че е добре дошло! — Той докосна с пръст бузата ѝ. — Точно така!

— Какво?

— Май се изчерви, загдето те хванах! Но защо пък трябва да се шегуваме! Не трябва да се шегуваме, животът и без това е сериозен!

— Да, сериозен е. Може би съм разбрала това преди теб.

Започваше да ѝ става ясно. Да се подчини на снощното си решение и в края на краищата да откаже да се омъжи за него — това значеше да отиде на чуждо място, и то не в кравеферма — защото приближаваше време кравите да се отелят и доячки не търсеха, това значеше да отиде в някоя зърнопроизводителна ферма, където не ще

има такова божествено създание като Ейнджъл Клер. Тя не можеше да си представи това, а още по-малко ѝ се искаше да се върне в къщи.

— Така че съвсем сериозно, скъпа Тес — продължи той, — тъй като по всяка вероятност и без това ще трябва да напуснеш по Коледа, във всяко отношение ще бъде желателно и удобно аз да те отведа със себе си като свое притежание. Освен това, ако не беше най-неразсъдливото момиче на света, щеше вече да разбереш, че не можем цял живот да караме така.

— Жалко, че не можем. Как бих искала винаги да е лято или есен и ти винаги да ме ухажваш и винаги да имаш за мен такова добро мнение, както през изтеклото лято!

— Обещавам, че ще е така.

— О, вярвам ти! — извика тя, внезапно обхваната от силно доверие към него. — Ейнджъл, ще определя датата, когато ще стана твоя завинаги.

И така те най-сетне се уговориха по време на тази разходка в тъмнината, сред безбройните гласове на поточетата отляво и отдясно.

Когато стигнаха до чифлика, веднага съобщиха новината на мистър и мисис Крик, като ги помолиха да я пазят в тайна, защото и двамата желаели да отпразнуват сватбата колкото може по-скромно. Макар че чифликчията наистина беше имал намерение да я освободи от работа, и то скоро, сега той започна да проявява голяма загриженост, че ще я загуби. А кой ще обира каймака? Кой ще украсява питите масло за госпожите в Ейнджълбъри и Недборн? Мисис Крик поздрави Тес за това, че най-сетне е сложила край на колебанията си, и заяви, че още щом я видяла, отгатнала, че ще я вземе не кой да е. Тес изглеждала така величествена, когато в деня на пристигането си преминала през двора на фермата, че тя можела да се закълне, че е от добро семейство. Всъщност тогава мисис Крик наистина си беше помислила, че Тес е изящна и хубава, но що се отнася до величествената ѝ походка — това вероятно беше плод на въображението на мисис Крик, и то след като беше получила допълнителни сведения.

Сега Тес се носеше на крилата на времето и чувствуваше, че няма никаква воля. Думата беше дадена, датата — записана. Макар и природно интелигентна, тя започна да се поддава на фаталистичните убеждения, така свойствени на селяните и изобщо на онези, които

повече общуват с природата, отколкото с ближния си. Тя изпадна в пасивната покорност, характерна за това душевно състояние, и изпълняваше всичко, което предлагаше любимият ѝ.

Но тя отново писа до майка си, уж за да ѝ съобщи датата на сватбата, а всъщност пак да я помоли за съвет. Щеше да се омъжи за джентълмен, а майка ѝ може би не беше взела този факт достатъчно пред вид. Възможно е един по-грубоват човек с леко сърце да приеме обясненията ѝ след брака, но един джентълмен може би ще изпитва други чувства. Мисис Дърбифийлд не отговори.

Макар че Ейнджъл Клер убедително доказваше пред себе си и пред Тес практическата нужда да се оженят незабавно, в действителност, както стана ясно по-късно, стъпката беше малко прибързана. Той наистина я обичаше много, макар че това по-скоро бе духовна и платоническа любов, отколкото всеобятна страст, каквато тя изпитваше към него. Докато свикваше с мисълта, че е обречен на интелектуален живот сред природата, той ни най-малко не очакваше, че тук ще срещне такива очарования, каквито намери у това идилично същество. Той и друг път бе водил разговор за природната непринуденост, но преди да дойде тук, не знаеше как силно тя овладява човека. И освен това той никак не виждаше ясно бъдещия си път и може би щяха да минат година-две, преди да се устрои както трябва. Причината за бързото му решение се криеше в известно безгрижие относно кариерата му в резултат на чувството, че предразсъдъците на семейството му са го принудили да се откаже от истинското си призвание.

— Не смяташ ли, че ще бъде по-добре да почакаме, докато се уредиш в твоята ферма в Средна Англия? — веднаж плахо го запита тя. (По това време той мечтаеше за ферма в Средна Англия.)

— Право да ти кажа, Тес, не искам да те оставям сама, далеч от моята защита и любов.

Доводът беше убедителен. Влиянието му над нея беше така силно, че тя беше възприела неговия маниер и обичаи, неговия начин на изразяване и неговите думи, беше се научила да харесва това, което той харесваше, и да мрази това, което той мразеше. Да я остави отново във фермата, би значело тя да се върне към старите си привычки и между тях пак да се появят разлики. Имаше и една друга причина, поради която Ейнджъл искаше тя да бъде при него. Родителите му бяха

проявили естественото желание да я видят поне веднъж, преди да я отведе в някакво далечно заселище — в Англия или в колониите. И тъй като Клер беше решил да не променя намеренията си, каквото и да е тяхното мнение, той прецени, че един-два месеца съвместен живот отделно от тях — докато намери подходящ случай — ще бъдат от полза за подготовката ѝ за това сериозно за нея изпитание — представянето ѝ на майка му.

Освен това той искаше да се запознае и с работата на една мелница, като се надяваше един ден сред житните си полета да построи и мелница. Собственикът на една голяма стара воденица в Уелбридж — едно време мелница на някакво абатство — му беше предложил да го запознае със своята дългогодишната практика и Ейнджъл да поработи малко сам, когато и да дойде. Клер отиде за един ден до мелницата — тя беше само на няколко мили — и се върна в „Галботейз“ вечерта. Тес разбра, че е решил да прекара кратко време в мелницата в Уелбридж. Какво го беше накарало да вземе такова решение? Не толкова възможността да проучи отблизо мелничарството, колкото случайното обстоятелство, че там можеха да отседнат в самия фермерски дом, който преди западането си е бил имение на един клон на рода д'Ърбървил. Клер винаги разрешаваше практическите въпроси по този начин — в резултат на мигновено хрумване, което нямаше нищо общо с тях.

Решиха да отидат там веднага след сватбата и да постоят две седмици, вместо да скитат из градове и ханове.

— След това ще отидем от другата страна на Лондон да разгледаме някои ферми, за които съм чувал — каза той, — а през март или април ще посетим баща ми и майка ми.

Подобни текущи въпроси възникваха и отминаваха и денят, невероятният ден, в който тя щеше да стане негова, бързо и неумолимо приближаваше. Датата беше 31 декември, в навечерието на Нова година. „Негова жена! — си каза тя. — Нима това е възможно! Ние двамата заедно и нищо да не ни разделя, да споделяме всичко... А защо не? И все пак защо?“

Една неделя сутрин Из Хюет се върна в къщи и повика Тес настрана.

— Днес не ви съобщиха в черквата.

— Какво?

— Днеска трябваше да ви съобщят имената за пръв път — отвърна тя и спокойно погледна Тес. — Нали ще се жените преди Нова година, миличка?

Приятелката ѝ бързо кимна.

— Трябва да ви съобщят три пъти. А до Нова година остават само две недели.

Тес почувствува, че пребледнява. Из беше права: разбира се, че трябва да са три. Може би той е забравил! Ако е така, трябва да отложат сватбата с една седмица, а това предвещава нещастие. Как да напомни на любимия си? Тя, която преди толкова се дърпаше, внезапно бе обхваната от нетърпение и страх да не загуби скъпоценния си възлюбен.

Но тревогата ѝ скоро се разсея. Из Хюет спомена за пропускане на мисис Крик и мисис Крик, като най-старша, се нагърби със задачата да говори с Ейнджъл по този въпрос.

— Забравихте ли ги, мистър Клер? Забравихте ли за съобщенията?

— Не, не съм — каза Клер.

Останал насаме с Тес, той побърза да я успокои:

— Не им позволявай да те дразнят с тия съобщения. За нас ще бъде по-спокойно с разрешително, затова, без да се съветвам с тебе, реших да вземем разрешително. Така че ако отидеш в неделя сутрин на черква, дори и да искаш, няма да чуеш името си.

— Аз и не исках да го чуя, скъпи — гордо каза тя.

Но като узна, че всичко е наред, Тес почувствува огромно облекчение. Защото тя се страхуваше да не би, като чуе съобщението, някой да се обяви против брака поради нейното минало. Как я благоприятствуваше съдбата!

„Не съм съвсем спокойна — помисли си Тес. — За цялото това щастие после може би ще трябва жестоко да плащам. Бог често прави това. Да бяха ни съобщили в черква както всички!“

Но всичко мина гладко. Тес се питаше дали той ще иска тя да се венчае в сегашната си най-хубава бяла рокля, или ще трябва да си купува нова. Въпросът се разреши благодарение на неговата предвидливост: един ден пристигнаха няколко големи пакета, адресирани до нея. В тях тя намери цял комплект облекло — от шапчицата до обувките и един прекрасен дневен костюм, който най-

добре щеше да подхожда на скромната церемония, за която се готвеха. Ейнджъл влезе в къщата скоро след пристигането на пакетите и я чу да ги разопакова в стаята си.

Само след минутка тя слезе долу със зачервено лице и с просълзени очи.

— Как се грижиш за мен! — прошепна тя, притискайки бузата си о рамото му. — Дори и ръкавици и кърпичка! Скъпи мой, колко си добър и нежен!

— Нищо особено не съм направил, Тес. Само малка поръчка до една модистка в Лондон — и толкова!

И за да престане да го превъзнася, той й каза да отиде горе и да пробва дали й става премяната. Ако не, да повика селската шивачка да направи някои поправки.

Тя се върна горе и облече роклята. Останала сама, застана за момент пред огледалото, любувайки се на коприната, и изведнаж си спомни баладата за тайнствената булчина рокля:

*... не ще му стане тя жена,
щом вече е сгрешила...*

Когато беше малка, мисис Дърбифийлд й пееше тази песен, пееше я весело и закачливо и натискаше с крак люлката в такт с песента. Ами ако тази рокля я издаде, като си смени цвета, така както оная булчина рокля от песента беше издала кралица Геневра? Откакто беше дошла във фермата, Тес за пръв път си спомняше текста.

XXXIII

На Ейнджъл много му се искаше преди сватбата да прекарат сами един ден, някъде далеч от фермата — последна малка екскурзия с нея, докато все още бяха само влюбени, — романтичен ден, който никога не ще забравят, така както не ще забравят и другия, още по-велик ден, който приближаваше все повече и повече. Затова през седмицата преди сватбата той предложи да направят няколко покупки в близкия град и те тръгнаха заедно.

Във фермата Клер беше живял като отшелник по отношение на своята класа. Месеци наред той не бе се приближавал до град и тъй като не му трябваше кола, не поддържаше кола, а в случай на нужда вземаше коня или двуколката на фермера. Този ден те отидоха с двуколката.

За първи път през живота си правеха покупки, предназначени и за двамата. Беше Бъдни вечер. Градът беше отрупан с клонки чимшир и имел и гъмжеше от странници, дошли за случая от всички части на страната. Докато се разхождаше под ръка с Клер, красотата на Тес, съчетана с щастливото изражение на лицето ѝ, караше много хора да я заглеждат.

Вечерта те се върнаха в странноприемницата, гдето бяха отседнали, и Тес почака на входа, докато Ейнджъл отиде да нареди да докарат коня и двуколката пред вратата. Общият салон беше пълен с народ и хора непрестанно влизаха и излизаха. Вратата постоянно се отваряше и затваряше, когато те минаваха, и всеки път светлината отвътре падаше върху лицето на Тес. Двама мъже излязоха от хана и минаха покрай нея заедно с другите. Единият изненадано я изгледа от горе до долу и на нея ѝ се стори, че той е от Трантридж, макар това село да беше така далеч оттук, че хора оттам бяха рядкост тъдява.

— Хубавичка девойка, а? — каза другият.

— Вярно, хубавичка! Макар че, ако не се лъжа... — и той махна с ръка, като искаше да каже, че Тес едва ли може да се нарече девойка.

Клер току-що се бе върнал от конюшната и срещайки мъжа на прага, чу думите му и видя как Тес се сви. Обидата срещу нея просто

го ужили и без въобще да разсъждава, той с всичка сила стовари юмрука си върху лицето на мъжа.

Мъжът се олюля, после се съвзе и тръгна към него, а Клер застана отвън на вратата и зае отбранителна поза. Но противникът му очевидно размисли. Като мина покрай Тес, той отново я погледна и каза на Клер:

— Извинете, сър. Припознах се. Взех я за друга жена, която живее на около четиридесет мили оттук.

Чувствувайки, че е действувал много прибързано и че в края на краищата той е виновен, загдето е оставил Тес сама на входа на странноприемницата, Клер направи това, което обикновено правеше в такива случаи: даде на човека пет шилинга, за да забрави удара. Веднага щом той пое юздите от коняря и младата двойка потегли, двамата мъже тръгнаха в обратна посока.

— Е, какво, ти наистина ли сбърка? — попита вторият.

— Ами! Но не исках да оскърбявам джентълмена — това не е моя работа.

Междувременно влюбените продължаваха пътя си.

— Не можем ли малко да отложим сватбата? — със сух и отпаднал глас запита Тес. — Тоест, ако искаме?

— Не, мила моя. Успокой се. Да не би да се страхуваш, че този тип може да ме даде под съд за обида? — шеговито запита той.

— Не... само си мислех... ако се наложи да я отложим...

Не беше никак ясно какво искаше да каже тя и той й нареди да махне тези глупави мисли от главата си — нещо, което Тес веднага направи, доколкото й беше възможно. Но по целия път за дома тя беше сериозна, много сериозна, после си помисли: „Ще отидем далеч, много далеч, на стотици мили от тоя край, и такова нещо никога няма да ни се случи, там не ще може да ни намери никакъв призрак от миналото.“

Тази нощ те нежно се разделиха на площадката на стълбата, след това Клер отиде в мансардата си. Тес не си легна веднага, заета с някои дребни приготовления, тъй като я беше страх, че в няколкото останали дни не ще има достатъчно време. Докато седеше, в стаята на Ейнджъл над главата си чу тропот и от борба. Всички останали в къщата бяха вече заспали и обезпокоена да не би на Клер да не му е добре, тя изтича до горе, почука на вратата му и го запита какво става.

— Нищо, нищо, мила! — обади се той отвътре. — Много се извинявам, че те обезпокоих! Но причината е доста забавна: заспал съм и сънувах, че отново се бия с оня, който те обиди, а шумът, дето си чула, е дошъл от това, че съм нападнал с юмруци куфара, който измъкнах днес, за да опаковам нещата си. Понякога правя такива глупости насън. Иди си легни и не мисли повече за това.

Това беше последният грам, който наклони везните на нейната нерешителност. Тя не се решаваше да му разкаже своето минало, но имаше и друг начин. Тя седна и на четири страници от бележник написа сбито историята на събитията от преди три-четири години, сложи страниците в плик и го адресира до Клер. След това, страхувайки се отново да не изпадне в слабост, се прокрадна по чорапи догоре и пъкна плика под вратата му.

Както можеше да се очаква, тя прекара нощта почти без да мигне, като се вслушваше и в най-слабия шум горе. Шумът дойде както обикновено, той слезе както обикновено. Слезе и тя. Той я посрещна долу, при стълбите, и я целуна. Беше нежен както винаги!

Стори ѝ се малко разстроен и уморен. Но дори и когато останаха сами, не ѝ каза нито дума за нейната изповед. Дали я е прочел? Ако той сам не я заговори, тя нищо не би се осмелила да му каже.

Така минаваха дните. Очевидно беше, че каквото и да си е помислил, имаше намерение да го пази за себе си. И все пак той беше откровен и нежен така, както преди. Възможно ли бе опасенията ѝ да са били детински? Възможно ли бе да ѝ е простил? Възможно ли бе да я обича заради това, което е, и такава, каквато е, и да се присмива на безпокойствата ѝ, както човек би се смял на глупав кошмар? А дали наистина е получил бележката? Тя погледна в стаята му, но не можа да я намери. Може би ѝ е простил. Но дори и да не е получил нейната изповед, тя изведнаж изпита радостна увереност, че той непременно ще ѝ прости.

Всяка сутрин и вечер бяха еднакви и най-сетне дойде денят пред Нова година — сватбеният ден.

Влюбените не станаха рано за доене, тъй като през цялата последна седмица на престоя им във фермата ги третираха като гости, а на Тес вежливо бяха предоставили отделна стая. Когато слязоха долу да закусят, те бяха изненадани от промените, извършени в тяхна чест в кухнята. В някакъв неестествен утринен час фермерът беше наредил

да белосат зеещата камина, да боядисат с червено тухлите, а над огнището да окачат лъщяща завеса от жълта дамаска на мястото на старото мръсносиньо памучно перде с черни шарки, което дълго бе висяло тук. В мрачните зимни утрини огнището наистина беше центърът на стаята и този му подновен вид оживяваше цялата стая.

— Реших да направя нещо във ваша чест — каза фермерът — и тъй като не искахте и да чуете за шумна веселба с цигулки и виолончела, както правехме едно време, това беше всичко, което успях да измисля — хем няма да се вдига шум.

Роднините на Тес живееха толкова далече, че за никого не би било удобно да присъствува на церемонията, дори и да ги бяха поканили. Но всъщност никой от Марлот не беше поканен. Що се отнася до семейството на Ейнджъл, той им беше писал да ги уведоми за датата, уверявайки ги, че много ще се зарадва, ако поне един от тях дойде на сватбата. Братята му въобще не отговориха — вероятно бяха възмутени. Баща му и майка му му писаха едно доста тъжно писмо, в което изразяваха съжаление, че така прибързано се жени, но се мъчеха да загладят работата, като прибавяха, че макар една доячка да била последната жена, която очаквали да им стане снаха — техният син бил вече на възраст, на която човек най-добре сам решавал нещата.

Това хладно отношение на роднините не огорчи Клер толкова, колкото би го огорчило, ако не притежаваше големия коз, с който се надяваше да ги изненада не след дълго. Смяташе, че е прекалено смело и рисковано да заведе Тес направо от фермата и да я обяви за потомък на д'Ърбървил и за лейди. Затова той пазеше тайната на произхода ѝ за такъв момент, в който — вече свикнала с обществото под неговото влияние и след няколкомесечно пътуване — ще може да я заведе на посещение при родителите си и тържествено да им я покаже като достойна за такъв стар род. Това беше само мечтата на влюбен, нищо повече. Може би произходът на Тес имаше повече значение за самия него, отколкото за всекиго другиго от околните.

Забелязвайки, че изповедта ѝ ни най-малко не е променила държанието на Ейнджъл към нея, Тес започна да се съмнява дали въобще я е получил. Тя стана от закуска преди него и побърза нагоре по стълбата. Хрумна и още веднаж да огледа странната, мрачна стая, която така дълго беше хралупата или по-скоро орловото гнездо на Клер. Застана пред отворената врата на стаята и замислено я

заразглежда. Спря на прага, под който с такова вълнение беше тикнала бележката преди два-три дни. Чергата стигаше близо до прага и под ръба ѝ тя видя едва-едва забележимо да се подава краят на плика с нейното писмо. Очевидно той не го беше видял, защото в бързината си тя го беше пъкнала не само под вратата, но и под чергата.

Обзета от внезапна слабост, Тес издърпа писмото. Ето го — то си стоеше запечатано, така както беше излязло от ръцете ѝ. Планината още не беше премахната. Не можеше да му го даде сега. Цялата къща кипеше от подготовката. Тя се прибра в стаята си и унищожи писмото.

Тес беше така бледа, когато Клер отново я видя, че той доста се обезпокои. За момент бе решила, че случката със загубеното писмо пречи на изповедта ѝ, но дълбоко в съзнанието си тя чувствуваше, че това не е така — все още имаше време. И все пак всичко беше в движение, хора влизаха и излизаха, всички трябваше да се обличат — младоженците бяха помолили млекаря и мисис Крик да дойдат с тях за свидетели и сега беше почти невъзможно да размишляват и да се обясняват. Тес едва успя да открадне една минутка с Клер на площадката на стълбата.

— Много искам да ти говоря — да ти призная всичките си грешки и прегрешения — каза тя с привидна безгрижност.

— Не, не, сега не можем да разговаряме за грешки — поне днес трябва да те смятат за идеална, мила моя! — извика той. — Надявам се, че след това ще имаме достатъчно време да говорим за прегрешенията си. И аз ще ти изповядам моите.

— Но аз мисля, че ще е по-добре да ти ги разкажа сега, за да не можеш после да кажеш...

— Много добре, моя авантюристко, ще ми разкажеш всичко, което искаш... да речем... веднага щом се настаним в къщи, но не сега. Тогава и аз ще ти разкажа за моите прегрешения. Но нека сега не си разваляме празника, те ще бъдат прекрасна тема за разговор, когато ни доскучае.

— Значи, наистина не искаш, скъпи мой?

— Не искам, Теси.

Това беше всичко, което успяха да си кажат сред суетнята по обличането и приготвянето за път. Тези негови думи, изглежда, я успокоиха. През следващите два критични часа тя беше обхваната от вълнението на своята преданост към него и нямаше никакво време за

повече размишления. Единственото ѝ желание, срещу което така дълго се беше съпротивявала — да стане негова, да го нарече свой господар, да го нарече неин и после, ако е необходимо да умре, — най-сетне я извади от тежките ѝ размисли. Докато се обличаше, тя се движеше сред някакъв облак от многоцветни мечти, които забулваха всичките ѝ мрачни опасения.

Черквата беше далеч и се наложи да отидат с кола, още повече, че беше зима. От една крайпътна странноприемница поръчаха закрыта каляска, стояла там от времето на пътническите дилижанси. Тя имаше здрави колела с тежки спици, голяма извита каросерия, огромни каиши и ресори, а окът ѝ приличаше на таран. Кочияшът беше достоен за уважение шестдесетгодишен „момък“ — мъченик на подаграта, която бе придобил на младини от честите простуди, лекувани със силни напитки. През последните двадесет и пет години, откакто беше престанал да бъде кочияш професионалист, той се беше навъртал около странноприемниците, сякаш очакваше старите времена отново да се върнат. От външната страна на десния му крак имаше постоянно кървяща рана — резултат на непрестанното съприкосновение с оковете на аристократическите карети по време на дългогодишната му редовна служба в „Кралския герб“ в Кастърбридж.

Четиримата — младоженката, младоженецът и мистър и мисис Крик — заеха места във вътрешността на тази груба и скърцаща кола, зад западналия кочияш. На Ейнджъл му се искаше поне един от братята му да присъствува като шафер, но мълчанието им, след като той деликатно им бе намекнал за това в едно свое писмо, показваше, че не желаят да дойдат. Те не бяха съгласни с брака и не можеше да се очаква да го одобрят. Всъщност може би беше по-добре, че нямаше да присъствуват. Тези младежи не бяха израсли във висшето общество, но освен отрицателното им отношение към брака общуването с обитателите на фермата би могло неприятно да засегне предразсъдъците им и чувството им за приличие.

Развълнувана от приближаването на тържествения момент, Тес не подозираше нищо. Тя не виждаше нищо, не знаеше какъв път са взели за черквата, знаеше само, че Ейнджъл е до нея — всичко останало беше потънало в някаква лъчезарна мъгла. Тя приличаше на едно от онези неземни същества, създадени от поезията — на една от

онези класически богини, за които Клер често ѝ разказваше, когато се разхождаха.

Тъй като се венчаваха с разрешително, в черквата имаше само десетина души. Но и хиляда да бяха, едва ли биха направили някакво впечатление на Тес. Те ѝ се струваха далечни като звезди. Пред тържествения екстаз, с който тя се закле да му бъде вярна, обикновените човешки чувства ѝ се струваха нищожни. По време на една пауза в церемонията, докато те бяха коленичили един до друг, тя несъзнателно се наклони към него така, че рамото ѝ докосна ръката му. Беше я изплашила една бегла мисъл и Тес направи движението инстинктивно — искаше да се увери, че той наистина е там и още по-силно да почувствува, че неговата вяност ще издържи на всички изпитания.

Клер знаеше, че тя го обича — любов лъхаше от цялото ѝ същество, но по това време той още не знаеше колко дълбоко му е предана тя, с какво усърдие и покорство го обичаше. Не знаеше, че това е залог за нейната вяност, честност, търпение и дълбока вяра.

Когато излязоха от черквата, звънарите забиха камбаните. Чу се само скромно съзвучие от три ноти — строителите на черквата бяха сметнали, че това е достатъчно за изразяване радостта на миряните на такава малка енория. Минавайки под камбанарията заедно със съпруга си на път към черковната порта, Тес чувствуваше как въздухът около тях вибрира от звуците, идещи от откритата камбанария, в унисон със силно напрегнатата духовна атмосфера, в която живееше.

Това нейно състояние, тази екзалтация, в която тя се чувствуваше озарена от светлина — подобно на ангела, който свети Йоан видял на слънцето, — трая, докато заглъхне звукът на камбаните и отминат вълненията от църковната служба. Сега очите ѝ можеха по-ясно да различават детайлите и тъй като мистър и мисис Крик бяха наредили да им изпратят двуколката, за да предоставят каретата на младите, Тес за пръв път забеляза формата и подробностите на превозното средство. Тя се умълча и дълго я разглежда.

— Изглеждаш ми потисната, Теси — каза Клер.

— Да — отвърна тя и сложи ръка на челото си. — Страх ме е от много неща. Всичко е толкова сериозно, Ейнджъл. Между другото, струва ми се, че някога съм виждала тази карета и че я познавам много добре. Колко странно, сигурно е било насън.

— О, ти вероятно си слушала легендата за каретата на д'Ърбървиловци. Това поверие за вашия род от времето, когато е бил известен в тоя край, е много популярно и тази разнебитена старина навярно ти напомня за него.

— Доколкото си спомням, никога не съм чувала — каза тя. — Каква е тая легенда? Каж ми я, моля ти се!

— Точно сега нямам желание да ти я разказвам в подробности. Някой си д'Ърбървил в шестнайсетия или седемнайсетия век извършил ужасно престъпление в семейната карета. И оттогава членовете на рода виждат или чуват старата карета винаги, когато... Не! Ще ти я разкажа друг път — историята е много мрачна. Очевидно видът на тази достопочтена талига смътно ти е напомнил за тая история, която сигурно са ти разказвали...

— Не си спомням да съм я чувала по-рано — тихо повтори тя. — А кога я виждат членовете на нашия род, Ейнджъл — пред смъртта или когато са извършили престъпление?

— Стига, Тес!

И той затвори устата ѝ с целувка.

Когато стигнаха в къщи, тя беше мрачна и без настроение. Наистина сега тя беше мисис Ейнджъл Клер, но дали имаше морално право на това име? Не трябваше ли по-скоро да се нарича мисис Александър д'Ърбървил? Може ли силата на чувствата да оправдае това, което праведните души наричат „престъпно мълчание“? Тя не знаеше как би трябвало да постъпи в такъв случай една жена, а нямаше кой да я посъветва.

Все пак, когато остана за няколко минути сама в стаята си — това беше последният ден, в който тя влизаше в нея, — Тес коленичи и започна да се моли. Опитваше се да се моли на бога, но всъщност отправяше молитвите към съпруга си. Тя така боготвореше този човек, че почти се страхуваше да не би това да е лошо предзнаменование. Тя разбираше какво е искал да каже монахът Лоренцо с думите: „Страстните радости имат страшен край.“ Може би нейната страст бе прекалено силна за едно човешко същество — прекалено буйна, безумна, гибелна...

— О, любими, любими, защо те обичам толкова много! — шепнеше тя. — Защото ти не обичаш мен, а друга в моя образ — такава, каквато аз можех да бъда!

Дойде следобедът, а с него и часът на заминаването. Те бяха решили да осъществят намерението си да прекарат няколко дни в старата ферма до уелбриджката мелница, докато той се запознае с мелничарството. В два часа бяха напълно готови да тръгнат. Всички работници от фермата се събраха пред оградения с тухли вход да се сбогуват, а чифликчията и жена му ги изпратиха чак до портата. Тес видя трите си приятелки, застанали една до друга до стената, замислено навели глави. Тя се бе питала дали ще дойдат да ги изпратят, когато тръгват, и ето че те бяха там — твърди и верни докрай. Тя знаеше защо нежната Рети изглежда така крехка, Из — така трагично скръбна, а Мариан — така смутена. Пред тяхната скръб Тес за момент забрави своята.

Без да размисли, тя му прошепна:

— Защо не ги целунеш, бедничките, за пръв и за последен път?

Клер нямаше нищо против — за него това беше само обикновена формалност при раздялата. Той мина покрай тях и ги целуна поред, казвайки на всяка „сбогом“. Когато стигнаха до портата, Тес съвсем по женски се обърна, за да види въздействието на тази подарена от състрадание целувка: в погледа ѝ нямаше тържество, макар че би могло да има. Но дори и да имаше, то би изчезнало, след като тя видя колко развълнувани са момичетата. Очевидно целувката беше причинила зло, пробуждайки чувства, които те се мъчеха да сподавят.

Клер дори и не подозираше какво става. На портата той стисна ръка на фермера и жена му и за последен път благодари за тяхното внимание. След това, преди да тръгнат, за миг настъпи тишина. Тя бе нарушена от кукуригане. Белият петел с розов гребен беше застанал пред къщата на няколко ярда от тях и пронизваше ушите им с гласа си, който кънтеше като ехо в скалиста долина.

— Виж ти! — каза мисис Крик. — Петел следобед!

Двама мъже стояха до портата и я държаха отворена.

— Не е на добро — прошепна единият, като смяташе, че другите няма да го чуят.

Петелът изкукурига отново, обръщайки се право към Клер.

— Хм! — обади се фермерът.

— Не искам да го слушам! — каза Тес на съпруга си. — Кажи на човека да кара. Довиждане, довиждане!

Петелът пак изкукурига.

— Къш! Махай се, проклетнико, или ще ти извия шията! — ядосано каза фермерът, като се обърна към птицата и я прогони. А като влизаха в къщи, каза на жена си: — Точно пък днес ли трябваше! Цяла година не беше пял следобед!

— Сигурно ще се развали времето — отвърна тя, — а съвсем не това, което си мислиш. Не може да бъде!

XXXIV

Те изминаха няколко мили по равния път през долината, а като стигнаха Уелбридж, завиха наляво край селото през големия мост от времето на Елизабет, който отчасти е причина и за името на селото^[1]. Точно зад него беше къщата, гдето младоженците бяха наели квартира. Външният ѝ вид е добре познат на всички пътници в долината Фрум — едно време тя е била част от прекрасен замък и собственост, и седалище на някакъв д'Ърбървил, но след това полуразрушеният замък е бил превърнат във ферма.

— Добре дошла в едно от вашите имения! — каза Клер, помагайки ѝ да слезе. Но почти веднага се разкая за шегата си — тя много приличаше на ирония.

Макар че бяха наели само две стаи, фермерът се беше възползувал от посещението им, за да отиде на гости на приятели за Нова година, и беше оставил една жена от съседна къща да им прислужва. Те се зарадваха, че всичко тук е на тяхно разположение. Имаха чувството, че за първи път се намират под свой собствен покрив.

Но Клер забеляза, че плесенясалото старо жилище действа малко потискащо на жена му. Когато каретата си отиде, те, водени от прислужницата, се качиха горе, за да си измият ръцете. На площадката на стълбата Тес се сепна и спря.

— Какво има? — запита той.

— Тези страшни жени — с усмивка отвърна тя. — Как ме изплашиха!

Той вдигна очи и видя два портрета в човешки ръст, вградени в зида. Всички, които са посещавали замъка, знаят, че това са портрети на жени на средна възраст от преди около двеста години. Който веднаж ги види, никога не може да ги забрави. Заострените черти, малките очи и глупавата усмивка на първата говорят за жестокост и вероломство. Гърбавият нос, големите зъби и дръзкият поглед на втората говорят за високомерие, стигащо до коравосърдечие. Погледите им те преследват дори и насън.

— Чии са тези портрети? — запита Клер прислужничката.

— Стари хора са ми разправяли, че са лейди от рода д'Ърбървил — някогашните владетели на този замък — отвърна тя. — Понеже са вградени в стената, няма как да се махнат.

Портретите направиха потискащо впечатление на Тес, още повече, че в техните груби черти без всякакво съмнение можеха да се открият сходства с нейните деликатни черти. Клер не каза нищо по това, само съжаляваше, че си е направил толкова труд да избере именно този дом за медения им месец. После влезе в стаята. Тъй като набързо бяха правили приготовленията за пристигането им, трябваше да си мият ръцете в един и същ леген. Клер докосна ръцете ѝ под водата.

— Кои са моите пръсти и кои твоите? — запита той, поглеждайки я. — Така са се преплели!

— Те всички са твои — нежно отвърна тя, като се мъчеше да се покаже по-весела, отколкото беше всъщност. Той не беше огорчен, че в такъв ден тя е толкова замислена. Всяка разумна жена би изглеждала така. Но Тес знаеше, че е прекалила и се мъчеше да се развесели.

В този последен кратък следобед на годината слънцето беше така ниско, че грееше през един малък процеп и образуваше черта, прилична на белег от боя върху полата ѝ. Слязоха да пият чай в старата трапезария — това беше първото им ядене сами. Те — или по-скоро той — се държаха съвсем детински; правеше му удоволствие да използва същата чиния за хляба с масло и дори да обира с устните си трохичките, полепнали по нейните устни. Той дори се чудеше защо тя не се забавлява от тези шеги.

Клер дълго я гледа мълчаливо, после като човек, който най-сетне взема решение как да изгради една трудна фраза, си помисли: „Тя е мила, моята Тес! Разбирам ли достатъчно ясно до каква степен и колко безвъзвратно това малко женско същество е обречено да дели с мен моите успехи и неуспехи, цялата моя съдба? Едва ли. Едва ли бих могъл да разбера, освен ако и аз бях жена. Това, което съм аз в света, това е и тя. Каквото стане с мен, това ще стане и с нея. Каквото аз не мога да бъда, това и тя не може да бъде. И мога ли някога да я пренебрегна или да я наскърбя, или дори да забравя да се грижа за нея? Боже, пази ме от такова престъпление!“

Продължиха да седят край масата с чая, очаквайки багажа си, който чифликчията беше обещал да изпрати, преди да се стъмни. Но започна да се мръква, багажа още го нямаше, а те не бяха донесли със себе си нищо, освен дрехите на гърба си. Когато слънцето си отиде, изчезна и спокойствието на зимния ден. Отвън започнаха да се зачуват звуци, напомнящи леко шумолене на коприна. Мирните жълти листа, нападали през есента, възкръснаха и се развълнуваха, безпомощно се завъртяха и чукаха по капациите. Скоро започна да вали.

— Оня петел позна, че времето ще се развали — каза Клер.

Прислужницата си беше отишла да спи в къщи, но върху масата беше оставила свещи и те сега ги запалиха. Пламъците им се удължаваха по посока на камината.

— В тия стари къщи има такова течение! — продължи Ейнджъл, поглеждайки към пламъците и към разтопения восък, който се плъзгаше по свещите. Чудно, къде ли се бави тоя багаж? Нямаме дори четка и гребен.

— Не зная — разсеяно отвърна тя.

— Тес, ти тая вечер никак не си весела, никак не приличаш на себе си. Ония стари вещици на стълбището те разстроиха. Съжалявам, че те доведох тук. Кой знае дали всъщност наистина ме обичаш...

Той знаеше, че тя го обича и й каза това на шега, но тя беше така напрегната, че потрепери като ранено животно. Макар че се мъчеше да не заплаче, една-две сълзи се появиха в очите й.

— Но аз само се пошегувах! — веднага се разкая той. — Зная, безпокоиш се за багажа. Не мога да разбера защо стария Джонатан още го няма. Вече е седем часът! А, ето го!

Някой почука на вратата и тъй като нямаше кой друг да отвори, излезе Клер. Той се върна в стаята с малко пакетче в ръка.

— Не беше Джонатан — каза той.

— Колко неприятно! — каза Тес.

Пакетчето бе донесъл специален пратеник, пристигнал в „Талботейз“ от Еминстър веднага след отпътуването на младоженците. Последвал ги дотук, тъй като му наредили да не го връчва на никого друго. Клер го огледа на светлината. То беше дълго около един фут, зашито в сукно, запечатано с червен восък с печата на баща му и надписано от баща му за „мисис Ейнджъл Клер“.

— Това е малък сватбен подарък за тебе, Тес — каза той, подавайки ѝ пакетчето. — Колко са внимателни!

Тес го пое леко възбудена.

— Мисля, че е по-добре ти да го отвориш, скъпи — каза тя, оглеждайки пакетчето. — Не ми се ще да чупя тези големи печати — имат такъв внушителен вид. Моля ти се, отвори го ти!

Той разтвори пакета. Вътре имаше касетка, обшита в сахтиян, а върху нея бележка и ключе. Бележката беше до Клер и гласеше:

Мили синко, може би си забравил, че при смъртта на кръстницата ти мисис Питни, когато още беше малък, тя — каквато си беше суетна — ми остави част от своите скъпоценности да ги пазя за жена ти, ако някога се ожениш, в знак на любов към теб и избраницата ти. Изпълних това поръчение и оттогава насам брилянтите стояха заключени в моята банка. Макар да чувствавам, че при дадените обстоятелства това е малко неуместно, виждаш, че съм задължен да предам вещите на жената, която сега има правото да ги ползува цял живот, и затова веднага ти ги изпращам. Според условията в завещанието на кръстницата ти те са, строго казано, семейни скъпоценности. Прилагам точния текст на клаузата, която се разпорежда с тях.

— Сега си спомням! — каза Клер. — Съвсем бях забравил!

Той отключи касетката, тя съдържаше една огърлица с висящо украшение, гривни и обеци, както и някои други малки бижута.

Отначало Тес се страхуваше да ги докосне; после, когато Клер ги извади от касетката, очите ѝ блеснаха за момент почти така силно, както скъпоценните камъни.

— Мои ли са? — недоверчиво запитва тя.

— Да, разбира се — отвърна ой.

Той погледна към огъня в камината. Спомни си как, когато беше петнадесетгодишно момче, кръстницата му, жена на скуайр^[2] — единствения богат човек, с когото някога беше влизал в допир, — твърдо вярваше в неговото бъдеще и му беше предсказала блестяща

кариера. А щом кариерата му щеше да е такава, напълно естествено беше тия изящни украшения да бъдат запазени за жена му и за жените на нейните синове. Сега те блестяха малко иронично. „А защо пък?“ — се запита той. Кръстницата му беше направила това от суета, а ако от едната страна на уравнението има суета, защо да няма и от другата? Неговата жена беше една д'Ърбървил. На коя друга биха прилягали по-добре, отколкото на нея?

И той възторжено извика:

— Тес, сложи ги! — и се обърна да ѝ помогне.

Но сякаш по вълшебен начин тя вече ги беше сложила — и колието, и обеците, и гривните — всичко!

— Само че роклята не подхожда, Тес — каза Клер. — За такива брилянти трябваше да бъде с ниско деколте.

— Така ли? — попита Тес.

— Да — отвърна той.

Той ѝ показа как да подгъне горния ръб на корсажа, за да заприлича малко на вечерна рокля; и когато тя направи това и украшението на огърлицата увисна върху нежната ѝ бяла шия — така както трябваше, — той се отдръпна, за да я огледа.

— Господи! — каза Клер. — Колко си красива!

Както всеки знае, „красивите пера правят и птиците красиви“. Докато в скромното си облекло дори една хубава селска девойка мъчно ще направи силно впечатление на минавача, ако тя се облече според модата и прибегне до помощта на изкуството, както светските жени, изведнаж ще стане ослепително красива; от друга страна, красавицата на среднощния бал често би изглеждала жалка, ако ѝ навлечете работна селска рокля и в мрачен ден я пратите на нива с ряпа. Никога досега той не си беше представял колко изящни са лицето и фигурата на Тес.

— О, само да се появиш на някой бал! — извика той. — Но не, не, скъпа! Знаеш ли, че аз най-много те обичам с твоята шапчица и с памучна рокля. Да, с тях те обичам повече, отколкото с тези украшения, макар че толкова ти отиват.

Тес знаеше, че прави силно впечатление и това я развълнува, но не я направи щастлива.

— Ще ги сваля — каза тя, — да не ме види Джонатан. Не ми отиват, нали? Вероятно ще трябва да ги продадем?

— Да ги продадем ли? Никога! Това значи да нарушим волята на покойната. Подръж ги още няколко минути.

След като си помисли, тя охотно се съгласи. Имаше да му казва някои неща и скъпоценностите може би щяха да помогнат. Тя отново седна край масата, както си беше накичена с брилянтите, и те пак започнаха да гадаят къде ли би могъл да бъде Джонатан с багажа. Бяха му налели чаша бира да го посрещнат, но от дългото чакане пияната ѝ съвсем бе спаднала.

Вечерята им бе приготвена на една масичка отстрани и те скоро започнаха да се хранят. Още не бяха свършили, когато огънят в камината изведнаж лумна и кълбо пушек нахлу в стаята, сякаш някакъв гигант бе запушил за момент комина с ръка. Но това стана, защото някой беше отворил външната врата. Чува тежки стъпки в коридора и Ейнджъл излезе.

— Чуках, но никой не ме чу — извини се Джонатан Кейл, това най-сетне беше той. — Валеше, та влязох. Донесох ви нещата.

— Много се радвам, но позакъсняхте...

— Хм, хм, хм... да... сър — гласът на Джонатан Кейл звучеше необичайно глухо, а по челото му край бръчките от старостта се бяха появили и бръчки на загриженост. Той продължи: — Следобед, след като си тръгнахте вие и вашата мисис — така трябва да я наричам сега, — в чифлика настъпи паника, за малко щеше да стане страшно нещастие. Нали помните как следобед пях петелът?

— Боже мой, какво...

— Някои го тълкуват по един начин, други — по друг, но, така или иначе, бедната малка Рети Придъл се опита да се удави.

— Какво! Сериозно ли? Но тя се сбогува с нас, както и другите.

— Да! Та, сър, когато вие и вашата мисис — по закона така трябва да ѝ казвам, — когато вие двамата потеглихте, Рети и Мариан си сложиха шапчиците и излязоха и тъй като няма много работа, понеже е Нова година, всеки си прави, каквото си иска, и никой никому не обръща внимание. Отишли при Лю-Еверарт и пийнали по нещо, след това се добрали до трите пътя и там се разделили. Рети уж тръгнала за у дома през ливадите, а Мариан отишла в съседното село, където има още една кръчма. Никой нито чул, нито видял Рети, но ето че лодкарят, като се връщал в къщи, зърнал нещо на брега на голямото езеро — били шапчицата и шалът ѝ сгънати. А нея намерил във водата.

Той и още един човек я донесоха в къщи, мислейки, че е мъртва. Ала тя постепенно дойде на себе си.

Ейнджъл внезапно се сети, че Тес чува тази тъжна история и отиде да затвори вратата между коридора и антрето, което водеше за трапезарията. Но жена му беше наметнала шала си, беше излязла в антрето и сега слушаше разказа на Джонатан, а погледът ѝ разсеяно разглеждаше багажа и блестящите капчици дъжд по него.

— И не само това — Мариан. Намерили я мъртво пияна във върбалака. Никой не я е виждал да се докосва до друго, освен бира, макар че от вида ѝ личи, че обича да си пийва. Като че всички момичета са полудели!

— А Из?

— Из си е в къщи както винаги, но май че се сеца защо е станало това, тъй като няма никакво настроение, бедничката. Та, видите ли, сър, всичко това се случи, когато бяхме взели да прибираме в колата вещите ви и роклите на вашата мисис. Ето защо се забавих.

— Добре. А сега, Джонатан, моля ви, занесете багажа горе, изпийте чаша бира и побързайте да се върнете, в случай че имат нужда от вас.

Тес отново бе отишла в хола и седеше замислена, втренчила очи в огъня. Тя чу тежките стъпки на Джонатан Кейл нагоре-надолу по стълбите, докато носеше багажа, чу го да благодари за бирата, която съпругът ѝ му поднесе, и за бакшиша. След това стъпките на Джонатан заглъхнаха зад вратата и колата му със скърцане се отдалечи.

Ейнджъл залости вратата с масивния дъбов лост, приближи се до огнището, застана зад Тес и притисна в длани бузите ѝ. Той очакваше, че тя ще скочи весело и ще разопакова вещите си, за които бе толкова загрижена, но тъй като тя не стана, той седна до нея. В блясъка на огъня се губеше светлината на бледите и трептящи свещи, поставени на масата.

— Жалко, че чу тази тъжна история с момичетата — каза той. — Но няма защо да се тревожиш. Рети си е болезнено мрачна.

— Без никаква причина — каза Тес. — А тези, които имат причина, я крият и претендират, че всичко е наред.

Случката я накара да вземе решение. Тези девойки бяха простовати и невинни, а върху тях се беше стоварило нещастieto на несподеляната любов, те заслужаваха по-добра съдба. А тя

заслужаваше по-лоша — и все пак Клер беше избрал нея! Грях беше да взема всичко, без нищо да плати. Тя ще плати, и то до последната стотинка, ще му разкаже всичко още сега. Окончателно се реши, докато гледаше в огъня, а Клер държеше ръката ѝ.

Глеещите дървета сега блестяха с неподвижна светлина и озаряваха стените на камината, лъснатата пиростия и старата крива месингова машина. Най-ярката светлина падаше върху долната страна на плочата над камината и върху краката на масата откъм огъня. Лицето и шията на Тес отразяваха същата топлина и всеки брилянт се превръщаше в Алдебаран или в Сириус, в съзвездие от бели, червени и зелени отблясъци, които променяха цвета си при всяко повдигане на гърдите ѝ.

— Спомняш ли си какво си обещахме тази сутрин — да си разкажем прегрешенията! — внезапно каза той, виждайки, че тя още седи неподвижно. — Тогава може би говорехме на шега и за тебе сигурно това е оправдано, но за мен не бе леко да дам такова обещание. Искам да ти се изповядам, любима.

Тя прие това така неочаквано и така уместно предложение като намеса на провидението.

— Искаш да ми признаеш нещо ли? — бързо попита тя с нотка на радост и облекчение.

— Не очакваше, нали? Да — ти имаше много високо мнение за мен. А сега слушай... прислони към мен глава, защото искам да ми простиш, а не да се възмущаваш от мен, че не съм ти казал по-рано, както може би трябваше да направя.

Колко странно беше всичко това! Сякаш говореше неин двойник. Тя не каза нищо, а Клер продължи:

— Нищо не ти споменах, защото се страхувах да не те изгубя, скъпа моя, мое съкровище, моя диплома в живота, както бих могъл да те нарека. Брат ми взе дипломата си в колежа, а аз своята — във фермата „Талботейз“. Не посмях да рискувам, щях да ти кажа още преди месец, когато се съгласи да станеш моя, но не намерих сили. Помислих си, че може би ще ме оставиш. Отлагах го. После мислех да ти кажа вчера, да ти дам поне една възможност да се отървеш от мен, но не го направих. Не го направих и тази сутрин, когато на площадката ми предложи да си изповядаме грешките. Ето какъв грешник съм! Но

сега трябва да го направя, като те виждам как седиш тук толкова сериозна. Не зная дали ще ми простиш...

— О, да! Сигурна съм!

— Надявам се, че ще ми простиш. Но почакай! Ти нищо не знаеш. Нека започна отначало. Макар бедният ми баща да се страхува, че убежденията ми навеки са ме погубили, аз вярвам в нравствеността не по-малко от теб, Тес. Едно време исках да поучавам хората и за мен беше голямо разочарование, когато разбрах, че не ще мога да стана свещеник. Възхищавах се от чистотата, макар че аз не можех да се похваля с нея, и мразех безнравствеността така, както я мразя и сега. Каквото и да мисли човек за вдъхновението отгоре, той не може да не се съгласи чистосърдечно с думите на апостол Павел: „Бъди сам пример — с думите си, с живота си, с милосърдието си, с духа си, с вярата си, с чистотата си.“ Това е единствената опора за нас, бедните смъртни. „Integer vitae“^[3] — казва един римски поет. Странно как мислите му съвпадат с тези на свети Павел:

*Човекът без слабости, праведен, чист,
от мавърско копие нужда не чувствава...*

Да, понякога човек е преизпълнен с добри намерения! И тъй като аз чувствавах всичко това така силно, ти ще разбереш какви угризения на съвестта предизвика у мен фактът, че въпреки намерението си да дам прекрасен пример на другите, самият аз паднах.

И той й разказа за оня период от живота си, за който вече споменахме — когато, разкъсван от съмнения и трудности в Лондон, като отломка, подхвърляна от вълните, в продължение на две денонощия се отдал на разврат с една непознатата жена.

— За щастие скоро се опомних и разбрах безумието си — продължи той. — Без нищо да й кажа, се върнах в къщи. Оттогава никога не съм правил подобно нещо. Но чувствавах, че с теб ще трябва да бъда напълно откровен и честен, затова не можех да не ти разкажа тази история. Прощаваш ли ми?

Вместо отговор тя силно стисна ръката му.

— Тогава ще го забравим веднаж завинаги — то е толкова мъчително особено днес. Да говорим за нещо по-весело!

— О, Ейнджъл, аз почти се радвам... защото сега и ти можеш да ми простиш. Аз още не съм ти се изповядала. Аз също имам да ти се изповядвам — нали помниш, че ти казах?

— Да, спомням си. Хайде, започвай, малка грешнице!

— Ти се смееш, но моето прегрешение може би е толкова сериозно, колкото и твоето, ако не и по-лошо.

— Едва ли може да бъде по-лошо, скъпа моя.

— Да, о, да, не може! — Тя радостно скочи и се хвана за надеждата. — Не, не може да бъде по-сериозно! — извика тя. — Наистина не може, защото е същото като твоето! Сега ще ти разкажа!

И тя седна отново.

Ръцете им бяха сплетени както преди. Жарта осветяваше пепелта под решетката на камината като пясък в знойна пустиня. Наблюдавайки мрачното отражение на въглените върху лицата и ръцете им, върху снопчетата коса, спуснати над челото ѝ, въображението би могло да си представи, че това е страшният съд. Светлината проникваше през кичурите коса и сякаш обгаряше нежната ѝ кожа. Върху стената и тавана се открояваше огромната сянка на тялото ѝ. Тя се наведе и брилянтите около шията ѝ светнаха зловещо, като жабешки очи. Тес притисна чело в слепоочието на Ейнджъл и започна да му разказва историята за запознанството си с Алек д'Ърбървил и за последствията от него. Очите ѝ бяха наведени надолу, тя шепнеше, но изговаряше думите твърдо.

Край на четвърта фаза

[1] На англ. well — кладенец, bridge — мост. — Б.пр. ↑

[2] Звание, обикновено давано в Англия в миналото на най-богатия земевладелец в дадено графство. — Б.пр. ↑

[3] Праведен живот (лат.). — Б.пр. ↑

ΠΕΤΑ ΦΑΖΑ
ΖΕΝΑΤΑ ΠΛΑЦΑ

XXXV

Разказът и свърши. Тя повтори някои подробности, даде му допълнителни обяснения. И нито веднаж не промени равния тон, с който бе започнала, не каза нищо за свое оправдание, не заплака.

Но докато разказваше историята си, външният вид на околните предмети като че се измени. Огънят в камината започна да намига дяволито и предизвикателно, сякаш пет пари не даваше за нейното нещастие. Решетката се хилеше лениво — и на нея й бе все едно. Светлината, отразена в шишето, се занимаваше само с багрите си. Всички предмети в стаята един след друг и с ужасяващо еднородие снеха от себе си всякаква отговорност за случилото се. А нищо не се бе изменило от времето, когато той я целуваше или по-скоро не се бе изменил материалният състав на нещата — изменила се беше само тяхната същност.

Когато тя млъкна, спомените за предишните им ласки сякаш бързо се отдръпнаха в най-затъntenите кътчета на мозъка им и като ехо почнаха да напомнят за времето на щастливо и глупаво заслепение.

Несъзнателно Клер разрови жаравата в камината. Същността на разказа още не бе проникнала изцяло в съзнанието му. Едва когато се изправи, той напълно осъзна изповедта на Тес. Лицето му посърна. Напрегнат и съсредоточен, той нервно закрачи из стаята. Движенията му бяха произволни — той още не успяваше да се вдълбочи и да разсъждава правилно в момента. Когато проговори, тонът му беше съвсем неподходящ и безстрастен — така различен от всички оттенъци, които Тес бе долавяла преди в гласа му.

— Тес!

— Да, мили?

— Да вярвам ли на всичко това? Ако съдя по начина, по който го казваш, това е самата истина. Не е възможно да си загубила ума си, макар че, като те слуша човек, остава с такова впечатление. Не, не си полудяла... Моя мила, моя Тес, нима наистина си загубила ума си?

— Не, не съм — отвърна тя.

— И все пак... — Той погледна към нея, без да я вижда, и продължи все така объркано: — Но защо не ми каза по-рано? Да, сега си спомням. Ти искаше да ми кажеш, нали, но аз ти попречих.

Клер изговаряше тези думи механически, докато душата му бе още парализирана. Той се обърна и се наведе над един стол. Тес го последва до средата на стаята и втренчи в него очи, в които още нямаше сълзи. После тя коленичи в краката му и се свлече на пода.

— В името на нашата любов, прости ми! — прошепна тя с пресъхнали устни. — Аз ти простих същия грях!

Тъй като той не отговори, тя повтори:

— Прости ми, както аз ти простих. Аз ти простих, Ейнджъл!

— Да... наистина ти ми прости.

— А ти не ми прощаваш, така ли?

— О, Тес, не става въпрос за прошка. За мен ти беше един човек, а сега си друга. Боже мой, нима може да се прости такова чудовищно превъплъщение!

Той млъкна, замисляйки се върху определението, което бе дал, после внезапно избухна в ужасен смях — неестествен и зловец като адски кикот.

— Престани, престани! Това ме убива! — изпищя тя. — О, смили се над мен, смили се!

Той не отговори. Смъртно бледа, тя скочи на крака.

— Ейнджъл! Ейнджъл, какво значи този смях? — извика тя. — Знаеш ли какво е той за мен?

Той поклати глава.

— Надявах се, мечтаех, молех се да те направя щастлив! Мислех си каква радост ще е за мен да те направя щастлив и колко недостойна ще бъда, ако не успея! Само за това мислех, Ейнджъл!

— Зная.

— Мислех си, че ме обичаш, Ейнджъл, че обичаш мен, самата мен! Ако ме обичаш, как можеш така да ме гледаш и говориш! Плашиш ме! Щом веднаж съм те обикнала, ще те любя вечно — в радости и скърби, при всички превратности на съдбата, защото те обичам такъв, какъвто си! Повече от това не искам. Как тогава можеш, ти, моят собствен съпруг, да престанеш да ме любиш!

— Пак ти казвам — жената, която обичах, не си ти.

— А коя?

— Друга жена в твоя образ.

От тези думи тя разбра, че предчувствията ѝ се сбъдват. Той я смяташе за измамница, за паднала жена, приела образа на невинна девица. По пребледнялото ѝ лице се изписа ужас, бузите ѝ хлътнаха, а устните ѝ се свиха в печал. Съзнанието, че той гледа така на нея, я порази и омаломощи и тя залитна. Той се уплаши Тес да не падне и пристъпи към нея.

— Седни, седни — меко каза той, — не ти е добре и това е напълно естествено.

Тя седна, не знаеше къде се намира. Лицето ѝ беше много напрегнато, а от погледа ѝ Ейнджъл усети тръпки.

— Значи, вече не съм твоя, Ейнджъл? — безпомощно запита тя. „Той казва, че не люби мен, а друга жена, която приличала на мен!“ — тази мисъл я накара да изпита съжаление към себе си, почувствува се измамена. Докато премисляше положението си, очите ѝ се напълниха със сълзи. Тя се обърна и избухна в ридание от съчувствие към себе си.

Тази промяна успокои Клер, защото мисълта за това как ще ѝ се отрази случилото се, го тревожеше не по-малко от болката, причинена от нейната изповед. Той чакаше търпеливо и безразлично, докато лека-полека силният пристъп на отчаяние премина и неудържимите ридания преляха в хлипане.

— Ейнджъл — внезапно каза тя с обичайния си тон, в който не бе останала и следа от налудничавия глас на ужаса. — Ейнджъл, толкова ли съм порочна, че да не можем да живеем заедно?

— Не зная какво да правя, още не съм решил.

— Не те моля за позволение да остана при тебе, защото нямам това право. Мислех да съобщя на мама и на сестрите ми, че сме се оженили, но сега няма да им пиша. И няма да довърша красивата бродерия, която бях започнала.

— Няма ли?

— Не, нищо няма да правя, освен ако ми заповядаш. Оставиш ли ме, няма да тръгна след теб. Не ми ли говориш повече, няма да те питам защо, освен ако не ми позволиш това.

— А ако ти заповядам да направиш каквото и да е?

— Ще ти се подчиня като твой окаян роб, дори ако ми поискаш да умра.

— Много си добра. Но каква разлика между сегашната ти готовност за саможертва и по-раншното ти чувство за самозащита!

Това бяха първите думи на неприязън. Тес обаче прие неговия умишлен сарказъм така, както би го приело куче или котка. Тя не обърна внимание на остротата на иронията му. За нея това бяха само неприязнени думи, които показваха, че гневът му не е преминал. Тес мълчеше, без да подозира, че той се опитва да сподави любовта си към нея. Тя не забеляза, че по лицето му бавно се стече сълза — голяма сълза, под която порите на бузата му изглеждаха увеличени като под лещата на микроскоп. Но той отново си помисли до какви ужасни и коренни промени в живота му води нейното признание и отчаяно се опита да се приспособи към новите условия. Трябваше да предприеме нещо, но какво?

— Тес — колкото може по-нежно каза той, — не мога... не мога да стоя в тази стая. Ще изляза да се поразходя.

Той излезе тихо, а двете чаши вино, които бе налял за вечеря — едната за нея, другата за него, — останаха недокоснати на масата. Ето докъде стигна тяхната любов. Само преди няколко часа, в плен на капризната любов, те бяха пили чай от една чаша.

Той затвори вратата леко, но шумът все пак изтръгна Тес от нейното вцепенение. Той си бе отишъл! Тя не можеше да остане. Бързо се загърна с шала си, отвори вратата и го последва, като преди това угаси свещите, сякаш нямаше намерение да се връща. Дъждът бе спрял и нощта бе ясна.

Клер вървеше бавно и без посока и тя скоро го настигна. В сравнение с нейната нежна, сива фигура, неговата фигура изглеждаше черна, зловеща и отблъскваща и тя почувствува като подигравка лекия допир на накитите, които малко преди това я бяха изпълнили с такава гордост. Като чу стъпките ѝ, Клер се обърна, но сякаш не я забеляза. Той продължи да върви по големия мост с пет зеещи свода.

Следите на кравите и конете бяха пълни с вода. Бе валяло само колкото да напълни дупките, но не и да ги заличи. Отраженията на звездите в малките локвички бързо прелитаха под краката ѝ. Ако не ги виждаше под себе си, тя не би забелязала, че те светят над нея — най-необятните творения на света, отразени в такива незначителни локвички!

Мястото, където бяха пристигнали днес, се намираше в същата долина, в която бе и „Талботейз“, само че на няколко мили надолу по реката. Местността бе открита и Тес без усилие следваше Ейнджъл. Пътят се виеше сред ливадите и тя вървеше след Клер с безмълвно и безучастно покорство, без да се опита да го доближи или да привлече вниманието му.

Най-после се изравни с него, но той пак не каза нищо. Жестокостта на честния човек, когато се почувствува измамен, е безгранична, след като открие истината, и сега Клер бе обхванат от подобна жестокост. Изглежда, чистият въздух го бе лишил от желанието да действа под напора на чувствата. Тя съзнаваше, че той я вижда без никакъв ореол, а в цялата ѝ голота, че времето ѝ пее своя подигравателен псалм:

*Ще увехне красивото твое лице в есента на
годините,
той не ще го обича, той дори ще го мрази тогаз,
а животът ти, жълт като лист, като есенен дъжд
ще отмине,
увенчан с корона от мъка, обвит с воал от тъга.*

Ейнджъл все още мислеше съсредоточено, а присъствието ѝ сега не притежаваше достатъчно сила да наруши или прекъсне потока от мисли. Колко малко му действуваше сега нейното присъствие! Тя не се съдържа и го заговори.

— Какво съм сторила — какво съм сторила, какво? Нищо от това, което ти казах, не може да попречи на любовта ми към теб, нищо не я опровергава. Нима смяташ, че съм го направила нарочно? Причината за твоя гняв е вътре в тебе, Ейнджъл, не в мен... не! Не е в мен... Аз не съм измамна жена, за каквато ме мислиш!

— Хм, добре. Жена ми не е измамница, но тя не е същата. Не, ти не си същата. Не ме карай да те укорявам. Зарекох се да не те упреквам и ще направя всичко възможно да спазя решението си.

Но в своето вълнение тя продължи да го моли и може би каза неща, които би било по-добре да не споменава.

— Ейнджъл! Ейнджъл! Та аз бях дете... да, дете бях, когато се случи това. Аз въобще не познавах мъжете.

— Да, признавам, че вината на други е по-голяма от твоята.

— В такъв случай няма ли да ми простиш?

— Прощавам ти, но прошката не е всичко.

— И още ме обичаш, нали?

На този въпрос Клер не отговори.

— О, Ейнджъл!... Мама ми е казвала, че такива неща се случват понякога... Тя знае няколко случая, още по-лоши от моя, а съпругът не е обърнал толкова голямо внимание или най-малкото се е примирил. При това жената не го е обичала така, както аз те обичам.

— Недей спори, Тес, моля те, недей. Различни слоеве на обществото — различни възгледи. Защо ме принуждаваш да ти казвам, че си невежа селянка, която няма и представа от значението на тези неща в доброто общество. Не знаеш какво приказваш.

— Аз съм селянка по социално положение, но не и по произход.
— За миг я бе обхванал гняв, но той се разпръсна така бързо, както бе дошъл.

— Толкова по-зле за тебе. По-добре щеше да бъде, ако свещеникът, който е разкрил произхода ви, си беше държал езика зад зъбите. Без да искам, не мога да не свържа твоята липса на твърдост с упадъка на вашия род. Нравствената сила и поведението на грохналите родове са упадъчни. Господи, защо ми даваш повод да те презирам още повече, като ми напомняш за произхода си. Смятах те за невинно, свежо дете на природата, а ти се оказа закъснел кълн на немоцната аристокрация.

— В това отношение много семейства не са в по-добро положение от моето. Едно време прадедите на Рети са били едри земевладелци, както и прадедите на фермера Билет. Пък и Дебихаузовци, каруцарите, едно време са били видният род де Байо. Такива като мен се срещат навсякъде. Това е отличителна черта на нашето графство и вината не е моя.

— Толкова по-зле за графството.

Тя прие тези упреци като цяло, подробностите не я интересуваха. Тя чувствуваше само, че той не я обича както преди, а всичко останало й беше безразлично.

Продължиха да вървят в мълчание. По-късно разправяха, че един селянин от Уелбридж, който отивал през нощта за лекар, срещнал в ливадите двама влюбени. Вървели, без да разговарят, един зад друг, като на погребение. Когато за момент видял лицата им, сторило му се, че те били загрижени и печални. Като се връщал, пак ги видял на същата поляна. Вървели бавно както преди и също като преди не обръщали внимание на късния час и на мрачната нощ. Погълнат от собствените си грижи за болния в къщи, селянинът забравил тази странна среща и си спомнил за нея чак след дълго време.

В промеждутъка от първата до втората среща със селянина Тес каза на съпруга си:

— Не зная какво да направя, за да не бъдеш нещастен цял живот по моя вина. Реката е близо. Мога да туря край на живота си. Не ме е страх.

— Не желая да прибавям убийство към всичките си безразсъдни постъпки — отвърна той.

— Ще оставя някакво доказателство, че съм се самоубила, защото не съм могла да понеса позора. Никой няма да обвини теб.

— Не говори глупости! Не искам да ги слушам. Глупаво е да те занимават такива мисли, когато случаят може по-скоро да предизвика ироничен смях, отколкото да послужи като повод за трагедия. Ти никак не съзнаваш същността на нещастieto. Девет десети от хората, ако се научат, ще го посрещнат като шега. Моля те, бъди добра да се прибереш и си легнеш.

— Добре — покорно каза тя.

Те бяха вървели по пътя към прочутите развалини на цистерсианското абатство^[1] зад мелницата, която едно време е била собственост на манастира. Вярата е преходна и абатството бе разрушено, а нуждата от храна е постоянна и мелницата продължаваше да работи. Грижите за земния живот неизменно надживяват грижите за вечния живот.

Тъй като се бяха движили в кръг, те все още се намираха близо до дома и за да изпълни желанието му, Тес трябваше само да прекоси реката по големия каменен мост и да измине още няколко крачки по пътя. Когато се прибра, тя завари всичко така, както го бе оставила. Дори огънят не бе загаснал. Тес се застоя само няколко секунди на долния етаж, после се качи в стаята, където бяха занесли багажа ѝ. Тя

седна на крайчеца на леглото и разсеяно се огледа наоколо, после започна да се съблича. Когато премести свещта близо до леглото, светлината падна върху тюления балдахин. Нещо висеше под него и Тес вдигна свещта да види какво е. Клонче имел! Тя моментално се сети, че Клер го е сложил там! Ето какво е имало в тайнствения пакет, чието съдържание той не искаше да ѝ разкрие, казвайки ѝ, че скоро ще узнае неговото предназначение. Той го бе закачил там весел и щастлив. А колко глупаво и неподходящо изглеждаше това клонче имел сега!

Тес вече нямаше от какво да се страхува и на какво да се надява, а нямаше и никаква вероятност Клер да се омиловичи. Затова тя си легна безчувствена. Когато съзнанието успее да се отърси от скръбта, сънят предявява правата си. Често пъти хора, по-малко нещастни от нея, не могат да намерят покой в съня, но тя бе в такова състояние, че сънят бе добре дошъл и скоро самотната Тес потъна в забвение, обгърната от ароматната тишина на стаята, която някога може би е била сватбено ложе на нейните предшественици.

Клер се върна късно през нощта. Той влезе тихо във всекидневната и запали свещ. После, като човек, който предварително е обмислил поведението си, постла одеяла върху старото канапе, напълнено с конски косми, и го превърна в грубо легло. Преди да си легне, той се промъкна по чорапи до горния етаж и долепи ухо до ключалката на нейната стая. Равномерното ѝ дишане показваше, че тя спи дълбоко.

— Слава богу! — прошепна Клер. Все пак той усети остра болка при мисълта — в която имаше известна истина, — че тя сега може да спи безгрижно, защото е прехвърлила бремето си върху неговите плещи.

Той се обърна, за да слезе долу, после отново нерешително се обърна към вратата. Погледът му попадна върху образа на една от д'Ърбървилските дами, чийто портрет висеше точно над вратата на спалнята на Тес. В светлината на свещта портретът съвсем не беше приятен за гледане. Стори му се, че лицето на жената таи злокобен помисъл, сякаш си е поставила за цел на всяка цена да отмъсти на другия пол. Роклята, ушита по модата от времето на Чарлз I, бе с дълбоко деколте, също като роклята на Тес, когато той я бе подгънал,

за да ѝ сложи колието. Ейнджъл отново с горчивина забеляза приликата между двете жени.

Това му стигаше. Отдалечи се от вратата и слезе по стълбата.

Клер остана спокоен и студен — малката уста със стиснати устни бе доказателство за умението му да се владее. На лицето му все още бе изписан онзи безстрастен израз, който се бе появил там след нейната изповед. Това бе лице на човек, който вече не е роб на страстта, но който все още не е изпитал щастие от свободата си. Той размишляваше върху страшните случайности, върху неочакваните събития, които ръководят човешката съдба. Само до преди час-два не можеше да си представи нищо по-чисто, по-нежно, по-целомъдрено от Тес, а сега...

„Толкова малко се е променило, а всъщност толкова много.“

Той се заблуждаваше, като си казваше, че нейното честно и красиво лице не отразява истински душата ѝ. Но Тес нямаше защитник, който да го увери в обратното. Възможно ли бе очите ѝ, чието изражение винаги бе в хармония с думите ѝ, да виждат същевременно друг свят, така коренно различен от света, в който той мислеше, че тя живее!

Той се отпусна на канапето във всекидневната и угаси свещта. Нощта се вмъкна в стаята и се настани там спокойно и безучастно — нощта, която вече бе погълнала неговото щастие и сега равнодушно го смилаше в стомаха си, готова също така спокойно и невъзмутимо да погълне щастията на хиляди хора.

[1] Монашески орден, основан в 1098 г. в Cistercium или Citeaux, клон на ордена на бенедиктинците. — Б.пр. ↑

XXXVI

Клер се събуди в пепелявосивата сутрин, която се прокрадваше като човек, уличен в престъпление. Камината го приветствува с угасналата си жарава, готовата за вечеря маса — с две пълни, недокоснати чаши размътено вино, което вече не искреше, а празните столове и останалите мебели както винаги изразяваха своята безпомощност и задаваха непоносимия въпрос: „Какво да се прави?“ От горния етаж не долиташе нито звук. След малко обаче на вратата се почука. Клер се сети, че това е жената на селянина от съседната къща, която щеше да се грижи за домакинството, докато бяха тук.

Присъствието на трето лице в къщата точно сега щеше да бъде крайно неуместно и тъй като вече се беше облякъл, той отвори прозореца и й каза, че тази сутрин ще се справят и без нея. Жената бе донесла гърне мляко и Клер й каза да го остави пред вратата. Когато тя си отиде, той потърси дърва в бараката и бързо стъкна огъня. В килера имаше достатъчно яйца, масло, хляб и други провизии и Клер скоро приготви закуската. Животът в кравефермата го бе научил да домакинствува. Димът от разпалените дърва се издигна над комина подобно на лотосов цвят. Местните хора, които по това време минаваха отвън, го видяха, сетиха се за младоженците и завидяха на щастието им.

Ейнджъл се огледа наоколо си за последен път, после се приближи до подножието на стълбата и извика с обичайния си глас:

— Закуската е готова!

Той отвори пътната врата и излезе да подиша утринния въздух. Когато след малко се върна, Тес беше във всекидневната и механично разместваше приборите за закуска. Тя бе напълно готова и тъй като, откакто той я беше повикал, бяха минали само няколко минути, явно бе, че е била облечена, преди да я извика. Косата й бе завита на голям кок. Сложила си бе една от новите рокли — вълнена, бледосиня с бяло жабо. Ръцете и лицето й изглеждаха студени — вероятно бе стояла дълго време облечена без огън в спалнята. Подчертаната вежливост в

тона на Клер, когато я повика, изглежда, бе пробудила у нея искрица надежда. Но щом тя го погледна, надеждата угасна.

От пламенната им любов бе останала само пепел. Дълбоката скръб от предната вечер беше отстъпила място на апатия. Изглежда, нищо вече не можеше да възпламени у тях предишната страст.

Той я заговори спокойно и тя отговори със същата сдържаност. После се приближи до него и се вгледа в острите черти на лицето му, сякаш бе забравила, че и той можеше да се вгледа в нейното.

— Ейнджъл! — каза тя, като леко го докосна с пръсти, сякаш не можеше да повярва, че пред нея стои в плът и кръв човекът, който някога бе неин любим.

Очите ѝ блестяха, бледите ѝ бузи още не бяха хлътнали, макар че полузасъхнали сълзи бяха оставили светли бразди по тях, а устните ѝ, нейните алени устни, бяха бледи като лицето ѝ. Животът все още пулсираше в нея, но потискан от душевната мъка, той биеше така неравномерно, че и най-малкото напрежение щеше да доведе до истинска болест, да замъгли блясъка на очите ѝ и да изтъни устните ѝ.

Тя изглеждаше съвсем целомъдрена. Природата — така невероятно лъжлива — бе сложила върху лицето на Тес печата на девствеността и сега той я гледаше съвсем слисан.

— Тес, кажи ми, че не е истина. Не, не може да бъде истина!

— Истина е.

— Всяка дума?

— Всяка дума.

Той я погледна умолително, сякаш бе готов да приеме лъжа от нейните устни и с помощта на софистиката да я превърне в неоспорима истина. Но тя повтори:

— Вярно е!

— А той жив ли е? — запита Ейнджъл.

— Детето умря.

— А мъжът?

— Той е жив.

Нов пристъп на отчаяние се изписа по лицето на Клер.

— В Англия ли е?

— Да.

Той закрачи безцелно из стаята, после внезапно каза:

— Ето какво е становището ми. Мислех си — както би си помислил всеки човек, — че като се откажа от честолюбивите си стремежи да си взема жена с положение в обществото, богата, запозната с живота, ще си намеря селска девойка, която да притежава не само румени бузи, но и целомъдрие. Но... не желая да те упреквам и няма да го направя.

Тес така добре разбираше положението му, че нямаше нужда да ѝ говори повече. Това я доведе до отчаяние. Тя знаеше, че той бе загубил всичко.

— Ейнджъл, никога не бих се съгласила да се оженим, ако не знаех, че в края на краищата за теб има последен изход, макар да се надявах, че ти никога няма да...

Гласът ѝ стана дрезгав.

— Последен изход ли?

— Да, да се отървеш от мен.

— Как?

— Като се разведем.

— Боже мой, как може да си толкова наивна! Нима мога да се разведа с тебе!

— Можеш... сега, след като... ти признах. Мислех си, че моята изповед ще ти даде основание за развод.

— О, Тес, какво си дете. Колко си невежа — нищо не разбираш. Не зная точно какво си, но ти не познаваш законите — да, не ги разбираш.

— Как, нима не можеш да се разведеш?

— Наистина не мога.

Тъжното ѝ лице почервеня от срам.

— А аз си мислех... — шепнешком започна тя — о, сега разбирам колко подла ме смяташ. Повярвай ми, кълна се, повярвай ми, аз бях сигурна, че можем да се разведем. Надявах се, че няма да го направиш... но никога не съм се съмнявала, че можеш да се отървеш от мен, ако решиш и ако никак... ако никак не ме обичаш.

— Сгрешила си.

— Ах, значи, трябваше... да, трябваше да го направя снощи. Но ми липсваше смелост. Такава съм си.

— За какво ти е липсвала смелост?

Тя не отговори и той я хвана за ръката.

— Какво си мислила да правиш? — запита той.

— Да сложа край на живота си.

— Кога?

Тя се сгърчи под изпитателния му поглед.

— Снощи — отвърна тя.

— Къде?

— Под твоето клонче имел.

— Господи!... А как? — строго запита той.

— Ще ти кажа, ако не ми се сърдиш — отговори тя, като се дръпна. — С въженцето от моя куфар... но не можах... да го изпълня докрай. Страхувах се да не опозоря името ти.

Това неочаквано признание, изтръгнато насила, го потресе. Той отвърна очи от нея, без да пуска ръката ѝ, и каза:

— Слушай добре. Да не си посмяла да помислиш за такова ужасно нещо. Как можа! Ще ми обещаеш като на твой съпруг втори път да не правиш подобен опит.

— Готова съм да обещаая. Разбрах колко е лошо.

— Лошо! Не намирам думи да окачества тази недостойна постъпка.

— Но, Ейнджъл — умолително започна тя, като го гледаше с широко отворени очи, — исках да го направя само заради тебе, да върна свободата ти и да избегнеш скандала с развода, а бях сигурна, че ще искаш развод. И през ум не би ми минало да го правя заради себе си. А пък и да го направя със собствените си ръце, би било прекалено добро за мене. Ти, мъжът, когото погубих, трябва да нанесеш удара. Струва ми се, че ако това беше възможно, бих те обикнала още повече — ако можеше да накараш себе си да го извършиш, след като не ти остава друг изход. Чувствувам се така недостойна за теб. И толкова много ти преча!

— Престани!

— Добре, щом ти ми го казваш, ще млъкна. Аз нямам други желаниа, освен твоите.

Той знаеше, че това е вярно. След нощта на отчаяние волята ѝ съвсем се бе сломила и Ейнджъл нямаше защо да се страхува от някоя необмислена постъпка.

На закуска Тес отново се опита да мисли за други неща и отчасти успя. Седяха от едната страна на масата, така че погледите им не се

срещаша. Отначало и двамата се чувствуваха неловко, чувайки как другият яде и пие чая, но нямаше как; и двамата ядоха малко. Щом закусиха, той стана и след като ѝ каза в колко часа ще се върне за обяд, се упъти към мелницата, машинално изпълнявайки намерението си да изучи мелничарството — единствената практическа цел, която го бе довела тук.

Когато той излезе, Тес застана до прозореца и го видя да минава по големия каменен мост, който водеше към мелницата. Той прехвърли моста, пресече железопътната линия и изчезна от погледа ѝ. После, без дори да въздъхне, тя се махна от прозореца и взе да прибира масата.

Скоро след това пристигна прислужницата. Отначало присъствието ѝ бе неприятно на Тес, но по-късно тя почувствува облекчение, че не е сама. В дванадесет и половина тя остави помощницата си в кухнята и се върна във всекидневната да чака Клер да се появи на моста.

Наближаваше един часът, когато тя го видя да се връща, и макар че той още се намираше на четвърт миля, лицето ѝ пламна. Тя изтича в кухнята да нареди на жената да сервира обяда веднага щом той влезе. Той първо отиде в стаята, гдето предния ден заедно бяха мили ръцете си, и когато влезе във всекидневната, капациите на блюдата се вдигнаха като по даден от него знак.

— Каква точност! — подхвърли той.

— Да, видях те, като минаваше по моста — отвърна тя.

Обядът премина в обикновен разговор — за това какво бе правил той сутринта в мелницата, за това как се пресява брашното, за старомодните машини, които, както той се опасяваше, нямало да му дадат ясна представа за модерните подобрени методи, тъй като някои от тях, изглежда, използвали още от времето, когато мелницата работела за монасите от съседното, сега разрешено абатство. След един час Клер пак излезе и се прибра по здрач. Цяла вечер той се занимава с книгата си. Тес не искаше да му пречи и когато старата жена си отиде, тя се оттегли в кухнята и остана там повече от час, като все си намираше някаква работа.

Фигурата на Клер се появи на вратата.

— Не трябва да работиш толкова — каза той, — ти си моя жена, а не слугиня.

Тя вдигна глава и лицето ѝ се разведри.

— Наистина ли мога да се смятам за твоя жена — промълви тя с горчива насмешка. — Искаш да кажеш — само по име. Да, повече от това не мога и да искам.

— Дали можеш да се считаеш за моя жена, Тес! Та ти си моя жена. Какво искаш да кажеш?

— И аз не знам — бързо отвърна тя с глас, в който напиреха сълзи. — Мислех си, че... аз... че аз не съм достойна за уважение. Казах ти още по-рано, че самата аз не се смятам за достойна за уважение и затова... затова не исках да се омъжа за тебе, но ти... ти така настояваше.

Тя избухна в ридания и обърна към него гръб. Това би трогнало всеки друг, но не и Ейнджъл Клер. Макар и обикновено благ и нежен, някъде дълбоко в неговото съществуване се таеше твърда логика като жилка метал в мека глина, която притъпява острието на всичко, което се опита да я разреже. Тази жилка му бе преградила пътя към църквата, тя му прегради и пътя към Тес. Освен това любовта му беше не толкова страдна, колкото платоническа и щом престанеше да вярва на жената, той се отдръпваше от нея, за разлика от онези впечатлителни натури, които продължават да любят чувствено жени, които разумът презира. Той я изчака да спре да плаче.

— Бих желал поне половината от жените в Англия да са толкова достойни за уважение, колкото си ти — каза той в изблик на ожесточеност към всички жени. — Не става дума за уважение, а за принципи.

Той дълго говори в същия дух, подет от вълната на отвращението, която с такава упоритост подмята честните хора, когато се убедят, че са били измамани от привлекателна външност. Откровено казано, дълбоко в сърцето си той същевременно изпитваше съчувствие, от което една опитна светска жена би могла да се възползува, за да го спечели. Но Тес и не помисли за това. Тя приемаше всичко като своя вина и почти не отваряше уста. В силата на нейната преданост към него имаше нещо едва ли не жалко. Макар и темпераментна по природа, тя търпеливо слушаше всичко, което той й говори — нито веднаж не помисли за себе си и не се разгневи, не намираще отношението му към нея за жестоко. В егоистичния съвременен свят тя може би беше олицетворение на апостолско търпение.

Вечерта, нощта и сутринта преминаха така, както и предишните. Само веднаж, в един-единствен случай, някогашната свободна и независима Тес се осмели да направи крачка към сближение. Това стана, когато той за трети път се готвеше след ядене да отиде в мелницата. На ставане от масата той ѝ каза „довиждане“. Тя отговори и същевременно протегна устни към него. Той не се възползува от поканата, а бързо се обърна настрани и каза:

— Ще се върна навреме.

Тес се сви, сякаш я бяха ударили. Колко често се бе опитвал той да целуне устните ѝ против нейното желание. Колко често бе казал весело, че устните ѝ ухаят на маслото, яйцата и меда, които бяха основната ѝ храна, че устните ѝ уталожвали глада му и какви ли не още глупости от този род. А сега устните ѝ не го интересуваха. Той забеляза как тя потръпна и меко каза:

— Разбери, че трябва да помисля как ще живеем по-нататък. Налага се известно време да живеем заедно, за да избегнем неприятния за теб скандал, който би последвал, ако се разделим веднага. Но ти трябва да разбереш, че правим това само заради приличието.

— Да — разсеяно каза Тес.

Той излезе. Но по пътя за мелницата спря и за момент съжали, че не бе постъпил по-любезно и не я бе целунал поне веднаж.

Така преминаха тези печални два-три дни. Наистина те живееха под един покрив, но бяха по-чужди един на друг, отколкото когато бяха само влюбени. За нея бе съвсем ясно, че енергията на Клер е парализирана от усилието му да измисли, както той се беше изразил, какво да правят по-нататък. Тя бе поразена, когато се убеди в непреклонността на този човек, който преди ѝ изглеждаше така благ. Неговото упорство бе наистина прекалено жестоко. Сега тя вече не очакваше прошка. Много пъти, докато той беше в мелницата, тя вземаше решение да го напусне, но се страхуваше, че вместо да му помогне, по този начин може да го постави в още по-неприятно и унижително положение, когато хората узнаят за постъпката ѝ.

В същото време Клер бе потънал в сериозен размисъл. Мислите го преследваха и му причиняваха болка. Те го изгаряха, изтощаваха, изсушаваха цялата му предишна нежност и любов към домашното огнище. На всяка крачка той се питаше, понякога на глас: „Какво да

правя? Какво да правя?“ Веднаж тя случайно го чу. Това я накара да изостави досегашното си мълчание по въпроса за тяхното бъдеще.

— Предполагам, че... че няма да живееш с мен... дълго, нали, Ейнджъл? — запита тя. Ъглите на устата ѝ бяха увиснали и издаваха колко големи усилия ѝ са били необходими, за да запази тоя израз на съдържано спокойствие върху лицето си.

— Не мога да живея с теб, без да презирам себе си, и което е може би още по-лошо — да презирам тебе. Разбира се, имам пред вид съвместен живот в общоприетия смисъл на думата. Каквито и други чувства да изпитвам сега, поне не те презирам. И позволи ми да говоря откровенно, иначе няма да можеш да разбереш всичките ми тревоги. Как можем да живеем заедно, докато оня човек е жив? Всъщност той е твоят съпруг, а не аз. Ако беше умрял, може би нямаше да бъде така. Но това не е всичко. Има и нещо друго, което засяга и бъдещето на други хора. Помисли си! Ще минат години и ще ни се родят деца, а тая истина от миналото рано или късно ще излезе наяве, защото няма такова място на земята, където никой не отива и откъдето никой не идва. Помисли си за нещастните деца от наша кръв и плът, които с течение на времето, колкото по-големи стават, толкова по-силно ще чувствуват позора си. Какъв удар за тях! Какво бъдеще! Можеш ли с чиста съвест да ми кажеш „Остани!“, след като си помислиш за тази перспектива? Не смяташ ли, че е по-добре самите ние да понесем нещастieto, вместо да го прехвърляме на други.

Клепачите ѝ, натежали от скръб, бяха спуснати надолу както преди.

— Не мога да кажа „Остани!“ — отвърна тя, — не мога! Не бях се вглеждала толкова далеч в бъдещето.

Тес беше жена и — нека си признаем — упорито и тайно продължаваше да се надява, че близостта на интимния семеен живот в края на краищата ще сломи неговата студенина, независимо от волята му. Макар и наивна в обичайния смисъл на думата, Тес беше истинска жена, а за жената би било недостатък, ако инстинктивно не познава силата на близостта. Тя съзнаваше, че ако това средство не успее, нищо друго няма да ѝ помогне. „Няма смисъл да се надявам на разни стратегически хитрости“ — казваше си Тес. Но тя не можеше да угаси в себе си пламъка на тази последна надежда. Сега той ѝ бе обяснил създаването се положение от нова гледна точка — нова поне за нея.

Наистина тя никога не се бе вглеждала така напред в бъдещето и ярката картина, която той ѝ нарисува — мисълта, че един ден децата ѝ ще я презират, — бе смъртна присъда за нейното честно и човечно сърце. Собственият ѝ опит я бе научил, че при известни обстоятелства има само едно нещо, което е по-хубаво от това да живееш почтено, и това нещо беше въобще да се откажеш от живота. Като всички просветлени от страдания тя виждаше в думите на Сюли Прюдом „Ти ще се родиш!“ Присъда за своите потомци.

Но такава е лисичата хитрост на госпожа Природа, че до този момент Тес, заслепена от любовта си към Клер, бе забравила за възможните последици от нея и виждаше в тях само своето нещастие, а не мислеше за това, че те могат да се отразят и на други.

Ето защо тя не можа да противопостави нищо на неговите доводи. Но както у всички прекалено чувствителни хора у Клер възникна вътрешна борба, защото той откри един аргумент срещу своите собствени доводи, от който почти се уплаши. Този аргумент беше нейната изключителна физическа привлекателност и тя би могла да се възползува от това обстоятелство. Освен това тя би могла да добави: „На някое плато в Австралия или в равнините на Тексас кой ли ще знае и кой ли ще го е грижа за моето нещастие? Кой би могъл да упреква мене или тебе.“ Все пак както повечето жени тя прие картината, която той ѝ нарисува, като нещо неизбежно. И може би е била права. Сърцето на жената благодарение на своята интуиция разбира не само своята болка, но и болката на мъжа. Дори никой да не отправеше подобни упреци срещу него или срещу потомците му, собствената му капризна фантазия можеше да ги породи у него.

Настъпи третият ден след отчуждаването. Някой би се осмелил да изтъкне странния парадокс, че ако беше по-чувствен, Клер би се държал с Тес по-благородно. Ние не казваме това. И все пак любовта на Клер беше крайно неземна и идеална, за да може да се вмести в условията на всекидневието. Когато човек изпитва такива чувства, присъствието на любимото същество му влияе по-малко, отколкото, неговото отсъствие, тъй като той си изработва един идеален образ, лишен дори от истинските недостатъци на любимата. Тес откри, че нейното присъствие не е чак толкова силен довод, колкото се надяваше. Той беше прав, когато казваше, че тя е друга жена — различна от жената, която бе разпалила страстите му.

— Обмислих това, което ми каза — заговори му тя, като чертаеше с показалец по покривката на масата. С другата ръка подпираше главата си, а венчалният ѝ пръстен сякаш им се подиграваше. — Напълно си прав. Така трябва да бъде! Трябва да ме напуснеш.

— А ти какво ще правиш?

— Мога да се върна у дома.

Клер не бе помислил за тази възможност.

— Сигурна ли си? — запита той.

— Да. Трябва да се разделим и по-добре да направим това веднага и да приключим с въпроса. Веднаж ти ми каза, че съм привличала мъжете мимо тяхната воля и ако стоя непрестанно пред очите ти, може да промениш плановете си противно на желанието и решението си. А после твоето разкаяние и моята скръб ще бъдат непоносими.

— Значи, искаш да се върнеш у дома, така ли? — запита той.

— Искам да се разделим и да си ида у дома.

— Добре, така да бъде.

Макар че не вдигна очи към него, Тес потрепери. Тя веднага остро и болезнено почувствува, че всъщност никак не искаше той да се съгласи с предложението ѝ.

— Страх ме беше, че всичко ще свърши така — промълви тя със спокойно лице и втренчен поглед. — Не се оплаквам, Ейнджъл. Мисля... че така е най-добре. Думите ти ме убедиха окончателно. И дори никой да не ме упреква, ако останем заедно, един ден, след години, ти може да ми се разсърдиш за най-малката дреболия и като знаеш миналото ми, да се изкушиш да ми надумаш неща, които да чуят собствените ми деца. Това, което сега ми причинява само болка, тогава ще бъде за мен мъчение и ще ме убие. Ще си ида... още утре.

— И аз няма да остана тук. Въпреки че не исках пръв да заговоря за това, смятам, че е разумно да се разделим поне за известно време, докато бъде в състояние по-добре да преценя положението. А после ще ти пиша.

Тес крадешком погледна съпруга си. Той беше блед, дори трепереше. Но както преди тя бе поразена от неговата решителност, дълбоко заседнала в душата на този кротък човек, за когото се бе омъжила — волята му да подчини по-грубите на по-възвишените

чувства, материята на идеята, плътта на духа. Склонности, стремежи, навици — буйният вятър на неговата непреклонна воля ги подмяташе като изсъхнали листа.

Той вероятно забеляза погледа ѝ, защото поясни:

— Когато съм далеч от хората, имам по-добро мнение за тях. — А после цинично добави: — Кой знае, може някой ден пак да се съберем просто от скука. Мнозина са го правили.

Същия ден Клер започна да събира багажа си. Тес се качи горе и също взе да прибира нещата си. И двамата мислеха едно и също — и двамата знаеха какво мисли другият: че на следващата сутрин те наистина може би щяха да се разделят завинаги въпреки успокоителните предположения, които правеха, съзнавайки, че и двамата са хора, за които всяка вечна раздяла би била истинско мъчение. И двамата знаеха, че в първия ден след раздялата взаимното им влечение (за себе си тя знаеше, че ще го люби винаги, независимо от постъпките му) ще бъде може би по-силно от всякога, но времето ще го уталожи. В студената светлина на новия ден практическите доводи, по силата на които той не я приемаше за своя жена, можеха да се проявят още по-силно. Нещо повече — когато двама души веднаж се разделят и престанат да живеят заедно, под един покрив — незабелязано се появяват нови влечения, които напират да запълнят всяка празнота, непредвидени събития се изпречват на пътя на желанията и намеренията, а старите планове се забравят.

XXXVII

Полунощ дойде тихо и тихо отмина. В долината на Фрум нямаше нищо, което да възвести настъпването на този час.

Скоро след един часа из тъмния фермерски дом, който по-рано бе служил за жилище на д'Ърбървиловци, се разнесе леко скърцане. Тес, която спеше в спалнята на горния етаж, го чу и се събуди. Изскърцало бе стъпалото на завоя на стълбата — както обикновено то не бе заковано добре. Тя видя, че се отваря вратата на спалнята ѝ, после в потока лунна светлина се появи фигурата на съпруга ѝ, който се движеше с някаква странна предпазливост. Той беше само по риза и панталони, но пристъпът на радост, който я обхвана, замря, когато забеляза, че той гледа в пространството с празен поглед. Когато стигна до средата на стаята, той спря и прошепна с неописуемо тъжен глас:

— Мъртва! Мъртва! Мъртва!

Понякога след силни преживявания Клер ходеше насън и даже правеше странни неща. Така през нощта, след като се бяха върнали от пазара, точно преди да се оженят, той бе възпроизвел в спалнята си боя с човека, който я бе обидил. Тес разбра, че продължителното напрежение го е довело сега до това състояние на сомнамбул.

Доверието ѝ към него бе пуснало такива дълбоки корени в сърцето ѝ, че независимо дали беше буден, или спеше, тя не изпитваше никакъв страх от него. Дори да бе влязъл с пистолет в ръка, той едва ли би разколебал доверието ѝ като към неин защитник.

Клер се приближи и се наведе над нея.

— Мъртва! Мъртва! Мъртва! — пак промълви той.

След като я гледа втренчено известно време със същия поглед на неизмерима печал, той се наведе още по-ниско, обгърна я с ръце и я уви в чаршафа като в саван. После я вдигна от леглото с почит, каквато се оказва на мъртвец, и я пренесе през стаята, шепнейки:

— Моя бедна, нещастна Тес... моя скъпа, любима Тес!

Любовните думи, които той така сурово потискаше в себе си, когато беше буден, бяха безкрайно сладки за нейното самотно, жадно за ласки сърце. Дори и да трябваше да спасява еднообразния си живот,

тя не би направила усилие да излезе от положението, в което бе изпаднала. Лежеше неподвижно, страхувайки се дори да си поеме дъх, и се чудеше какво ще прави с нея Ейнджъл. Той я изнесе на площадката на стълбата.

— Жена ми — мъртва, мъртва! — възкликна той.

Той спря за миг, за да отдъхне, и се облегна с нея на перилата. Дали ще я хвърли долу? Инстинктът за самосъхранение бе почти угаснал у нея и тъй като знаеше, че на сутринта той щеше да си отиде може би завинаги, тя лежеше в обятията му, без да обръща внимание на опасното си положение и изпитваше по-скоро удоволствие, отколкото страх. Да можеха да паднат заедно, и двамата да станат на парчета — колко добре, колко хубаво би било това!

Той обаче не я хвърли, а като се подпря на перилото, нежно я целуна по устните, същите тези устни, които през деня презираше. След това я прегърна още по-силно и слезе по стълбата. Скърцането на разкованото стъпало не го събуди и те стигнаха благополучно до долния етаж. Като освободи за момент едната си ръка, той дръпна резето и излезе навън, чуквайки леко крака си в ръба на вратата. Но, изглежда, това не му направи впечатление и като се озова на простор, той я облегна на рамото си, за да я носи по-лесно. Липсата на дрехи до голяма степен облекчаваше товара му. Така той я понесе към реката, която течеше на няколко ярда от къщата.

Тя още не бе предугадила крайната му цел — ако въобще той имаше някаква цел — и започна да прави предположения, сякаш наблюдаваше сцената от страни. Тя му бе отдала така спокойно цялото си същество и сега мисълта, че той гледа на нея като на изключителна своя собственост, с която може да разполага, както намери за добре, ѝ доставяше удоволствие. При ужасяващата мисъл за близката раздяла тя се утешаваше с това, че сега той наистина я признава за своя жена и че не се отказва от нея — пък нека в това признание той да стигне дотам, че да си присвои правото да ѝ причини болка!

Внезапно тя се сети какво сънува Клер — за онази неделя сутрин, когато я бе пренесъл през водата заедно с другите доячки. Те го любеха почти колкото нея (ако беше възможно човек да обича по-силно) — нещо, което Тес едва ли би могла да допусне. Клер не я пренесе през моста, той направи няколко крачки надолу по реката към мелницата, а после спря до самата вода.

Реката пълзеше сред безкрайните ливади и често се разделяше на отделни ръкавчета, които безцелно лъкатушеха и образуваха малки безименни островчета, а после се връщаха и пак се вливаха в общия широк поток. Клер бе спрял до място, гдето водите течаха заедно и реката беше пълноводна и дълбока. През нея беше прехвърлено тясно мостче за пешеходци, но есенните води бяха отвлекли перилото и сега беше останала само голата греда. Тя се издигаше само на няколко инча над бързите води и дори човек, който е на себе си, трудно би минал по нея, без да му се завие свят. През деня Тес бе наблюдавала от прозореца на стаята си как младежи минават по гредата, за да покажат, че умеят да пазят равновесие. Вероятно съпругът ѝ също ги е видял, защото той сега стъпи на гредата и тръгна по нея.

Дали имаше намерение да я удави? Вероятно да. Наоколо нямаше жива душа, а реката бе достатъчно широка и дълбока и той лесно би могъл да осъществи плана си. Да я удави, ако иска: така е по-добре, отколкото да се разделят на следния ден и да живеят далеч един от друг.

Под тях бързото течение препускаше и образуваше водовъртежи, като подхвърляше, изкривяваше и разсичаше отразения образ на луната. Пяна кипеше по повърхността, а сплетени водорасли се мятаха и обвиваха коловете на мостчето. Да можеха двамата заедно да паднат сега в реката! — така здраво се бяха вкопчили един в друг, че нямаше да успеят да ги спасят — щяха да напуснат този свят почти безболезнено и никой вече нямаше да упреква нито нея, нито него за това, че се беше оженил за нея. Така в последния час от живота си той ще я обича, а ако живеят, докато той се пробуди, отвращението, което денем изпитваше към нея, щеше да се върне и този час щеше да остане в спомените ѝ само като сън.

Поиска ѝ се да направи някакво движение, което да завлече и двамата в бездната, но не посмя. Тя никак не държеше на своя живот — това бе вече доказала, — но нямаше право да разполага с неговия. Стигнаха благополучно на отсрещния бряг.

Там се простираха владенията на абатството и като я притисна още повече, той продължи да върви, докато стигна разрушения олтар на черквата. До северната му стена имаше празен каменен ковчег на някакъв абат, в който, както бе обичайно, се излягаше всеки турист, склонен към неуместни шеги. Клер внимателно положи Тес в този

ковчег. Целуна я повторно по устните и дълбоко въздъхна, сякаш бе постигнал някаква силно желана цел. След това легна на земята до нея и изтощен, незабавно потъна в дълбок, мъртвешки сън, неподвижен като дърво. Душевното напрежение, което бе вляло такава сила в тялото му, си бе отишло.

Тес седна в ковчег. Нощта, макар и суха и сравнително мека за сезона, все пак бе достатъчно хладна, за да бъде опасна за полуоблечения Клер, легнал на земята. Ако го оставеше, той по всяка вероятност щеше да лежи там до сутринта и рискуваше да се простуди и да умре. Тя бе чувала за смъртни случаи след сомнамбулизъм. Но как да събере кураж да го събуди и да му каже какво е правил. Та той би умрял от срам, ако научеше за безумната си постъпка към нея. И все пак Тес излезе от ковчег и леко го разтърси, но не можеше да го събуди, без да действа по-енергично. Трябваше на всяка цена да направи нещо, защото, завита само с чаршафа, тя трепереше от студ. Възбуждението по време на краткотрайното приключение ѝ бе попречило да усеща силно студа, но това блажено състояние бе преминало.

Изведнаж ѝ хрумна да опита чрез внушение. С цялата твърдост и решимост, която можа да намери у себе си, тя прошепна на ухото му:

— Да продължим, мили! — и насърчително го хвана за ръка. За нейно облекчение той се съгласи безропотно. Изглежда, думите ѝ го бяха върнали към предишния му сън, който сякаш оттук нататък навлизаше в нова фаза, и той си представяше, че тя е възкръснала и духът ѝ го води към небето. Така тя го заведе за ръка до каменния мост и като минаха по него, стигнаха до вратата на жилището им. Тес беше боса, камъните нараняваха краката ѝ, а студът я пронизваше до кости. Клер беше по вълнени чорапи и, изглежда, не усещаше студа.

По-нататък всичко беше лесно. Тя го накара да си легне на канапето, на което спеше, и го зави с топли одеяла. После набързо запали дърва в камината, за да го сгрее добре. Тя тайно се надяваше, че от шума, който вдига, той ще се събуди. Но умът и тялото му бяха изтощени до крайност и той не се помръдна.

Когато се срещнаха на другата сутрин, Тес веднага разбра, че Ейнджъл не знае нищо за нейното участие в нощната разходка, макар че, колкото се отнася до самия него, може би се досеща, че е прекарал нощта неспокойно. Всъщност тази сутрин той се бе събудил от сън

дълбок като смъртта и по време на тези първи няколко мига, когато мозъкът изпробва силата си, подобно на отърсващ се Самсон, смътно си бе припомнил, че през нощта бе станало нещо необикновено. Но действителността скоро го накара да забрави опитите да възстанови нощните преживелици.

Клер чакаше да му се проясни мисълта. Той от опит знаеше, че ако някакво негово решение, взето предната вечер, не се разпръсне на следната утрин, това решение е основано единствено на разума, дори и да е взето под влиянието на чувствата, и на такова решение трябва да се окаже доверие. В бледата утринна светлина той размишляваше върху решението си да се раздели с нея. В това решение вече липсваха онзи порив и онова негодувание, които го бяха породили, липсваше страстта, която изгаряше. Останали бяха само костите на решението, само скелетът му, но скелет, който въпреки всичко съществуваше. Клер вече не се колебаеше.

На закуска и докато прибираха последните вещи, той изглеждаше така отпаднал от нощното напрежение, че Тес за малко щеше да му разкаже какво се бе случило. Възпря я мисълта, че това ще го разгневи и огорчи, че той ще изпадне в смешно положение, ако разбере, че несъзнателно е проявил своята любов, с която здравият разум не бе съгласен, че чувствата му са го изложили, докато съзнанието му е спяло. Това би било равносилно да се подиграваш на трезвен човек заради глупостите, които е вършил, докато е бил пиян.

Мина ѝ през ум и мисълта, че той може би смътно си спомня за проявената нежност по време на съня, но не желае да говори за това, опасявайки се, че като знае, че я обича, Тес ще се възползува от случая и пак ще го замоли да не си отива.

С писмо той бе поръчал карета от най-близкия град и тя пристигна скоро след закуска. За Тес тази карета бе началото на края — може би не съвсем окончателен край, тъй като нежността му към нея по време на нощната случка бе възродила мечтите ѝ за съвместен живот с него някога в бъдещето. Натовариха багажа на покрива на колата и потеглиха. Мелничарят и старата прислужница не скриха изненадата си от внезапното им отпътуване, но Клер им обясни, че мелницата не била модерна, а той искал да изучи новите методи на работа. Всъщност това обяснение не бе далеч от истината. Нищо в

тяхното заминаване не подсказваше никакво „фиаско“ и не опровергаваше предположението, че отиват на гости при приятели.

Пътят им минаваше близо до фермата, отдето преди няколко дни бяха тръгнали така щастливи, и понеже Клер искаше да уреди работите си с мистър Крик, Тес трябваше по същото време да посети мисис Крик, та собствениците на фермата да не си помислят, че има нещо нередно.

За да мине посещението колкото може по-незабелязано, те оставиха каретата при вратичката, която водеше от шосето към фермата, и тръгнаха един до друг.

Ракитите бяха изсечени и над пъновете се виждаше мястото, до което Клер я бе последвал, когато ѝ предложи да се омъжи за него. Вляво — градината, гдето очарована бе слушала арфата му, а далеч някъде зад краварниците — поляната, гдето за първи път се целунаха. Златните тонове на летния пейзаж сега бяха станали сиви, краските бяха потъмнели, плодородната земя се бе превърнала в кал, а реката беше студена.

Фермерът пръв ги забеляза през портата на чифлика и се запъти да ги посрещне. На лицето му се изписа шеговитият израз, с който бе прието в „Талботейз“ и околностите да се посрещат младоженци, които се появяват отново след сватбата. После от дома се показаха мисис Крик и някои други от старите им познати, но, изглежда, Мариан и Рети ги нямаше.

Тес храбро понесе техните лукави намеци и приятелски закачки, които ѝ действуваха не така, както очакваха шегаджиите. Между мъжа и жената се установи мълчаливо съгласие да крият тайната си и те се държаха, сякаш нищо не е било. След това, макар че Тес предпочиташе да не чува ни дума за това, тя трябваше да изслуша с подробности историята на Мариан и Рети. Рети се върнала у дома при баща си, а Мариан отишла да си търси работа на друго място. Страхували се, че тя няма да свърши добре.

За да разпръсне тъгата, която ѝ навя разказът за двете доячки, Тес отиде и се сбoguва с всичките си любими крави, като ги погалваше една след друга. На тръгване те застанаха един до друг с Клер, сякаш бяха свързани духовно и физически, но ако човек можеше да прозре истината, щеше да открие във вида им нещо необикновено тъжно. Привидно те бяха две половини от един и същ живот — ръката му

докосваше нейната ръка, полата ѝ опираше в неговите панталони, гледаха в една и съща посока, обратна на посоката, в която гледаха всички останали обитатели на фермата, и при сбогуването си казваха „ние“ — а всъщност бяха отдалечени един от друг колкото два полюса. Сигурно в държането им е имало все пак някакво напрежение и смущение, а в усилията им да играят ролята на влюбени съпрузи е прозирала някаква изкуственост и неловкост — различни от естествената срамежливост на младоженците, — защото, когато си отидоха, мисис Крик каза на мъжа си:

— Как странно блестяха очите ѝ! А двамата стояха като восъчни кукли и говореха като насън. Ти не забеляза ли? Тес винаги си е била малко особена, но сега никак не прилича на млада невеста, която се гордее със своя заможен съпруг.

Тес и Клер се качиха отново в колата и кочияшът подкара по пътя за Уедърбъри и Стегфут Лейн. Когато стигнаха до странноприемницата „Лейн“, Клер освободи колата. Починаха малко, после продължиха през долината към родното село на Тес с карета, карана от човек, който не знаеше нищо за отношенията им. Когато Нътълбери остана зад гърба им, Клер спря каретата на един кръстопът и каза на Тес, че ако иска да се върне при майка си, тук ще се разделят. Понеже не можеха да говорят свободно в присъствието на коларя, той я помоли да повървят пеша по един от страничните пътища. Тя се съгласи и като наредиха на коларя да почака няколко минути, тръгнаха по пътя.

— Сега нека да се разберем — меко започна той. — Между нас няма лоши чувства, но има нещо, с което засега не мога да се примиря. Ще се опитам, ще направя всичко възможно да се примиря. Ще те уведомявам къде смятам да отивам веднага щом реша окончателно. И ако свикна с мисълта... ако това е желателно и възможно... ще се върна при теб... Но докато не се върна при теб, по-добре е да не се опитваш да дойдеш при мен.

Това строго решение се стори на Тес като смъртна присъда. Сега тя ясно разбра в каква светлина я вижда той. Той не можеше да гледа на нея, освен като на човек, който го е измамил жестоко. И все пак заслужаваше ли такова отношение една жена, дори когато е извършила прегрешение като нейното? Но Тес не можеше повече да спори с него, тя само повтори неговите думи:

— Докато ти не се върнеш при мен, аз не трябва да се опитвам да дойда при теб?

— Точно така.

— Мога ли да ти пиша?

— О, да... ако си болна или имаш нужда от нещо. Надявам се, че това няма да се случи, така че аз ще ти пиша пръв.

— Съгласна съм с условията ти, Ейнджъл, защото ти по-добре знаеш какво наказание заслужавам. Само че... само че... не ме наказвай повече, отколкото мога да понеса.

Това бе всичко, което тя каза по този въпрос. Ако Тес умееше да се преструва, ако бе направила сцена, ако бе припаднала, ако се бе разплакала истерично на този самотен път, може би той нямаше да устои пред нея, независимо от дребнавата ярост, която го бе обзела. Но готовността ѝ да страда дълго, улесни неговата кауза. Самата тя бе най-добрият му адвокат. А към покорството ѝ, което може би бе симптом на безразсъдното подчинение на обстоятелствата — характерна черта на целия род д'Ърбървил, — се прибави и гордост и тя не се опита да докосне нито една от множеството струни, които можеха да затрептят под нейните молби.

След това те заговориха само за практически неща. Той ѝ предаде пакет с доста голяма сума пари, които бе изтеглил от банката за тази цел. Брилянтите, които, изглежда, Тес можеше да носи само докато е жива, но не и да продава (ако правилно бе разбрал завещанието), той предложи да даде от нейно име на съхранение в банката. Тя с готовност се съгласи.

Като уредиха тези неща, те се върнаха при колата и той ѝ помогна да се качи. Плати на коларя и му обясни къде да я закара. Клер взе чантата и чадъра си — единствените вещи, които бе донесъл — и се сбогува с нея. Така те се разделиха.

Каретата пълзеше бавно, нагоре по хълма, а Клер гледаше след нея, като се надяваше, без сам да знае защо, че Тес ще погледне за момент през прозорчето. На нея и през ум не ѝ мина подобна мисъл, а и не би се осмелила да го направи, докато лежеше в колата едва ли не в припадък. Той гледаше как тя си отива и обзет от мъка, цитира един стих от един поет, като го предаде посвоему:

— „Господ *не* е на небето и *нищо* не е в ред на земята.“

Когато каретата с Тес се скри зад хребета на хълма и Ейнджъл се обърна да поеме своя път, той едва ли съзнаваше, че още я обича.

XXXVIII

Когато се спуснаха в Блекмур и край Тес се разстла пейзажът на нейната младост, тя се отърси от вцепенението си. Първата ѝ мисъл бе как ще погледне родителите си в очите.

Стигнаха бариерите на пътя, недалеч от селото. Вдигна ги непознат човек. Нямаше го стареца, който бе вършил тази работа в продължение на много години и който я познаваше. Сигурно бе напуснал на Нова година, деня, в който обикновено назначаваха нови служители. Тя отдавна не бе получавала вести от дома и запита кантонера какво ново има в селото.

— О, нищо — отвърна той. — Марлот си е Марлот. Някои и други измряха. А една от дъщерите на Джон Дърбифийлд се оженила тази седмица за някакъв си фермер-джентълмен. Сватбата правили на друго място. Джентълменът бил от такъв знатен род, че семейството на Джон му се видяло много бедно, за да го покани. Изглежда, младоженецът не знае, дето откриха, че самият Джон произхожда от древен благороден род със семейни скелети, които и до ден-дневен лежат в собствени гробници, само че този род загубил богатството си по времето на римляните. Ама сър Джон, както сега му викаме, отпразнува сватбата, колкото може да смогне, и почерпи всички в енорията, а жена му пя в „Чистата капка“ почти до дванайсет часа през нощта.

Като чу всичко това, на Тес ѝ стана толкова болно, че реши да не се прибира у дома така тържествено с кола и с целия си багаж и принадлежности. Тя попита кантонера дали може да си остави нещата при него за известно време и след като той се съгласи, освободи колата и отиде в селото по една странична уличка.

Когато видя комина на бащината си къща, тя се запита как да се осмели да влезе у дома. Родителите ѝ самодоволно смятаха, че тя е далеч оттук на сватбено пътешествие със сравнително богат мъж, който щеше да ѝ осигури заможен живот. А тя беше тук, самотна, без приятели, и се приближаваше крадешком към стария дом, тъй като за нея нямаше друго място на света, гдето би могла да намери подслон.

Тя не успя да стигне в къщи незабелязано. Точно до оградата я срещна нейна позната — една от девойките, с които бе другарувала в училище. След като се осведоми как е дошла дотук, приятелката ѝ, без да обръща внимание на скръбното изражение на лицето ѝ, внезапно запита:

— А къде ти е джентълменът, Тес?

Тес набързо обясни, че повикали мъжа ѝ по работа, и като изостави събеседничката си, прехвърли плета и се отправи към къщата.

Докато вървеше по градинската пътека, тя чу майка си да пее на задната врата. Когато зави зад къщата, тя видя мисис Дърбифийлд, която стоеше на прага и изцеждаше един чаршаф. Майката не забеляза Тес и като свърши работата си, се прибра вътре, дъщеря ѝ я последва.

Коритото си беше на същото място, върху същата бъчонка, и майката, оставяйки чаршафа настрана, се приготви отново да потопи ръцете си във водата.

— Тес... Дъще!... А аз си мислех, че си се омъжила!... Че този път наистина си се омъжила... Ние изпратихме ябълковото вино...

— Да, мамо. Така е.

— Сега ли ще се жениш?

— Не, омъжих се.

— Сериозно! Ами къде ти е мъжът?

— Замина за малко.

— Заминал! Кога беше сватбата? В същия ли ден, за който ми писа?

— Да, мамо, във вторник.

— А сега е едва събота. И той заминал?

— Да, замина.

— Какво значи това? Няма що, хубави мъже си намираш!

— Мамо! — Тес се приближи до Джоана Дърбифийлд, сведе лице на гърдите ѝ и избухна в ридания. — Не знам как да ти кажа, мамо. Ти ми заръча, писа ми да не му казвам. Но аз му казах — не можех другояче — и той си отиде.

— Ах ти, глупачка такава! Глупачка с глупачка! — избухна мисис Дърбифийлд и във вълнението си изпръска и Тес, и себе си с вода. — Господи, кога съм мислила, че ще доживея да ти викам глупачка, ама пак ти го казвам, глупачка си.

Тес ридаеше конвулсивно — най-после напрежението от толкова много дни бе намерило отдушник.

— Знам... знам... знам! — задъхваше се тя през сълзи. — Но, мамо, не можех да постъпя иначе. Той беше толкова добър... И аз чувствувах колко подло щях да постъпя, ако се бях опитала да го измамя, да скрия от него това, което се случи. Ако... Ако... трябваше още веднаж да го направя... пак щях да постъпя по същия начин. Не можех... не можех да сторя грях спрямо него.

— Но ти стори грях още като се съгласи да се омъжиш за него.

— Да, да, там е моето нещастие. Но мислех, че ако не е в състояние да се примири, ще може да се отърве от мен по законен начин. Да знаеш... да знаеш само как го обичам... колко силно желяех да му стана жена и как се разкъсвах между любовта си и желанието да бъде честна към него.

Тес бе така изтерзана, че не можа да продължи и безпомощно се строполи на един стол.

— Добре, добре. Каквото станало, станало. Само че никак не мога да разбера защо моите деца са по-глупави от децата на другите хора — да бръщолевят такива неща, без да помислят, когато той можеше да узнае чак като стане много късно... — Сега и мисис Дърбифийлд зарони сълзи от жал за себе си — майка, достойна за съжаление. — Хич не знам какво ще каже баща ти — продължи тя, — след като всеки ден у Роливър и в „Чистата капка“ разправя за сватбата, за това как благодарение на тебе семейството ще заеме отново положението, което му се полага... Нещастният глупчо! А ти забърка такава каша! О, господи!

Сякаш като капак на всичко в този миг се дочуха стъпките на бащата. Той обаче не влезе веднага и мисис Дърбифийлд заяви, че тя сама ще му съобщи печалната новина, а сега за сега Тес да не се мярка пред очите му. След първия пристъп на разочарование Джоана прие новото нещастие така, както бе приела първата беда, постигнала Тес, така както би посрещнала един дъждовит празничен ден или пропаднала реколта картофи — като незаслужен удар на съдбата, с който трябва да се примири, а не като урок.

Тес се качи на горния етаж и видя, че леглата са разместени и са направени някои промени. Нейното старо легло бе приспособено за две от по-малките деца. Сега за нея тук нямаше място.

Таванът на долния етаж не беше измазан и тя чуваше почти всичко, което ставаше там. Баща ѝ влезе и, изглежда, носеше жива кокошка. Тъй като бе принуден да продаде новия си кон, сега той вършеше търговията си пеша и обикаляше с кошница в ръка. Както често се случваше, той беше разнасял кокошката със себе си още от сутринта, за да покаже пред хората, че си гледа работата, макар че я бе държал с вързани крака под масата у Роливър в продължение на повече от час.

— Току-що приказвахме... — започна Дърбифийлд и после подробно разказа на жена си за спора, възникнал в кръчмата относно духовенството, поради обстоятелството, че дъщеря му се омъжила за син на свещеник. — По-рано свещениците, също като моите прадеди, ги наричаха „сър“ — допълни той, — макар че сега, точно казано, са само „духовни лица“.

Тъй като Тес забранила да се дава голяма гласност на сватбата ѝ, той не споменал никакви подробности. Надявал се, че тя скоро ще вдигне тази забрана. Предложил младоженците да носят фамилното име на Тес, и то д'Ърбървил, а не както сега е изопачено. Било похубаво от фамилното име на мъжа ѝ. След това попита жена си дали днес не е дошло писмо от Тес.

Тогаваш мисис Дърбифийлд му съобщи, че писмо нямало, но за нещастие самата Тес се върнала.

Когато най-после той узна с подробности за катастрофата, някакво мрачно отчаяние, необичайно за Дърбифийлд, надделя над развеселяващото въздействие на алкохола. И все пак засегна го не толкова самото нещастие, колкото мисълта какво ще кажат другите.

— Как можа цялата работа да свърши така! — извика сър Джон. — И то на мене да ми се случи, на човека със семейна гробница под оная черква в Кингсбиър, голяма колкото винарската изба на скуайр Джолард, и там лежат прадедите ми, наредени по шест, по седем — най-истинските графски кости в историята! А какво ще кажат сега хората у Роливър и в „Чистата капка“! Как ли ще ме поднасят, ще се кривят и ще подмятат: „Ето какъв бил прословутият младоженец!“ На ти, като искаш да се сравняваш с прадедите си от времето на нормандския крал. Това е вече прекалено, Джоана. Ще свърша със себе си, с титлата, с всичко... Не мога повече да понасям... Ами че тя не може ли да го застави да живеят заедно, щом се е оженил за нея?

— Може, разбира се! Ама не ще и да помисли за това!

— А дали наистина се е оженил за нея, а?... Или... както първия път...

Бедната Тес! Повече от това тя не можеше да понесе. Мисълта, че не ѝ вярват дори собствените ѝ родители, я настрои неприязнено към този дом, така както нищо друго не би могло да я настрои. Колко коварна беше съдбата! А щом баща ѝ се съмнява, то какво остава за съседите и познатите? Не, тя не можеше да остане дълго у дома!

Реши да постои само няколко дена и вече се готвеше да тръгва, когато получи кратка бележка от Клер. Съобщаваше ѝ, че отишъл в Северна Англия да разгледа някаква ферма. В желанието си да се нарича както по-рано негова жена и за да скрие от родителите си дълбоката пропаст между себе си и мъжа си, тя използва това писмо като предлог да замине и създаде у тях впечатлението, че отива при него. За да не упрекуват мъжа ѝ в лошо отношение към нея, тя извади половината от петдесетте лири, които Клер ѝ беше дал, и ги връчи на майка си — сякаш за жената на човек като Ейнджъл Клер това не беше нищо. Каза, че това е малка отплата за всичките безпокойства и унижения, които им е причинявала в миналото. Като възстанови по този начин достойнството си, тя се сбогува с тях. След заминаването ѝ, благодарение на нейната щедрост, семейството на Дърбифийлд известно време си поживя весело. Майката разправяше, а и вярваше, че отношенията между младоженците са се оправили под влиянието на силните им взаимни чувства и че не могли да живеят един без друг.

XXXIX

Три седмици след сватбата Клер се спускаше по хълма към добре познатия му бащин дом. Докато той слизаше надолу, черковната камбанария се издигаше все по-високо пред него във вечерното небе, сякаш го питаше защо е дошъл. Никой в потъналото в сумрак градче не го забеляза, никой не го очакваше. Той пристигаше като призрак и дори звукът от собствените му стъпки го смущаваше.

За него животът се бе изменил. Досега той го познаваше само на теория, а сега му се струваше, че го е опознал и на практика, но може би все още се лъжеше. Все пак хората вече не му изглеждаха нежни и замечтани като в образците на италианското изкуство. Той сега виждаше втренчените и ужасни лица и пози на експонати от музея „Вирц“ и гримаси, каквито би създал Ван Биирс.

През тези няколко седмици държането му бе толкова непоследователно, че не се поддава на описание. Отначало той механично се бе опитал да осъществи земеделските си планове, сякаш нищо не се бе случило — така както препоръчват великите и мъдри личности от всички времена. Но скоро той дойде до заключението, че много малко от тези велики и мъдри хора са се опитвали да проверят на практика дали съветите им са осъществими. „Главното е да запазим спокойствие“ — бе казал езическият моралист. Така мислеше и Клер. Но спокойствие той не успяваше да запази. „Нека сърцето ти не изпитва нито тревоги, нито страх“ — бе казал Назарянинът. Клер се съгласяваше с готовност и с това, но все пак сърцето му се тревожеше. Как би искал да се срещне с тези двама големи мислители и да се обърне към тях като към свои близки, за да му обяснят методите си!

По-късно го овладя тъпо равнодушие, докато в края на краищата му се стори, че гледа на собственото си съществуване с пасивното любопитство на страничен наблюдател.

У него заседна горчивото убеждение, че цялото му нещастие е дошло само защото Тес е от рода д'Ърбървил. След като бе научил, че тя е потомък на изтощен старинен род и не идва от непокареното простолудие — както той се бе надявал в мечтите си, — защо не се бе

показал достатъчно твърд да я забрави, защо не остана верен на принципите си? Ето какъв беше резултатът от неговото вероотстъпничество и наказанието му беше заслужено.

После той почувствува умора и постоянно растящо безпокойство. Питаше се дали е постъпил справедливо към нея. Ядеше и пиеше, без сам да знае какво, без всякакъв апетит. Докато часовете летяха и пред очите му минаваха мотивите за всички негови постъпки през изминалите дни, той откри, че мисълта за Тес като за скъпо същество се преплита с всичките му планове, думи и дела.

По време на скитанията си той видя в предградията на едно градче синьо-червен плакат, в който се рекламираха големите преимущества на Бразилия като поле за работа на земеделци-емигранти. Предлагаха земя при изключително изгодни условия. Идеята за Бразилия бе нова и тя му хареса. Евентуално Тес можеше да го последва там, а може би в тази страна с така различен пейзаж, идеи и обичаи условностите нямаше да имат онази власт, която според него правеше невъзможен съвместния им живот тук, в Англия. С една дума, той бе домета склонен да опита щастието си в Бразилия, още повече, че сезонът беше благоприятен.

Той се връщаше в Еминстър с намерение да съобщи на родителите си за своя план, като намери колкото може по-подходящи обяснения за това, че пристига без Тес, и като скрие причината за тяхната раздяла. Когато стигна до вратата, новата луна огря лицето му, така както го бе осветила пълната луна в малките часове на онази сутрин, когато носеше жена си в прегръдките си през моста към гробницата на монасите, но сега лицето му бе унило.

Клер не бе предупредил родителите си, че ще ги посети, и пристигането му развълнува дома на пастора така, както гмурец раздвижва повърхността на спокоен вир. Баща му и майка му бяха в гостната, но братята ги нямаше в къщи. Ейнджъл влезе и тихо затвори вратата след себе си.

— А!... А къде е жена ти, скъпи Ейнджъл? — извика майка му.
— Как ни изненада!

— Отиде временно при майка си. А аз побързах да се върна, защото реших да замина за Бразилия.

— Бразилия ли! Но нали там всички са католици?

— Това въобще не ми е минавало през ум!

Но даже неприятната новина, че заминава за тази папска страна, не можа дълго да заглуши естествения интерес на мистър и мисис Клер към женитбата на сина им.

— Преди три седмици получихме краткото ти съобщение, че сватбата се е състояла — каза мисис Клер — и баща ти, както ти е известно, изпрати подарък от кръстницата ти. Разбира се, най-разумно бе никой от нас да не присъствува, още повече, че ти предпочете да се ожениш в мандрата, а не в нейния дом, който дори не знаем къде се намира. Нашето присъствие щеше да те смуцава, а и на нас нямаше да ни достави никакво удоволствие. Особено остро почувствуваха това братята ти. Но сега всичко е свършено и няма да те упрекваме, особено ако тя ти подхожда за работата, която си избра, вместо да станеш служител на бога. И все пак ми се искаше първо да я видя, Ейнджъл, или поне да понауча нещо повече за нея. Не ѝ изпратихме подарък от наше име, защото не знаехме на какво ще се зарадва най-много, но и това ще стане. Ейнджъл, ние с баща ти не се сърдим за тази женитба, но решихме, че е по-добре да не показваме роднинските си чувства към жена ти, преди да я видим. А ти не я водиш. Това е странно. Какво се е случило?

Той отговори, че двамата намерили за по-добре, докато той е тук, на посещение при родителите си, тя да отиде при своите.

— Трябва да си призная, мила мамо — каза той, — че не съм имал намерение да я водя тук, докато не се уверя, че тя заслужава вашето благоразположение. Тази идея за Бразилия е съвсем нова. Ако отида там, смятам, че няма да е редно да я взимам със себе си на това първо пътешествие. Тя ще остане при майка си, докато се върна.

— Значи, няма да я видя, преди да тръгнеш?

Да, предполагал, че няма да я видят. Както вече казал, първоначалният му план бил известно време да не я довежда, за да не засегне чувствата и схващанията им. Имал и други причини. Ако заминел веднага, щял да се върне след една година и тогава, преди да тръгне отново с нея, те щели да имат възможност да я видят.

Сложиха набързо приготвената вечеря. Клер подробно им изложи плана си. Майка му беше все още огорчена, че не видяла невястата му. Ентусиазмът, с който неотдавна Клер им бе говорил за Тес, бе събудил у нея майчина симпатия и тя бе почти готова да повярва, че както Исус се бе родил в ясли, така и в мандрата

„Талботейз“ може да се намери очарователна жена. Докато синът ѝ се хранеше, тя го наблюдаваше.

— Можеш ли да ни я опишеш? Сигурна съм, че е много хубава, Ейнджъл.

— О, разбира се! — отвърна той с жар, която сподави горчивината в гласа му.

— И няма защо да питам дали е чиста и добродетелна?

— Да, естествено, че е чиста и добродетелна.

— Представям си я съвсем ясно. Миналия път ти ми каза, че имала хубава фигура, закръглена, с пълни, алени устни като лъка на Купидон, тъмни мигли и вежди, дебела плитка от гъста коса като корабно въже и големи очи — теменуженосиньо-черни.

— Да, мамо.

— Виждам я, като че ли е пред мен. И щом е живяла на такова уединено място, тя преди тебе сигурно никога не е срещала хора от външния свят.

— Едва ли.

— Ти си първата ѝ любов, нали?

— Разбира не.

— Има и по-лоши жени от тези добродушни, румени и здрави девойки от фермите. Безспорно бих предпочела... но щом синът ми е решил да става земеделец, може би по-подходящо е жена му да е свикнала с полската работа.

Баща му не беше толкова любопитен, но когато стана време да прочетат глава от библията, както бе обичаят им, преди вечерната молитва, пасторът се обърна към жена си:

— Струва ми се, че щом Ейнджъл е тук, най-уместно ще е да прочетем тридесет и първата притча вместо главата, която идва поред.

— Добре — каза мисис Клер. — Думите на крал Лемуел (тя можеше да цитира глави и стихове от библията не по-лошо от съпруга си). Мили синко, баща ти реши да ни прочете стихове от притчата, в която се славослови добродетелната жена. И естествено тези думи ще се отнасят до отсъстващата. Господ да я пази навеки!

В гърлото на Клер заседна буца. Извадиха от ъгъла портативен аналой, поставиха го пред камината, двамата стари слуги влязоха и бащата на Ейнджъл започна да чете десетия стих от горespoменатата притча:

— „Кой може да намери добродетелна жена? Тя струва по-скъпо от рубини. Тя става още преди да се съмне и нахранва семейството си. Тя силно пристяга кръста си и укрепва мишците си. Тя обича работата си и свещта ѝ не угасва и през нощта. Тя се грижи добре за къщата и семейството си и не яде напразно хляб. Децата ѝ стават от сън и я благославят. Става мъжът ѝ, и той я хвали. Има много добродетелни жени, но ти превъзхождаш всички.“

След вечерната молитва майка му каза:

— Неволно си мислех колко много някои части от тази глава, която прочете баща ти, подхождат на избраницата ти. Както виждаш, идеалната жена е жена, която работи, не е лентяй, не е знатна лейди, а жена, отдала ума, сърцето и силите си за благо на другите. „Децата ѝ стават и я благославят, съпругът ѝ също я хвали. Има много добродетелни жени, но тя превъзхожда всички.“ Как ми се иска да я видя, Ейнджъл. Щом е чиста и целомъдрена, за мен тя ще бъде и достатъчно изтънчена.

Клер не можеше да понася повече. Очите му се напълниха със сълзи, които тежаха като капки разтопено олово. Той набързо пожела „лека нощ“ на тези искрени и простодушни хора, които така силно обичаше, хора, които не познаваха действителността, нито плътта и дявола — за тях това бяха мъгляви и далечни неща. Той се прибра в стаята си.

Майка му го последва и почука на вратата. Клер отвори и прочете в погледа ѝ безпокойство.

— Ейнджъл — започна тя, — какво се е случило, та така скоро заминаваш? Сякаш не си същият!

— Вярно е, мамо — отвърна той.

— Заради нея ли? Да, синко, знам, че е това... че е заради нея. Карахте ли се през тези три седмици?

— Всъщност не сме се карали, но се появиха някои недоразумения.

— Ейнджъл... има ли в миналото ѝ някакво тъмно петно?

С инстинкта на майката мисис Клер засегна въпроса, който според нея единствено би могъл да причини такава тревога у сина ѝ.

— Тя е безупречна — отговори той и в същия момент почувствува, че би повторил тази лъжа, дори ако заради нея го осъдеха на вечни мъки.

— Щом е така, не обръщай внимание на нищо друго. В края на краищата рядко се срещат хора, по-чисти от една непорочна селска девойка. Сигурна съм, че някои груби маниери, които отначало могат да подразнят такъв образован човек като тебе, с време ще изчезнат при общуването ви и под твое влияние.

Тази ужасна ирония, резултат на сляпо великодушие, за първи път наведе Клер на мисълта, че с женитбата си той напълно бе разрушил кариерата си. Вярно е, че лично за себе си той не държеше много да направи кариера. Но заради родителите и братята си искаше да си създаде добро име. А сега, докато гледаше свещта, пламъкът ѝ безмълвно му казваше, че тя е създадена да свети на разумни хора и че ѝ е противно да осветява лицата на хора, измамани и неуспели в живота.

Когато вълнението му се поуталожил, на моменти той пламваше от гняв срещу нещастната си жена, задето го принуждаваше да лъже родителите си. В яда си той едва не ѝ заговорваше високо, сякаш тя се намираще в стаята при него. А после в тъмното се разнасяше нейният гугукащ глас, жален и умолителен, устните ѝ нежно се докосваха до челото му и той сякаш чувствуваше топлия ѝ дъх.

В същата тази нощ жената, която така бе унижил, си мислеше колко великодушен и добър е съпругът ѝ. Но и над двамата бе надвиснала сянка, много по-тъмна от сянката, която виждаше Ейнджъл Клер — сянката на неговата ограниченост. Въпреки всичките си опити да бъде независим в мислите и съжденията си, този образован, изпълнен с добри намерения човек, типичен представител на последната четвърт на века, си оставаше роб на обичаите и условностите, на които го бяха научили в детството му. Нито един пророк — а сам той не беше пророк — не му бе казал, че всъщност младата му жена е достойна за похвалите на крал Лемуел не по-малко от всяка друга жена, която изпитва такова отвращение към греха, защото нейните морални ценности трябва да се измерват не с това, което е направила, а с разбиранията ѝ. Освен това в такива случаи човекът, когото разглеждаме отблизо, губи, тъй като липсват сенки да скрият недостатъците му, докато далечните мъгляви фигури са обкръжени с почит, защото от разстояние недостатъците им изглеждат като добродетели. Размишлявайки върху това какво липсва на Тес,

Клер недовиждаше качествата ѝ и забравяше, че не всякога съвършенството е по-ценно от всичко.

XL

На закуска разговорът се въртеше около Бразилия и всички изразиха надежда относно успеха на замисления от Клер план, независимо от обезкуражителните съобщения на някои фермери, които бяха емигрирали и се върнаха по домовете си, преди да е минала и година. След закуска Клер отиде в градчето да си свърши някои работи и да изтегли от местната банка всичките си пари. Когато се връщаше, при черквата той срещна мис Мърси Чант, която приличаше на светлина, излъчена от черковните стени. Тя носеше няколко библии за учениците си. Нейният мироглед беше такъв, че при случки, които причиняваха болка на другите хора, тя само блажено се усмихваше. Това бе завиден резултат, макар че по мнението на Ейнджъл тя го бе постигнала, принасяйки неоправдано човечеството в жертва на мистицизма.

Тя бе научила, че се готви да напусне Англия, и му каза, че намирала плана му за великолепен и многообещаващ.

— Да, от материална гледна точка този план несъмнено е добър — отвърна той. — Но, драга Мърси, това значи да скъсам с всичко досегашно. Може би манастирът е за предпочитане.

— Манастир ли! О, Ейнджъл Клер!

— А защо не?

— Ах ти, грешни човече! За да отидеш в манастир, трябва да станеш монах, и то монах католик.

— А да станеш католик, е грешно, пък грехът води към гибел, нали? Попаднал си натясно, Ейнджъл Клер!

— Аз се гордея, че съм протестантка — строго каза тя.

При тези думи отчаянието на Клер премина в демонична жестокост, която кара човек да постъпва против истинските си принципи. Повика я да се приближи и сатанински прошепна в ухото и най-еретическите мисли, които му дойдоха наум. Той се разсмя, защото лицето ѝ се изкриви от ужас, но внезапно млъкна, когато ужасът ѝ се смеси с болка и загриженост за него.

— Драга Мърси — каза той, — прости ми! Струва ми се, че съм си загубил ума.

Тя не го опроверга. С това те се разделиха и Клер се върна у дома. Той предаде скъпоценностите на съхранение при местния банкер, докато не настъпят по-щастливи дни. В банката остави тридесет лири, които да бъдат изплатени на Тес през следващите месеци, когато тя пожелае, и прати писмо в долината Блекмур, с което я уведомяваше за разпорежданията си. Надяваше се, че тази сума и парите, които ѝ бе дал на ръка — около петдесет лири — ще ѝ бъдат напълно достатъчни да посрещне нуждите си на първо време. Освен това той ѝ бе казал при непредвидени случаи да се отнася до баща му.

Клер намери за добре да не дава адреса ѝ на родителите си, за да не влизат във връзка с нея, а тъй като и двамата не знаеха истинската причина за раздялата, те не му го поискаха. Същия ден той напусна бащиния си дом, защото искаше колкото може по-бързо да свърши с всичко.

Като последно задължение преди да замине, той трябваше да отиде във фермата в Уелбридж, гдето бе прекарал с Тес първите три дни след сватбата. Дължеше нищожна сума за наем и трябваше да върне ключовете и да прибере някои дребни вещи, останали след отпътуването им. Тук, под този покрив, над него бе разперила крила най-тъмната сянка в живота му. Но когато отключи вратата на всекидневната и погледна вътре, той най-напред си спомни за щастливото пристигане в един също такъв следобед, за първото радостно усещане от съвместния живот, за първата вечеря, за бърбенето пред камината със сплетени ръце.

Фермерът и жена му бяха на нивата и Клер беше сам в къщата. Под напора на чувства, за които не бе държал сметка, той се качи до спалнята, която не бе споделил с нея нито веднаж. Леглото бе застлано, така както Тес го бе подредила в деня на заминаването. Имелът висеше под балдахина на същото място, където го бе закачил. През тези три-четири седмици той беше пожълтял и листенцата и зрънцата му се бяха сбръчкали. Ейнджъл свали клончето и го смачка в камината. Докато стоеше там, той за първи път се усъмни дали е постъпил благоразумно и правилно. Но нима не го бяха измамили жестоко? Сломен от толкова много и така противоречиви чувства, той коленичи пред леглото с влажни очи.

— О, Тес! Ако ми беше казала по-рано, бих могъл да ти простя!
— простена той.

От долния етаж се чува стъпки. Клер стана и погледна от стълбата. Долу стоеше жена. Когато тя вдигна глава към него, той позна бледата, черноока Из Хюет.

— Мистър Клер — каза тя, — дойдох да ви посетя, вас и мисис Клер, и да видя как сте със здравето. Мислех си, че може би вече сте се върнали.

Той бе узнал тайната на това момиче, но тя още не бе отгатнала неговата тайна. Това бе честна девойка, която го любеше — девойка, която би станала толкова или почти толкова подходяща жена на един фермер, колкото и Тес.

— Сам съм — каза той. — Вече не живеем тук. — След като ѝ обясни защо е дошъл, той я запита: — По кой път ще се приберете у дома, Из?

— Аз вече не живея в „Талботейз“, сър — отвърна тя.

— А защо?

Из сведе очи.

— Там беше така скучно, че напуснах. Сега живея ей нататък. — И тя посочи в противоположна посока, в посоката, в която отиваше и той.

— Сега прибирате ли се? Ако желаете, мога да ви закарам.

Мургавото ѝ лице потъмня още повече от нахлулата кръв.

— Благодаря ви, мистър Клер — отвърна тя.

Клер скоро намери фермера, уреди наема и му плати обезщетение заради това, че бяха напуснали квартирата внезапно. После се върна при коня и двуколката и Из скочи до него.

— Напускам Англия, Из — каза той, когато потеглиха. — Заминавам за Бразилия.

— Мисис Клер одобрява ли идеята за такова пътешествие? — запита тя.

— За сега тя няма да дойде с мен... може би след около една година. Аз отивам да разузная... да видя какъв е животът там.

Изминаха значително разстояние в източна посока, но Из не каза нито дума.

— Какво правят другите? — заинтересува се Клер. — Как е Рети?

— Когато я видях за последен път, беше нещо нервна, отслабнала и с хлътнали бузи, като болна. Никой вече няма да се влюби в нея — разсеяно каза Из.

— А Мариан?

— Мариан се пропи.

— Наистина ли?

— Да. Фермерът я изгони.

— А вие?

— Аз не пия и не съм болна. Но... но вече не пея преди закуска.

— Защо така? Спомняте ли си как хубаво пеехте „Това беше в градината на Купидон“ и „Панталоните на шивача“ при сутрешното доене?

— О, да! Когато дойдохте най-напред, сър. А след като постояхте малко, вече не пеех.

— А защо посърнахте така?

Черните ѝ очи блеснаха вместо отговор, а погледът ѝ се плъзна по лицето му.

— Из! Как може да проявявате такава слабост! И то по такъв като мен! — каза той и потъна в размисъл. — Ами... ако ви бях предложил да ми станете жена?

— Ако ме бяхте поискали, щях да кажа „да“ и вие щяхте да вземете жена, която ви обича.

— Наистина ли?

— Самата истина! — страстно прошепна тя. — О, господи, нима чак сега разбрахте!

Стигнаха до страничен път, който водеше към някакво село.

— Трябва да сляза. Ето, там живея — внезапно каза Из, която не бе проговорила ни дума след признанието.

Клер дръпна поводите и конят намали ход. Ейнджъл бе озлобен срещу съдбата си. Беше горчиво настроен срещу социалните порядки, защото го бяха притиснали в ъгъл, откъдето не можеше да се измъкне по законен път. Защо да не си отмъсти на обществото, като се разпорежда с личния си живот така, както намери за добре, вместо раболепно да се кланя на условностите?

— Заминавам за Бразилия *сам*, Из — каза той. — Разделих се с жена си по лични причини, които нямат нищо общо с пътуването ми.

Възможно е никога вече да не се съберем. Може би никога няма да ви обикна, но... бихте ли дошли с мен вместо нея?

— Наистина ли искате да дойда?

— Да, искам! Достатъчно страдах и имам право да потърся облекчение. А вие поне ме обичате безкористно.

— Добре... ще дойда — след кратко мълчание каза Из.

— Съгласна ли сте? Нали разбирате какво значи това, Из?

— Това значи, че ще живея с вас, докато сте там... това ми стига.

— Помнете, че сега не можете да разчитате на моралните ми задръжки. Но длъжен съм да ви напомня, че в очите на цивилизацията — искам да кажа, на западната цивилизация — това е престъпление.

— Все ми е едно! Когато жената преживява такава мъка и няма друг изход, на нея ѝ е все едно.

— Тогава не слизайте, останете!

Задминаха кръстопътя — една миля, две мили, а Клер не ѝ каза нито една нежна дума.

— Много ли ме обичате, Из? — внезапно запита той.

— Да... вече ви казах. Обичах ви през цялото време, докато бяхме заедно във фермата.

— Повече от Тес?

Тя поклати глава и прошепна:

— Не, не повече от Тес.

— А защо?

— Защото никой не би могъл да ви обича повече от Тес... Тя би дала и живота си за вас. Повече от това и аз не бих могла да направя.

Като пророка от планината Тавор в такъв момент Из Хюет с готовност би скрила истината, но очарованието, което Тес будеше в нейната по-груба натура, я накара да бъде откровена.

Клер мълчеше. Сърцето му се разтуптя, когато чу този неочаквано искрен отговор на човек, в думите на когото не можеше да се съмнява. Сълзи задавиха гърлото му. В ушите му отново прозвуча: „Тя би дала и живота си за вас. Повече от това и аз не бих могла да направя!“

— Забравете празния ни разговор, Из! — внезапно каза той и обърна коня. — Не зная какво говоря! Ще ви закарам до пътя за вашето село.

— Това ли е наградата за откровеността ми към вас? Ох, не мога да го понеса... не мога... не мога!

Из Хюет избухна в истеричен плач и започна да се бие по главата, когато разбра какво е направила.

— Съжалявате, че постъпихте справедливо към човек, който не е тук? О, Из, не разваляйте добрата си постъпка, като съжалявате за нея.

Постепенно тя се успокои.

— Добре, сър. Може би и аз не знаех какво говоря, когато... се съгласих да дойда! Искам... невъзможното!

— Защото аз вече имам жена, която ме обича.

— Да, да! Имате!

Стигнаха до кръстопътя, който бяха задминали половин час преди това, и тя скочи на земята.

— Из... моля ви, забравете временното ми лекомислие — извика той. — Постъпих така необмислено, така лошо!

— Да го забравя? Никога, никога! За мен това не беше лекомислие!

Той почувствува, че напълно заслужава упрека, който прозвуча в главата ѝ, и обзет от неизразима скръб, скочи до нея и я хвана за ръка.

— Из, нали ще се разделим като приятели? Вие не знаете колко изстрадах!

Тя бе истински великодушно момиче и не позволи огорчението да помрачи тяхната раздяла.

— Прощавам ви, сър! — промълви тя.

— Слушайте, Из — каза той, насилвайки се да играе ролята на наставник, макар че нямаше никакво желание за това. — Искам, когато видите Мариан, да ѝ кажете, че трябва да бъде добра жена и да не прави глупости. Обещайте ми това и кажете на Рети, че на този свят има много по-достойни мъже от мен и че заради мен трябва да постъпва умно и добре — запомнете думите ми, — умно и добре, заради мене! Изпращам им това послание като умиращ на умиращ, тъй като никога вече няма да ги видя. А вие, Из, вие ме спасихте с вашите откровени думи за жена ми, спасихте ме от безумие и предателство. Жените може да са лоши, но в такива случаи те са по-добри от мъжете. Само заради това аз никога няма да ви забравя. Бъдете винаги честно и откровенено момиче, както досега, и мислете за мен като за недостоеен любим, но верен приятел. Обещайте ми!

Тя обеща.

— Господ да ви благослови и да ви пази, сър. Сбогом!

Той отмина с двуколката, но щом изчезна от погледа ѝ, Из свърна по черния път и се хвърли върху насипа в припадък на отчаяние. Тази вечер тя се върна в майчиния си дом късно пред нощта със странен и измъчен вид. Никому не каза къде е прекарала вечерните часове от раздялата си с Клер до завръщането си у дома.

И Клер, след като се сбогува с Из, бе измъчван от болезнени мисли. Устните му потръпваха, но не Из бе причината за неговата скръб. Тази вечер той насмалко щеше да изостави пътя към най-близката гара и да подкара коня през Южноуесекския хребет, който му препречваше пътя, към дома на Тес. Не го задържа нито някакво презрение към нея, нито някакво съмнение в любовта ѝ към него. Не! Задържа го чувството, че независимо от нейната любов, потвърдена от признанието на Из, фактите не се бяха променили. Ако е бил прав в началото, и сега е прав. Освен това той бе взел съдбоносно решение и възнамеряваше да го проведе докрай, докато не го отклони някаква по-властна сила от тази, която бе изпитал същия следобед. Може би скоро щеше да се върне при Тес. Същата нощ той взе влака за Лондон, а след пет дни се прости с братята си на пристанището и замина за Бразилия.

XLI

Нека прескочим осем месеца от тези събития през зимата след раздялата на Клер и Тес и стигнем до един октомврийски ден. Намираме Тес съвсем променена. Вместо млада невеста, следвана от слуги, които ѝ носят куфарите и кутиите, виждаме самотна жена, която сама носи кошница и вързоп, както по времето, когато не беше омъжена. В кесията ѝ не е останало нищо от приличната сума, която мъжът ѝ бе дал да посреща нуждите си по време на пробния период.

След като отново напусна родния Марлот, тя бе прекарала пролетта и лятото, без много да напруга сили, като извършваше лека временна работа из мандрите в околностите на Порт-Бреди на запад от долината Блекмур — далеч и от родното ѝ място, и от „Талботейз“. Предпочиташе да работи, вместо да живее от издръжката на Клер. Умственото ѝ вцепенение не бе я напуснало, а механичната работа вместо да облекчи, по-скоро влошаваше това състояние. Всичките ѝ мисли бяха насочени към другата ферма, към предишното лято, когато срещна своя любим — към този, който изчезна като видение в момента, когато тя окончателно го смяташе за свой.

Млеконадоят намаля и тя остана без работа, защото не беше назначена за постоянно, както в „Талботейз“, а я бяха наели само за сезона. Но тъй като започваше жетва, нямаше нищо по-лесно от това, да се прехвърли от пасището на нивата и да работи там, докато приберат хляба.

Половината от петдесетте лири, които бе получила от Клер, тя бе дала на родителите си за грижите и разноските, които трябваше да посрещат заради нея, а от останалите двадесет и пет лири бе похарчила съвсем малко. Но времето се задържа дъждовито и Тес нямаше друг изход, освен да прибегне към златните монети.

Тя с болка се разделяше с тях. Ейнджъл ѝ ги беше връчил новинички от банката, беше ги изтеглил специално за нея: той ги бе пипал и за нея те се бяха превърнали в свети спомени, сякаш нямаша своя собствена история, а бяха навеки свързани с тях двамата и с техните преживявания. Да ги похарчи, за нея бе равносилно да се

раздели със скъпи реликви. Но Тес нямаше друг избор и една по една монетите се изплъзнаха от ръцете ѝ.

От време на време тя бе принудена да съобщава адреса си на родителите си, но криеше истинското си положение. Когато ѝ бяха останали съвсем малко пари, Тес получи писмо от майка си. Джоана ѝ съобщаваше, че са изпаднали в страшно затруднено положение. От есенните дъждове сламеният покрив протекъл и трябвало на всяка цена да го сменят изцяло. Нямали възможност да сторят това, защото още не били платили за стария покрив. Имало нужда и от нови греди и таван за горния етаж. За цялата работа заедно със старото задължение били необходими двадесет лири. Тъй като мъжът ѝ бил състоятелен и сигурно вече се е върнал, не можела ли да им изпрати необходимите пари.

Тес всеки момент очакваше пари от банкерите на Ейнджъл и тъй като положението на родителите ѝ наистина изглеждаше плачевно, тя им изпрати двадесет лири веднага щом получи тридесетте лири. Част от остатъка тя похарчи за зимни дрехи. Остана ѝ незначителна сума, с която трябваше да преживее цялата сурова зима. Когато и последната лира отиде, на нея не ѝ оставаше нищо друго, освен да помисли върху думите на Ейнджъл, че в случай на нужда трябва да се обръща към баща му.

Но колкото повече мислеше, толкова по-малко ѝ се искаше да прибегва до това средство. Същата онази деликатност, гордост или фалшив срам — не е ли все едно как ще наречем това чувство, което я караше заради Клер да крие от собствените си родители, че още живее разделено от мъжа си — ѝ попречи да признае пред неговите родители, че бе изпаднала в нужда, въпреки че той ѝ е оставил такава значителна сума. Вероятно те и без това я презират, а какво ще стане, ако започне да проси от тях? В резултат на тези размишления нямаше сила на света, която би могла да накара снахата на свещеника да му открие истинското си положение.

„Може би след време ще ми бъде по-лесно да вляза във връзка с родителите на мъжа ми“ мислеше си Тес. Що се отнасяше до нейните родители обаче — нещата стояха по-иначе. Когато напусна Марлот след краткото посещение след сватбата, те останаха с впечатлението, че в края на краищата Тес отива да се прибере при мъжа си. Оттогава досега тя не бе направила нищо да разколебае тяхната увереност, че е

добре обезпечена. Въпреки всичко Тес се надяваше, че пътуването на Ейнджъл няма да продължи дълго и че той скоро ще се върне да я вземе или ще я повика при себе си. И в двата случая тя се надяваше да застанат твърдо един до друг срещу семействата си и срещу целия свят. Тес упорито хранеше тази надежда. След блестящия брак, който трябваше да заглади впечатлението от неудачното ѝ първо приключение, да признае на родителите си, че сега е изоставена жена и че след като бе облекчила тяхното положение, трябва сама да изкарва препитанието си — това бе наистина много!

Спомни си за брилянтите. Не знаеше къде Клер ги е оставил на съхранение, а пък и това нямаше значение, ако наистина според завещанието тя можеше само да ги носи, но не и да ги продава. Даже да имаше правото да се разпорежда с тях, както си иска, би било подло да ги продаде на основание на това, че ѝ принадлежат по закон, докато всъщност нямаше никакво право над тях.

В същото време животът на мъжа ѝ не бе никак по-лек: в този момент той лежеше болен от треска близо до Куритиба в Бразилия. Тук, сред глинестата местност, проливните дъждове неведнаж го бяха измокряли до кости и както всички емигрирали английски фермери в селскостопански работници, заблудени от обещанията на бразилското правителство, той бе изпитал не малко лишения. Докато оряха и сееха по хълмовете на Англия, тези хора се бяха справяли с всички капризи на времето, но с английския климат те бяха свикнали от рождение и надеждите, че са достатъчно калени, за да се справят и с капризите на бразилския климат, не се бяха оправдали.

Но да се върнем при Тес. Случи се така, че когато похарчи и последната монета, тя нямаше откъде да вземе други пари. Поради сезона беше почти невъзможно да се намери работа. Без да подозира, че навсякъде има нужда от разумни, енергични, здрави и трудоспособни хора, Тес не се решаваше да си потърси работа в града. Тя се страхуваше от градовете, от големите къщи, от богатите неискрени хора и от всичко, което не беше свързано със селския живот. Нали трагедията ѝ бе дошла от висшето общество! Може би то беше по-добро, отколкото тя го познаваше от малкия си опит. Но тя нямаше доказателства и инстинктивно се стараяше да го избягва.

Малките мандри на запад, зад Порт-Бреди, където през пролетта и лятото бе работила временно като доячка, вече нямаха нужда от

работна ръка в „Талботейз“ сигурно щяха да я приютят, макар и само от състрадание, но след хубавите дни, прекарани там, тя не можеше да се върне. Не би могла да понесе новото отношение към нея, а завръщането ѝ може би щеше да послужи като повод за упреци срещу съпруга ѝ, когато тя боготвореше. Тя не би могла да понесе и тяхното състрадание, и шепота от ухо на ухо за нейното странно положение. Би могла да се примири, ако всеки поотделно знаеше историята ѝ и ако всеки я пазеше за себе си, но мисълта за възможните клюки я караше да потръпва от болка. Тес не можеше да обясни защо прави разлика между тези две неща, но тя знаеше какво чувствава.

Затова се отправи към една ферма в планинската част в центъра на графството, където я викаше Мариан. Тес получи писмото на приятелката си, след като то дълго бе обикаляло из областта. Някак си — вероятно от Из Хюет — Мариан бе научила, че Тес се е разделила със съпруга си и добродушната, пропила се девойка, предполагайки, че Тес е изпаднала в беда, побърза да ѝ пише. Мариан уведоми старата си приятелка, че самата тя отишла на това място, след като напуснала кравефермата, и че би се радвала да бъдат пак заедно — ако Тес наистина работела както по-рано, — тъй като имало нужда от работници.

Дните ставаха все по-къси и Тес започна да губи надежда, че съпругът ѝ ще ѝ прости. Несъзнателният инстинкт, с който тя продължаваше да върви напред и все напред, приличаше донякъде на навика на дивия звяр, с всяка стъпка тя лека-полека скъсваше с бурното си минало, забравяше личността си и не обръщаше внимание на случайностите, които биха могли да разкрият местопребиваването ѝ на хора, от които зависеше собственото ѝ щастие и може би и тяхното.

Самотността ѝ причиняваше много затруднения и между тях не на последно място беше интересът, който тя събуждаше у мъжете със своята привлекателна външност и с маниерите, които бе придобила от Клер и които допълваха природната ѝ красота. Докато не износи дрехите, ушити за сватбата, тези случайни любопитни погледи не ѝ причиняваха неудобство, но щом се принуди да облече работната роба, започнаха да ѝ подхвърлят цинични забележки. Дълго време не се случи нищо, което да я обезпокои, но една ноемврийска вечер тя се изплаши много.

Пред фермата в хълмистата местност, към която сега се беше отправила, Тес би предпочела местността на запад от река Брит, защото беше по-близо до дома на Клер. Приятно ѝ бе да се навърта наоколо, без никой да я познава, с надеждата, че един ден ще се осмели да посети пастора. Но взела вече решение да опита късмета си в хълмистата и суха местност, тя бързаше пеша на изток, към село Чок-Нютън, гдето смяташе да пренощува. Междуселският път бе дълъг и еднообразен, дните бързо намаляваха и мракът я обгърна, преди тя да се усети. Беше стигнала върха на един хълм, откъдето пътят криволичеше надолу, когато чу стъпки зад гърба си. След малко някакъв човек я настигна, изравни се с нея и каза:

— Добър вечер, красавице!

Тя учтиво отвърна на поздрава.

Макар че наоколо бе почти тъмно, светлината на угасващия ден осветяваше лицето ѝ. Човекът се извърна и втренчи очи в нея.

— Я, та това е девойката, дето стоя малко в Трантридж, приятелката на младия скуайр д'Ърбървил! Тогава и аз бях там — нищо, че сега живея на друго място.

Тес позна грубиянина, когото Ейнджъл свали на пода в кръчмата, загдето се бе отнесъл неприлично с нея. Обзе я страх и не отговори нищо.

— А сега честно си признай, че това, дето казах в града, е истина, макар че любовникът ти не беше съгласен, а, хитрушо? Трябва да ми искаш извинение, задето той ме удари.

Тес пак не отговори. За преследваната жена, изглежда, имаше само един изход. Изведнаж тя плю на петите си и с бързината на вятъра, без да се обръща, тича по пътя, докато стигна до порта, която водеше в горичка. Тя се мушна вътре и не спря, докато не се почувствува в безопасност.

Листата под краката ѝ бяха сухи, а храстите див чимшир, които растяха сред голите дървета, бяха достатъчно гъсти, за да я предпазват от вятъра. Тес натрупа сухите листа на голям куп, направи в средата нещо като гнездо и пропълзя в него.

Не е чудно, че спа лошо и че постоянно се събуждаше. Дочуваха ѝ се странни шумове, но тя се опитваше да се убеди, че вятърът шуми из клоните. Представяше си Клер сред топлия климат от другата страна на земното кълбо, докато тя трепереше тук от студ. „Има ли на

тоя свят по-окаяно същество от мен?“ — запита се Тес и като се замисли за пропадналия си живот, добави: „Всичко е суета.“ Тя продължи да повтаря тези думи механично, докато не се сети, че те съвсем не подходжат за съвременния живот. Така бе мислил Соломон преди две хиляди години, а тя, макар че не беше мислител, бе отишла далеч по-напред. Ако всичко беше само суета, кой щеше да ѝ обръща внимание. Уви, всичко беше по-лошо от суета — неправда, наказание, жестокост, смърт. Съпругата на Ейнджъл Клер сложи ръка на челото си, попипа извивките на черепа си и очните кухини, изпъкващи под нежната кожа, и си помисли, че ще дойде време, когато черепът ѝ ще бъде гол. „О, защо това не стане още сега!“ — си каза тя.

Обладана от тези странни мисли, тя отново чу подозрителен шум сред листата. Може би е вятърът. Но не, почти нямаше вятър. Сякаш нещо трепереше, а после пляскаше с криле или хриптеше и клокочеше. Тя скоро се увери, че това са някакви живи същества, особено когато шумът горе в клоните биваше последван от тежко тупване на земята. Ако се беше скрила тук при други обстоятелства, тя щеше да се изплаши. Но сега, освен от хора не се страхуваше от нищо.

Най-после се развидели. Първо просветля небето, а сетне и гората.

Щом успокоителните и прозаични лъчи на слънцето проникнаха в гъсталака и възвестиха началото на работния ден, Тес се измъкна изпод купчината листа и смело се огледа наоколо. Сега тя разбра какво я бе обезпокоило през нощта. Горичката, където се бе подслонила, завършваше на това място с ограда, зад която се простираха ниви. Под дърветата се търкаляха няколко фазана, чиито ярки пера бяха обагрени с кръв. Някои бяха мъртви, други едва помръдваха крила, трети гледаха изцъклено в небето и бързо дишаха, четвърти се бяха свили или изтегнаели — всички се гърчеха в агония — всички, освен щастливците, чиито мъки бяха свършили още през нощта.

Тес веднага разбра каква е работата. Предишния ден ловци са принудили птиците да се скрият в това кътче на гората. Убитите и умрелите преди падането на нощта са били намерени и прибрани, а тежко ранените фазани са избягали и са се скрили или са накацали по дебелия клон, където са стояли, докато през нощта съвсем отслабнат от загубената кръв и започнат да падат един по един.

В детските години понякога ѝ се бе случвало да зърне някои от тези странно облечени мъже, които заничат иззад плетовете или се взират в храстите с насочени пушки и с кръвожаден огън в очите. Бяха ѝ обяснили, че макар да изглеждат груби и брутални по време на лов, те невинаги са такива: всъщност те са съвсем мирни хора, освен през някои седмици на есента и зимата, когато, като жителите на Малайския полуостров, ги хваща амок и те си поставят за цел да убиват; в този случай жертвите им бяха беззащитни пернати същества, които хората развъждат единствено за да задоволяват склонността си към убийство — какво жестоко, какво нерицарско отношение към по-слабите членове на общото семейство на живите същества!

Като човек, който чувствава чуждите страдания не по-малко от своите, първата мисъл на Тес бе да прекрати мъките на още живите птици. Със собствените си ръце тя изви вратовете на всички, които можа да намери, и ги остави на същото място, докато лесничиците дойдат да ги потърсят — а те сигурно щяха да дойдат.

— Бедничките, като гледам вашето нещастие, как мога да си мисля, че съм най-окаяното същество на света! — Възкликна тя, докато състрадателно убиваше птиците, а по бузите ѝ се стичаха сълзи. — А мен нищо не ме боли. Не съм осакатена, не съм ранена, имам две здрави ръце, които да ме хранят и обличат. — Тя се срамуваше от отчаянието, което я бе обзело през нощта — отчаяние, предизвикано само от чувството за обреченост пред произволните закони на обществото, които нямат нищо общо със законите на природата.

XLII

Денят разгоря. Тес предпазливо излезе на шосето, за да продължи пътешествието си. Опасенията ѝ бяха напразни. Наоколо не се виждаше жива душа и тя уверено тръгна отново. Споменът за мълчаливото страдание на птиците през нощта на агонията я накара да се замисли колко относително е нещастиято и как всичко би било добре, ако успее да стане така силна, че да презира мнението на другите. Но докато Клер държеше на хорското мнение, тя не можеше да направи нищо.

Тес стигна в Чок-Нютън и закуси в един хан, гдето няколко млади мъже ѝ досаждаха с комплименти за красотата ѝ. Това породило у нея надежда: значи, все още имаше вероятност и мъжът ѝ да ѝ прави комплименти. Но в такъв случай тя трябваше да се пази и да стои настрана от тези случайни ухажори. За тази цел и за да не се излага на опасност, Тес реши да промени външния си вид. Щом излезе от селото, тя се вмъкна в един гъсталак и извади от кошницата една от най-старите си работни рокли, която не бе обличала нито веднаж, откакто бе работила по стърнищата на Марлот — нито даже в кравефермата. Хрумна ѝ също щастливата мисъл да вземе от бохчата една носна кърпа и да я завърже около лицето си под шапчицата, като скрие брадичката си и част от бузите си и слепоочията си, сякаш я боли зъб. После извади малките си ножички и с помощта на джобно огледалце безмилостно острига веждите си. Осигурила се по този начин срещу нахални ухажори, тя продължи по неравния път.

— Какво плашило! — каза на приятеля си първият човек, който я срещна.

Когато чу тези думи, Тес едва не се разплака от жал за себе си.

„Хич не ме е грижа! — каза си тя. — Не, хич не ме е грижа! Сега все ще бъда грозна, защото Ейнджъл го няма и няма кой да ме защити. Имах си мъж, но той си отиде и никога вече няма да ме обича. Въпреки това аз си го обичам и мразя всички останали мъже, нека ми се подиграват, ако искат.“

И така Тес продължава пътя си. Фигурата ѝ сякаш е неделима част от околния пейзаж — чиста и простодушна селянка в зимно облекло — сиво вълнено наметало, червен вълнен шал, дебела шаячна пола, върху която е навлякла избеляла кафява рокля, и ръкавици от биволска кожа. Всяка нишка в тези стари дрехи е избеляла и изтъняла от плисъка на дъжда, от жарките лъчи на слънцето и от вятъра. По лицето ѝ не е останала и следа от младежката страст.

*Хладна е моминската уста,
редят се на морната глава
дипла подир дипло.*

Под тази външност, на която никой не би обърнал внимание, както на неодушевен предмет, се криеше бликащо от живот същество, което за годините си бе много добре разбрало колко преходни са нещата, колко жестока е страстта и колко непостоянна е любовта.

На другия ден времето беше лошо, но Тес продължи да се влачи. Нея никак не я плашеха природните стихии — те бяха честни, прями и безпристрастни. Целта ѝ беше да си намери работа и жилище за през зимата и затова нямаше време за губене. Тя бе изпитала неудобствата на временната работа и сега бе решила да си намери постоянно място.

Така вървеше тя от ферма на ферма към мястото, отгдето ѝ бе писала Мариан и гдето Тес смяташе да отиде само в краен случай, тъй като разправяха, че поради немотията животът там не бил никак привлекателен. Отначало търсеше по-лека работа, но като загуби надежда, че ще може да осъществи намеренията си, стана по-непретенциозна. Започвайки с гледането на крави и домашни птици — нейната любима работа, — тя стигна дотам, че би се съгласила на най-тежка и груба работа, която най-малко обичаше — работа на нивата, която при друго положение въобще не би приела доброволно.

Надвечер на втория ден достигна неравното варовито плато, осеяно с полукръгли хълмове (сякаш многогърдата Цибела се бе излегнала тук), което се простираше между родната долина и долината, гдето бе познала любовта.

Тук въздухът бе сух и студен и само няколко часа, след като бе валяло, дългите междуселски пътища отново потъваха в бял прах.

Дървета почти нямаше. Дори тези, които се опитваха да поникнат сред глогините, бяха безмилостно повалени от арендаторите — естествените врагове на дърветата, храстите и шубраците. В далечината се виждаха върховете на Бълбероу и Нетълкомб Таут и на Тес ѝ се струваше, че те са приятелски настроени към нея. От това плато те изглеждаха ниски и непретенциозни, макар че когато в детството си тя ги бе гледала откъм Блекмур, те ѝ приличаха на високи бастиони, очертани на фона на небето. На юг, на много мили разстояние, зад хълмове и гребени към брега — тук сушата по посока на Франция се връзваше в морето — се виждаше повърхност като полирана стомана. Това беше Ламанш.

Пред нея, в малка падина, бяха пръснати къщите на полуразрушено село. Всъщност тя бе стигнала до Флинт-коум-Еш — мястото, гдето живееше Мариан. Нямаше друга възможност — съдено ѝ било да дойде. Каменистата почва около нея съвсем ясно показваше, че тук я очаква най-тежка работа, но вече бе време да се установи някъде и да си почине и тя реши да остане, още повече, че заваля. В началото на селото имаше къща, чийто триъгълен покрив се надвесваше над пътя, и преди да попита къде да пренощува, Тес се подслони под него и започна да наблюдава падането на мрака.

— Кой би помислил, че съм мисис Ейнджъл Клер! — промълви тя.

Стената топлеше гърба ѝ и плещите ѝ и тя се досети, че зад нея се намира огнището и топлината прониква през тухлите. Тя си стопли ръцете, а после допря и бузата си — зачервена и влажна от дъжда — до гостоприемната стена. Изглежда, стената бе единственият ѝ приятел. На Тес никак не ѝ се искаше да се разделя с нея — би могла да остане тук цяла нощ.

Тя чуваше разговорите на обитателите на къщата, завърнали се след тежкия работен ден, а също и тракането на чиниите — слагаха за вечеря. По селската уличка още не се бе появил жив човек. Най-последно по пътя се зададе жена с басмена рокля и лятна шапка, макар че вечерта беше студена. Тес инстинктивно помисли, че това може да е Мариан и когато жената се приближи достатъчно, за да може да я познае в сумрака, тя наистина се оказа Мариан. Лицето ѝ бе по-пълно и по-червено от преди, а облеклото ѝ бе много по-лошо. При всеки друг случай по-рано Тес едва ли би подновила познанството си при

такива обстоятелства, но самотата и бе стигнала краен предел и тя незабавно отвърна на поздрава на Мариан.

Мариан я разпита съвсем вежливо, но изглеждаше крайно смутена от факта, че Тес не живее по-добре, отколкото преди, макар че бе подочула нещо за раздялата.

— Тес... мисис Клер... милата жена на милия мистър Клер. Наистина ли е толкова лошо положението, мое момиче? Защо си увила така красивото си лице? Би ли те някой? Да не би той?

— О, не, не, Мариан! Направих го само за да не ме закачат. — И тя с отвращение смъкна превръзката, която навеждаше на такива глупави мисли.

— И ходиш без яка! (В кравефермата Тес бе свикнала да носи малка бяла якичка.)

— Да, Мариан.

— По пътя ли я загуби?

— Не съм я загубила. Право да ти кажа, хич не ме е грижа как изглеждам и затова не си я сложих.

— И не носиш венчалния си пръстен?

— Нося го, но така, че никой да не го вижда. Нося го нанизан на панделка около врата. Не искам хората да знаят за кого съм омъжена, нито дори, че въобще съм омъжена. Би им се сторило толкова странно при живота, който сега водя.

Мариан се замисли.

— Но ти си жена на джентълмен и никак не е справедливо да живееш така.

— Напротив, много е справедливо, макар че съм много нещастна.

— Е, е. Как можеш да си нещастна, щом той се ожени за теб!

— Жените понякога са нещастни не по вина на съпруга, а по своя собствена вина.

— Сигурна съм, че ти не си виновна, мила. А и той не е виновен. Сигурно е нещо друго, за което и двамата не сте виновни.

— Мариан, мила Мариан, бъди така добра да не ми задаваш въпроси. Съпругът ми замина за чужбина, а аз неразумно похарчих парите, които ми остави, и сега трябва да работя известно време постарому. Не ме наричай мисис Клер, а Тес, както едно време. Тук имат ли нужда от работничка?

— О, да! Тук винаги има нужда от работнички, защото много малко идват насам. Гладно е това място. Освен жито и сладка ряпа нищо друго не отглеждат. Макар че самата аз съм тук, жал ми е, че и ти се принуди да дойдеш.

— Ти не беше по-лоша доячка от мен.

— Да, но трябваше да напусна, защото почнах да пия. Господи, сега това е единственото ми утешение! Ако те наемат, ще те карат да копаяш ряпа. Това е и моята работа, но ти няма да я харесаш.

— О... все ми е едно! Ще кажеш ли две-три думи за мене?

— По-добре сама да се уговориш.

— Добре. Но, Мариан, запомни... ако ме вземат, нито дума за него. Не искам да петня името му.

Всъщност Мариан, макар и по-недодялана от Тес, бе момиче, на което можеше да се разчита, и тя обеща да изпълни молбата ѝ.

— Тая вечер плащат — каза тя — и ако дойдеш с мене, веднага ще разбереш дали ще стане, или не. Наистина много съжалявам, че не си щастлива, но знам, че това е, защото го няма. Ако той беше тук, нямаше да си нещастна, дори да не ти даваше пари, дори да те караше да робуваш.

— Вярно е. Щях да бъда щастлива.

Те тръгнаха заедно и скоро стигнаха до фермата, която сякаш бе олицетворение на неволята. Не се виждаше никакво дърво, в това време на годината нямаше нито една зелена ливада — нищо, освен угари и ряпа в просторни ниви, разделени от неравно окастриени плетове.

Тес почака пред вратата, докато работниците получат заплатите си, а после Мариан я представи. Оказа се, че фермерът не си е у дома, но жена му, която го заместваше тази вечер, нямаше нищо против да наеме Тес, след като тя се съгласи да остане до Благовещение. Жени рядко предлагаха услугите си за работа по нивите, а тъй като женският труд се заплаща по-ниско, фермерката с охота наемаше работнички, които вършеха работата не по-лошо от мъжете.

Като подписа договора, Тес си потърси квартира. Намери си стая в къщата, до чиято топла стена се бе приютила. Тя се бе обрекла на жалко съществуване, но все пак щеше някак си да прекара зимата.

Същата вечер Тес съобщи новия си адрес на родителите си, в случай че съпругът ѝ ѝ пише до Марлот. Но тя нищо не им каза за

бедственото си положение — това можеше да ги накара да упрекуват Клер.

XLIII

Мариан не бе преувеличила, когато каза, че фермата Флинткоум-Еш е гладно място. Единственото тлъсто същество тук бе самата Мариан, а и тя не бе местен продукт. Селата се делят на три категории — за първите се грижи земевладелецът, в други селяните сами се грижат за себе си, а за трети не се грижат нито самите селяни, нито земевладелецът; с други думи, села, в които собственикът живее, села, арендувани по правилата на фрихолда или копихолда^[1], и села, изоставени на произвола на съдбата от собственика, който живее на друго място. Флинткоум-Еш спадаше към третата категория.

Тес се хвана за работа. Търпението — това съчетание от нравствена смелост и физическа скромност — сега бе станало една от характерните черти на мисис Ейнджъл Клер и то я поддържаше.

Нивата с ряпа, където те копаеха с Мариан, обхващаше повече от сто акра и се намираше в най-високата част на фермата, над каменни могили, образувани от кремъчни жилки във варовика, които се състояха от безброй бели кремъци във формата на луковици, рогове и фалоси. Листата на ряпата бяха опасани от добитъка и работата на двете жени се състоеше в това с особени закривени вили да изкореняват гулиите, скрити в земята, които също се използваша за ядене. Без листата цялата нива имаше тъжен и отблъскващ вид, като лице без черти, на което от брадата до челото няма нищо друго, освен кожа. Небето приличаше на полето, макар да имаше друг цвят — бяло плоско лице с изтрити черти. Тези две лица, горното и долното, се вираха едно в друго цял ден — бялото лице гледаше отгоре към кафявото лице, а кафявото лице гледаше нагоре към бялото лице — и между тях нямаше нищо друго, освен двете девойки, които пълзяха като мухи по кафявото лице.

Никой не идваше при тях и движенията им бяха механични и еднообразни. Те работеха с груби дрехи — кафяви конопени роби, и с дълги до земята престилки, завързани на кръста, за да не се развяват фустите им, — под тесните им поли се виждаха високи до глезените обувки, а на ръцете си носеха дълги жълти ръкавици от овча кожа.

Качулките с парче плат на тила им придаваха замислен вид и на случаен наблюдател наведените им глави щяха да напомнят за двете Марии, изобразени от някой италиански художник в епохата на ранното Възраждане.

Те работеха час след час, без да съзнават каква самотна гледка представляват, без да се замислят дали съдбата им е справедлива, или не. Даже при такова тежко положение човек може да съществува като насън. Следобед отново заваля и Мариан каза, че няма нужда да работят повече. Но ако не работеха, нямаше да им платят и затова продължиха. Полето бе толкова полегато, че дъждът нямаше възможност да пада, а под напора на виещия вятър се стичаше хоризонтално и се набиваше по тях като парченца стъкло, докато ги намокри до кости. Има различни степени на намокряне, а често хората твърдят, че са се намокрили до кости и при най-слабия дъжд. Но да работиш бавно на нивата, да чувствуваш как дъждовната вода прониква първо до краката и плещите, после до бедрата и главата, отпред, отзад, отстрани и все пак да продължиш да работиш, докато оловната светлина намалее и възвести залез-слънце — това изисква доста твърдост и даже кураж.

И все пак те не чувствуваха дъжда толкова, колкото би изглеждало на пръв поглед. И двете бяха млади, а освен това разговаряха за времето, когато заедно живееха и заедно любеха в „Галботейз“, в това щастливо зелено кътче земя, където лятото щедро раздаваше дарове на всички — на някои материални, а на тях двете любовни.

Тес би предпочела да не разговаря с Мариан за човека, който, ако не в действителност, то поне пред законите беше неин съпруг, но темата на разговора бе така неудържимо привлекателна, че против волята си Тес започна да отговаря на Марианите забележки. И макар че мокрите качулки ги шибаха в лицето, а роклите им досадно лепнеха по телата им, този следобед те прекараха в мечти и спомени за зеления, слънчев и романтичен „Галботейз“.

— При ясно време отгук може да се види един хълм, който се намира на няколко мили от долината на Фрум — каза Мариан.

— О, така ли! — възкликна Тес, оценявайки новото достойнство на тази местност.

И така тук, както навсякъде, две сили се противопоставяха една на друга — вроденият стремеж към щастие и силата на обстоятелствата, които пречат на щастиято. Мариан си имаше особен начин да поддържа настроението си; надвечер тя извади от джоба си половинлитрова бутилка, запушена с бяло парцалче, и покани Тес да си сръбне. Потънала в мечти, Тес обаче се чувствуваше достатъчно бодра и не се нуждаеше от изкуствено опиянение, тя само близна от шишето, а Мариан си дръпна доста осезателно.

— Свикнах с алкохола — обясни тя — и сега не мога да отвикна. Той е единствената ми утеха... Разбираш ли, аз го загубих, а ти не... и затова ти може би успяваш да минеш и без алкохол.

Тес смяташе, че е загубила толкова, колкото и Мариан, но крепена от чувството за достойнство, че е жена на Ейнджъл, макар само пред закона, тя не се опита да спори.

В такава обстановка работеше Тес и в утринния мраз, и под следобедния дъжд. Ако не изкореняваше ръпа, тя чистеше ръпа — с помощта на крив нож изстъргваха влакната и полепналата пръст, преди да складират корените. Ако валеше, вършеха тази работа под сламен навес. Но в мразовити дни даже дебелите кожени ръкавици не можеха да предпазят пръстите им от студа, който проникваше от замръзналата ръпа. Ала Тес не губеше надежда. Тя бе убедена, че рано или късно великодушието, което тя считаше за основна черта в характера на Клер, ще надделее и ще го върне при нея.

Пийналата и развеселена Мариан се смееше като луда, когато откриваше гореспоменатите причудливи кремъчни форми, но Тес си оставаше мрачна и невъзмутима. Те често гледаха в посоката, в която се простираше долината на Вар или Фрум, макар че не можеха да я видят. Втрещени в пелената от сива мъгла, те си спомняха дните, прекарани там.

— Ах — въздъхна Мариан, — как бих искала още някоя от старите ни другарки да дойде тук! Тогава всеки ден, тук на нивата, ще можем да си говорим за „Талботейз“, за него, за хубавите дни, за познатите ни неща и ще ни се струва, че всичко е пак както преди. — Погледът на Мариан омекна и гласът ѝ потрепери, когато спомените от миналото се изправиха пред нея. — Ще пиша на Из Хюет — продължи тя. — Знам, че си стои в къщи и нищо не прави. Ще ѝ пиша, че сме тук, и ще я помоля да дойде. А може и Рети вече да се е съвзела.

Тес нямаше нищо против това предложение и след два-три дни узна за резултата от този план да възкресят щастливите дни от „Талботейз“. Мариан ѝ събщи, че Из отговорила на писмото и обещала да дойде, стига да можела.

От години не бе имало такава зима. Тя се прокрадна незабелязано и приближаването ѝ приличаше на добре разчетени ходове на шахматист. Една сутрин няколкото самотни дървета и храстите на живите плетове изглеждаха така, като че бяха навлекли животински кожи. Всяко клонче бе покрито с бял мъх, сякаш за една нощ кората му бе обрасла с кожа, която го правеше да изглежда четири пъти по-дебело от обикновено. Отделните храсти или дървета се открояваха на хоризонта на фона на сивото намръщено небе като рязко очертани бели силуети. Паяжини се появиха по стените и навесите — там, гдето никой не би ги забелязал, ако кристалният въздух не бе издал присъствието им. Те висяха като чилета бяла прежда от издадените части на бараките, стълбовете и портите.

След замръзването хвана сух студ и откъм Северния полюс над платото Флинткоум-Еш започнаха мълчаливо да прелитат странни птици — мършави призрачни същества с трагични очи. Там, в недостъпните полярни области, гдето замръзва и кръвта във вените, те са били свидетели на страшни катастрофи, за които хората нямат представа. При светлината на Северното сияние те бяха виждали сблъскването на айсберги и свличането на снежни хълмове, вихрите на снежните бури и земните катаклизми ги бяха почти ослепили и в очите им се бяха запазили спомените за тези сцени. Птиците, които никой не знаеше как се казват, идваха съвсем близо до Тес и Мариан, но не издаваха с нищо това, което бяха видели и което човек никога няма да види. Липсваше им амбицията на пътешественика да разправя преживелиците си и те, неми и безстрастни, не се опитваха да запазят впечатленията, на които не отдаваха значение. Тях ги интересуваше само това, което става на гостоприемното плато — монотонните движения на двете девойки, които разбиваха буците пръст с копачките си, за да изкарат на бял свят нещо, което би им послужило за храна.

Но ето че един ден във въздуха над тази открита местност се почувствува нещо особено. Беше студено, ала не мразовито, и се усещаше някаква влага, която не предвещаваеше дъжд. Тя изстуди очите на Тес и Мариан, стегна челата им и проникна до костите им,

макар че кожата им не беше замръзнала. Те знаеха, че това е на сняг и наистина през нощта заваля. Тес още живееше в къщата, чиито топла стена сгръвяше самотните страници, намерили подслон край нея. Тя се събуди през нощта и чу над главата си някакъв шум, сякаш всички ветрове на земята си бяха дали среща там, на сламения покрив. Когато сутринта запали лампата, Тес видя, че снегът е проникнал през една цепнатина на рамката на прозореца и е образувал от вътрешната страна конус от най-ситен бял прах. Снегът бе нахлул и през комина и бе покрил пода с тънък слой, върху който оставаха отпечатъци от обувките на Тес, докато тя шеташе из стаята. Навън бурята бушуваше толкова силно, че изпълваше кухнята със снежна мъгла, но бе още много тъмно, за да може Тес да види какво става на улицата.

Тес разбра, че днес е немислимо да продължат работата на нивата с ряпа. Когато свърши да закусва под светлината на самотната малка лампа, Мариан дойде и ѝ каза, че докато не се промени времето, ще работят с другите жени в хамбара и ще отделят сламата от житните класове. Ето защо, щом черната мантия на нощта започна да добива сиви оттенъци, те загасиха лампата, облякоха най-дебелите си рокли, завиха вълнените си шалове около врата и гърдите си и тръгнаха към хамбара. Снегът бе последвал птиците от полярния кръг като бял облачен стълб и отделни снежинки не се виждаха. Вихърът разносяше миризма на айсберги, арктически морета, китове и бели мечки и така носеше снега, че той само облизваше земята, без да се натрупва. Тес и Мариан вървяха сгушени през покритите със снежен мъх ниви, като се стараеха да се придържат на завет до плетовете, но те по-скоро играеха ролята на филтри, отколкото на щитове срещу вятъра. Въздухът бе побелял от насищания го снежен прах, а вятърът го въртеше и мотаеше и превръщаше света в безцветен хаос. Но и двете млади жени бяха в доста весело настроение, такова време на сухо плато не навява тъга.

— Ха, ха! Тези хитри северни птици са знаели, че идва буря — каза Мариан. — Сигурна съм, че от Полярната звезда чак дотук са летели пред виелицата. А твоят мъж, мила моя, навярно през цялото това време изгаря от жегата. Господи, да можеше отнякъде да види красивата си жена! Това време хич не вреди на красотата ти, напротив — даже си се разкрасила още повече.

— Не ми говори за него, Мариан! — строго каза Тес.

— Добре, но... но ти го обичаш, нали?

Вместо да отговори, Тес със сълзи на очи импулсивно се обърна към онази посока, в която тя си представяше, че се намира Южна Америка, и като изду устните си, изпрати страстна целувка по ледения вятър.

— Да, да. Знам, че го любиш. Но, ей богу, за женени хора странен живот водите. Добре, ни дума повече няма да кажа. В хамбара няма какво да се боим от времето, но отделянето на сламата е страшно тежка работа — по-лоша от ваденето на ряпа. За мене е лесно, аз съм здрава. Но ти си по-слаба от мене. Не мога да разбера защо господарят те праща на тая работа.

Те стигнаха хамбара и влязоха вътре. Единият край на дългата постройка бе пълен с жито, а в средата отделяха сламата и още от вечерта бяха сложили под пресите достатъчно снопи да стигат за работничките да отделят слама цял ден.

— Хей, я виж Из! — извика Мариан.

И наистина към тях се приближи Из. Предния следобед тя бе тръгнала от дома на майка си и без да подозира какъв път я очаква, бе вървяла целия ден. Все пак бурята не я бе застигнала и тя бе пренощувала в хана. Фермерът се бил уговорил с майка ѝ на пазара да я вземе на работа, ако тя пристигне днес, и затова двойката бе побързала да не закъснее.

Освен Тес, Мариан и Из тук работеха още две жени от едно съседно село — две сестри амазонки. Тес се стресна, когато разпозна в тях мургавата Кар, Дама Пика, и по-малката ѝ сестра — Дама Каро, които искаха да се бият с нея по време на среднощната кавга в Трантридж. Те не дадоха вид, че са я познали, а може би наистина не я познаха, защото тогава бяха пийнали и също като нея не бяха живели дълго в Трантридж. Те се занимаваха с най-различни работи, които обикновено изпълняват мъже: копаеха кладенци, канавки, трапове, правеха огради, без да показват никакъв признак на умора. Славеха се като сръчни отделячки на слама и сега гледаха отвисоко на останалите работнички.

Като надянаха ръкавиците си, всички се заловиха за работа, наредени в редица пред пресата — съоръжение от два стълба, съединени с напречна греда, под която лежаха снопите с класовете

навън. Гредата бе подпряна с пирони към стълбовете и се спускаше надолу, когато снопите намаляваха.

Започна да се развиделява, но вместо отгоре, откъм небето, светлината, която нахлуваше през вратата на хамбара, идеше отдолу, откъм снега. Девоjkите издърпваха ръкойка след ръкойка от пресата, но в присъствието на непознати жени, които си разказваха клюки, Мариан и Из мълчаха, макар че много им се искаше да побърбят за миналото. Скоро те чуха глух тропот от копита и на вратата на хамбара се появи фермерът. Като слезе от коня, той се приближи до Тес и замислено се вгледа в профила ѝ. Отначало тя не се обърна, но втренченият му поглед я накара да се огледа и тогава тя позна в господаря си същия онзи човек, родом от Трантридж, от когото бе избягала на шосето, когато заговори за миналото ѝ.

Той я почака да изнесе от хамбара купчина слама и ѝ каза:

— Значи, ти си същата млада жена, дето се отнесе така лошо с мен? Дявол да ме вземе, ако веднага не се досетих, че си ти, като ми казаха, че са те наели. Сигурно си си мислила, че си ме надхитрила, когато първия път ви видях в кръчмата с любовника ти и после като избяга на пътя, а? Ама сега падна ли ми!

И той грубо се разсмя.

Тес, попаднала между амазонките и фермера, се чувствуваше като птичка, уловена в мрежа. Тя не отговори, а продължи да издърпва сламата. Доста добре бе свикнала да познава характера на даден човек и вече бе разбрала, че няма защо да се страхува, че господарят ѝ ще я ухахва. Той по-скоро беше озлобен, защото не беше забравил оскърблението, което му нанесе Клер. А тя предпочиташе от негова страна злоба, отколкото нещо друго, и се чувствуваше достатъчно храбра да я понесе.

— Сигурно си си мислила, че съм влюбен в тебе, а? Има такива глупачки, които взимат на сериозно всеки поглед. Но за избиване на такива глупости от главите на младите жени няма по-добро средство от зимната работа на полето, а ти си подписала договор до Благовещение. Сега ще ми поискаш ли извинение?

— Мисля, че вие трябва да ми поискате извинение.

— Добре, както искаш. Но ще разбереш кой е господар тук. Това ли са всичките снопи, дето си изчистила днес?

— Да, сър.

— Нищо не си направила. Я погледни колко работа са свършили онези. — Той посочи двете мощни жени. — А и другите са изкарали повече от тебе.

— Те са свикнали с тази работа от по-рано, а аз не съм. Струва ми се, че за вас е все едно, тъй като плащате само за извършената работа.

— Не ми е все едно. Искам да ми се изчисти хамбарът.

— Ще работя цял следобед, вместо да напусна в два часа с другите.

Той я погледна навъсено и си отиде. Тес разбра, че на по-лошо място не би могла да попадне, но предпочиташе всичко друго пред ухажванията. В два часа работничките-професионалистки допиха последната половинка от шишето с ракия, оставиха кривите ножове на пода, завързаха последните снопи и си отидоха. Мариан и Из с готовност биха последвали примера им, но като разбраха, че Тес има намерение да поработи, за да навакса за неумението си, решиха да останат с нея. Мариан погледна навън, гдето още валеше сняг, и възкликна:

— Сега целият хамбар е на наше разположение!

Най-после заговориха за дните в кравефермата и, разбира се, за любовта си към Ейнджъл Клер.

— Из и Мариан — каза мисис Ейнджъл Клер с безкрайно трогателно достойнство, като си спомни колко малко се ползува от правото си на съпруга, — сега не мога да говоря с вас като по-рано за мистър Клер. Сами разбирате, че не мога. Макар че той се раздели с мен за известно време, той е мой съпруг.

От четирите девойки, влюбени в Клер, Из бе по природа най-язвителна и хаплива.

— Разбира се, той несъмнено е бил чудесен любовник — каза тя, — но хич не ми прилича на любещ съпруг, щом толкова скоро те е оставил.

— Той трябваше да отиде... беше задължен да отиде, да види земята там! — защити го Тес.

— Можеше да изкара поне зимата с тебе.

— А, това стана случайно... заради едно недоразумение... да не говорим за него! — през сълзи отвърна Тес. — Може много да се каже

в негово оправдание. Той не си отиде, както си отиват други съпрузи — без да ми се обади, и аз винаги мога да науча къде е.

След това потънаха в мечти и дълго работиха, без да продумат: хващаха класовете, изтегляха сламата, събираха я под мишница и отрязваха класовете с кривите ножове. В хамбара не се чуваше никакъв друг звук, освен шумоленето на сламата и хрущенето на ножовете. Изведнъж Тес се олюля и се свлече върху купчината житни класове в краката ѝ.

— Знаех си, че няма да издържиш! — извика Мариан. — За тая работа се иска повече сила от твоята.

В този момент влезе фермерът.

— Значи, така работиш, като ме няма! — извика той.

— Но от това само аз губя, а не и вие — възрази тя.

— Искам работата да се свърши — упорито каза той, премина през хамбара и излезе от другата врата.

— Не му обръщай внимание, мила — утеши я Мариан. — И по-рано съм работила тук. Иди там и си полегни, а ние с Из ще изработим твоята част.

— Не искам да работите заради мен. Пък и съм по-едра и от двете ви.

Но тя бе така изтощена, че се съгласи да полежи малко и се отпусна върху купчина меки стебла, захвърлени в един ъгъл на хамбара, след като бяха очистили твърдата слама. Изтощението ѝ се дължеше колкото на тежката работа, толкова и на вълнението от разговора за раздялата със съпруга ѝ. Съзнанието ѝ бе будно, но волята ѝ отслабна и шумоленето на сламата и рязането на класовете от другарките ѝ ѝ причиняваха едва ли не физическа болка.

От ъгъла, гдето се бе сгушила, освен този шум тя чуваше и шепота на гласовете им. Сигурна беше, че са възобновили прекъснатия разговор, но те говореха толкова тихо, че Тес не успя да долови нито дума. Тя не се стърпя да узнае какво говорят Из и Мариан и като се опита да се убеди, че вече се чувства по-добре, стана и отново захвана работа.

Сега пък Из я напуснаха силите. Предишната вечер бе изминала пеша повече от десет мили, беше си легнала в полунощ и бе станала в пет часа. Само Мариан благодарение на шишето ракия и здравата си конструкция издържаше без особена трудност напрежението на тялото

и ръцете. Тес убеди Из да се прибере, заявявайки, че сега се чувства по-добре и че може да работи без нея, като си разделят снопите по-равно.

Из прие предложението с благодарност и като излезе през голямата порта, пое по снежната пътека към квартирата си. Мариан, както се случваше всеки следобед по същото време, благодарение на бутилката започна да изпада в романтично настроение.

— Никога не бих допуснала, че е способен на такова нещо — каза тя замечтано. — А как го обичах! Не ме беше яд, че се ожени за тебе. Но тая работа с Из никак не ми харесва.

Изплашена от думите на Мариан, Тес едва не отрязва пръста си с кривия нож.

— За мъжа ми ли говориш? — заекна тя.

— Е, да. Из поръча да не ти казвам, но не мога да се удържа. За това, дете искал от Из. Карал я да отиде с него в Бразилия.

Лицето на Тес се изпъна и побеля като снега, който валеше навън.

— Из отказала ли е да отиде? — запита тя.

— Не знам. Но после той променил решението си.

— Глупости! Значи, не го е мислил сериозно. Само се е пошегувал.

— Не се е шегувал, защото я закарал доста по пътя за гарата.

— Но нали не я е взел?

И двете продължиха да работят мълчаливо, после Тес внезапно избухна в плач.

— Е, стига, стига де! — каза Мариан. — Защо ли ти разправих!

— Не, добре направи, че ми каза. Бях такава чувствителна глупачка и не разбирах докъде може да доведе това! Трябваше да му пиша по-често! Той ми каза да не отивам при него, но не ми забрани да му пиша, когато си искам. Повече няма да си губя времето, както досега. Не бях права, не трябваше да го оставям сам да решава всичко.

Хамбарът, който и без това си беше мрачен, съвсем потъмня и те вече не виждаха да работят. Когато вечерта Тес се прибра сама в малката, измазана с бяло стаичка, тя веднага започна писмо до Клер. Но не можа да го довърши, защото я обзеха съмнения. След това свали пръстена от панделката, на която го носеше близо до сърцето си, сложи го на пръста си и така легна да спи, сякаш да убеди себе си, че

наистина е жена на този човек, който си отиде от нея и който толкова скоро, след като я напусна, можа да предложи на Из да замине с него. Сега, като знаеше това, как би могла да се обръща към него с молби или да му показва, че още го обича?

[1] Вид владения на чифликчийски земи от арендатори. — Б.пр. ↑

XLIV

След разкритията в хамбара мислите ѝ отново се насочиха към дома на пастора в далечния Еминстър. Напоследък тя често мислеше за него. Клер ѝ бе казал, че ако иска да му пише, може да стори това чрез родителите му или пък направо да се обърне към тях, в случай че изпадне в затруднение. Но чувството, че няма никакви морални права над него, винаги ѝ бе пречило да използва тази възможност и затова тя не съществуваше за семейството на Клер, така както след сватбата не съществуваше и за собствените си родители. Това откъсване и от едните, и от другите напълно съответствуваше на независимия ѝ характер — да не получава по милост или от състрадание нищо, което, разумно погледнато, не заслужава. Тя бе решила в щастие и беда да разчита само на себе си и в никакъв случай да не прибегва за закрила към едно чуждо семейство, с което я свързваше формално родство поради незначителния факт, че обзет от някакъв импулс, един от членовете на това семейство бе поставил подписа си до нейния в черковния регистър.

Но сега, жестоко засегната от разказа на Из, тя трябваше да сложи край на себеотрицанието си. Защо съпругът ѝ не ѝ беше писал? Той съвсем недвусмислено ѝ бе казал, че ще я уведомява ако не за друго, то поне къде се намира, а не бе пратил нито ред да ѝ съобщи адреса си. Наистина ли е равнодушен към нея? Да не би да е болен? Не трябваше ли тя да направи първата крачка? Няма съмнение, че в своята загриженост тя можеше да събере достатъчно смелост да посети родителите му, да поиска сведения за него и да им каже колко е огорчена от мълчанието му. Ако бащата на Ейнджъл наистина е добър човек, както разправяха хората, той щеше да разбере отчаянието ѝ. А тя можеше да скрие лошото си материално положение.

Тес нямаше как да отсъствува от фермата в делник. Единствената възможност, която оставаше, бе неделя. Тъй като Флинткоум-Еш се намираше в средата на варовито плато, гдето железницата още не беше стигнала, тя можеше да отиде само пеша. До Еминстър имаше

петнадесет мили и тя трябваше да стане много рано, за да може да отиде и се върне за един ден.

Две седмици по-късно, когато снегът се стопи и сух студ скова земята, Тес реши да се възползува от състоянието на пътищата и да тръгне. В неделя, в четири часа сутринта, тя слезе от стаята си и излезе под звездното небе. Времето беше благоприятно, земята звънтеше под краката ѝ като наковалня.

Мариан и Из знаеха, че това пътешествие е тясно свързано със съпруга ѝ, и проявиха голям интерес. Те живееха малко по-нагоре на същата улица, но дойдоха да помогнат на Тес да се приготви за път. Убеждаваха я да облече най-хубавите си дрехи, за да спечели разположението на свекъра и свекърва си, но Тес се колебаеше, защото знаеше, че мистър Клер се придържа към суровите догми на калвинизма. От тъжната сватба бе изминала цяла година, но Тес бе запазила достатъчно дрехи от приличния си гардероб, за да може да се облече добре, макар и като проста селска девойка, която не се придържа към модата — сива рокля от мека вълнена материя с жабо от бял креп, подчертаващ розовия цвят на бузите и шията ѝ, и жакет и шапка от черно кадифе.

— Колко жалко, че мъжът ти не може да те види сега! Истинска красавица! — възкликна Из, любувайки се на Тес, която стоеше на прага под студения блясък на звездите и на жълтата светлина на свещите.

Из Хюет великодушно бе забравила самата себе си, а и не можеше да бъде иначе. Нито една жена, която има сърце, по-голямо от лешник, не можеше да изпитва враждебност към Тес, тя имаше огромно влияние върху представителките на собствения си пол и в нейно присъствие те чувствуваха добротата и изключителната ѝ сила, която леко побеждаваше по-недостойните женски чувства — злобата и ревността.

Като пооправиха и поизчеткаха роклята ѝ за последен път, те я пуснаха да върви и тя потъна в седефената светлина на зората. Когато тя ускори крачките си, те чуха стъпките ѝ да отекват по твърдия път. Даже Из се надяваше, че Тес ще успее в мисията си и макар да не изпитваше уважение към собствените си добродетели, се радваше, че в момент на изкушение не е причинила зло на приятелката си.

Цяла година без един ден бе изминала от деня, в който Клер се ожени за Тес, година без няколко дена, откакто се бяха разделили. Но в това ясно, сухо зимно утро на варовитото плато Тес помнеше целта на своето пътешествие и не униваше, а бодро крачеше напред, вдишвайки разредения въздух. Без съмнение в този момент тя мечтаеше да покори сърцето на свекърва си, да ѝ разкаже цялата си история, да я спечели на своя страна и да си върне беглеца.

Тя скоро стигна до края на обширното плато, под което се простираше плодородната Блекмурска долина, мъглява и тиха в часовете на зората. За разлика от безцветния въздух на платото атмосферата там, в ниското, бе тъмносиня. Вместо големите ниви от по сто акра, гдето тя сега бе свикнала да работи, пред нея в долината имаше малки ниви, не по-големи от шест акра, толкова многобройни, че от високото изглеждаха като дупки на мрежа. Тук, горе, пейзажът бе бял и кафяв, а в ниското винаги зелен, както в долината на Фрум. И все пак там, в тази долина, бе започнала тъгата ѝ и тя не я обичаше както по-рано. За Тес, както и за всеки друг, който е познал мъката, красотата се състоеше не в самата вещ, а в това какво тя символизира.

Като остави долината от дясната си страна, Тес продължи на запад, мина над Хинтокс, пресече под прав ъгъл шосето от Шертън Ебъс за Кастърбридж и заобиколи Догбъри Хил и Хай-Стой с долчинката между тях, наречена „Кухнята на дявола“. Продължавайки по стръмния път, тя скоро стигна Крос-ин-Хенд, гдето се издига ням и самотен каменен стълб, отбелязващ мястото на някакво чудо или някакво убийство, или може би и на двете. Три мили по-нататък тя прекоси правия и безлюден римски път, наречен Лонг-Еш-Лейн. Оттам по една напречна пътека Тес се спусна по един хълм в малкото градче или по-скоро село Евърсхед, което се намираще на половината път до Еминстър. Тук тя спря и още веднаж закуси здраво, но не в „Свинята и жълъда“ — защото отбягваше ханищата, — а в една къща до черквата.

Втората половина от пътя ѝ минаваше през Бенвил Лейн и тук пейзажът бе по-красив. Но колкото по-малко път ѝ оставаше до целта, толкова повече Тес губеше увереност и замисленото начинание започна да я плаши. Тя бе така погълната от мислите си, че не обръщаше никакво внимание на пейзажа и на няколко места едва не загуби пътя. Все пак около пладне стигна до една порта в края на котловината, в която бе разположен Еминстър.

Квадратната кула на черквата, гдето в този момент се бяха събрали пасторът и богомолците, ѝ се видя грозна. Тя съжали, че не бе успяла да нареди някак си да дойде през седмицата. Такъв благочестив човек като свекъра ѝ можеше да осъди жена, която е избрала неделя да пътува, без да разбере, че за нея няма друг изход. Но сега вече бе късно да се върне. Тя свали грубите обувки, с които бе дошла дотук, обу хубавите си лачени обувки и като скри старите в живия плет до портата, където лесно щеше да ги намери, се спусна по хълма. Свежият въздух бе покрил бузите ѝ с руменина и все пак, когато приближи къщата на пастора, започна да пребледнява.

Тес се надяваше, че някаква щастлива случайност ще ѝ дойде на помощ, но нищо подобно не се случи. Леденият вятър шумолеше неприветливо сред храстите на поляната пред къщата. Макар и облечена с най-хубавите си дрехи, Тес по никакъв начин не можеше да си представи, че в този дом живеят нейни близки роднини: и все пак нищо съществено — нито във вида ѝ, нито в чувствата ѝ не я отличаваше от тях — страдания, удоволствия и мисли, рождение, смърт и задгробен живот — между тях нямаше никаква разлика.

Тес събра сили, влезе през въртящата се вратичка и позвъни на входната врата. Крачката бе направена — връщане назад нямаше. Не, крачката не бе направена. Никой не ѝ отвори. Трябваше ново усилие, за да опита пак. Тя позвъни повторно. Вълнението и умората от дългия път я накараха да потърси подкрепа — тя чакаше, облегната на стената с ръка, отпусната на бедрото. От хапливия вятър листата на бръшляна се бяха съсухрили и посивели. Те непрекъснато се удряха едно в друго и шумът действуваше на нервите ѝ. Парче окървавена хартия от месо, подхванато от някой боклук, се носеше по улицата — прекалено леко, за да падне на земята, прекалено тежко, за да излети. Заедно с хартията се въртяха и няколко сламки.

Втория път тя бе позвънила по-силно, но пак никой не се появи. Тогава Тес слезе от площадката, отвори вратичката и излезе на улицата. И макар че нерешително се обърна към къщата, сякаш искаше да се върне, тя затвори вратата след себе си с въздишка на облекчение. Допусна, че може би са я познали (как, тя не можеше да каже) и са заповядали да не я приемат.

Тес стигна до ъгъла. Бе направила всичко, което зависеше от нея, но реши да не отбягва трудната си задача, защото после можеше да

съжалява, и затова се върна, мина съвсем близо до къщата и погледна в прозорците.

А, ето каква била работата! Всички са на черква. Тя си спомни как съпругът ѝ ѝ бе разказвал, че баща му винаги настоявал всички членове на семейството, включително и слугите, да ходят на утринна служба и в резултат на това, като се върнели у дома, ядели студена храна. Значи, трябваше да почака да напусне черквата. Не ѝ се искаше да се върти около къщата, за да не привлече вниманието върху себе си, и реши да мине край черквата и да отиде в страничната уличка. Но когато стигна портата на черковния двор, хората заизлизаха и тя се намери сред голяма тълпа.

Еминстърските богомолци я гледаха така, както само жители на малък град, които се прибират в празнично настроение, могат да гледат непозната жена, отделяща се от общата тълпа. Тя ускори крачка и се спусна по пътя, по който бе дошла, за да се приюти до някой плет и да почака, докато семейството на пастора се наобядва и стане по-удобно за него да я приеме. Скоро Тес остави далеч зад себе си всички богомолци, освен двама млади мъже, които бързо вървяха след нея ръка за ръка.

Когато те я позастигнаха, тя чу гласовете им. Разговаряха сериозно и женският ѝ инстинкт ѝ помогна да долови сходство с гласа на съпруга ѝ. Бяха двамата му братя. Забравяйки всичките си планове, Тес се страхуваше единствено да не я настигнат сега, когато беше разстроена и не се бе подготвила за среща с тях. Макар да знаеше, че не могат да я познаят, тя инстинктивно се боеше от погледите им. Колкото по-бързо вървяха те, толкова по-бързо крачеше и Тес. Явно бе, че бяха поизмръзнали по време на дългата служба в черквата и искаха да походят бързо, за да се стоплят, преди да се приберат за обяд.

Само един човек вървеше пред Тес нагоре по хълма — млада жена, изглежда, някоя лейди, доста интересна, макар и може би малко престорена и превзета. Тес почти я бе настигнала, когато деверите ѝ се озоваха така близо зад гърба ѝ, че тя чуваше всяка дума от разговора им. Отначало те не казаха нищо, което би я интересувало, преди единият от тях да забележи младата лейди.

— Това е Мърси Чант. Хайде да я настигнем!

Тес бе чувала името ѝ. Това беше жената, предопределена за другарка в живота на Клер от неговите и нейните родители и за която

вероятно той щеше да се ожени, ако на пътя му не се бе изпречила Тес. Ако не знаеше това по-рано, Тес щеше да го узнае сега, защото един от братята продължи:

— Ах, бедният Ейнджъл, бедният Ейнджъл! Винаги, когато видя тази мила девойка, все повече съжалявам за неговата привързаност да похаби живота си с оная доячка или каквато ще да е. Очевидно нещо не е в ред. Дали вече е отишла при него, не знам, но до преди няколко месеца, когато той ми се обади за последен път, още не беше заминала.

— И аз не знам. Напоследък нищо не ми съобщава. Изглежда, неудачният брак спомага за отчуждаването ни, което започна заради странните му убеждения.

Тес отново ускори крачка по дългия хълм, но не можеше да бърза много, защото рискуваше да привлече вниманието им. В края на краищата те я настигнаха и задминаха. Младата лейди, която бе още далеч напред, чу стъпките им и се обърна. Поздравиха се, ръкуваха се и продължиха тримата заедно.

Скоро стигнаха върха на хълма и сигурно това бе целта на разходката им, защото забавиха ход и се обърнаха към портата, гдето преди час Тес бе спряла, за да разузнае града, преди да слезе в него. Докато разговаряха, единият от братята мушна чадъра си в плета и измъкна нещо.

— Чифт стари обувки? — каза той. — Сигурно някой скитник ги е захвърлил.

— Някой измамник, който е искал да влезе в града бос, за да предизвика съчувствието ни — каза мис Чант. — Сигурно е така, защото обувките са съвсем хубави — никак не са износени. Каква долна измама! Ще ги занеса у дома и ще ги дам на някой бедняк.

Кътбърт Клер, който бе намерил обувките, ги вдигна с дръжката на чадъра и Тес остана без обувки.

Тес, която чу всичко, мина край тях, скривайки лице под вълнения шал, а после се обърна и видя, че благочестивата компания се е махнала от портата и се спуска надолу по хълма заедно с обувките ѝ.

Нашата героиня продължи пътя си. Сълзи, сълзи, които я заслепяваха, се стичаха по бузите ѝ. Тя съзнаваше, че само прекалена сантименталност и неоснователна чувствителност я бяха накарали да изтълкува разигралата се сцена като присъда над нея, но въпреки това

не можеше да се помири, чувствуваше се така безпомощна, че не можеше да се опълчи срещу тези злокобни предзнаменования. И дума не можеше да става да се върне в дома на пастора. Жената на Ейнджъл имаше чувството, че тези префинени служители на бога я бяха преследвали по хълма като някакво презряно същество. Обидата бе нанесена неумышлено, но все пак жалко, че срещна синовете, а не бащата — защото независимо от ограничения си мироглед той бе далеч по-малко колосан и изгладен от тях, а освен това бе крайно милосърден. Когато отново си спомни за прашните обувки, тя ги съжали заради насмешките, на които бяха подложени, и почувствува колко безнадежден е животът за тяхната собственица.

— Ах! — каза тя, като все още въздишаше от жал към самата себе си. — *Те* не знаеха, че с тези обувки изминах най-лошата част от пътя, за да запазя хубавите обувки, които *той* ми купи. Да, не го знаеха. И никак не помислиха, че *той* избра цвета на красивата ми рокля... отде ще знаят? Пък и дори да знаеха, сигурно нямаше да ги е грижа, защото те не го обичат много, бедния!

След това заплака от жал за любимия, чиито предразсъдъци ѝ бяха причинили тази болка. И продължи пътя си, без да съзнава, че най-голямото нещастие в живота ѝ бе липсата ѝ на смелост в този критичен момент, когато съдеше за свекъра си по синовете му. Тя се намираше в такова положение, че без съмнение старите мистър и мисис Клер щяха да се отнесат съчувствено към нея. Сърцата им винаги бяха отворени за нещастници, стигнали до краен предел, докато леките душевни страдания на по-малко отчаяните не предизвикваха у тях никакъв интерес или грижа. Отваряйки широко обятията си за митари и грешници, те забравяха, че може да се помолят и за книжниците и фарисеите, които също имат свои тревоги. Благодарение на тази си ограниченост те биха оказали радушен прием на снаха си, считайки я за достатъчно нещастна, за да спечели любовта им.

Тес се връщаше по пътя, по който бе дошла ако не с надежда, то с увереност, че в живота ѝ настъпва криза. Но очевидно не последва никаква криза, затова не ѝ оставаше нищо друго, освен да продължи да живее в тази гладна ферма, докато отново събере кураж да посети пастора. Всъщност тя не бе загубила интерес към себе си и по обратния път махна шала, сякаш искаше да покаже на света, че ако не друго, поне притежава лице, с каквото Мърси Чант не може да се

похвали. Все пак тя тъжно клатеше глава. „За какво ли ми е? — каза си тя. — Никой не го обича, никой не го вижда. Никого не го е грижа за външния вид на такова жалко същество!“

На връщане Тес не вървеше, а се влачеше — без енергия, без цел. Движеше се по инерция. По скучния дълъг път в Бенвил Лейн тя започна да се изморява — облягаше се на врати, почиваше при километражните камъни.

Не влезе в нито една къща и след седем-осем мили се спусна по дългия стръмен хълм в Евърсхед, гдето сутринта бе закусила, изпълнена с надежди. Къщата до черквата, гдето сега пак влезе и седна, се намираше в края на селото. Докато жената отиде в килера за мляко, Тес погледна навън и видя, че улицата е съвсем пуста.

— Сигурно хората са на следобедна служба? — запита тя.

— Не, мила — отвърна старата жена. — Рано е за служба. Камбаните още не са били. Отишли са ей в оня хамбар да слушат проповед. Един проповедник държи проповеди между сутрешната и следобедната служба. Казват, бил добър, ревностен християнин. Ама аз не ходя да го слушам. Стига ми това, което говори свещеникът от амвона.

Когато Тес тръгна по селската улица, стъпките ѝ отекваха от къщите, сякаш всичко бе измряло. Като приближи центъра на селото, в ехото на стъпките ѝ се примесиха и други звукове — недалеч от пътя тя видя хамбара и се досети, че оттам долита гласът на проповедника. Той се разнасяше така отчетливо в неподвижния чист въздух, че тя скоро започна да долавя думите му, макар че се намираше от задната страна на хамбара. Проповедта, както можеше да се очаква, бе изпълнена в антиномиански дух — опрощаване чрез вярата, както е учил свети Павел. Ораторът излагаше мислите си развълнувано и с въодушевление, но не говореше, а по-скоро декламираше, защото явно не притежаваше способностите на диалектик. Макар че Тес не бе чула началото на проповедта, тя позна какъв е текстът от библията, защото ораторът често повтаряше:

— „О, неразумни галилейци, кой ви заблуди, та не се покорявате на истината — вас, пред чиито очи Исус Христос се роди и бе разпнат!“

Тес се заинтересува от словото, защото проповедникът двойно по-ревностно излагаше идеите на бащата на Ейнджъл. Тя още повече

се заинтересува, когато ораторът започна подробно да разказва за собственото си нравствено превъплъщение, за това как стигнал до сегашните си възгледи. Каза, че бил най-големият грешник. Богохулствувал, събирал се с развратници. Но настъпил денят на просветлението и това станало главно благодарение влиянието на един свещеник, когото отначало тежко оскърбил. Думите, които свещеникът му казал, на раздяла, заседнали дълбоко в сърцето му и останали там, докато по божия милост предизвикали у него тази промяна и го направили такъв, какъвто бил сега. Но Тес не бе поразена така много от проповедта, както от гласа, който — колкото и невероятно да изглеждаше това — поразително приличаше на гласа на Алек д'Ърбървил. С изкривено от болезнено напрежение лице тя заобиколи хамбара и мина край вратата. Полегатите лъчи на зимното слънце грееха право срещу широката двойна врата на хамбара. Едното крило бе отворено и лъчите проникваха до проповедника и аудиторията му, сгушили се на завет от северния вятър. Всички слушатели бяха селяни и сред тях тя забеляза човека с кутията червена боя, когото бе срещнала в оня паметен ден. Но цялото й внимание бе насочено към централната фигура — ораторът се бе покачил върху чували с жито, с лице, обърнато към хората и вратата. Беше три часът, слънчевите лъчи го осветяваха изцяло и странното предчувствие, което се породило у Тес и я вцепени още като чу първите му думи, сега вече не бе предположение, а факт. Пред нея стоеше нейният прелъстител.

Край на пета фаза

ШЕСТА ФАЗА ПОКРЪСТЕНИЯТ

XLV

Откакто напусна Трантридж, Тес нито бе виждала, нито бе чувала за д'Ърбървил.

Тя го срещна отново в тежък момент от живота си — в един от тези моменти, когато даже такава среща не бе в състояние да я потресе. Но спомените бяха така силни, че тя не можеше да разсъждава и макар той да стоеше пред всички като очевидно преобразен човек, който съжالياва за миналите си прегрешения, страх обзе Тес и я парализира, тя замръзна на мястото си.

Като си помислеше само какво излъчваше това лице, когато го видя за последен път, и как изглеждаше сега!... То бе същото красиво и неприятно лице, но черните мустачки бяха изчезнали. Сега Алек носеше грижливо подстригани старомодни бакенбарди. Дрехите му бяха полусвещенически и това бе достатъчно да измени вида на предишното конте дотолкова, че за момент тя се усъмни дали не се е припознала.

Отначало ѝ се струваше страшно нелепо, отблъскващо, неуместно да слуша тържествените думи на светото писание от устата на такъв човек. Не бяха изминали и четири години от времето, когато този толкова познат глас ѝ бе шепнал съвсем други думи, преследвайки съвсем други цели, и в този контраст се криеше такава ирония, че сърцето на Тес се сви.

Той не се бе преобразил, а по-скоро се бе изменил. Предишните му чувствени черти сега излъчваха благочестива страст. От устните му, сякаш създадени да изкушават, сега се ронеха молитви. Червенината на бузите му, която до вчера човек би взел за израз на буен темперамент, днес се бе разгоряла в набожен ентузиазъм, животното се бе превърнало във фанатик, езичникът — в привърженик на апостол Павел. Проницателните живи очи, които по-рано гледаха на нея така повелително, сега горяха с огъня на една едва ли не яростна благочестивост. По-рано, когато не изпълняваха желанията му, той мрачно се мръщеше, а сега лицето му ставаше сурово, когато

заклеймяваше някакъв непоправим грешник, който упорствуваше да се валя в калта.

Чертите на лицето му сякаш роптаеха. По наследство тяхното предназначение е било друго, а сега ги приучваха да изразяват чувства, за каквито природата не ги беше създала. Използуваха ги за нещо повъзвишено, но вместо да се облагородят, те изглеждаха престорени, фалшиви.

И все пак така ли беше наистина? Тя не можеше да си позволи да храни такова неоснователно подозрение. Д'Ърбървил не беше първият грешник, който се отвърща от порока, за да спаси душата си. Защо тя намираще това неестествено у него? Спираще я само установената ѝ за него представа, тъй като слушаше добрите, нови думи, произнасяни от същия лош глас. Колкото по-голям грешник, толкова по-голям светец — не е необходимо да се ровим дълбоко в историята на християнството, за да се убедим в този факт.

Тези мъгляви мисли не я разстроиха много. Щом вцепенението от изненадата започна да я напуска, тя импулсивно пожела да се махне оттам. Очевидно той още не я бе забелязал, защото слънцето блестеше в очите му.

Но в момента, в който тя се отмести, той я позна. На бившия ѝ любовник това направи страшно впечатление — много по-силно, отколкото неговото присъствие се бе отразило на нея. Въодушевлението и пламенното красноречие сякаш се изпариха. Устните му затрепериха, думите му започнаха да засядат в гърлото. Докато тя стоеше пред него, той не можеше да говори. След като я видя, очите му взеха да се въртят смутено на всички страни, но непрекъснато отчаяно се връщаха на лицето ѝ. Обаче това състояние на вцепененост продължи кратко време, защото, докато той губеше власт над себе си, самообладанието на Тес се върна и тя се отдалечи от хамбара, колкото може по-бързо.

Щом успя да събере мислите си, тя се ужаси от промяната, която бе станала с него и с нея. Той, виновникът за нейния позор, се беше възродил духовно, а тя си бе останала непросветена. И също както в легендата, достатъчно бе нейният безпътен образ да се появи пред олтара, за да угасне пламъкът на жреца.

Тя вървеше, без да се обръща. Сякаш не само гърбът ѝ, но и дрехите ѝ бяха придобили способност да усещат погледи — струваше

й се, че от хамбара той я преследва с очи. До тази среща на душата й беше тежко и тя пасивно се отдаваше на скръбта си, но сега тревогите й приеха друг образ. Силният глад за любов, който тя потискаше в себе си така дълго, сега отстъпи място на някакво едва ли не физическо усещане за неумолимото минало, което все още я държеше в ноктите си. Това усили чувството й за собствената й вина и я докара до истинско отчаяние. Надявала се бе, че между миналото и настоящето ще се издигне стена, но надеждите й не се оправдаха. Миналото няма да бъде забравено, докато самата тя не стане минало.

Потънала в такива мисли, Тес пресече под прав ъгъл северната част на Лонг-Еш-Лейн и скоро видя пред себе си белия път, който се изкачваше към платото, по което тя трябваше да измине остатъка до дома. Сух и невзрачен, той се бе проточил безучастно пред нея. Не се виждаше нито човек, нито кола или пътепоказател, само тук-там студената му повърхност бе осеяна с купчинки кафяв конски тор. Изкачвайки се бавно нагоре, Тес чу зад себе си стъпки и като се обърна, видя добре познатата й фигура — така странна в дрехите на методист — единствения човек на света, с когото не би желала да се срещне сама, докато е жива.

Но за размишления или опит да избегне срещата нямаше време; като се подчини колкото може по-спокойно на неизбежното, тя му позволи да я настигне. Забеляза, че той е възбуден не толкова от бързото ходене, колкото от чувствата, които го вълнуваха.

— Тес! — извика той.

Тя забави крачка, но не се обърна.

— Тес! — повтори той. — Това съм аз, Алек, д'Ърбървил!

Тогава тя се обърна и го погледна.

— Виждам — студено отвърна тя.

— Е добре... това ли е всичко? Всъщност повече и не заслужавам. Разбира се — добави той, като леко се усмихна, — сигурно ти изглеждам малко смешен в този вид. Но... трябва да се помиря с това... Чух, че си заминала, но никой не знаеше къде. Тес, чудиш се защо тръгнах след теб, нали?

— Доста, и от все сърце желая да не го бяхте правили.

— Да, имаш право да говориш така — мрачно каза той. Те вървяха заедно — Тес с голямо нежелание. — Но не ме разбирай погрешно, моля те за това, защото наистина си могла да се заблудиш,

когато си забелязала — ако си забелязала — как ме развълнува неочакваната ти поява. Ала това бе само за момент, и то е съвсем естествено, като имам пред вид какво беше ти за мен. Но волята ми помогна да се опомня. Веднага почувствувах — ти сигурно ще помислиш, че те лъжа, — че е мой дълг да спася от божия гняв — ако искаш, смей ми се — преди всичко жената, на която причиних такова зло. Дойдох само с тази цел и нищо повече.

Когато тя заговори, в гласа ѝ прозвуча леко презрение.

— А себе си спасихте ли? Хората казват: „Виж себе си, а после гледай другите“.

— Аз не съм направил нищо — равнодушно отвърна той. — Както казвах и на слушателите си, господ направи всичко. Колкото и да ме презираш, Тес, нищо не може да се сравни с презрението, което сам изпитвах към себе си — стария Адам от миналото! Да, ако щещ, вярвай, но това е необикновена история! Мога да ти разкажа как стана моето покръстване: надявам се, че ще проявиш достатъчно интерес поне да ме изслушаш. Сигурно си чувала за свещеника на Еминстър, стария мистър Клер, един от най-последователните борци за своите идеи, един от малкото ревностни хора, останали в църквата. Вярно, той не е толкова ревностен, колкото крайното крило на християните, към което аз принадлежа, но е цяло изключение сред духовенството, защото младите свещеници така разводниха истинските доктрини със софистиката си, че сега от тях е останала само сянка. Различавам се от него единствено по въпроса за църквата и държавата — по тълкуването на текста „Отдели се от нея и бъди самостоятелна — казва бог“, това е всичко. Зная, че със своята скромност той е спасил повече души в тази страна, отколкото всеки друг. Чувала си за него, нали?

— Да — отвърна тя.

— Преди две-три години той дойде в Грантридж да проповядва от името на някакво мисионерско дружество и аз, какъвто си бях негодяй, го обидих, когато самоотвержено се опита да ме вразуми и да ми покаже верния път. Не ми се разсърди. Само каза, че някой ден ще ме озари светлият дух и че тези, които идват да се подиграват, понякога остават да се молят. В думите му имаше някаква странна сила, те се запечатаха в ума ми. Но най-много ми повлия смъртта на майка ми. Полека-лека започнах да прозирам истината. Оттогава единственото

ми желание е да посвещавам ближните си в истината. Точно това се опитвах да направя и днес, макар че едва напоследък започнах да проповядвам в този край. Началните месеци като проповедник прекарах в Северна Англия сред чужди хора, гдето предпочетох да направя първите си неумели опити, за да събера кураж за най-суровото изпитание на човешката откровеност — да проповядвам пред тези, които ме знаят от по-рано и които са били свидетели на моя грешен живот. Ако знаеш, Тес, какво удоволствие е да бичуваш сам себе си, сигурен съм, че...

— Стига, млъкнете! — буйно извика тя и като се отвърна от него, се облегна на една порта край пътя. — Не мога да повярвам в такова внезапно превъплъщение. Възмутена съм, че говорите така, след като знаете... след като знаете какво зло ми сторихте. На вас и вашите подобни ви прави удоволствие да почерняте живота на такива като мен и, разбира се, след като се наситите, добре е да си подсигурите райско блаженство, като се посветите на бога. Стига с такива... презирам ги! Не ви вярвам!

— Тес — настоя той, — не говори така! Все едно, че светлина ме озари! А ти не ми вярваш! В какво не вярваш?

— Във вашето превъплъщение. Във вашата набожност.

— Защо?

Тя сниши глас:

— Защото друг човек, много по-добър от вас, не вярва в това.

— Що за женска логика! Кой е този човек?

— Не мога да ви кажа.

— Е добре — съгласи се той, но в думите му прозвуча раздражение, което всеки момент можеше да се превърне в гняв. — Пазил ме бог да се нарека добър човек — и ти сама знаеш, че никога не съм твърдял подобно нещо. Вярно, аз скоро поех пътя на добродетелта, но често пъти новациите прозират най-далече.

— Да — тъжно отвърна тя. — Но аз не мога да повярвам във вашето превъплъщение. Страхувам се, Алек, че то е краткотрайно.

При тия думи тя се отдръпна от оградата, на която се бе облегнала, и се обърна към него. Погледът му се спря на познатото лице и фигура и той не можа да откъсне очи от нея. Животинските чувства в него бяха уталожени, но съвсем не бяха изкоренени, дори не бяха покорени.

— Не ме гледай така! — внезапно каза той.

Не съзнавайки постъпката и изражението си, Тес, пламнала от смущение, незабавно отвърна дълбоките си тъмни очи от него и каза, заеквайки:

— Извинете!

Отново я овладя мъчителното чувство, което често бе изпитвала по-рано, чувството за вина, че природата я бе надарила с такава красота.

— Не, не. Не ми се извинявайте. Но щом носите воал, за да криете красивото си лице, защо не го спуснете?

Тя смъкна воала и бързо каза:

— Заради вятъра го нося.

— Може би постъпвам грубо, като ви заповядвам така — продължи той, — но по-добре да не ви гледам често. Може би е опасно.

— Шш-т! — прекъсна го Тес.

— Женските лица притежаваха някога твърде голяма власт над мен, затова има защо да се страхувам. Евангелистът не трябва да има нищо общо с тях, а освен това те ми напомнят за миналото, което искам да забравя.

След това разговорът им се състоеше само от отделни забележки. Те все още крачеха един до друг. Тес се питаше докога той ще върви редом с нея, но не ѝ се искаше рязко да го отпрати. Често пред погледа им се изпречваха текстове от свещеното писание, написани с червени или сини букви по врати и прелези, и тя го запитва дали знае кой си е направил труда да ги изпише. Алек обясни, че той и някои други проповедници в областта наели човек да пише тези напомнящи надписи, защото трябвало да се използват всички средства за въздействие върху душите на грешното поколение.

Най-после те стигнаха до мястото, наречено Крос-ин-Хенд. Това беше най-запустялото място сред бялото пустинно плато. То беше лишено от очарованието, което художниците и любителите на красивите гледки търсят в пейзажа, и сякаш поради това притежаваше някаква странна красота — трагична и мрачна. Названието си това място бе получило от каменния стълб, който стърчеше там — странен недодялан монолит от камък, непознат в околните каменоломни, с грубо издълбана човешка ръка. За историята на този стълб и за

предназначението му се ширеха най-различни легенди. Едни твърдяха, че някога тук имало кръст за поклонение, от който останала само тази реликва. Други пък разправяха, че камъкът винаги си е бил същият и че е поставен там, за да отбележи някаква граница или място за среща. Но каквато и да е историята на камъка, според настроението си пътникът вижда в мястото нещо злоецо или тържествено. То прави впечатление дори и на най-флегматичния минувач.

— Сега трябва да се разделим — каза Алек, когато се приближиха до стълба. — Обещах довчера в шест часа да държа проповед в Аботс Сърнъл и оттук пътят ми е надясно. А и ти ме поразтревожи, Тес... не мога и не искам да кажа защо. Трябва да отида да събера сили... Как стана така, че говориш толкова гладко и правилно? Кой те научи на такъв хубав английски?

— Неволята ме научи — уклончиво отвърна тя.

— Каква неволя?

Тя му разказа за първата и едничката грижа, която бе свързана с него.

Д'Ърбървил бе поразен и сякаш онемя. После промълви:

— Едва сега чувам това. Защо не ми писа, когато разбра, че бедата наближава.

Тя не отговори. Той наруши тишината, като добави:

— Пак ще се видим.

— Не — отвърна тя, — не се приближавайте повече до мен!

— Ще си помисля. Но преди да се разделим, ела тук. — Той пристъпи към стълба. — Това някога е било свят кръст. В реликви не вярвам, но понякога се страхувам от теб много повече, отколкото ти сега би трябвало да се плашиш от мен. За да ме избавиш от този страх, сложи си ръката върху тази каменна ръка и се закълни, че никога няма да ме изкушаваш — нито с красотата си, нито по какъвто и да е друг начин.

— Господи!... Как може да искате нещо, което съвсем не е необходимо? Никога не би ми хрумнало такова нещо!

— Добре... но все пак закълни се.

Полуизплашена, Тес отстъпи пред настойчивата му молба, сложи ръка върху камъка и се закле.

— Съжалявам, че не си вярваща — продължи той — и че някой атеист е завладял и объркал душата ти. Но да не говорим повече за

това. У дома поне ще мога да се моля за теб, и ще се моля. А после не се знае какво ще стане. Отивам си. Довиждане!

Той се приближи до един прелез в оградата, прескочи го, без да се обръща, и се отправи през голото възвишение към Аботс Сърнъл. От походката му личеше, че е силно развълнуван. Скоро, сякаш подтикван от някаква по-раншна мисъл, той извади от джоба си малка библия. Между страниците ѝ имаше сгънато писмо, смачкано и изцапано от често препрочитане. Д'Ърбървил отвори писмото. То носеше дата от преди няколко месеца и подписа на пастор Клер.

В писмото мистър Клер изразяваше искрената си радост от промяната, настъпила у д'Ърбървил, и му благодареше, че го е уведомирал за това. Той също изразяваше непоколебимата си увереност, че д'Ърбървил ще получи опрощение за предишното си държане, и се интересуваше от бъдещите му планове. Много щял да се радва да види д'Ърбървил в редовете на служителите на църквата, на която сам той посветил толкова години от живота си, и ако желаел, можел да му помогне да постъпи в духовен колеж. Ако д'Ърбървил смятал, че това ще го забави много, той не настоявал. Всеки трябвало да работи, както намери за добре, стига да се ръководи от светото писание.

Д'Ърбървил прочете и препрочете писмото и сякаш цинично се усмихна. Той прочете и няколко свои бележки, докато най-сетне на лицето му се изписа спокойствие, сякаш образът на Тес повече не смущаваше мислите му.

В това време тя крачеше по склона на хълма — най-краткия път за дома. Като измина около миля, Тес срещна един самотен овчар.

— Какъв е онзи камък, край който минах преди малко? — запита го тя. — Кръст ли е било по-рано?

— Кръст! Никога не е било кръст! Злокобно е това място, мис. Този камък е бил поставен на времето си от роднините на един злодей, който бил измъчван там. Заковали ръцете му за един стълб, а после го обесили. Костите му лежат под камъка. Казват, че бил продал душата си на дявола и понякога излизал от гроба.

При този неочакван и страшен разказ сърцето ѝ се сви и тя бързо се отдалечи от самотния овчар. Във Флинткоум-Еш тя стигна по здрач. В края на селцето настигна едно момиче с любимия му, без те да я забележат. Двамата разговаряха високо. В мразовития въздух ласкавият глас на мъжа и ясният безгрижен глас на девойката бяха единственото

нещо, което внасяше успокоение в стихналия мрак. За момент гласовете ободриха Тес, но после тя си спомни, че тази среща е резултат на същото влечение, което бе причина за нейното нещастие. Когато Тес се приближи, девойката се обърна, позна я, но запази спокойствие, а младежът смутено се отдалечи. Девойката беше Из Хюет и интересът ѝ към пътуването на Тес незабавно взе връх над личните ѝ работи. Тес ѝ разказа съвсем общо какво бе станало, а тактичната Из насочи разговора към собственото си приключение, сцена от което Тес току-що бе наблюдавала.

— Това е Емби Сийдлинг, дето понякога идваше да помага в „Талботейз“ — равнодушно обясни Из. — Разпитвал за мен, казали му, че съм тук, и пристигна. Разправя, че вече две години бил влюбен в мене. Но аз не му обърнах много внимание.

XLVI

Няколко дни след неуспешната мисия отново намираме Тес на нивата. Пак духа сухият зимен вятър, но купите слама ѝ пазят завет. Откъм защитената от вятъра страна е поставена машина за рязане на ряпа, прясно боядисана с крещяща светлосиня боя, която ярко се откроява на фона на мрачния пейзаж. Пред машината се вижда дълга могила или „гроб“, в който пазят корените още от началото на зимата. Една част от „гроба“ е разкрита и там е застанала Тес. С крив нож тя почиства влакната и пръстта от всяка ряпа и после я хвърля в резачката. Един мъж върти ръчката на машината и от отвора и падат жълти парчета ряпа. Свежата им миризма се разнася заедно с шепота на вятъра, свистенето на остриетата и хрущенето на ножа в защитената с кожена ръкавица ръка на Тес.

Широката кафява нива, от която вече бяха извадили ряпата, бе започнала да се покрива с тъмнокафяви бразди, които постепенно се увеличаваха. Край всяка бразда, от единия до другия край на нивата, пълзи без почивка някакво същество с десет крака — два коня и човек, а между тях плуг, който обръща почвата за пролетната сеитба.

Няколко часа нищо не смути безрадостната монотонна работа. После, далеч зад орачите, иззад един плет, се появи тъмно петно, което се движеше по склона към резачката. Малката точка първо заприлича на кегла, но скоро пред погледа се откри фигурата на човек в черни дрехи, който идваше откъм Флинткоум-Еш. Човекът при резачката работеше само с ръцете си и затова спокойно можеше да наблюдава приближаващата фигура, но Тес, погълната от работа, я забеляза чак когато ѝ каза другарят ѝ.

Това не беше строгият ѝ господар, фермерът Гроби, а човек с полусвещеническо облекло, така както сега ходеше бившият негодяй Алек д'Ърбървил. Сега той не беше разгорещен от собствените си проповеди, не проявяваше предишния ентузиазъм и очевидно присъствието на работника го смущаваше. Злочестата Тес пребледня и нахлупи качулката си още по-ниско.

Д'Ърбървил се приближи и тихо каза:

— Искам да ти говоря, Тес.

— Вие не изпълнихте последната ми молба да не се приближавате до мен — каза тя.

— Вярно, но имам сериозна причина за това.

— Е, говорете!

— По-сериозна, отколкото можеш да си представиш.

Той се огледа, за да види дали някой няма да го чуе.

Стояха на известно разстояние от човека, който въртеше резачката, а и шумът на машината бе достатъчно силен, за да заглуши думите на Алек. Д'Ърбървил застана с гръб към работника, за да закрие Тес от погледа му.

— Ето какво — продължи той, а в гласа му прозвуча разкаяние.

— Когато се срещнахме последния път, обзет изцяло от мисли за душите ни, пропуснах да те попитам за материалното ти положение. Не се сетих, понеже беше добре облечена. Но сега виждам, че животът ти е тежък, много по-тежък от времето, когато... когато те знаех... по-тежък, отколкото заслужаваш. Може би аз нося най-голяма вина за това.

Тя не отговори, а той я погледна изпитателно. Навела глава, с лице, напълно скрито под качулката, тя продължаваше да чисти корените. Трудът я успокояваше, помагаше ѝ да скрие вълнението си.

— Тес... — продължи той с въздишка на недоволство — пред теб съм виновен повече, отколкото пред когото и да е друго. Защо не ми каза? Нямах представа какво се е случило. Какъв мерзавец съм бил да погубя един невинен живот! За всичко съм виновен аз — за цялата свинщина, която извърших в Трантридж. В жилите ти тече кръвта на д'Ърбървиловци, а аз съм само жалък самозванец. Как не можа да прецениш каква полза можеше да извлечеш от това! Дали от добри намерения или просто от безразличие, но родителите вършат престъпление, когато държат дъщерите си в такова опасно неведение за примките, които могат да им заложат зли хора.

Тес продължи да мълчи. Машинално, като автомат, тя хвърляше една след друга репите в резачката. Човек би могъл да почувствува присъствието ѝ само от очертанията на тъжната ѝ фигура.

— Но аз не дойдох за това, а да ти обясня положението си. След твоето заминаване от Трантридж майка ми почина и сега имението е мое. Възнамерявам да го продам и да стана мисионер в Африка. От

мене няма да излезе кой знае какъв мисионер, но така съм решил. А сега ето какво искам да те питам. Ще ми позволиш ли по единствения възможен начин да изкупя вината си за злото, което ти сторих? С други думи, искаш ли да ми станеш жена и да заминеш с мен? Това беше последното желание и на старата ми майка. Вече се сдобих с този ценен документ...

Леко смутен, той извади от джоба си къс пергамент.

— Какво е това? — попита тя.

— Разрешително за брак.

— О, не, сър... не! — бързо каза тя и се дръпна назад.

— Отказваш ли ми? Защо?

Докато задаваше този въпрос, по лицето на д'Ърбървил се изписа разочарование, предизвикано не само от факта, че го лишаваха от възможността да изпълни дълга си. Това непогрешимо сочеше, че старата му страст към нея се разгаря отново — дълг и желание вървяха ръка за ръка.

— Но безспорно... — започна той по-настойчиво, ала спря и погледна към работника при резачката.

Тес също съзнаваше, че мястото не е подходящо за такъв разговор. Тя каза на работника, че иска да се поразходят с джентълмена и се отдалечи с д'Ърбървил през набраздената нива. Когато стигнаха до новоизбраното място, той протегна ръка да ѝ помогне да върви по-лесно през буците, но тя крачеше по тях, сякаш не го забелязваше.

— Значи, не искаш да се омъжиш за мен, Тес, за да мога отново да се почувствувам достоен за уважение? — запита той, щом прекосиха браздите.

— Не мога.

— А защо?

— Знаете, че не ви обичам.

— Но ако наистина ми простиш, може би любовта ще дойде с времето.

— Никога!

— Защо си толкова сигурна?

— Обичам друг.

Отговорът ѝ очевидно го изненада.

— Обичаш друг? — извика той. — Но нямаш ли капка съзнание за нравствения си дълг?

— Моля ви, не говорете за това!

— Все пак любовта ти към другия може би е само мимолетно чувство, което скоро ще преодолееш...

— Не... не!

— Да, да! А защо не?

— Не мога да ви кажа.

— Но ти си длъжна да ми кажеш!

— Е, добре... аз се омъжих за него.

— Ах! — възкликна той, спря и втренчи поглед в нея.

— Не исках да ви кажа... няхах намерение! — продължи тя. — Тук не знаят това, може би само се досещат.

— Затова, моля, не ме разпитвайте повече. Трябва да помните, че сега сме чужди един на друг.

— Чужди — ние? Чужди!

За миг, както в миналото, по лицето му се изписа ирония, но той незабавно я прогони.

— Оня там ли е съпругът ти? — механично запита той, като посочи към работника при машината.

— Той ли? — гордо отвърна тя. — Как можете да си помислите такова нещо?

— А кой тогава?

— Не ми задавайте въпроси, на които не желая да отговарям — замоли го тя и го стрелна с очи, засенени от дълги ресници.

Д'Ърбървил беше смутен.

— Но аз питам само заради теб — разпалено каза той. — Дявол да го вземе!... Господ да ми прости тези думи!... Кълна се, че дойдох тук само заради твое добро, Тес... Не ме гледай така... не мога да понасям погледа ти. Никога не е имало на този свят такива очи, нито преди, нито след Рождество Христово. Не... не трябва, не смея да губя самообладание. Признавам, че твоят вид отново разпали любовта ми към теб, любов, която смятах, че отдавна е угаснала. Но се надявах, че бракът ще пречисти и двамата ни от грехове. Неверующият мъж се пречиства чрез жената, неверующата жена — чрез мъжа, така си казвах. Но планът ми се провали и аз трябва да се примиря с разочарованието.

Той мрачно сведе поглед към земята.

— Омъжена! Омъжена!... Щом е така — продължи той спокойно, като бавно скъса разрешителното на две и го прибра в джоба си, — щом не можеш да се омъжиш за мен, бих искал да направя нещо за теб и за съпруга ти, който и да е той. Изкушавам се да те питам много неща, но щом не желаяш, няма да ти задавам никакви въпроси. Все пак, ако зная кой е съпругът ти, по-лесно бих могъл да помогна и на двама ви. В тая ферма ли работи?

— Не — прошепна тя, — той е далеч оттук.

— Далеч оттук? Далеч от теб? Що за съпруг е това?

— О, не говорете лошо за него! Това стана заради вас. Той научи...

— А, такава ли била работата!... Това е наистина печално, Тес.

— Да.

— И все пак да живее далеч от теб... да те кара така да работиш!

— Той не ме кара да работя! — извика тя пламенно в защита на отсъстващия. — Той не знае нищо. Аз реших така.

— Поне пише ли ти?

— Аз... аз не мога да ви кажа. Има работи, които засягат само нас двамата.

— С други думи, не ти пише. Ти си изоставена жена, моя красива Тес!

Той импулсивно я хвана за ръката, но тя не беше свалила дебелата ръкавица и той сграбчи само грубите кожени пръсти, през които не проникваше пулсиращият живот.

— Не трябва!... Не трябва! — уплашено извика тя и измъкна ръката си от ръкавицата, която остана в ръцете му. — О, вървете си... заради мен и съпруга ми... вървете си в името на вашата собствена вяра.

— Добре, добре, ще си ида — рязко каза той и като пъкна ръкавицата в ръцете ѝ, понечи да си тръгне. После отново се обърна и добави: — Тес, бог ми е свидетел, че нямах лоши намерения, когато те хванах за ръката!

Увлечени в разговора, те не чуха тихия шум на копита през нивата. Конят спря близо до тях и се разнесе глас:

— По дяволите, защо си зарязала работата посред бял ден?

Фермерът Гроби бе забелязал отдалеч двете фигури и обзет от любопитство, бе препуснал през нивата да види какво търсят тези хора там.

— Да не сте посмели да й говорите така! — извика д'Ърбървил и над лицето му се спусна тъмен облак, който нямаше нищо общо с християнското му смирение.

— Така ли, мистър! А каква работа има тя с един методистки пастор?

— Кой е този човек? — запита д'Ърбървил, обръщайки се към Тес.

Тя се приближи към него.

— Идете си, моля ви! — каза тя.

— Какво! Да те оставя с този негодяй. По лицето му личи какъв е грубиян.

— Нищо няма да ми направи. Той не е влюбен в мен. Мога да напусна на Благовещение.

— Изглежда, не ми остава нищо друго, освен да се подчиня. Е... добре, довиждане!

Когато нейният защитник, от когото тя се страхуваше повече, отколкото от нападателя, с нежелание се отдалечи, фермерът продължи да я ругае, но Тес посрещна всичко с голямо хладнокръвие, защото не се страхуваше от него *като от мъж*. В сравнение с предишните изпитания да има за господар този жестокосърдечен човек, който, ако смееше, би я малтретирал, за нея бе едва ли не облекчение. Тя мълчаливо се отправи към горната част на нивата, гдето работеше, така погълната от мисли за току-що състоялата се среща, че не усещаше как муцуната на коня на Гроби едва не допираше гърба й.

— Щом си подписала да работиш при мен до Благовещение, ще се погрижа да изпълниш точно договора — изръмжа той. — Дяволски жени — днес едно, утре друго. Ама вече няма да търпя!

Тя добре знаеше, че той не измъчва другите работници така, както тормозеше нея заради боя от Клер, и за момент си представи какво би станало, ако бе свободна да приеме току-що направеното й предложение и стане жена на богатия Алек. Щеше да се отърве от потисничеството не само на сегашния си жесток господар, но и от всички, които, изглежда, сега я презираха.

— Не, не! — прошепна тя. — Не бих могла да се омъжа за него! Толкова ми е неприятен!

Същата вечер тя започна трогателно писмо до Клер, като скри от него бедите си и го увери във вечната си любов. Всеки, който умее да чете между редовете, би разбрал, че зад нейната велика любов се спотайва чудовищен страх — едва ли не отчаяние, — страх, предизвикан от обстоятелства, за които в писмото не се споменаваха нищо. Но и този път тя не дописа писмото — той бе предложил на Из да замине с него и може би вече въобще не я обича. Тя прибра писмото в сандъчето и се запита дали то някога ще попадне в ръцете на Ейнджъл.

Времето минаваше в тежък труд, докато дойде денят, очакван с нетърпение от всички земеделци — панаирът на Сретение господне. На този панаир се сключваха нови договори за годината, които влизаха в сила от Благовещение, и работниците, които имаха намерение да си търсят друго място, отиваха в града, гдето ставаше панаирът. Почти всички работници от фермата във Флинткоум-Еш имаха намерение да бягат оттам и рано сутринта се отправиха към града, разположен на десетина мили през хълмиста местност. Макар че Тес също имаше намерение да напусне на Благовещение, тя бе една от малцината, които не отидоха на панаира. Тес таеше някаква смътна надежда, че нещо ще се случи и че няма да има нужда да работи по фермите.

Беше спокоен февруарски ден, необичайно мек за сезона, сякаш зимата си бе отишла. Тес току-що бе обядвала, когато на прозореца на къщата, гдето днес бе останала съвсем сама, се появи д'Ърбървил.

Тес скочи, но гостът вече бе почукал на вратата и тя едва ли имаше никакви основания да избяга. Почукването му и походката му, докато се приближаваше към вратата, издаваха някаква необяснима промяна, настъпила у него, откакто го бе видяла за последен път — сякаш той се срамуваше от това, което правеше. Тес си помисли да не отваря, но и от това нямаше никаква полза. Тя стана, дръпна резето и бързо отстъпи назад. Той влезе и без да каже нищо, се отпусна на един стол.

— Тес... не можех другояче!... — отчаяно започна той, бършейки разгорещеното си лице, почервенияло от вълнение. — Чувствувах, че трябва да дойда, ако не за друго, то поне да те питам как си. Повярвай ми, че преди да те срещна онзи неделен ден, аз не

мислех за теб, но сега, каквото и да правя, образът ти ме преследва. Жалко е добра жена да причинява зло на лош мъж и все пак така е! Защо не се помолиш за мен, Тес!

Имаше нещо достойно за съжаление в смиреното му отчаяние и все пак Тес не се трогна.

— Как мога да се моля за вас — каза тя, — след като не мога да повярвам, че великата сила, която движи света, ще измени плановете си заради мен!

— Наистина ли мислиш така?

— Да, излекувах ме от моите самонадеяни представи.

— Излекувах те! Кой?

— Съпругът ми, щом искате да знаете.

— Ах... съпругът ти... съпругът ти! Колко странно е всичко! Спомням си, че онзи ден пак ми каза нещо подобно. Всъщност в какво вярваш, Тес? — запита той. — Изглежда, че не вярваш в нищо... може би по моя вина.

— Вярвам, но не в свръхестествени сили.

Д'Ърбървил я погледна недоверчиво.

— Значи, мислиш, че аз съм избрал погрешен път?

— Да, по-малко или повече.

— Хм... а бях така сигурен — смутено каза той.

— Вярвам в духовното величие на проповедите на планината също като моя любим мъж... но не вярвам...

И тя му изложи всичко, което отричаше в религията.

— Разбирам — сухо каза д'Ърбървил, — приемаш всичко, в което вярва твоят любим съпруг, и отричаш всичко, което той отрича, без дори да се замислиш. Съвсем по женски. Умът ти е подчинен на неговия.

— Да, защото той знае всичко — извика тя с пламенна и простодушна вяра в Ейнджъл Клер, каквато едва ли заслужава и най-съвършеният човек, да не говорим за нейния съпруг.

— Да, но не трябва току-така да приемаш на едро скептицизма на друг човек. Няма какво — много е добър съпругът ти, щом те учи на такъв скептицизъм!

— Никога не ми е натрапвал идеите си! Никога не е спорил с мен по тоя въпрос. Но аз разсъждавам така: това, което той вярва, след като

подробно е изучил разни доктрини, сигурно е по-право от моите убеждения, които не са основани на никаква доктрина.

— А какво мисли той? Навярно ти е казал нещо?

Тя се замисли, отделни изказвания на Ейнджъл Клер тя бе запомнила дословно, даже и да не разбираше смисъла им, и сега повтори пред Алек безмилостния полемически силогизъм, който бе чувала от него, когато — както често се бе случвало — той бе размишлявал пред нея на глас. С удивителна точност тя възпроизведе маниера и интонацията на Клер.

— Повторете го още веднаж! — помоли я д'Ърбървил, който я бе изслушал с най-голямо внимание.

Тя повтори, а д'Ърбървил замислено шепнеше думите след нея.

— Нещо друго? — запита той.

— Веднъж той ми каза нещо такова... — и тя изтъкна аргумента, който би могъл да се намери в редица произведения, като се започне с „Философския речник“ на Волтер и се свърши с есетата на Хъксли.

— Как си запомнила всичко това?

— Желаех да вярвам това, в което той вярва, макар че не го е искал от мен. Успях да го придумам да ми разкрие някои от идеите си. Не твърдя, че разбирам всичко, но зная, че това е право.

— Хм! Интересно е да ме учиш неща, които сама не знаеш.

Той се замисли дълбоко.

— И аз тръгнах по неговия духовен път — продължи тя. — Не исках да вървя по път, различен от неговия. Каквото е добро за него, то е добро и за мен.

— Известно ли му е, че и ти си такава неверница като него?

— Не... никога не съм му казвала... ако въобще съм неверница.

— Е, да, в края на краищата сега твоето положение е по-добро от моето, Тес! Не вярваш в моята религия, няма нужда да я изповядваш и съвестта ти не те гризе за това. А аз вярвам в нея и трябва да я проповядвам, но също като дявола вярвам и треперя, защото внезапно се отказах от проповедите си и се поддадох на страстта си към теб.

— Какво?

— Да — уморено отвърна той, — днес дойдох чак дотук само за да те видя. А тръгнах за панаира в Кастърбридж, гдето днес в два и половина трябваше да държа проповед от един фургон и гдето сега всички братя ме очакват. Ето обявлението.

Той извади от вътрешния си джоб плакат, в който се съобщаваха денят, часът и мястото на събранието, пред което той, д'Ърбървил, ще проповядва Божието слово.

— Но как ще отидете там? — запита Тес, като погледна часовника.

— Няма да отида. Дойдох тук.

— Какво, наистина ли сте обещали да проповядвате и...

— Обещах да проповядвам и няма да отида заради горещото си желание да видя една жена, която по-рано презирах... Не, кълна се в честта си, че никога не съм те презирал. Ако бях те презирал, сега нямаше да те обичам. Не те презирах, защото въпреки всичко ти си честна жена: бързо и решително избяга от мен, когато разбра истинското положение, не остана да си играя с теб, и затова на света има само една жена, която не презирам, и тази жена си ти. Но сега ти имаш основание да ме презираш. Мислех, че се покланям на господ във висините, но виждам, че все още служа в низините! Ха, ха!

— О, Алек д'Ърбървил! Какво значи това? Какво съм сторила?

— Какво си сторила? — повтори той, надсмивайки се сам на себе си. — Нищо умишлено. Но ти си причината — невинната причина — за моето отстъпничество, както казват хората. Питам се, наистина ли съм един от онези „роби на порока“, които, „избягнали веднаж мръсотията на света, отново сразени, затъват в нея и последното им падение е по-страшно от първото“? — Той сложи ръка на рамото ѝ. — Тес, мила Тес, бях тръгнал по пътя на спасението, поне пред очите на обществото, докато не те срещнах отново! — говореше той и я раздрусваше за раменете, сякаш тя беше дете. — Защо ме изкуши? Бях твърд, както един мъж може да бъде твърд, докато отново не видях тези очи, тези устни... кълна се, след Ева никоя жена не е притежавала такива съблазнителни устни!

Той понижи глас, а черните му очи лукаво светнаха.

— Ти си изкусителка, Тес! Ти си прокълната вълшебница от Вавилон — откакто отново те срещнах, не мога да устоя!

— Не съм виновна за тази среща — каза Тес, отдръпвайки се.

— Знам... и пак повтарям, че не ти си виновна. Но фактът си е факт. Когато видях как грубо се отнасят с теб в тази ферма, едва не полудях при мисълта, че нямам законно право да те защитя, че въобще

не мога да получа това право, докато този, който го притежава, съвсем те пренебрегва!

— Да не сте посмели да говорите лошо за него — той не е тук! — жарко извика тя. — Отнасяйте се към него с уважение, той не ви е направил нищо лошо! Оставете жена му на мира, за да се избегне скандалът, който може да опозори честното му име!

— Добре... добре — каза той, сякаш се събуди от блажен сън. — Аз наруших обещанието си и не отидох да проповядвам на ония пияни бедни грешници на панаира — за първи път извършвам такава груба шега. Преди един месец самата мисъл да направя такова нещо би ме ужасила. Ще си ида... ще се скрия... ще се моля... ах... толкова е трудно — да стоя далеч от теб!

Изведнаж той промени тона си:

— Една целувка, Теси... само една. Заради старото ни приятелство...

— Аз съм беззащитна, Алек. Честта на един добър човек лежи в ръцете ми... помислете... засрамете се!

— Ами! Но да, да, вярно!

Той стисна устни, възмутен от собствената си слабост. В очите му угаснаха и вярата в любовта, и вярата в религията. Следите от старите му страсти, застинаха по лицето му след неговото покръстване, сега се пробудиха, сякаш възкръснаха. Той си тръгна нерешително.

Макар д'Ърбървил да бе заявил, че нарушавайки обещанието, той само отстъпва от вярата си, думите на Тес — ехо от идеите на Ейнджъл Клер — му бяха направили дълбоко впечатление и след като се раздели с нея, той все още беше под тяхното влияние. Вървеше мълчаливо, сякаш силите му бяха парализирани от една мисъл, която досега не му бе идвала наум — че положението му е непоносимо. Разумът му не бе взел никакво участие в неговото неочаквано покръстване, което вероятно е било само каприз на лекомисления младеж, жадуващ за нови преживявания и временно потиснат от смъртта на майка си.

Капките логика, които Тес вля в морето на неговия ентузиазъм, го смразиха. В главата му се въртяха отчетливите й фрази и той си каза: „Този умник никога не е подозирал, че разкривайки тези истини на Тес, той всъщност проправя пътя ми към нея!“

XLVII

Във фермата във Флинткоум-Еш вършеят последните кръстци пшеница. Мартенското утро е съвсем безцветно, нищо не показва от коя страна изгрява слънцето. На фона на сивата светлина се издига трапецовидна купа, самотна, умита и избеляла от зимните валежи.

Когато Из Хюет и Тес стигнаха на нивата, само леко шумолене показваше, че други ги бяха преварили. Просветля и върху купата се открииха силуетите на двама мъже. Те енергично „свличаха“ купата, т.е. сваляха от нея сламата, преди да почнат да хвърлят долу снопите. В същото време Из и Тес, заедно с другите работнички в светлокафяви роби, чакаха и трепереха от студ. Фермерът Гроби бе наредил да дойдат толкова рано, за да могат да свършат с вършитбата още същия ден. До самата купа личаха неясните очертания на някакво червено чудовище, на което жените щяха да слугуват — дървено съоръжение с каиши и колела — вършачката, която деспотично подлага на изпитание издръжливостта на мускулите и нервите.

Малко встрани се вижда друг неясен предмет — черен на цвят, който съдържано свисти, сякаш за да покаже скритата си сила. До един ясен се издига висок комин и топлината, която лъха оттам, дори в оскъдната светлина показва, че това е парна машина, на която предстои да бъде движеща сила на този малък свят. До машината, сред купчина въглища, стои тъмна, висока и неподвижна фигура, потънала в сажди и в някакъв транс. Това е машинистът. Ако се съди по държането му, вида и цвета на дрехите му, човек би го взел за същество от ада, заблудило се в тази чужда нему прозрачна и бездимна област на жълто зърно и безцветна почва само за да изуми и смути местните обитатели.

Той беше такъв, какъвто изглеждаше. Работеше със земеделците, но оставаше вън от техния свят. Жителите на полето служеха на растенията, времето, мраза и слънцето, а той служеше на огъня и дима. С машината си той пътуваше от ферма на ферма, от графство в графство, защото в тази част на Уесекс парната вършачка още водеше скитнически живот. Говореше със странен северняшки акцент, винаги

бе вгълбен в себе си и не снемаше поглед от желязната машина, нито обръщаше внимание на околния пейзаж. С местните жители общуваше само доколкото изискваше работата му, сякаш от древни времена съдбата го бе заставила против волята му да скита по тези места в служба на господаря си Плутон. Дългият ремък, който съединяваше колелото на неговата машина с червената вършачка до купата, бе единствената брънка, която го свързваше със земеделието.

Докато сваляха сламата от снопите, той стоеше апатично до своя подвижен горещ и черен източник на енергия, около който утринният въздух вибрираше. Не взимаше никакво участие в подготвителните работи. Вглицата бяха разпалени, парата беше под високо налягане и само за миг той можеше да накара дългия ремък да се завърти с шеметна бързина. Беше му все едно какво има край машината — пшеница, слама или хаос. Ако някой празносчитац го запиташе какъв е, той отговаряше кратко: „Машинист.“

Докато „свлекат“ купата, стана съвсем светло. Мъжете знаеха местата си, жените се качиха на върха и работата започна. Фермерът Гроби, или както всички му викаха „той“, бе пристигнал малко преди това и по негово нареждане Тес застана на площадката на машината, до работника, който захранваше вършачката. Тя трябваше да развързва снопите, които Из Хюет ще ѝ подава от купата. Подавачът поемаше развързания сноп от нея и го разстилаше по въртящия се барабан, който незабавно овършаваше всичкото зърно.

След няколко засечки — за радост на всички, които мразеха машините — работата тръгна и продължи без прекъсване до закуска. Спряха вършачката за половин час, а когато отново я пуснаха, в работата се включиха всички работници от фермата — хвърляха сламата на купа, която започна да се издига до купата снопи. Хапнаха бързо на крак, без да напускат местата си, и след няколко часа стана време за обяд. Неумолимите колела продължаваха да се въртят, а пронизителният шум на вършачката проникваше до костите на всички, които се намираха до въртящата се телена клетка.

Старците, които работеха на купата слама, разправяха за времето, когато вършеели с бухалки върху дъбовия под на хамбара, когато всичко правели на ръка, дори и веенето, когато според тях резултатите били по-добри, макар че работата вървяла бавно. Работниците на купата снопи също имаха възможност от време на

време да разговарят, но облетите в пот работници при машината, в това число и Тес, не успяваха да разменят ни дума, която би облекчила труда им. Непрекъснатата работа страшно измъчваше Тес и я караше да съжалява, че е дошла във Флинткоум-Еш. Жените на купата снопи и особено Мариан поспираха да пийнат от бутилката бира или студен чай и да разменят някоя клюка, докато бършеха лицата си или чистеха сламките и люспите от дрехите си. Но за Тес нямаше минутка отдих, барабанът не спираше, човекът, който го подхранваше, и Тес, която му подаваше развързаните снопи, също не можеха да спрат. Тес си отдъхваше само когато от време на време Мариан я сменяваше за половин час въпреки протестите на Гроби, че не била достатъчно сръчна за подавачка.

От някакви съображения за икономия за тази работа обикновено избираха жени и Гроби определи Тес за това, че била не само силна и издръжлива, но и развързвала снопите по-бързо от другите. Може би това беше вярно. Бръмченето на вършачката, което пречеше на разговорите, преминаваше в рев, когато тя останеше без необходимото количество зърно. Тъй като Тес нито за миг не можеше да вдигне глава, тя не знаеше, че точно преди да стане време за обяд, някакъв човек тихо се бе приближил и сега стоеше до една друга купа, като наблюдаваше сцената и по-специално Тес. Беше облечен в моден костюм от вълнен плат, а между пръстите си въртеше изящно бастунче.

— Кой ли е пък тоя? — Из Хюет запита Мариан. Първо бе питала Тес, но Тес не я чу.

— Сигурно симпатията на някоя — лаконично отвърна Мариан.

— На бас на една лира, че за Тес е дошъл.

— А, не. Напоследък след нея се мъкне някакъв бърбив пастор, а не такова конте.

— Та това е същият човек!

— Пасторът ли? Никак не прилича на него.

— Захвърлил е черното палто и белия нагръдник, обръснал си е бакенбардите, но все пак е той.

— Сигурна ли си? Сега ще й кажа! — рече Мариан.

— Недей! И без това скоро ще го види.

— Хич не ми харесва тая работа — хем проповедник, хем се мъкне след омъжена жена, макар че мъжът ѝ е в чужбина и я е оставил като вдовица.

— Е... не може да ѝ стори нищо лошо — сухо отвърна Из. — По-лесно е да измъкнеш затънала каруца, отколкото да отклониш Тес от мислите ѝ за съпруга ѝ — тя все за него си мисли. Бога ми, нито проповеди, нито небесните гръмотевици могат да разчувствуват една жена точно когато най-много се нуждае от това.

Стана време за обяд и вършачката спря. Тес напусна поста си. От друсането на машината коленете ѝ така трепереха, че едва можеше да се движи.

— Би трябвало да си пийнеш малко, като мен — каза Мариан. — Тогава няма да си такава бледа. Ей богу, изглеждаш, като че душата ти е отлетяла!

Добродушната Мариан се сети, че ако види посетителя, уморената Тес ще загуби апетита си и имаше намерение да я накара да слезе по стълбата от другата страна на купата, но в същия момент джентълменът пристъпи напред и погледна нагоре.

Тес възкликна: „О!“ и миг след това бързо каза:

— Ще ям тук, на купата.

Често се бе случвало да работят далеч от дома и да обядват на полето, но в този ден духаше остър вятър, затова Мариан и другите слязоха и се настаняха до купата слама.

Независимо от променения вид и облекло посетителят наистина бе Алек д'Ърбървил, доскорошният проповедник. От пръв поглед ставаше ясно, че жаждата му за „светски наслади“ се бе върнала и — доколкото бе възможно за човек, остарял с три-четири години — той отново имаше вид на лекомислен и разюздан субект, какъвто си беше по времето, когато Тес за първи път срещна в него своя обожател и така наречен братовчед. Решила да остане на купата, Тес седна сред снопите така, че да не я виждат отдолу, и започна да се храни. Скоро тя чу стъпки по стълбата и след миг Алек се появи на купата, чиято горна част сега представляваше продълговата равна площадка от снопи. Той мина по тях и седна срещу Тес, без да каже нито дума.

Тес продължи скромния си обяд — дебело колаче, което си бе донесла от къщи. В това време останалите работници удобно се бяха разположили върху пръснатата слама под купата.

— Както виждаш, пак дойдох — каза д'Ърбървил.

— Защо ме измъчвате така? — извика тя с укор, който се излъчваше от цялото ѝ същество.

— Мъча те! По-скоро трябва да те питам защо ти ме мъчиш!

— Но аз съвсем не ви мъча.

— Така ли? Грещиш, мъчиш ме. Преследваш ме. Същите тези очи, които ме погледнаха преди малко с такъв горчив упрек, ден и нощ са пред мен. Тес, откакто ми каза за нашето дете, всичките ми устремени към небето чувства внезапно се отклониха към теб, сякаш се отприщи бент, и те рукнаха в ново корито, а коритото на религията пресъхна — и това направи ти!

Тя мълчеше втренчена. После запита:

— Как, окончателно ли се отказахте от проповедите?

Покрай Ейнджъл Клер тя също бе станала неверующа и презираше изблиците на религиозен ентузиазъм, но като всяка жена се поизплаши.

Д'Ърбървил продължи с престорена суровост:

— Окончателно. От деня, в който трябваше да говоря пред пияниците на панаира в Кастърбридж, сложих край на всичките си ангажменти. Само един господ знае какво мислят за мен братята. Ха, ха! Братята! Без съмнение се молят за мен, плачат за мен, защото всъщност те не са лоши хора. Но мен какво ме е грижа? Как мога да продължавам дело, в което вече не вярвам! Та това ще бъде най-гнусно лицемерие! Сред тях бих играл ролята на Химен и Александър, които са били изпратени на сатаната, за да се научат да не богохулствуват. О, как си отмъсти! Срецнах те невинна и те озлочестих. Четири години по-късно ти ме срещаш ентузиизиран християнин и започваш да ми влияеш — може би да ме водиш към гибел! Но, Тес — братовчедке, както те наричах по-рано, не обръщай внимание на приказките ми! Няма защо да си така ужасно загрижена. Разбира се, че не си виновна за това, че си запазила красивото си лице и прекрасната си фигура. Видях те на купата, преди да ме забележиш. Тази тясна роба подчертава фигурата ти, а шапчицата... вие, селските момичета, по-добре да не носите такива шапчици, ако искате да не изпадате в опасност.

Той млъкна, разглеждайки я няколко мига, после се засмя цинично и продължи:

— Сигурен съм, че ако ергенът-апостол, за чийто представител се мислех, е бил изкушаван от такова красиво лице, също като мене е щял да забрави дълга си.

Тес се опита да възрази, но последните му думи я бяха лишили от способността да се изразява гладко и той продължи, сякаш не я беше чул:

— В края на краищата раят, който ти можеш да предложиш на човека, не е по-лош от всякакъв друг рай. Но да поговорим сериозно, Тес. — Д'Ърбървил стана и се приближи до нея, като се облегна с лакът върху снопите. — От миналия път насам непрекъснато мисля върху това, което *ти* ми каза, че *той* е казвал. Дойдох до заключението, че в тези стари изтъркани заповеди липсва здрав разум. Не мога да си представя как съм могъл да се заразя от ентусиазма на бедния пастор Клер и с такъв жар да се захвана за делото, че да надмина дори самия него. Колкото за това, което ми каза последния път по думите на твоя чуден съпруг — още не знам името му — за някаква си там етическа система без никакви догми, това не е работа за моя ум.

— Но вие поне можете да изповядвате религията на любовта, добротата и чистотата, без да се придържате към никакви догми, както ги нарекохте.

— О, не! Не съм такъв човек. Ако няма кой да ми каже „направи това и след смъртта за теб ще бъде добре, направи онова и ще бъде лошо“, не мога да се запаля. По дяволите, нямам намерение да поемам отговорност за делата и страстите си, щом няма пред кого да отговарям. И ако бях на твое място, скъпа, щях да постъпя по същия начин.

Тя се опита да спори и да му обясни, че с ограничения си ум смесва Теологията с морала, които в първите дни от съществуването на човечеството са били две съвсем отделни понятия. Но благодарение на сдържаността на Ейнджъл Клер, на нейната пълна липса на опит и на това, че по-скоро живееше с емоции, отколкото с разсъдък, тя не можа да му докаже нищо.

— Ех, няма значение — каза той. — Аз пак съм тук, любов моя, както по-рано!

— Не, никога вече не може да бъде както тогава... сега е съвсем друго — умопително каза тя. — Никога не съм ви обичала. О, защо не останяхте при вашата вяра, ако наистина загубата ѝ ви кара да ми говорите така.

— Защото ти, моя красавице, я изби от главата ми и ти ще носиш вината за това. Съпругът ти никога не е подозирал, че собствените му думи ще се обърнат срещу самия него. Ха, ха, и все така страшно се радвам, че ти ме направи вероотстъпник. Тес, обичам те повече от всякога, но и те съжалявам. Макар и нищо да не казваш, виждам, че не живееш добре — човекът, който е длъжен да се грижи за теб, те е изоставил.

Тя не можеше да преглъща зальците си. Устните ѝ пресъхнаха и за малко щеше да се задави. Гласовете и смехът на работниците, които ядяха и пиеха под купата, сякаш долитаха отнякъде много далеч.

— Колко сте жесток с мене! — каза тя. — Как... как можете да говорите така, ако наистина ме обичате — поне малко.

— Вярно, вярно! — отвърна той, трепвайки. — Не съм дошъл да укорявам теб заради моите постъпки. Дойдох да ти кажа, Тес, че не ми харесва да работиш така, специално за теб дойдох. Казваш, че имаш съпруг и че той съпруг не съм аз. Да речем, че имаш. Но аз никога не съм го виждал, не ми казваш името му. Въобще той изглежда като някакво митическо същество. Както и да е, даже и да си омъжена, струва ми се, че аз съм ти по-близък от него. Аз поне се опитвам да те измъкна от затрудненията, а той и това не прави, господ да благослови невидимия! Спомням си думите на суровия пророк Осия, които четох по едно време. Знаеш ли ги, Тес? „Тя ще се завтече след любовниците си, но няма да ги стигне, ще ги потърси, но няма да ги намери, тогава ще рече: Ще отида и ще се върна при първия си мъж. Защото ми беше по-добре тогава, отколкото сега.“ Тес, двуколката ми чака в подножието на хълма и... и... моя мила, а не негова!... Другото ти е известно.

Докато той говореше, лицето ѝ пламна, но тя не му отговори.

— Ти си виновна за моето отстъпничество — продължи той, като протегна ръка да я хване през кръста, — затова си длъжна да споделиш съдбата ми и да зарежеш веднаж завинаги онова магаре, което наричаш свой съпруг.

В скута ѝ лежеше една от кожените ръкавици, които бе свалила, за да се нахрани, и без никакво предупреждение тя замахна и яростно го удари през лицето. Ръкавицата бе дебела и тежка като ръкавица на войн и ударът попадна точно върху устата му. Нейните облечени в ризници прадеди неведнаж са нанасяли такива удари и въображението

би могло да види в тази постъпка на Тес връщане към миналото. Разярен, Алек отскочи от снопите. Алена струйка се появи на устните му и след миг кръвта закапа по сламата. Но той скоро се овладя, спокойно извади носната си кърпа и затисна окървавените си устни.

Тя също бе скочила, но отново седна.

— А сега накажете ме! — промълви тя и го погледна с беззащитното предизвикателство на врабче, което очаква да му извият врата. — Удряйте ме, пребийте ме. Не се страхувайте от хората под купата. Няма да викам. Веднаж жертва — цял живот жертва... такъв е законът.

— О, не, Тес — меко каза той. — Мога да бъда снизходителен към теб, но ти си съвсем несправедлива към мен и забравяш, че щях да се ожения за теб, ако не ме бе лишила от тази възможност. Не те ли помолих да ми станеш жена? Кажи!

— Да.

— А ти не можеш. Но едно запомни! — Гласът му стана дрезгав. Обзе го гняв, като си спомни как искрено я бе помолил да му стане жена и как му се отплащаше тя сега. Той отиде до нея и я сграбчи за раменете така, че тя потръпна. — Помни, важна госпожице, че веднаж ти бях господар и пак ще ти бъда господар. Няма да принадлежиш никому, само на мен.

Вършачите под купата се размърдаха.

— Стига сме се разправяли — каза той и я пусна. — Сега ще те оставя и ще дойда за отговор следобед. Ти още не ме познаваш, но аз добре те познавам!

Тя мълчеше и стоеше като зашеметена. Д'Ърбървил прекоси снопите и слезе по стълбата. Работниците станаха и се протегнаха, натезали от изпитата бира. Пак тръгна вършачката, отново зашумя сламата, а Тес, движейки се като насън, се върна на мястото си при бучащия барабан и започна да развързва безкрайния поток от снопи.

XLVIII

Следобед фермерът обяви, че купата трябвало да бъде привършена същата нощ — имало луна и се виждало, а освен това човекът с машината на следващия ден бил ангажиран в друга ферма. Свистенето, бръмченето и шумът продължиха, без да спрат нито за миг.

Беше около три часът, когато Тес успя да вдигне очи и да погледне наоколо. Тя никак не се изненада, че Алек д'Ърбървил се е върнал и стои до оградата при портата. Той видя, че тя е вдигнала поглед от снопите, учтиво махна с ръка и ѝ изпрати въздушна целувка. С това искаше да покаже, че е забравил за инцидента. Тес сведе глава и упорито се стараеше да не поглежда към него.

Денят се влачеше бавно. Купата пшеница се смъкна, купата слама растеше все по-високо, а чувалите зърно бяха извозени. В шест часа купата пшеница не бе по-висока от човешки бой, но още неовършаните снопи изглеждаха безброй много, макар че ненаситната вършачка бе погълнала огромно количество от тях, повечето бяха минали през здравите ръце на Тес. А гигантската купа слама, от която сутринта нямаше и помен, изглеждаше като изпразнения на същото бръмчащо и лакомо червено чудовище. В края на намръщения ден слънцето сърдито се появи на запад — по-добър залез март не можеше да предложи — и бакърена светлина заля уморените потни лица на вършачките и развяващите се дрехи на жените, които лепнеха по телата им като бледи пламъци.

Всички се задъхваха от умора. Подавачът губеше сили и Тес видя, че здравият му врат се е набил с мръсотия и люспи. Тя продължаваше да стои на поста си, зачервена и с потно лице, покрито с пшеничен прах, от който бялата ѝ шапчица бе потъмняла. Тя беше единствената жена върху друсацията се платформа на вършачката. Купата се беше смалила, Из и Мариан се бяха отдалечили от нея и сега не можеха да я отменят както преди. Заедно с машината се тресеше и всяка частица от тялото ѝ. Постепенно Тес изпадна във вцепенение и ръцете ѝ работеха съвсем машинално. Тя едва съзнаваше къде се

намира и не чу, когато Из Хюет ѝ извика отдолу, че косата ѝ се е разплела.

И най-силните започнаха да изнемогват. Когато успяваше да вдигне глава, Тес виждаше все същата купа слама, а върху нея, на фона на сивото северно небе, работниците по ризи и дългия червен елеватор, като стълбата на Яков, по който в безкраен поток се подемаше овършаната слама — жълта река, която течеше нагоре и се разливаше на върха на купата.

Тес чувствуваше, че Алек д'Ърбървил е още там и наблюдава отнякъде, макар че не знаеше точно откъде. Сега той имаше оправдателна причина за присъствието си. Когато останат последните снопи от купата, винаги започва лов на плъхове и в това забавление често участвуват хора, които нямат нищо общо с вършитбата — всевъзможни любители на различни развлечения, джентълмени със смешни лули, прости хора с тояги и камъни.

Имаше още един час работа, преди да стигнат до плъховете, които се криеха под купата. Когато вечерната заря угасна зад Джайънтс Хил до Аботс Сърнъл, бледата луна се издигна на небосвода от обратната посока, откъм Мидълтънското абатство и Шотсфорд. През последните няколко часа Мариан се безпокоеше за Тес, до която не можеше да се доближи да поговорят. Другите жени се подкрепяха с бира, но Тес не бе пила нищо, защото още в детинството си бе разбрала какво значи пиянство. Но тя се държеше. Ако не се справеше с работата, щяха да я изгонят от фермата. Преди един-два месеца тя би се отнесла равнодушно към такава възможност, даже би се зарадвала, но от деня, в който д'Ърбървил започна да се увърта около нея, подобна мисъл я изпълваше с ужас.

Работниците с вилите и подавачите бяха смъкнали купата толкова ниско, че можеха да разговарят с хората на земята, без да викат. За изненада на Тес фермерът Гроби се качи на площадката при нея и ѝ каза, че ако желае, може да отиде при приятеля си — нямал нищо против и щял да изпрати друг на нейно място. Тя знаеше, че „приятелят“ е д'Ърбървил и че фермерът се показва толкова снизходителен, защото изпълнява молбата на този приятел — или враг. Без да прекъсва работа, тя поклати глава.

Най-после дойде ред на плъховете и ловът започна. Животинките бяха пълзели надолу заедно с намаляването на купата, докато се бяха

събрали на дъното. Когато изчезна и последният сноп, те се разбягаха във всички посоки. Силен крясък на пийналата Мариан възвести, че един плъх е нападнал нейната личност. Изплашени, останалите жени взеха мерки, като подвиха полите си или се качиха нависоко. Накрая изгониха плъха. Сред кучешки лай, викове на мъже, писъци на жени, ругатни и тропот, след цялата тази суматоха, както по времето на вавилонското стълпотворение, Тес развърза последния сноп. Барабанът намали ход, свистенето спря и тя слезе на земята.

Нейният обожател, който само бе наблюдавал лова, незабавно се намери до нея.

— Какво... след всичко... след обидата с ръкавицата... пак сте тук! — прошепна Тес. Тя бе така изтощена, че нямаше сили да говори високо.

— Не съм чак такъв глупак, че да се обиждам от всичко, което правиш или казваш — отговори той с тон на съблазнител, както бе правил това в Трантридж. — Как треперят малките ти крачета! Знаеш, че си слаба като болно теленце и можеше нищо да не работиш, след като дойдох. Защо си толкова упорита? Все пак казах на фермера, че няма право да наема жени за парни вършачки. Това не е работа за жени. Той много добре знае, че така е прието отдавна в по-добрите ферми. Ще те изпратя до дома.

— Добре — съгласи се тя, като едва влачеше крака. — Изпратете ме, щом искате. Помня, че ми предложихте да ви стана жена, преди да знаете истинското ми положение. Може би... може би сте малко по-добър и любезен, отколкото ви смятах. За вашата доброта ви благодаря, обаче за всичко друго съм ви сърдита. Понякога не мога да разбера какво сте си наумили да правите.

— Ако не мога да узаконя по-раншните ни отношения, поне мога да ти помогна, и то като зачитам чувствата ти повече, отколкото съм го правил преди. Моята религиозна мания, или както щеш я наречи, свърши. Но у мен остана някаква частица доброта — поне се надявам, че е така. Слушай, Тес, в името на всичко хубаво в отношенията между мъжа и жената, повярвай ми! Достатъчно богат съм, дори повече от достатъчно, за да избавя от нужда и теб, и родителите ти, и сестрите ти. Само имай доверие в мен и аз ще ги обезпеча.

— Виждали ли сте ги скоро? — бързо запита тя.

— Да. Не знаеха къде си. Намерих те тук съвсем случайно.

Когато спряха пред временното ѝ жилище, през прътите на градинския плет студената луна косо освети изнуреното лице на Тес.

— Не говорете за малките ми братя и сестри, не ме смазвайте съвсем! — каза тя. — Ако искате да им помогнете — а господ знае, че имат нужда от помощ, — направете го, без да ми казвате... Не, не! — извика тя. — Нищо няма да приема от вас — нито за тях, нито за себе си.

Той не влезе с нея, защото тя живееше заедно с хазаите си и вътре винаги имаше хора. Щом се изми и вечеря с хазаите, тя потъна в размишления и като издърпа масата, която стоеше до стената, започна страстно писмо под светлината на самотната малка лампа:

Мой мили съпруге, позволи ми да те наричам така... Не мога иначе, дори и да се разгневиш, като си помислиш за такава недостойна жена като мен. Трябва да изплача болката си пред теб — нямам никого друго. Така ме изкушават, Ейнджъл. Страх ме е да ти кажа кой и въобще не искам да ти пиша за това. Не можеш да си представиш каква нужда имам от теб. Не можеш ли да се върнеш при мен веднага, преди да се е случило нещо ужасно? О, знам, че не можеш, защото си толкова далеч. Струва ми се, че ще умра, ако не се върнеш скоро или не ме повикаш при тебе. Знам, че заслужавам наказанието, което ми наложи, и имаш пълно право да ми се сърдиш, това е справедливо. Но, Ейнджъл, моля те, моля те, не бъди само справедлив, бъди поне малко добър към мен, даже да не го заслужавам, и се върни при мен! Ако се върнеш, бих умряла в прегръдките ти. И ще бъда доволна да умра, ако знам, че си ми простил.

Ейнджъл, живея само за теб. Обичам те прекалено много, за да те упреквам, че замина, и зная, че беше необходимо да намериш ферма. Няма да чуеш от мен нито една лоша или горчива дума. Само се върни при мен. Аз съм неутешима без теб, любов моя, о, така неутешима! За мен е нищо, че трябва да работя, но ако ми напишеш само един ред: „Връщам се скоро“, о, как ще живея и как ще те чакам, Ейнджъл, колко щастлива ще бъда!

Откакто се оженихме, моя религия стана да ти бъда вярна във всяка своя мисъл и поглед и когато някой мъж ми направи комплимент, аз го чувствавам като обида за тебе. Не е ли останала у теб поне мъничко от по-раншната ти любов към мен? Ако поне малко ме обичаш, как можеш да живееш далеч от мен? Аз съм същата жена, Ейнджъл, в която ти се влюби, да, съвсем същата — не онази, която не обичаш, но която никога не си познавал. Какво значеше за мен миналото ми, когато те видях? Нищо, то умря. Аз станах друга жена и ти цялата ме изпълни с нов живот. Как мога да бъда предишната? Как не можеш да разбереш това? Скъпи, ако беше поне малко тщеславен и уверен в себе си, щеше да разбереш, че имаш сили да ме промениш и тогава може би ще се върнеш при мен, твоята нещастна жена.

Колко глупава съм била, когато, заслепена от щастие, се надявах, че вечно ще ме обичаш. Трябваше да зная, че такава любов не е за мен, злощастната! Но мен ме терзае не само миналото, а и настоящето. Помисли си, помисли си как страда сърцето ми, че никога и никъде не те виждам. Ах, ако можеше твоето сърце да те боли една минутка на ден така, както ме боли моето всеки ден, може би щеше да се съжалиш над мен, бедната, самотната.

Хората казват, че още съм хубавичка, Ейнджъл. (Наричат ме красавица, да си кажа правото.) Може би това е вярно. Но за мен красотата ми няма значение. Искам да я имам, защото тя принадлежи на теб и може би е единственото нещо у мен, достойно за теб. Така силно чувствавам това, че когато имах неприятности с мъжете, аз си увивах лицето и ходех така колкото може по-дълго. О, Ейнджъл, пиша ти това не от суета — знаеш, че не съм суетна, — а само за да се върнеш при мен!

Ако ти е невъзможно да се върнеш, разрешаваш ли ми аз да дойда при теб? Казвам ти, измъчена съм, карат ме да правя неща, които не искам да правя. Сигурна съм, че няма да отстъпя и един инч, но се плаша от мисълта за това докъде може да ме доведе случайността, а аз съм така беззащитна след първата си грешка. Повече не мога да

говоря за това — чувствавам се така жалка. Но ако не устоя и попадна в някаква ужасна примка, положението ми ще бъде по-лошо от първия път. О, господи, не мога и да помисля за това! Позволи ми да дойда веднага или ти се върни веднага!

Ще съм доволна, дори щастлива да ти бъда слугиня, ако не мога да ти бъда жена. Искам само да съм близо до теб, да те виждам понякога, да мисля, че си мой.

Слънчевата светлина не ме радва, защото теб те няма — не искам да гледам дивите гълъби и скорците в нивята, защото по-рано ги гледахме заедно, а сега съм така скръбна. Мечтая само за едно нещо на небето, на земята или под земята — да те видя, любими мой! Ела при мен... ела при мен и ме спаси от надвисналата опасност!

Твоя вярна, нещастна
Тес

XLIX

Писмото бе своевременно получено на закуска в тихия дом на пастора, на запад, в долината, гдето въздухът е така лек, а почвата така богата, че за обработването на нивите не са нужни такива усилия, както във Флинткоум-Еш, и където на Тес хората й се струваха съвсем различни, макар че бяха същите. За да е сигурен, че писмата няма да се губят, Ейнджъл я бе помолил да му пише чрез баща му, на когото той редовно съобщаваше промените в адреса си в страната, където бе отишъл да работи с покрусено сърце.

— Да — каза старият мистър Клер на жена си, след като прочете адреса на плика, — ако Ейнджъл, както ни писа, има намерение да напусне Рио и да ни посети в края на идущия месец, това писмо може да ускори връщането му, струва ми се, че е от жена му. — При мисълта за нея той въздъхна дълбоко и писмото веднага бе препратено на Ейнджъл.

— Милото момче, надявам се, че ще се върне благополучно — прошепна мисис Клер. — До края на живота ще ме гризе съвестта, че не постъпихме справедливо с него. Трябваше да го пратиш в Кеймбридж, макар че не е верующ, и да му дадеш същото образование както и на другите ни синове. При подходящо влияние той може би щеше да промени възгледите си и в края на краищата да приеме духовен сан. Дали ще се посвети на черквата, или не — това би било по-справедливо спрямо него.

Това беше единственият въпрос, по който мисис Клер си позволяваше да се бърка в работите на мъжа си, що се отнася до синовете им. Но и на това оплакване тя не даваше често израз, защото беше колкото религиозна, толкова и деликатна. Освен това тя знаеше, че в този случай и него го измъчват съмнения дали е постъпил правилно. Често го бе чувала в безсънни нощи да сподавя въздишки и да се моли за Клер. Но все пак непреклонният евангелист и сега не смяташе, че е трябвало да дава на неверующия си син същото академично образование, което получиха двамата му братя, след като беше възможно, ако не и вероятно, Ейнджъл да използва познанията

си, за да опровергава същите онези доктрини, които бащата проповядваше и които бяха станали смисъл и съдържание на неговия живот и на живота на двамата му ръкоположени сина. Да издигне с едната ръка пиедестал за двамата верующи, а с другата — за атеиста, той смяташе за постъпка несъвместима с убежденията си, с положението си и с надеждите си. Това не му пречеше да обича сина си, наречен с неподходящото има Ейнджъл^[1], и тайно да скърби за отношението си към него, така както Аврам е скърбял, когато се е изкачвал по планината с обречения Исак. Неговата мълчалива вътрешна скръб го измъчваше много повече, отколкото упреците, които трябваше да слуша от жена си.

За този неудачен брак те считаха виновни себе си. Ако Ейнджъл не трябваше да става фермер, той никога не би общувал със селски девойки. Те не знаеха каква точно бе причината за раздялата на Ейнджъл с жена му, нито пък кога двамата се бяха разделили. Отначало предполагаша, че причината е някаква непреодолима неприязън. Но в последните си писма той загатваше за намерението си да се върне и да я вземе със себе си и сега те се надяваха, че причината е от друг характер и че положението не е безнадеждно. Той им бе казал, че тя е при родителите си и те, объркани в догадки, решиха да не се месят в отношенията им, които нямаха начин да подобрят.

В същото време този, до когото беше адресирано писмото на Тес, съзерцаваше безкрайната равнина от гърба на едно муле, което го носеше от вътрешността на Южна Америка към крайбрежието. Той получи горчив опит в тази чужда страна. Още не се бе оправил от тежката болест, която прекара след пристигането си, и почти се бе отказал от намерението си да се установи тук като фермер, но докато все още съществуваше някаква възможност, той криеше това от родителите си.

Тълпите земеделски работници, които бяха дошли с него в тази страна, подмамани от надеждата за лесен и свободен живот, страдаха, измираха или се затриваха. Той бе срещал майки от английски ферми да се влачат в ръце с пеленачета, които се разболяваха от треска и умираха. С голи ръце майката изкопаваше в рохката земя гробче за детето, погребваше го, зариваше гробчето с ръце, проливаше една-две сълзи и отново тръгваше на път.

Първоначалното намерение на Ейнджъл беше да си създаде ферма в северната или източната част на Англия, а не да емигрира в Бразилия. Тук той бе дошъл в пристъп на отчаяние: притегателната сила, която Бразилия притежаваше за английските земеделци, съвпадна с желанието му да избяга от своето минало.

През време на пребиваването си тук той умствено бе остарял с десет години. Сега ценеше не толкова красотата, колкото патоса в живота. Отдавна загубил вяра в старите мистични системи, сега започна да се отвръща и от стария морален кодекс и да счита, че и той се нуждае от изменения. Кого можем да наречем нравствен човек? Или още по-уместен е въпросът: какво означава понятието нравствена жена? Качествата и недостатъците в характера се разкриват не само в постъпките, но и в стремежите и влеченията. Истинската история на човека зависи не от това какво е направил, а от това какво е искал да направи.

Щом е така, то какво представляваше Тес?

Сега той я виждаше в нова светлина и започна да съжалява за прибързаната си присъда. Завинаги ли се бе отвърнал от нея, или не? Той вече не можеше да каже, че я отхвърля завинаги, а на практика това значеше, че сега я приема.

Растящата му любов към нея съвпадна с този период от време, когато тя живееше във Флинткоум-Еш, но още не бе посмяла да го безпокои, като му опише положението и чувствата си. Той беше съвсем объркан и тъй като не можеше да разбере защо тя не му пише, не я запита за причината. По такъв начин смиреното ѝ мълчание бе изтълкувано неправилно. Колко красноречиво щеше да бъде това мълчание, ако той го бе разбрал! — тя точно изпълняваше неговите нареждания, които той вече бе забравил. Макар и смела по природа, Тес не настояваше за правата си и приемаше присъдата му за напълно справедлива — приемаше я мълчаливо, с наведена глава.

Когато Ейнджъл пътешествуваше на гърба на едно муле из вътрешността на страната, до него яздеше и друг човек. И спътникът му беше англичанин, дошъл със същата цел, с която бе дошъл и Ейнджъл, само че от друга част на английския остров. И двамата бяха изпаднали в потиснато настроение и разговаряха за в къщи и за семействата си. Откровеността поражда откровеност. Хората, скитащи по далечни страни, често разкриват на първия срещнат такива

подробности от живота си, каквито в никакъв случай не биха споделили и с най-близките си приятели, и докато яздеха, Ейнджъл разказа на този човек печалната история на своята женитба.

Непознатият бе пропътувал много повече страни и бе срещал много повече хора от Ейнджъл. За неговия космополитичен начин на мислене тези отклонения от обществено приетите норми — отклонения, които така често се срещат в семейния бит — имаха толкова значение, колкото имат за земното кълбо неправилните очертания на долините и планинските вериги. Той виждаше въпроса в съвсем друга светлина, смяташе, че миналото на Тес не е от значение и че е по-важно какво ще излезе от нея в бъдеще и открито каза на Клер, че е сбъркал, като я е напуснал.

На следващия ден ги застигна гръмотевична буря и дъждът ги измокри до кости. Спътникът на Ейнджъл заболя от треска и в края на седмицата умря. Клер почака няколко часа, погребя го и продължи пътя си.

Повърхностните забележки на този човек с широк мироглед, за когото той не знаеше нищо, освен фамилията му име, сякаш добиха символично значение със смъртта му и повлияха на Клер по-силно от всички разсъждения на философите по въпроса за етиката. Сравнявайки се с него, Клер се засрами от тесногърдието си. Собствената му непоследователност го заля като потоп. Той упорито бе превъзнасял елинското езичество за сметка на християнството. А при елините незаконните връзки не значеха непременно позор за жената, следователно неговото отвращение от липсата на целомъдрие, което бе наследил заедно с вярата си в мистицизма, би трябвало да се променя поне в такива случаи, когато девойката е станала жертва на коварство. Започна да го гризе съвестта. Думите на Из Хюет се бяха запечатали в паметта му и сега той си ги спомни. Попитал бе Из дали го обича, а тя бе отвърнала „да“. А повече ли го обича от Тес? „Не“ — бе отговорила тя. Тес е готова да даде живота си за него, а повече от това и тя не можела да направи.

Представи си Тес в деня на сватбата. Как влюбено го гледаше, как се вслушваше в думите му, сякаш той бе господ! А в онази ужасна вечер при камината, когато тя изля невинната си душа пред него, как жално изглеждаше лицето ѝ, осветено от пламъците на огъня, защото тя не можеше да повярва, че може да загуби неговата любов и защита!

Така от неин обвинител той се превърна в неин защитник. През главата му бяха минавали цинични мисли за нея, но никой не може да бъде циник цял живот и той ги прогони. Те бяха възникнали, защото бе направил грешката да се подчини на общите принципи, пренебрегвайки особеностите на конкретния случай.

Но всички размишления на тази тема са доста остарели — любовници и съпрузи отдавна са я разчепкали. Клер бе постъпил жестоко с нея — в това нямаше никакво съмнение. Много често мъжете са жестоки към жените, които обичат, а жените — към мъжете. И все пак тази жестокост е нежност в сравнение с всеобщата жестокост, от която тя произлиза — жестокостта на обстоятелствата спрямо човека, жестокостта на средствата спрямо целта, жестокостта на днешния към вчерашния ден и на утрешния към днешния.

Историческият интерес, свързан с рода на Тес — могъщ род на д'Ърбървиловци, който той бе презирал като изтощен организъм, — сега действа на чувствата му. Защо по-рано не бе разбрал, че има разлика между политическата ценност на нещата и тяхната стойност за човешкото въображение? От тази гледна точка произходът на Тес бе факт с огромно значение: сега този род не играеше никаква роля в икономиката на страната, но произходът на Тес беше важен стимул за мечтателя и за моралиста, който размишлява върху падението и гибелта. Този факт, тази малка отличителна черта в кръвта и името на бедната Тес скоро щеше да се забрави и забвение щеше да се спусне над наследствената ѝ връзка с мраморните паметници и скелети в оловни ковчези в Кингсбиър. Времето безмилостно руши собствената си романтика. Клер непрестанно си представяше лицето ѝ и сега му се струваше, че вижда в него отблясък от онова достойнство, с което са се отличавали знатните дами от нейния род. И това видение отново събуждаше в сърцето му старите чувства, но съпроводени с някаква болка.

Макар че миналото ѝ не беше безупречно, в такава жена като Тес имаше нещо много по-ценно от свежестта на другарките ѝ. Нима остатъците от гроздето на Ефраим не са били по-хубави от цялата реколта на Авий?

Така говореше възраждащата се любов, разчиствайки пътя за смирените излияния на Тес, които баща му току-що му бе препратил,

макар че поради далечното разстояние те нямаше скоро да стигнат до него.

В това време надеждата на Тес, че Ейнджъл ще се върне в отговор на молбата ѝ, ту се разгаряше, ту гаснеше. Гаснеше, защото в причините за раздялата не бе настъпила никаква промяна и никога нямаше да настъпи, а щом нейното присъствие не бе успяло да ги промени, отсъствието ѝ беше още по-безсилно. И въпреки това тя през цялото време си мислеше какво да направи, за да го зарадва, ако се върне. Съжаляваше, че не се бе постарала да запомни мелодиите, които той свиреше на арфата си, че не бе проявила по-голямо любопитство да научи кои са любимите му балади, пети от селските девойки. Тя разпита Емби Сийдлинг, който бе пристигнал подир Из от „Талботейз“, и той си спомни, че от песните, които пеели в мандрата да накарат кравите да пускат мляко, Клер предпочитал „Градината на Купидон“, „Имам си ловен парк, имам си хрътки“ и „Призори“, а никак не харесвал „Панталоните на шивача“ и „Каква красавица израснах“, макар и да били прекрасни песни.

Обзе я страстното желание да научи тези балади колкото може по-добре. Тя често ги упражняваше, особено „Призори“:

*Стани от сън, стани!
На своята любима
букет ти набери
от росните лехи.
По вейки и стрехи
гнезда гугутки свиват
тъй рано призори
в тез свежи майски дни!*

Тя пееше тези песни, когато работеше сама, далеч от другарките си, и дори камъкът би се трогнал, ако можеше да я чуе. Сълзи се стичаха по бузите ѝ при мисълта, че той може да не се върне да ги чуе, а простите и глупави думи на песничките звучаха като насмешка, която терзаеше измъченото ѝ сърце.

Потънала в мечти, Тес сякаш не забелязваше, че зимата си отива, че дните растат, че приближава Благовещение — краят на престоя ѝ във

фермата.

Но преди Благовещение се случи нещо, което отвлече мислите ѝ в съвсем друга посока. Една вечер както обикновено тя седеше с хазаите си в общата стая на долния етаж, когато някой почука и попита за Тес. През откренатата врата, на фона на смрачаващото се небе, се открояваше висока фигура — човек можеше да я вземе за жена, ако не беше тънка и слаба като дете. В сумрака Тес не я позна, докато тя не я извика по име.

— Ти ли си, Лиза-Лу? — удивена запитва Тес.

Сестра ѝ, която преди година Тес бе оставила у дома още дете, изведнаж се бе превърнала в девойка и едва ли самата тя разбираше промяната, станала с нея. Роклята ѝ беше вече къса и под нея се подаваха тънките ѝ крака, не знаеше къде да сложи ръцете си. Всичко това издаваше нейната младост и неопитност.

— Аз съм, Тес. Цял ден вървя пеш — каза Лу с невъзмутима сериозност, — докато те намеря, и сега съм много уморена.

— Какво има у дома?

— Мама е много зле. Докторът казва, че умира. И татко не е добре и все говори, че не подхождало на човек от такъв знатен род да работи като прост селянин, без да подвива крак, и ние не знаем какво да правим.

Тес потъна в размисъл и мина доста време, преди да се сети да покани Лиза-Лу вътре. Докато Лиза-Лу пиеше чай, тя взе решение. Трябваше на всяка цена да си отиде у дома. Срокът на договора изтичаше на Благовещение, но тъй като дотогава оставаше малко време, тя реши да рискува и да тръгне незабавно.

Ако потеглеше тази вечер, щеше да спести цял ден, а сестра ѝ бе прекалено уморена, за да издържи такъв път, и трябваше да си почине до сутринта. Тес изтича до квартирата на Мариан и Из, събщи им какво е станало и ги помоли да се застъпят за нея пред фермера. Като се върна, сложи на Лу да вечеря, след това я зави в леглото си, събра колкото можа от нещата си в една кошница и тръгна. На Лу каза да я последва сутринта.

[1] Ангел (англ.) — Б.пр. ↑

L

Когато часовникът удари десет, Тес потъна в хладния мрак на нощта. Предстоеше ѝ да измине петнадесет мили под студените звезди. В уединените местности нощта е по-скоро защита за безшумния пешеходец, отколкото опасност, и тъй като знаеше това, Тес тръгна по най-преките пътечки, по които едва ли би се решила да мине през деня, но в този час нямаше бандити, а потънала в грижи за майка си, тя нямаше време да мисли за призраци.

Тес измина няколко мили, като ту се изкачваше, ту слизаше по склоновете на хълмовете, и стигна до Бълбероу. Беше почти полунощ и от височината тя погледна към бездната от хаотични сенки — такава се разкриваше пред нея равнината, където се бе родила. Беше вече изминала около пет мили през планинска местност и сега до целта ѝ оставаха десет-единадесет мили по равнината. Криволическият път едва-едва се открояваше пред нея под бледата светлина на звездите. Скоро тя почувствува под краката си огромната разлика между почвата тук, в равнината, и там — по хълмовете, а и ароматът на пръстта беше друг. Това беше тежката глинеста почва на Блекмур — и то в онази част на долината, в която още не бяха проникнали главните пътища. На такива места суеверията най-дълго се запазват. Някога тук е било гора и сега, в тъмнината на нощта, гората сякаш отново изникваше от небитието. Перспективата за близко и далечно се губеше и всяко дърво и плет израстваха пред нея като огромни чудовища. Едно време тук са ходили на лов за елени, измъчвали са и са хвърляли във водата вещици, а зелени горски феи са се кикотели на минувача. Вярата в тези нечисти сили се беше запазила и сега те възкръсваха пред очите на пътника.

В Нътълбери тя мина покрай селската кръчма и табелката ѝ изскърца в поздрав на стъпките ѝ, но никой, освен самата нея не чу тези стъпки. Под сламените покриви тя мислено виждаше отпуснати сухожилия и мускули, проснати в мрака под завивки, скърпени от лилави парчета плат. Нежната прегръдка на съня възстановяваше силите им за утрешната работа, която щеше да започне още щом над Хембълдън Хил се появят първите розови петна на зараждащия се ден.

В три часа тя свърна по последния завой на лабиринта от пътечки, през който бе минала, и влезе в Марлот покрай ливадата, гдето на празника на клуба за пръв път бе видяла Ейнджъл Клер, а той не бе танцувал с нея. Споменът за тогавашното ѝ разочарование още ѝ причиняваше болка. По посока на бащината си къща Тес видя светлина. Тя идеше от спалнята и сякаш ѝ намигаше, когато вятърът разклащаше клонката пред прозореца. Още щом пред нея се очерта къщата — с нов сламен покрив от нейните пари, отново я обзеха старите спомени. Този дом винаги е бил част от нейната плът, от живота ѝ. Наклонените мансардни прозорчета, ръбът на стрехата, неравните редици тухли около комина — всички те ѝ бяха така близки, сякаш бяха част от самата нея! Струваше ѝ се, че сега тези така познати линии са се вцепенили: майка ѝ беше болна.

Тя откряна вратата тихо, за да не събуди никого. Стаята долу беше празна, но съседката, която наглеждаше майка ѝ, се появи на стълбите и ѝ прошепна, че мисис Дърбифийлд не била по-добре, макар че точно сега спяла. Тес си приготви закуска, след това седна да бди край майка си.

Когато на сутринта видя децата, те ѝ се сториха странно източени. Макар че бе отсъствувала само малко повече от година, те бяха пораснали невероятно бързо. Тя от душа и от сърце се зае да се грижи за тях и бързо забрави собствените си грижи.

Баща ѝ си беше болнав както преди и пак си седеше в стола. Но в деня на нейното пристигане той беше необичайно весел. Измислил бил ефикасен план за действие и Тес го запита в какво се състои този план.

— Наумил съм си да пиша на всички стари антиквари в този край на Англия — каза той — и да ги помоля да пуснат подписка за издръжката ми. Сигурен съм, че това ще им се стори романтично, артистично и въобще правилно. Те харчат толкова много пари за поддържането на разни стари развалини и за откриването на скелети, кости и други такива глупости, че живите останки непременно ще им се видят още по-интересни, стига да научат за мен. Де да се намереше някой да иде да им разкаже какъв човек живее сред тях, а те и хабер си нямат за него! Ако беше жив свещеник Трингам, сигурен съм, че сам щеше да свърши тая работа.

Тес отложи разговора по този грандиозен проект, докато разреши неотложните въпроси — въпреки изпратените от нея пари

положението тук едва ли бе по-добро, отколкото преди. Когато горедолу се справи с неуредиците вътре в къщи, тя се зае с градината. Сега беше сезонът за сеитба и садене. Много градини и парцели на селяните вече бяха разорани и засети, но градината и парцелът на Дърбифийлдовци бяха изоставени. Тя се изненада, когато откри причината — бяха изяли всички картофи, оставени за семе — такава непростима непредвидливост! Успя да се сдобие с малко картофи и след няколко дни баща ѝ, подтикван непрестанно от Тес, се почувствува достатъчно добре, за да се погрижи за градината. Самата тя се зае с нивата, която арендуваха на около двеста ярда от селото.

След престоя в стаята на болната тази работа се харесваше на Тес. Състоянието на майка ѝ се бе подобрило и в къщи нямаха нужда от нея. Усиленият труд не ѝ оставяше време да мисли. Нивата беше на високо, сухо и открито място заедно с петдесетина подобни ниви и когато си отиваха наемните работници, работата тук беше в разгара си. Започваха да копаят обикновено в шест часа и продължаваха дълго след като се стъмни и изгрее луната. По това време на много от нивите изгаряха купища бурени и други боклуци, а сухият вятър разпалваше огньовете.

Един прекрасен ден Тес и Лиза-Лу работиха тук заедно със съседите си, докато последните лъчи на слънцето озариха белите колчета, отделящи нивите. Щом падна здрачът, отблясъкът на огньовете, в които бяха хвърлили трокот и зелеви кочани, започна причудливо да осветява нивите и очертанията им ту се появяваха, ту се губеха сред гъстия дим, раздухан от вятъра. Когато някой от огньовете се разгаряше, вятърът разнасяше ниско по земята гъсти облаци дим. Непроницаемият му блясък пречеше на работниците да се виждат едни други, в такива моменти човек би могъл да разбере какво значи изразът „облачен стълб“ — през деня той беше стена, а през нощта — светлина.

Когато падна нощта, някои от мъжете и жените прекъснаха работа, но повечето останаха да довършат саденето. Тес остана с тях, но изпрати сестричката си в къщи. На нивата тя беше запалила купчина трокот и на светлината на огъня четирите зъбци на вилата ѝ от време на време святкаха и звънтяха при ударите в камъните и сухите буци. Понякога пушекът я обгръщаше изцяло и след като се разсееше, фигурата ѝ ясно се очертаваше на медния отблясък на огъня. Тази

вечер тя беше облечена странно и представляваше необичайна гледка: рокля, избеляла от много пране, а върху нея къс черен жакет; Тес едновременно приличаше на гостенин на сватба и на погребение. Жените наоколо носеха бели престилки и в мрака се открояваха само престилките им и бледите им лица, но от време на време отблясъкът от огньовете ги озаряваше от глава до пети.

На запад сухите клонки на трънливия гол плет около нивата се очертаваха на бледата мъглявина на хоризонта. Над главите Юпитер висеше като разцъфнал жълт нарцис — толкова ярък, че сякаш хвърляше сянка. На небосвода тук-таме блещукаха малки, безименни звезди. Далеч някъде лаеше куче, а по сухия път от време на време изтрополяваха колела на каруци.

Вилите упорито продължаваха да звънтят, защото още не беше късно. И макар че въздухът беше свеж и хладен, в него се чувствуваше дъхът на пролетта, който развеселяваше работниците. И на Тес, и на всички други им беше приятно да бъдат тук, в този час, край пращящите огньовете, сред фантастичната тайнственост от светлини и сенки. Нощта, която идва като враг в зимния мраз и като любовник в топлите летни вечери, в този мартенски ден носеше успокоение.

Никой не обръщаше внимание на съседите си. Очите на всички бяха насочени към земята, към обрънатата почва, осветена от огньовете. Тес разбиваше буците и пееше глупави песнички, без да се надява, че Клер някога ще ги чуе, и дълго време не обърна никакво внимание на човека, който работеше най-близо до нея. Облечен в дълга платнена дреха, той копаеше на тяхната нива и тя предположи, че баща ѝ го е пратил, за да помогне на работата. Тя го забеляза едва когато той, копаейки, се приближи до нея. Понякога пушекът ги разделяше, после свиваше в друга посока и те се виждаха един друг, а бяха невидими за останалите.

Тес не заговори своя помощник, той също не каза нищо. Тя си спомни само, че не го беше видяла на светло и си помисли, че не е от познатите ѝ ратаи в Марлот, но това не я изненада, тъй като през последните години тя често и за дълго време бе отсъствувала от селото. Скоро той дойде така близо до нея, че вилата му заблестя силно като нейната. Когато тя отиде до огъня, за да хвърли купчина сухи бурени, той направи същото от другата му страна. Пламъкът лумна и тя видя лицето на д'Ърбървил.

Така неочаквано бе неговото появяване тук, така смешен бе в тази набрана платнена дреха, каквато сега носеха само най-старомодните ратаи, че въпреки отблъскващата гротеска, която той представляваше, Тес се вледени. Д'Ърбървил се изсмя тихо и продължително.

— Ако ми беше до шеги, щях да кажа: колко много прилича това на рая — закачливо каза той, накланяйки глава встрани.

— Какво казахте? — едва попита тя.

— Някой шегаджия би казал, че това съвсем прилича на рая. Ти си Ева, а аз съм твойт изкусител в образа на низше същество. Когато се бях увлякъл по богословието, много ми харесваше тази сцена от Милтън. В нея между другото се казва:

*Царице, пътят е открит и кратък —
под миртови дървета.
Ти приеми ме за водител свой —
ще стигнем бързо!
— Води ме! — каза Ева.*

И така нататък. Мила, миличка Тес, казвам ти това само защото можеше съвсем несправедливо да си го мислиш или кажеш, тъй като имаш такова лошо мнение за мен.

— Никога не съм казвала, нито пък съм си мислила, че сте сатаната. Въобще не ми идват наум такива мисли за вас. Какво, да не би да сте дошли да копаете тук само заради мен?

— Напълно вярно. Исках само да те видя, нищо повече. А що се отнася до тая дреха, като идвах насам, я видях да виси, окачена за продан, и ми хрумна, че така няма да ме забележат. Дойдох да протестирам: ти не трябва да вършиш тая работа.

— Но мен ми е приятно — заради татко.

— А приключи ли с работата в оная ферма?

— Да.

— И какво ще правиш по-нататък? При милия си съпруг ли ще идеш?

Тя не можеше да понесе унижителното напомняне.

— О, не зная! — горчиво каза тя. — Аз нямам съпруг.

— Това е съвсем вярно — в онзи смисъл, който ти влагаш в думите си. Но ти имаш приятел и аз съм решил въпреки твоята воля да се погрижа за благополучието ти. Като си идеш в къщи, ще видиш какво съм ти изпратил.

— О, Алек! Иска ми се нищо да не ми подарявате! Не мога да приема нищо от вас! Не мога — това не е хубаво!

— Хубаво е! — самодоволно извика той. — Не мога да гледам жена, към която имам такива нежни чувства, да изпитва трудности, без да се опитам да ѝ помогна.

— Но аз от нищо нямам нужда! Безпокои ме само, само... но това няма нищо общо с моя живот!

Тя се обърна и отчаяно взе пак да копае, а сълзите ѝ закапаха по дръжката на вилата и по буците.

— Безпокои те съдбата на децата — на братчетата и сестричетата ти, нали? — продължи той. — Точно за тях си мислех.

Сърцето на Тес потрепна — той я беше засегнал на болното място. Беше отгатнал главната ѝ грижа. Откакто се бе върнала в къщи, тя се беше изцяло посветила на децата.

— Ако майка ти не се съвземе, някой трябва да се погрижи за тях — защото баща ти не може да направи кой знае какво, нали?

— С моя помощ може! И трябва!

— И с моя.

— Не, сър!

— Колко глупава е цялата тая работа! — избухна д'Ърбървил. — Та какво? Той мисли, че сме от същия род и няма да има нищо против!

— Той не мисли така. Аз му казах истината.

— Още по-глупава!

Ядосан, д'Ърбървил се отдръпна към плета, свали дългата си дреха, която така изменяше външността му, сви я на руло и я запрати в огъня, след това си отиде.

Тес не можеше да копае повече. Беше неспокойна, питаше се дали не е отишъл в бащиния ѝ дом. Взе вилата и си тръгна.

На около двајсетина метра от къщи я пресрещна едно от сестричетата ѝ.

— О, Теси, знаеш ли какво стана? Лиза-Лу плаче, в къщи има много хора, мама е много по-добре, но мислят, че татко е умрял!

Детето съзнаваше колко важна е тази новина, но още не разбираше колко тъжна е тя. То стоеше и гледаше Тес с ококорени очи, все още изпълнено с гордост, че е съобщило такова важно нещо, но после, виждайки какво впечатление направи новината на Тес, запита:

— Тес, никога ли вече няма да можем да говорим с татко?

— Но нали татко беше само малко болен! — възкликна Тес в отчаяние.

В това време се показва Лиза-Лу.

— Той току-що се строполи и докторът, който беше дошъл за мама, каза, че нямало да го бъде, защото сърце то му било затлъстяло.

Да, Джон и Джоана Дърбифийлд си бяха разменили местата — умиращата беше извън опасност, а неразположеният беше мъртъв. На пръв поглед новината може би нямаше голямо значение, но не беше така. Животът на бащата беше необходим за семейството, той имаше стойност, напълно независима от неговите лични заслуги, каквито почти му липсваха. Стариият Джон беше последният от тримата души, които пожизнено наемаха къщата и парцела. Отдавна собственикът на земята чакаше Джон Дърбифийлд да умре, защото за редовните му ратаи нямаше достатъчно жилища. Освен това селяните не обичаха пожизнените арендатори, защото както дребните собственици те се държаха независимо, затова, когато срокът на някоя аренда изтичаше, никога не го подновяваха.

Някога, когато д'Ърбървиловци са били измежду най-богатите в графството, по тяхна вина подобна жестока участ много пъти е сполетявала бедните хорица, каквито бяха сегашните Дърбифийлдовци. Така за всички хора по земята неизменно и неумолимо идват приливите и отливите.

LI

Най-сетне дойде Благовещение и всички земеделци бяха обхванати от треската, която ги спохождаше всяка година на този ден. Това е денят, в който влизат в сила сключените на Сретение господне нови договори за работа извън родното село. Ратаите или „работните хора“ (както те са се наричали от незапомнени времена, преди новата дума „ратаи“ да бъде внесена отвън), които не искат да останат по старите места, тръгват към други ферми.

В този край всяка година все повече работници преминаваха от една ферма в друга. Когато майката на Тес беше дете, болшинството от работниците в Марлот си оставаха цял живот в една ферма — в същата ферма, в която бяха работили бащите и дедите им. Но напоследък желанието да се сменя мястото на работа беше станало всеобщо. В това младите семейства намираха удоволствие и вълнение, като се надяваха да извлекат известна полза. Фермата, която за едни беше Египет, на други отдалеч се струваше Обетована земя, а след като постояха известно време в нея, и за тях тя се превръщаше в Египет; затова те непрекъснато се местеха.

И все пак растящото преселение на селяните не се дължеше изключително на желанието им за разнообразие. Селското население намаляваше за сметка на града. Едно време наред със селскостопанските работници на село живееше и една по-интересна и по-образована класа, която явно превъзхождаше обикновения селянин — класата, към която принадлежаха бащата и майката на Тес. В нея влизаха дърводелецът, ковачът, обуцарят, амбулантният търговец, както и някои други селяни, но не и ратаите. Всички тези хора притежаваха известна стабилност и установена цел в живота, защото те или бяха пожизнени арендатори като Джон Дърбифийлд, или дребни земевладелци. Но след като изтечеше срокът на дългосрочната аренда, собствениците на земята рядко даваха жилищата под наем на подобни наематели и ако нямаха належаща нужда от тях за ратаите си, обикновено ги събаряха. На онези жители на селото, които не обработваха непосредствено земята, се гледаше с неодобрение, а

принудителното преселение на едни караше други, чието препитание зависеше от тях, на свой ред да напускат селото. Тези семейства, които едно време бяха гръбнакът на селото и пазители на селските традиции, трябваше да търсят убежище в по-големите градове. Всъщност процесът, който статистиците злополучно наричат „стремеж на селското население към големите градове“, не се различава от „стремежа“ на водата да тече нагоре, когато я помпат с машини.

По същия този начин в Марлот бяха разрушени много жилища и затова земевладелците имаха нужда от всякаква оцеляла къща, за да настанят своите ратаи. Още откакто в живота на Тес се случи онова събитие, което хвърли такава сянка върху него, на Дърбифийлдовци (на произхода им не обръщаха никакво внимание) мълчаливо гледаха като на семейство, което ще трябва да си отиде, като изтече срокът на арендата — дори и само в името на морала. И наистина членовете на семейството не можеха да бъдат пример на въздържание, трезвеност или целомъдрие. Бащата, а дори и майката понякога се бяха напивали, дечурлигата рядко ходеха на черква, а най-голямата дъщеря си беше създавала странни връзки. Трябваше да се направи нещо, за да се запазят нравствените устои на селото. Затова на първото Благовещение, на което имаше възможност да се изселят Дърбифийлдовци, земевладелецът поиска жилището им, което бе доста широко, за да настани някакъв каруцар с голямо семейство, а вдовицата Джоана, дъщерите ѝ Тес и Лиза-Лу, синът ѝ Ейбръам и по-малките деца трябваше да си излязат.

В навечерието на тяхното отпътуване небето бе облачно, изсипа се дъжд и мракът се спусна по-рано от обикновено. Беше последната им вечер в родното село и мисис Дърбифийлд, Лиза-Лу и Ейбръам бяха отишли да се сбогуват с приятели и познати, а Тес остана да пази къщата.

Тя бе коленичила на пейката до прозореца и притиснала чело до стъклото, от външната страна на което дъждът се стичаше на потоци. Погледът ѝ попадна на мрежата на един паяк, очевидно отдавна умрял от глад, тъй като по погрешка беше изплел нишките си в ъгъл, в който никога не отиваха мухи, сега паяжината се поклащаше на лекото течение от прозореца. Тес се замисли за положението на семейството, за което отчасти и тя се смяташе виновна. Ако не се беше връщала, може би на майка ѝ и на децата щяха да позволят да останат на базата

на седмичната аренда. Но някои високонравствени и влиятелни хора я бяха забелязали почти веднага щом се върна. Видяха я да скита из гробището и да се опитва с малка мотичка да възстанови едно полузаличено детско гробче. Така те откриха, че тя отново живее в Марлот и взеха да упрекват майка ѝ, че „ѝ е дала убежище“. На това Джоана бе възразила рязко и сама бе предложила незабавно да напусне, а онези само това и чакаха. И ето че сега семейството трябваше да си върви.

„Защо ли ми трябваше да се връщам!“ — горчиво си каза Тес.

Тя така бе погълната от мислите си, че отначало почти не обърна внимание на човека в бяла мушама, който минаваше по улицата на кон. Но може би защото лицето и бе долепено до стъклото, той веднага я видя и докара коня си толкова близо до къщата, че копитата му едва не стъпкаха тясната цветна лехичка край стената. Тя го забеляза едва когато той докосна прозореца с камшика си. Дъждът почти беше спрял и подчинявайки се на знака на непознатия, тя отвори прозореца.

— Не ме ли видя? — запита д'Ърбървил.

— Не обърнах внимание — отвърна тя. — Май че ви чух, но си помислих, че е карета с коне. Бях се унесла.

— Аха! Може би си чула каретата на д'Ърбървиловци. Сигурно знаеш легендата?

— Не, веднаж моят... веднаж някой щеше да ми я разкаже, ама се отказа.

— Предполагам, че ако си истинска д'Ърбървил, и аз не трябва да ти я казвам. Виж, аз съм фалшив и затова за мен няма значение. Много е мрачна. Казват, че само човек с д'Ърбървилска кръв можел да чуе шума на някаква несъществуваща карета и че това било лошо предзнаменование за този, който я чуел. В легендата се разказва за някакво убийство, извършено преди много векове от един д'Ърбървил.

— Щом я почнахте, разкажете я докрай.

— Добре. Разправят, че някой си от вашия род похитил някаква красива жена. Тя се опитала да избяга от каретата, с която той я отвличал, но в борбата той я убил — или тя го убила — не си спомням точно как беше. Та това е една от версиите на легендата. Виждам, че цялата ви покъщнина е опакована. Ще напускате ли?

— Да, утре — нали е Благовещение.

— Чух за това, но не можах да повярвам — стори ми се така внезапно. А защо ще си вървите?

— Със смъртта на татко срокът на арендата изтече и ние повече нямаме право да останем тук. Може би щяха да ни разрешат да останем срещу ежеседмични вноски... ако... не бях аз.

— А защо именно ти?

— Аз не съм... не съм порядъчна жена.

Лицето на д'Ърбървил пламна:

— Какво безобразие! Отвратителни сноби! Дявол да вземе дребните им душици! — възкликна той с иронично възмущение. — Значи, затова си тръгвате? Пъдят ви, а?

— Още не са ни изпъдили, но понеже ни казаха, че скоро трябва да си тръгваме оттук, намерихме за по-разумно да отпътуваме сега, когато всички се преселват, защото възможностите са по-добри.

— И къде отивате?

— В Кингсбиър. Там си наехме квартира. Мама така се е побъркала по татковия род, че реши на всяка цена да идем там.

— Но вашето семейство не е за малка квартира, и то в толкова глухо градче. А защо не дойдете в моята градинарска къщичка в Трантридж? Откакто умря мама, няма почти никакви кокошки, но къщата си е такава, каквато я знаеш, и градината си стои. За един ден ще белосаме къщата и майка ти ще живее там съвсем удобно, а аз ще изпратя децата в добро училище. Наистина трябва да направя нещо за вас!

— Но ние вече наехме квартира в Кингсбиър — заяви тя. — А там можем да почакаме...

— Да чакате — кого? Вероятно твоя мил съпруг? Слушай, Тес, зная какви са мъжете и като имам пред вид *причините* за вашата раздяла, съвсем сигурен съм, че той никога не ще се сдобри с теб. А аз, въпреки че съм ти бил неприятел, сега съм ти приятел, макар и да не вярваш. Ела в моята къща. Ще създадем голямо птиче стадо, за което майка ти ще може прекрасно да се грижи, а децата ще ходят на училище.

Вълнението на Тес се изрази в ускореното ѝ дишане, най-сетне тя каза:

— Как да съм сигурна, че ще направите всичко това? Ами ако промените решението си... тогава... ние пак... мама пак... ще бъде

бездомна.

— О, не! Не! Ако е необходимо, аз писмено ще ви осигуря срещу такава евентуалност. Помисли си.

Тес поклати глава, но д'Ърбървил настоя. Тя рядко го беше виждала така решителен — не искаше да се примири с отказа ѝ.

— Моля те само да кажеш на майка си — наблегна той. — Тя трябва да реши, а не ти. Още утре сутринта ще наредя да почистят и варосат къщата и да запалят огън, а до вечерта ще изсъхне, така че можете направо там да дойдете. Ще ви чакам, да знаеш!

Тес отново поклати глава, в сърцето ѝ бушуваха противоречиви чувства. Не смееше да погледне д'Ърбървил.

— Знаеш, че съм длъжен да изкупя вината си — продължи той. — А освен това ти ме излекува и от тази моя религиозна мания. Така се радвам, че...

— По-добре да си бяхте запазили манията, тогава може би щяхте да спазвате нейните предписания!

— Така се радвам, че ми се удава възможност да ти се отплатя поне малко. Утре ще ви чакам заедно с майка ти и с целия ви багаж... А сега дай ми ръката си в знак на съгласие, мила, красива Тес!

Той произнесе последните думи шепнешком и протегна ръка през полуотворения прозорец. Поглеждайки го гневно, тя бързо спусна прозореца и притисна ръката му между рамката и каменната стена.

— Проклятие! Много си жестока! — извика той, издърпвайки ръката си. — Не, не! Сигурен съм, че не го направи нарочно. Да знаеш, че ще ви чакам, поне майка ти и децата.

— Аз няма да дойда, имам си достатъчно пари! — извика тя.

— Къде?

— При свекъра ми, ако му поискам.

— Ако му поискаш. Но ти няма да му поискаш, Тес — аз те познавам. Ти никога няма да му поискаш — по-скоро ще умреш от глад.

С тези думи Алек пришпори коня си. Точно на ъгъла на улицата той срещна човека с кофата боя, който го запита дали наистина е изоставил своите братя во Христе.

— Върви по дяволите! — извика му д'Ърбървил.

Тес дълго стоя там, до прозореца, после внезапно я обхвана възмущение от несправедливостта, извършена спрямо нея, и в очите ѝ

нахлуха горещи сълзи. Даже съпругът ѝ, Ейнджъл Клер, беше постъпил с нея не по-малко жестоко, отколкото другите! Досега не се бе осмелявала да мисли така, но той наистина беше жесток. Никога в живота си — в това тя чистосърдечно можеше да се закълне, — никога не беше имала намерение да греши и въпреки това така тежко я наказваха! Каквито и да бяха греховете ѝ, никога не беше грешила съзнателно, защо трябваше така безмилостно да я наказват?

Тя импулсивно взе първия лист хартия, който ѝ попадна, и надраска следните редове:

Ах, защо постъпи с мен така чудовищно, Ейнджъл!
Не го заслужавам! Дълго мислих за това и никога, никога не мога да ти простя! Знаеш, че не исках да ти сторя зло — защо трябваше ти да ми причиняваш зло? Ти си жесток, наистина си жесток. Ще се опитам да те забравя. От теб съм видяла само несправедливост.

Т.

Тя почака да мине пощаджията, догони го с писмото в ръка и отново мълчаливо застана до прозореца.

Все едно беше как му пише — грубо или нежно. Нима той ще отстъпи пред молбата ѝ? Положението не се беше променило, не се бе случило нищо, което да го накара да измени становището си.

Смрачи се и светлината от огнището озари стаята. Двете по-големи деца бяха излезли с майка си. Четирите най-малки, на възраст от три и половина до единадесет години, всички облечени в черни роклички, бяха заобиколили огнището и си бърбеха по онези незначителни въпроси, които интересуват децата. Тес седна до тях, без да пали свещта.

— Това е последната вечер в родната ни къща — бързо каза тя. — Трябва да си помислим за това, нали?

Всички се умълчаха, на тази възраст децата са силно впечатлителни и те сега бяха готови да избухнат в плач при картината, която тя им нарисува, макар че през целия ден се бяха радвали, че ще отидат на ново място. Тес побърза да смени темата.

— Я ми попейте, милички!

— Какво да изпеем?

— Каквото и да е, все едно.

Те помълчаха за момент. Най-напред тишината бе нарушена от плаха, колеблива нота, подсили я второ гласче, после третото и четвъртото запяха в унисон песничката, която бяха научили в неделното училище:

*Тук ний страдаме, скърбим,
ту ведно, ту се делим,
там сме заедно вовеки...*

И четирите пееха с флегматичното безразличие на хора, за които въпросът отдавна и окончателно е решен и по него не си струва повече да се мисли. Личицата им бяха напрегнати от усилието да произнесат правилно сричките. Очите им бяха вторачени в мъждеещия огън, а най-малкото проточваше гласчето си тогава, когато другите спираха за паузи.

Тес ги остави и отново отиде при прозореца. Навън бе паднала нощ, но тя притисна лице о стъклото, като че искаше да надникне в тъмнината. Всъщност искаше да скрие сълзите си. Да можеше да повярва на думите на детската песничка, да беше сигурна, че те казват истината, колко различно би било всичко! С какво спокойствие би ги предоставила на грижите на провидението и на бъдещото им небесно царство! Но такава вяра ѝ липсваше и тя чувствуваше, че трябва да направи нещо за тях, трябва да бъде тяхното провидение! Защото Тес, както и милиони други хора, виждаше жестока насмешка в думите на поета:

*... Не в непрогледен мрак,
а с ореол от слава ний идем на тоз свят!*

За нея и за нейните подобни самото ѝ появяване на света беше унизително изпитание, насилие, което нищо не би могло да оправдае и за което в най-добрия случай можеше само да се прости.

По влажния път от полумрака скоро се зададоха майка ѝ с високата Лиза-Лу и Ейбръам. Дървените обувки на мисис Дърбифийлд изтрополиха до вратата и Тес отиде да им отвори.

— Под прозореца видях следи от конски копита — каза Джоана.
— Идва ли някой?

— Не.

Децата край огъня я погледнаха строго и едно промърмори:

— Как така, Тес! Ами джентълменът с коня?

— Той не влезе — каза Тес. — Заговори ме отвън.

— А кой беше тоя джентълмен? — запита майка ѝ. — Мъжът ти ли?

— Не. Той никога, никога няма да дойде! — с безнадеждно отчаяние отвърна Тес.

— А кой тогава?

— О, защо ме питаш! И ти го знаеш кой е.

— Аха! И какво каза? — полюбопитствува Джоана.

— Ще ти кажа утре, когато се настаним в Кингсбиър — ще ти разкажа всичко от игла до конец.

Беше казала, че не е мъжът ѝ. А нея все повече и повече я гнетеше мисълта, че във физическия смисъл на думата не друг, а именно този човек е единственият ѝ мъж.

LI

В малките часове на следната утрин, още в тъмно, хората, които живееха близо до шосето, бяха разбудени от грохот, който продължи до зори. През първата седмица на месеца този шум беше така неизбежен, както кукането на кукувиците през третата му седмица. Това беше подготовката за общото преселение — минаваха празните каруци, изпратени за имуществото на „прелетните“ семейства. Според обичая фермерът, който наема ратаи, изпраща каруци да ги вземат. А грохотът бе започнал така скоро след полунощ, защото каруцарите искаха да стигнат до жилищата на ратаите към шест часа сутринта, да натоварят веднага покъщнината и да свършат с пренасянето за един ден.

Но никакъв загрижен фермер не изпрати каруца за семейството на Тес. Тес и майка ѝ бяха само жени, а не редовни ратаи. Не бяха ги ангажирали никъде, затова те трябваше да наемат каруца на собствени разноски — нищо не им бе пратено даром.

Когато сутринта Тес погледна през прозореца, тя видя с облекчение, че каруцата е дошла и че въпреки ветровитото и мрачно време не вали. Дъжд по Благовещение беше бедствие, което преселващите се семейства не можеха да забравят: мокри мебели, мокри завивки, мокри дрехи — а с тях и поредица от болести.

Майка ѝ, Лиза-Лу и Ейбръам също бяха будни, но по-малките деца бяха оставени да спят. Подредиха по-едрите мебели и от леглата и постелите образуваха кръгло гнездо, в което Джоана Дърбифийлд и малките деца щяха да изкарат пътешествието. Като свършиха с товаренето, трябваше да чакат доста време, докато докарат конете, които бяха разпрегнати. Най-сетне, към два часа, процесията потегли. Готварската тенджера се люлееше, окачена на ока, а мисис Дърбифийлд и семейството ѝ седяха в колата. В скута си майката държеше часовника, за да не му се повреди механизмът от клатушкането. Каруцата се клатеше силно, а той тъжно отброяваше часовете. Докато излязат от селото, Тес и най-голямото момиче вървяха край колата.

Предишната вечер и сутринта те се бяха обадили на няколко съседни, за да се сбогуват, и сега някои от тях бяха дошли да ги изпратят. Всички им пожелаваха щастие, но дълбоко в сърцето си малцина от тях вярваха, че на такова семейство като Дърбибийлдовци щастията може да се усмихне, макар че те не бяха причинили зло никому, освен на самите себе си. Скоро каруцата потегли нагоре, вятърът се усили и стана по-хладно.

Беше 7 април и по пътя си Дърбибийлдови срещнаха множество други каруци. Семействата бяха насядали върху багажа, при товаренето на който селяните се придържаха към един неизменен принцип, така както пчелите се придържат към шестоъгълника. На централно място в каруцата се поставяше кухненският шкаф, който с лъскавите си дръжки, с отпечатъците от пръсти и с дълбоко наслоените белези на дълга употреба се издигаше важно-важно над опашките на конете като тържествен документ, който непременно трябва да се пренася с благоговение.

Някои семейства бяха весели, други мрачни, някои спираха пред вратите на крайпътните ханове. Скоро и каруцата на Дърбибийлдови спря пред един хан, за да нахранят конете и да се освежат пътниците.

По време на почивката погледът на Тес падна върху една кана с бира, която бавно надигаха и подаваха една на друга жени, седнали върху багажа, натрупан на една каруца, спряла на известно разстояние от хана. Тя проследи движението на каната и видя, че я държат ръце, чийто притежател добре познаваше. Тес се упъти към каруцата.

— Мариан, Из! — извика тя на момичетата, защото това бяха те, пътуваха заедно със семейството, в чиято къща бяха отседнали. — И вие ли се местите днес както всички?

Те кимнаха утвърдително. Животът във Флинткоум-Еш бил много тежък и решили да напуснат почти без предупреждение — ако иска фермерът Гроби, да ги съди! Казаха на Тес къде отиват, а Тес също ги осведоми.

Мариан се наведе от камарата багаж и сниши глас:

— Знаеш ли, че оня джентълмен, дето се влачеше подир тебе — сещаш се кой де, — дойде да те търси във Флинткоум, след като ти си отиде? Не му казахме къде си, защото знаехме, че не искаш да го виждаш.

— Да, но аз все пак го видях — промърмори Тес. — Той ме намери.

— А знае ли къде отиваш сега?

— Мисля, че знае.

— Мъжът ти върна ли се?

— Не.

Тя се сбогува с приятелките си, защото коларите излязоха от хана, и двете каруци тръгнаха отново на път в обратни посоки. Колата, в която седяха Мариан, Из и селското семейство, с което бяха свързали съдбата си, беше теглена от три мощни коня с блестящи медни орнаменти по хамутите, докато каруцата, в която се бяха настанили мисис Дърбифийлд и децата ѝ, скърцаше и едва-едва се влачеше под тежестта им. Теглеха я само два коня и не беше боядисвана от години. Този контраст красноречиво свидетелствуваше, че за първото семейство каруцата е пратена от преуспяващ фермер, а второто никой не го очаква.

Разстоянието беше голямо, трудно беше да се измине за един ден и конете едва се справиха. Макар че бяха тръгнали толкова рано, те свиха покрай склона на един баир — част от платото, наречено Грийнхил, едва късно следобед. Докато конете си отдъхваха и пикаеха, Тес се огледа наоколо. Пред тях, в подножието на хълма, се простираше западналото градче Кингсбиър, в което отиваха. Тук лежаха останките на прадедите им, за които баща ѝ бе разправял и възхвалял до втръсване. Кингсбиър, единственото място в света, което можеше да се смята за роден дом на д'Ърбървиловци, тъй като те бяха живели тук цели пет века.

Откъм предградията към тях се приближаваше човек. Когато забеляза каруцата, той забърза.

— Вие сте мисис Дърбифийлд, нали? — обърна се той към майката на Тес, която беше слязла от каруцата с намерение да повърви пеша.

Тя кимна:

— Да, и ако ми признаят правата, вдовица на сър Джон д'Ърбървил, беден благородник. Връщам се във владенията на неговите прадеди.

— Така ли? Виж, за това нищо не знам. Но ако сте мисис Дърбифийлд, изпратиха ме да ви кажа, че квартирата, която искахте,

вече е дадена. Не знаехме, че ще дойдете, преди да получим писмото ви тази сутрин, а тогава вече беше много късно. Но аз съм сигурен, че все някъде ще намерите квартира.

Той забеляза, че при неговите думи лицето на Тес преbledня като восък. Майка ѝ беше съвсем объркана.

— А сега какво ще правим, Тес? — с огорчение попита тя. — Виж как ни посрещат в земите на твоите прадеди! Но няма какво да се прави — да вървим!

Те стигнаха до градчето и положиха всички усилия да намерят квартира. Майката и Лиза-Лу тръгнаха да разпитват, а Тес остана при каруцата да се грижи за децата. След един час Джоана се върна без никакъв резултат, а каруцарят заяви, че щял да разтовари багажа, тъй като конете били съсипани от умора. При това той трябвало същата нощ да измине поне част от обратния път.

— Добре, разтоварвайте тук! — дръзко каза Джоана. — Ще намерим къде да се приютим.

Каруцата беше спряла на закътано място до стената на църквата и каруцарят с голямо удоволствие набързо свали мизерната покъщнина. Тя му плати, като му даде едва ли не последния си шилинг, и той бързо се отдалечи, доволен, че не ще си има повече работа с такова семейство. Нощта беше суха и той се надяваше, че нищо лошо няма да им се случи.

Тес с отчаяние гледаше купчината вещи. Студената светлина на пролетния залез зложелателно се плъзна по гърнетата и паниците, по снопчетата сухи билки, които потръпваха на вятъра, по медните дръжки на кухненския шкаф, по плетената люлка, в която всички те бяха люлени, и по изтърканата кутия на медния часовник — а те му отвръщаха с укорителния отблясък на предмети, които са били подхвърлени на превратностите на съдбата под открито небе, след като са предназначени да си стоят в къщи. Наоколо се извисяваха хълмове и се спускаха склонове, преградени на малки участъци; виждаха се и обраслите в зеленина основи, върху които някога се е издигал замъкът на д'Ърбървиловци, както и едно разклонение на Егдън Хийт, което дълго е било част от имението. На няколко крачки невъзмутимо се мъдреше крилото на черквата, наречено на името на д'Ърбървиловци.

— А нима семейната гробница не е наша собственост? — запита Джоана, завръщайки се от разузнаване около черквата и гробищата. —

Разбира се, че е и точно там ще се настаним, докато ни намерят подслон във владенията на нашите прадеди. Хайде, Тес, Лиза, Ейбръам, помогнете ми! Дайте да направим гнездо за, дечурлигата, пък после отново ще тръгнем да поогледаме.

Тес безучастно започна да помага на майка си и след четвърт час старото легло с дървени колони беше сглобено под северната стена на черквата — под крилото на името на д'Ърбървиловци, под което лежеше огромната гробница. Над леглото имаше красив многоцветен прозорец, рисуван още през петнадесети век. Той се наричаше „Прозорецът на д'Ърбървиловци“ и в горната му част можеха да се различат рицарски емблеми, подобни на онези върху стария печат и лъжицата на Дърбибийлдовци.

Джоана дръпна пердетата около леглото, превръщайки го по този начин в чудесна палатка, и нагласи в него малките дечурлига.

— В краен случай за една нощ и ние можем да преспим в него — каза тя. — Все пак да се опитаме да намерим някакво помещение, пък и нещо за хапване за децата. О, Тес, защо ли ти трябваше да си играеш да се жениш за джентълмени, щом пак сме си на това дередже!

Придружена от Лиза-Лу и от момчето, тя пак тръгна нагоре, по тясната пътечка, която водеше от черквата към градчето. Веднага щом излязоха на улицата, погледът им попадна на един ездач, който се оглеждаше нагоре-надолу.

— А! Точно вас търсех! — каза той и се приближи. — Цялото семейство се е събрало на историческото място!

Това беше Алек д'Ърбървил.

— Къде е Тес? — запита той.

Джоана не изпитваше никакви лични симпатии към Алек. Тя разсеяно посочи към черквата и продължи пътя си, а д'Ърбървил й каза, че отново щял да ги потърси, ако не успеят да намерят убежище — току-що бил узнал за това. Когато отминаха, д'Ърбървил откара коня си до хана и скоро се зададе оттам пеша.

Междувременно Тес, която бе останала при леглото с децата, побърбори с тях, после, виждайки, че няма какво повече да им помогне поне за сега, тръгна да се разхожда из черковния двор, над който вече се спускаха нощните сенки. Портата на черквата не беше заключена и тя влезе вътре за пръв път в живота си.

Около прозореца, под който бяха разположили леглото, се намираха семейните гробници, датите им бяха от няколко различни столетия. Те бяха скромни, приличаха на черковни олтари и бяха обградени с каменни балдахини. Резбата по тях се беше разчупила и изтъркала, медните украшения бяха изпадали от гнездата си и следите им приличаха на отпечатъци на птичи стъпки по песъчлив бряг. Много пъти досега ѝ бяха напомняли за упадъка на нейния род, но тези останки от едновременното величие сякаш най-ясно свидетелстваха за това.

Тя се приближи до един тъмен камък, върху който бяха изсечени думите:

Ostium sepulchri antiquae familiae d'Urberville^[1].

В своите познания по църковнолатински Тес не можеше да съперничи на някой кардинал, но тя разбра, че това е входът към семейната гробница и че зад тази врата лежат прадедите ѝ, високопоставените рицари, които баща ѝ възпяваше, когато си пийнеше.

Тя замислено се обърна да си тръгне и мина покрай един стар гроб във формата на олтар — най-стария от всички, — над който стоеше наведена фигура. В мрачината тя не я беше забелязала преди и едва ли би я забелязала сега, ако не ѝ се беше сторило, че статуята помръдва. Тя се приближи до нея и внезапно разбра, че това е жив човек. Мисълта, че не е била тук сама, така силно я потресе, че едва не изгуби съзнание, когато във фигурата разпозна Алек д'Ърбървил.

Той скочи от мраморната плоча и задържа Тес да не падне.

— Видях те да влизаш — усмихнато каза той — и се качих тук, за да не смущавам мислите ти. Семейна среща със старците, които почиват под нас, така ли? Слушай!

Той тежко затропа с петата си по пода и отдолу се чу глухо ехо.

— Положително това ги постресна! — продължи той. — А ти си помисли, че аз съм някакво каменно претворение на някой от тях. Но не! Времената сега са други. Малкият пръст на фалшивия д'Ърбървил може да направи за теб повече, отколкото цялата династия на

истинските д'Ърбървиловци, които лежат под краката ни... Само ми заповядай! Какво да направя?

— Вървете си! — промълви тя.

— Добре, ще си ида, ще потърся майка ти — вежливо каза той. Но минавайки край нея, ѝ прошепна: — Помни, че ще дойде време, когато ще се държиш по-любезно с мен.

Когато той си отиде, тя облегна глава на входа към гробницата и продума:

— Ах, защо не съм от другата страна на тази врата!

* * *

Междувременно Мариан и Из Хюет продължаваха пътя си върху имуществото на селянина по посока на своята Ханаанска земя — земя, която друго семейство беше сметнало за Египет и беше напуснало същата тази сутрин. Но девойките не мислиха дълго по това къде отиват. Разговаряха за Ейнджъл Клер и за Тес, и за настойчивия обожател на Тес. Бяха подочули, че той има нещо общо с миналото ѝ, пък и бяха се досетили някои неща.

— Друго щеше да е, ако въобще не го познаваше — каза Мариан. — Бедата е там, че той веднаж вече я е прельстил. Ще бъде страшно жалко, ако успее отново да я съблазни. Ние така и така сме изгубили мистър Клер, Из, защо да го ревнуваме от нея и да не се опитаме да ги помирим? Ако той знаеше какво става и на какви опасности е изложена жена му, би се върнал и се погрижил за нея.

— Тогава да му съобщим!

Тая мисъл ги занимава по целия път, но когато стигнаха на новото място, грижите около настаняването погълнаха цялото им внимание. Те нищо повече не чуха за Тес, но след един месец узнаха, че Клер щял да се връща. Любовта им към него отново избликна, ала тъй като бяха приятелски настроени към Тес, Мариан отпуши евтиното шишенце мастило, което ползуваха и двете, и те съчиниха следните няколко реда:

Уважаеми сър, погрижете се за жена си, ако я обичате така много, както тя ви обича. Защото нея жестоко я изкушава враг, който се преструва на приятел. Сър, около нея се върти човек, който трябва да бъде далеч от нея. Една жена не трябва да бъде подлагана на изпитания, които не са по силите ѝ, а и по капка да тече, водата с време дълбае камъка, дори диаманта.

Две доброжелателки

Бележката си те изпратиха до Ейнджъл Клер в Еминстър — единственото място, с което знаеха, че е свързан. След това дълго време бяха във възторг от собственото си великодушие и ту започваха да пеят, обзети от радост, ту истерично плачеха.

Край на шеста фаза

[1] Костница на древния род д'Ърбървил (лат.). — Б.пр. ↑

СЕДМА ФАЗА

УДОВЛЕТВОРЕНИЕТО

ЛІІІ

Беше вечер в дома на свещеника в Еминстър. В кабинета както обикновено две свещи горяха под зелените абажурчета, но свещеника го нямаше. От време на време той влизаше, разбутваше тлеещия огън, който бе достатъчен за мекото пролетно време, и отново излизаше. Понякога спираше при входната врата, после тръгваше към гостната и пак се връщаше към входната врата.

Тя бе обърната на запад и макар че вътре цареше мрак, отвън все още идваше достатъчно светлина, за да се вижда добре в стаята. Мисис Клер, която седеше в гостната, дойде при него.

— Рано е още — каза свещеникът. — Даже и влакът да не закъснее, той ще стигне в Чок-Нютън едва в шест часа, а после с нашата стара кранта Ейнджъл не може за един час да мине десет мили селски път, от които пет по Кримъркрок Лейн.

— Но той го е минавал с нас за един час, скъпи.

— Да, но преди много години.

Така течаха минутите, и двамата знаеха, че е излишно да говорят — не им оставаше нищо друго, освен да чакат.

Най-сетне по пътеката се зачу слаб шум и през портата мина двуколка, впрегната в стар кон. От нея слезе човек, когото те бяха сигурни, че познават, макар че ако той не беше слязъл от тяхната двуколка, и то именно в момента, в който го очакваха, а го бяха срещнали на улицата, едва ли биха го познали.

Мисис Клер изтича по тъмния коридор към вратата, бавно следвана от съпруга си.

Гостът видя развълнуваните им лица на входа и отблясъка на залеза в очилата им, но те, заслепени от последните лъчи на слънцето, виждаха пред себе си само една неясна фигура.

— О, момчето ми, моето момче! Върна се най-сетне! — извика мисис Клер, която в този момент по-малко се интересуваше от еретическите му убеждения — причина за тяхната раздяла, — отколкото от праха по дрехите му. И наистина има ли жена — та била тя и най-набожната, — която да вярва в обещанията и заплахите на

светото писание така, както вярва в собствените си деца, и която не би зарязала богословието, ако от това зависеше щастието им? Щом стигнаха в стаята, в която горяха свещите, тя го погледна в лицето.

— О, но това не е моят Ейнджъл, това не е моят син, това не е оня Ейнджъл, който замина! — отчаяно извика тя, отвърщайки очи от него.

Баща му също беше потресен от вида му — така много бе съсипан Ейнджъл от грижи и от лошото време в един климат, сред който той прибързано попадна още след първата подигравка на съдбата в родината. Това не беше човек, а скелет, дори не скелет, а сянка. Сякаш той бе позирал на кривели за неговия „Мъртъв Христос“. Очните му кухини бяха хлътнали и мъртвешкосини, а светлината в очите му беше угаснала. Вдлъбнатините и бръчките, които красяха лицата на възрастните му родители, бяха навестили неговото лице двадесет години по-рано, отколкото трябваше.

— Бях болен там — каза той. — Но сега съм добре.

Сякаш за да опровергаят това твърдение, краката му внезапно се подкосиха и той седна, за да не падне. За момент му беше прилошало — от изморителния път и от вълнение, че се е върнал у дома.

— Напоследък идвало ли е писмо за мен? — запита той. — Последното, което ми препратихте, получих благодарение на щастлива случайност — и то след дълго закъснение, защото бях във вътрешността на страната. Иначе щях да си дойда по-рано.

— От жена ти беше, нали?

— Да.

Напоследък дошло само още едно писмо. Те не му го препратили, защото знаели, че скоро ще се върне.

Той нетърпеливо разпечата плика и развълнувано прочете думите, които Тес набързо му бе написала:

Ах, защо постъпи с мен така чудовищно, Ейнджъл!
Не го заслужавам! Дълго мислих за това и никога, никога не мога да ти простя! Знаеш, че не исках да ти сторя зло — защо трябваше ти да ми причиняваш зло? Ти си жесток, наистина си жесток. Ще се опитам да те забравя. От теб съм видяла само несправедливост.

Т.

— Тя е съвсем права! — каза Ейнджъл, захвърляйки писмото. — Може би никога няма да ми прости!

— Ейнджъл, защо се безпокоиш толкова много за едно обикновено селско чедо? — каза майка му.

— Селско чедо ли? Ние всички сме селски чедо. Хубаво щеше да е, ако тя наистина беше селско чедо в този смисъл, в който ти разбираш това. Но позволи ми да ти обясня нещо, което не съм ти казвал досега: по мъжка линия баща ѝ е потомък на един от най-старите нормандски родове. И както много други, които наричаме „селски чедо“, той живее на село, без никой да знае за него.

Ейнджъл скоро отиде да си легне, а на следващата сутрин не се чувствуваше никак добре и остана в стаята си, потънал в размисъл. Докато се намираше на юг от екватора и след като получи нейното нежно писмо, му се струваше, че най-лесното нещо на света е да ѝ прости и да се хвърли в обятията ѝ. Но сега, след като се беше върнал, той си спомни причините, поради които се бе разделил с нея, и всичко това не му изглеждаше така просто. Тя беше страстна по природа, а сегашното ѝ писмо показваше, че поради забавянето му тя е променила мнението си за него (той с огорчение признаваше, че тя има пълното право да стори това). Ейнджъл се запита дали при това положение ще бъде разумно да се срещне с нея в присъствието на родителите ѝ, без да я предупреди за пристигането си. Ако през последните седмици на раздялата любовта ѝ към него наистина се е превърнала в неприязън, при една неочаквана среща те биха могли да си разменят горчиви думи.

Затова Клер реши, че ще е най-добре да подготви Тес и семейството ѝ, като съобщи в Марлот за пристигането си. Той се надяваше, че тя още живее при родителите си, както се бяха уговорили, преди да замине. Писа още същия ден и скоро получи кратък отговор от мисис Дърбифийлд. За съжаление отговорът не разсея грижите му, защото на него нямаше адрес и за негова изненада не идеше от Марлот.

Сър, пиша ви тези няколко реда, за да ви уведомя, че сега дъщеря ми не живее при мен и не знам кога ще се върне, но ще ви съобщя веднага, щом си дойде. Нямам правото да ви кажа къде е тя в момента. Ще прибавя, че аз и семейството ми преди известно време напуснахме Марлот.

Ваша Дж. Дърбифийлд

За Клер беше голямо облекчение да научи, че Тес поне привидно е добре, затова той не се разтревожи много от упоритото нежелание на майка ѝ да му извести къде е. Вероятно те всички му се сърдеха и толкова. Той реши да почака мисис Дърбифийлд да му съобщи за завръщането на Тес — а ако се съдеше по писмото ѝ, това щеше да стане скоро. Повече той и не заслужаваше. Любовта му беше любов, „която се променя, когато среща промени“. По време на раздялата в главата му бяха идвали странни мисли: в Корнелия той беше виждал добродетелната Фаустина, в чувствената Фрина — одухотворената Лукреция. Беше мислил за жената, която бият с камъни, и за жената на Урий, която става кралица. Беше се питал защо съди за Тес по нейната биография, а не по качествата ѝ, по постъпките ѝ, а не по стремежите ѝ.

Минаха ден-два. Той продължи да чака в бащиния си дом обещаното второ писъмце на Джоана Дърбифийлд, като същевременно се надяваше отчасти да възстанови силите си. Силите му наистина започнаха да се възвръщат, но писмо от Джоана все нямаше и нямаше. Тогава той намери старото писмо, което Тес му бе писала от Флинткоум-Еш и което му бяха препратили в Бразилия, и го препрочете. И сега, както и първия път, писмото дълбоко го трогна.

„Трябва да изплача болката си пред теб — нямам никого другогото... Струва ми се, че ще умра, ако не се върнеш скоро или не ме повикаш при тебе... Моля те, моля те, не бъди само справедлив, бъди поне малко добър към мен!... Ако се върнеш, бих умряла в прегръдките ти! И ще бъда доволна да умра, ако знам, че си ми простил!... Ако ми напишеш само един ред: «Връщам се скоро!», о, как ще те чакам, Ейнджъл, колко щастлива ще бъда!... Помисли си как страда сърцето ми, че никога и никъде не те виждам! Ах, ако можеше

твоего сърце да те боли една минутка на ден, така както ме боли моето всеки ден, може би щеше да се съжалиш над мен, бедната, самотната... Ще съм доволна, дори щастлива да ти бъда слугиня, ако не мога да ти бъда жена. Искам само да бъда близо до теб, да те виждам понякога, да мисля, че си мой... Мечтая само за едно нещо на небето, на земята или под земята — да те видя, любими мой! Ела при мен... ела при мен и ме спаси от надвисналата опасност!“

Клер реши, че не е прав да мисли, че тя напоследък го е разлюбила. Трябваше незабавно да отиде да я намери. Попита баща си дали по време на отсъствието му тя е искала пари. Баща му отвърна отрицателно и тогава за пръв път на Ейнджъл му хрумна, че гордостта ѝ ѝ е попречила и че тя е търпяла лишения. От думите му родителите му най-сетне бяха разбрали истинската причина за раздялата. Те бяха от онзи тип християни, които най-много милеят за грешниците, и грехът на Тес веднага събуди у тях нежно съчувствие, каквото не можа да предизвика нито нейният произход, нито простотата ѝ, нито дори бедността ѝ.

Докато набързо прибираще вещите си за път, той хвърли поглед и на краткото и простичко писъмце, изпратено от Мариан и Из Хюет, което започваше така: „Уважаеми сър, погрижете се за жена си, ако я обичате така много, както тя ви обича...“ и беше подписано: „Две доброжелателки“.

LIV

Когато след четвърт час Клер излезе от къщи, от прозореца майка му проследи как слабата му фигура изчезва по улицата. Той бе отказал да вземе старата кобила на баща си, тъй като знаеше колко необходима е тя на семейството. Отиде до хана, нае кабриолет и едва дочака да впрегнат коня. Само след няколко минути той вече бе напуснал града и пътуваше нагоре по хълма, който преди три-четири месеца Тес бе превалила с такива надежди и се бе върнала с такова разочарование.

Скоро пред него се проточи Бенвил Лейн, живите плетове и дърветата край пътя бяха напъпили, но той мислеше за съвсем друго нещо и гледаше пред себе си само колкото да не изгуби посоката. За по-малко от час и половина заобиколи откъм юг именията на Кингз Хинток и се изкачи до самотния и мрачен Крос-ин-Хенд, зловещия камък, при който по време на своето мимолетно покръстване Алек д'Ърбървил бе принудил Тес да произнесе странната клетва, че никога повече няма умишлено да го въвежда в изкушение. По насипите край пътя все още се виждаха пожълтели и повехнали стръкове миналогодишна коприва, а от корените им вече растяха новите стебла на пролетта.

Оттук той тръгна по ръба на платото, извисяващо се над останалите имения на Хинток, после сви вдясно в съседната варовита местност Флинткоум-Еш. В едно от писмата си Тес бе посочила тази местност за свой адрес и той предполагаше, че за там намекуваше майка ѝ в писмото си. Естествено той не я намери на указаното място. Стана още по-унил, когато разбра, че нито селяните, нито самият фермер бяха чували за „мисис Клер“, макар че помнеха доста добре Тес по-малкото ѝ име: очевидно през цялото време на раздялата тя не беше използвала името му. Но тя може би още по-силно бе проявила гордостта си с решението си да премине през множество трудности (той за пръв път научаваше за тях), вместо да се обърне за помощ към баща му.

Тук му казаха, че Тес Дърбифийлд напуснала дори без обичайното предупреждение и че отишла при родителите си в другия

край на Блекмур, следователно трябваше да се намери мисис Дърбифийлд. Тя му беше писала, че вече не живее в Марлот, но неизвестно защо не бе пожелала да посочи сегашния си адрес и единственият начин беше да отиде в Марлот и да разпита за нея. Фермерът, който се бе държал така грубо с Тес, се показа много учтив към Клер и му зае кон и човек да го откарат в Марлот. Кабриолетът, с който бе дошъл, изпратиха обратно в Еминстър, понеже конят не би могъл да издържи повече път за един ден.

Клер се съгласи да използва колата на фермера само до края на долината, после той я върна с коларя, пренощува в един хан, а на следния ден навлезе пеш в местността, гдето бе родена любимата му Тес. В ранната пролет градините и дърветата още не бяха потънали в багри. Той не се изненада, когато откри, че всъщност така наречената пролет не е нищо друго, освен зима, наметната с тънка зелена мантия.

В къщата, гдето Тес бе прекарала детството си, сега живееше друго семейство — хора, които никога не я бяха виждали. Те бяха в градината и бяха така улисани в собствените си занимания, като че този дом никога не е бил свързан с живота на други хора, пред който животът на новите заселници бледнееше. Те се разхождаха из градинските пътеки, погълнати единствено от собствените си грижи. Действията им непрестанно и грубо се сблъскваха с неясните призраци от миналото, а те разговаряха помежду си така, сякаш времето, в което Тес бе живяла тук, в никакъв случай не бе по-наситено със събития, отколкото днешният ден. Дори пролетните птички пееха над главите им, като че не чувствуваха отсъствието на никого.

Разпитвайки тези невежи, които даже едва-едва си спомняха името на своите предшественици, Клер научи, че Джон Дърбифийлд умрял, а вдовицата и децата му напуснали Марлот и заявили, че отиват да живеят в Кингсбиър, но вместо това отишли другаде — еди-къде си. Междувременно Клер намрази къщата, в която остро чувствуваше отсъствието на Тес, и побърза да се отдалечи оттук, без нито веднаж да се обърне.

Пътят му минаваше през поляната, на която за първи път я бе видял по време на танца. Тя му се стори омразна като къщата, дори по-омразна. Прекоси черковния двор, където между новите надгробни плочи видя една малко по-добре изработена от останалите. Надписът на нея гласеше:

В памет на Джон Дърбифийлд, или по-право д'Ърбървил, от някога могъщ и знатен род с това име, пряк потомък на сър Пейгън д'Ърбървил, един от рицарите на Завоевателя. Починал на 10 март 18... г.

Така падат силните...

Някакъв човек, по всяка вероятност клисарят, видя застаналия до гроба Клер и се приближи:

— Ех, сър, тоя човек не искаше да го погребат тук, а да го пренесат в Кингсбиър, гдето почиват прадедите му.

— А защо не изпълниха желанието му?

— О, нямаха пари. Да знаете, сър — не ми се ще да го разправам наляво-надясно, — но дори и тази плоча с внушителния й текст, и тя не е платена.

— Така ли? А кой я постави?

Човекът му каза името на някакъв каменар в селото. Като излезе от черковния двор, Клер се отби в дома на каменаря, увери се, че са му казали истината, и плати сметката. След това пак тръгна да дири преселниците.

Пътят беше прекалено дълъг, за да се измине пеш, но на Клер така силно му се искаше да бъде сам, че отначало не нае никакво превозно средство, нито пък тръгна към някоя гара на околоръстната железопътна линия, откъдето би могъл по-бързо да стигне до мястото. Най-сетне в Шестън се принуди да наеме карета, но пътят беше лош и той стигна до селцето, в което живееше Джоана, едва към седем часа вечерта, след като бе изминал повече от двадесет мили от Марлот.

Селцето беше малко и не му беше никак трудно да открие жилището на мисис Дърбифийлд. Къщата се намираше сред градина зад висок зид, далеч от главната улица, мисис Дърбифийлд бе положила всички усилия да нареди очуканите стари мебели колкото може по-добре. Очевидно по една или друга причина тя не бе желала той да я посещава и Клер имаше чувството, че се натрапва. Тя му отвори сама и вечерната светлина падна върху лицето й.

Клер я виждаше за пръв път, но той бе потънал в грижи и само забеляза, че тя все още е красива жена, облечена прилично, както подобава на почтена вдовица. Принуди се да й каже, че е съпругът на

Тес и да ѝ обясни целта на посещението си. Направи това доста неловко.

— Искам веднага да я видя — добави той. — Казахте, че пак ще ми пишете, но не се обадохте повече.

— Въобще не си е идвала в къщи — каза Джоана.

— Знаете ли дали е добре?

— Не зная. Би следвало вие да знаете това, сър — отвърна тя.

— Така е, признавам. А къде живее тя?

Още от самото начало на разговора Джоана показваше смущението си, като търкаше ръка в бузата си.

— Не... не зная точно къде е... — отвърна тя. — Тя беше там... в... но...

— Къде беше?

— Вече не е там.

След този уклончив отговор тя отново млъкна; междувременно по-малките деца вече се бяха промъкнали до вратата; най-малкото дръпна майка си за полата и попита шепнешком:

— Това ли е джентълменът, дето щеше да се ожени за Тес?

— Той се ожени за нея — тихо му отвърна Джоана. — Влизай вътре!

Клер видя, че тя крие нещо и я запита:

— Мислите ли, че Тес ще се радва да ме види? Ако не, разбира се...

— Не ми се струва, че ще се радва...

— Сигурна ли сте?

— Сигурна съм.

Той понечи да си тръгне, после внезапно се сети за нежното писмо на Тес.

— Уверен съм, че иска да отида при нея! — възбудено каза той. — Познавам я по-добре от вас.

— Много е възможно, сър, защото аз никога не съм я познавала истински.

— Моля ви, кажете ми адреса ѝ, мисис Дърбифийлд, проявете милост към един самотен, нещастен човек!

Майката на Тес отново неспокойно потърка бузата си с ръка и най-сетне, като видя, че той страда, тихо отвърна:

— Тя е в Сендбърн.

— Така ли? Но къде точно? Казват, че Сендбърн е станал голям град.

— Зная само, че е в Сендбърн, но къде, не знам. Никога не съм ходила там.

Очевидно бе, че Джоана говори истината, и той не ѝ зададе повече въпроси.

— Имате ли нужда от нещо? — ласкаво запита той.

— Не, сър — отвърна тя. — Сега сме добре.

Клер си тръгна, без да влезе в къщата. На около три мили имаше гара и като заплати на кочияша, той отиде там. Скоро след това потегли с последния влак за Сендбърн.

LV

В одинадесет часа вечерта, след като си осигури легло в хотел и телеграфира адреса си на баща си, той излезе да се поразходи по улиците на Сендбърн. Беше много късно да ходи да разпитва и, ще не ще, отложи това за сутринта. Но никак не му се спеше.

На Ейнджъл Клер този моден морски курорт с източна и западна гара, с кейовете си, с боровите си горички, с алеите си и със закритите си градини приличаше на приказно място, създадено като с магическа пръчка и след това оставено да потъне в прах. Наблизо се простираше източният край на огромния Егдън Уейст — новият блестящ град на удоволствията бе израснал в самия край на тази древна кафяво-жълтеникава местност. На една миля разстояние околоръст цялата земя напомняше за предисторическите времена: всеки канал е служил за съобщително средство на британците. Тук още от времето на Цезарите нито педя земя не е била разкопавана. И все пак именно тук така внезапно като делвата на пророка беше изникнал екзотичният град, който бе примамил Тес.

Под светлината на среднощните лампи той бродеше по извитите улици на този нов свят сред стария свят. Между дърветата на фона на звездите се открояваха високите покриви, комини, тераси и кули на многобройните чудновати вили, от които се състоеше градът. Това бе град на частни къщи — средиземноморски курорт, преместен на брега на Ламанша, който сега, през нощта, изглеждаше още по-внушителен, отколкото беше всъщност.

Морето беше близо, но не се натрапваше, то шептеше и на Клер му се струваше, че шумят борове. Борове шумяха точно по същия начин — и той мислеше, че шепти морето.

Къде би могла да бъде Тес, селското момиче, неговата млада жена, сред целия този разкош и величие? Колкото повече се питаше, толкова повече се озадачаваше. Нима тук имаше крави за доене? Ниви за обработване нямаше — това поне беше сигурно. Вероятно я бяха наели да работи в някоя от тези големи къщи... Той продължи да скита

безцелно, поглеждаше към прозорците на стаите, които угасваха един след друг, и се питаше кой ли е нейният прозорец.

Беше излишно да прави догадки. Скоро след полунощ той се прибра и си легна. Преди да угаси лампата, препрочете страстното писмо на Тес. Не можа да заспи — беше така близо до нея и все пак така далече. Клер непрестанно вдигаше пердето и оглеждаше гърбовете на отсрещните къщи — в коя ли от тях си почиваше тя сега?

Тази нощ той почти не затвори очи. Сутринта стана в седем и веднага излезе, тръгвайки по посока на централната поща. На вратата срещна един на вид разбран пощаджия с утринната поща в ръце.

— Да знаете къде живее мисис Клер? — запита Ейнджъл.

Пощаджията поклати глава.

Клер се сети, че е твърде вероятно тя да продължава да живее под моминското си име, и веднага запита:

— Или някоя мис Дърбифийлд?

— Дърбифийлд?

И това име бе непознато на пощаджията.

— Както знаете, сър, тук разни хора непрестанно идват и си отиват и без човек да знае къщата, е невъзможно да ги намери.

В този момент се показва един от колегите му и Клер му повтори името.

— Дърбифийлд не зная, но в „Чаплите“ има име д’Ърбървил — каза вторият.

— Да, точно така! — извика Клер, доволен, че тя е взела истинското име на рода си. — А що за място е това „Чаплите“?

— Луксозен пансион. Тук все са пансионери, сър.

Упътиха го как да намери къщата и той побърза към нея и пристигна там заедно с млекаря. Макар и обикновена вила, „Чаплите“ се намираше в собствена градина и съвсем не приличаше на място, където човек би могъл да наеме квартира — по-скоро на частна резиденция. Ако бедната Тес бе слугиня тук, както той се опасяваше, тя ще отиде при задната врата да посрещне млекаря и Клер за момент се поколеба дали и той да не отиде там. Въпреки това нерешително се приближи до официалния вход и позвъни.

Тъй като беше много рано, отвори му самата собственичка. Клер запита за Тереза д’Ърбървил или Дърбифийлд.

— Мисис д’Ърбървил?

— Да.

Значи, Тес минаваше за омъжена жена! Това му достави удоволствие, макар че не бе приела неговото име.

— Ще бъдете ли така добра да ѝ кажете, че един роднина иска да я види?

— Доста е рано. Какво име да ѝ съобщя, сър?

— Ейнджъл.

— Мистър Ейнджъл?

— Не, Ейнджъл — това е малкото ми име. Тя ще разбере.

— Ще проверя дали е будна.

Поканиха го в трапезарията и той погледна през леките завеси към малката полянка, обрасла с рододендрони и други храсти. Очевидно положението ѝ съвсем не беше толкова лошо, колкото той се опасяваше отначало, и през ума му мина, че за да си позволи такъв живот, тя може по някакъв начин да е успяла да изтегли от банката скъпоценностите и да ги продаде. Той нито за момент не я упрекна за това. Скоро острият му слух долови стъпки по стълбите и сърцето му заби така силно, че Ейнджъл едва успяваше да се владее. „Господи, какво ли ще си помисли, като ме види така изменен!“ — си каза той. В това време вратата се отвори.

Тес се появи на прага — съвсем не такава, каквато очакваше да я види, даже невероятно различна. Облеклото ѝ може би не увеличаваше естествената ѝ красота, но то положително я подчертаваше. Тя бе загърната в сивкав широк пеньоар от кашмирска вълна, избродиран в полутраурни тонове, беше обута в пантофки със същия цвят. Около шията си носеше пухена дантела, а красивата ѝ плитка от тъмнокафява коса бе отчасти свита на кок на тила ѝ и отчасти се спускаше върху рамото ѝ — очевидно беше бързала.

Той протегна ръце, след това бавно ги отпусна, защото тя не се приближи — стоеше мълчалива на отвора на вратата. Клер знаеше какъв жълт скелет е самият той сега, почувствува контраста между себе си и нея и помисли, че на нея ѝ е неприятен видът му.

— Тес! — глухо каза той. — Можеш ли да ми простиш, задето те оставих? Можеш ли... да се върнеш при мен? Защо така... си се изменила?

— Много е късно! — каза тя. Очите ѝ блестяха неестествено, а гласът ѝ прозвуча рязко в стаята.

— Аз бях несправедлив към тебе, не те виждах такава, каквато си — продължи той умолително. — Но вече те познавам, скъпа моя Теси!

— Много късно, много късно! — повтори тя и нетърпеливо махна с ръка като човек, чиито мъчения превръщат минутите в часове. — Не се приближавай до мен, Ейнджъл! Не... не трябва! Стой настрана!

— Но няма вече не ме обичаш, скъпа моя съпруго, защото болестта така ме порази? Не, ти не си така непостоянна... Аз дойдох тук, за да те взема... Майка ми и баща ми сега ще те посрещнат с любов!

— О, да, да! Но казах ти вече, много е късно! — Тя приличаше на човек, който се опитва да бяга насън и не може да се помръдне. — Нима не знаеш всичко, не го ли знаеш? Но ако не знаеш, как си успял да ме намериш тук?

— Разпитах тук-там и ми показаха пътя.

— Аз те чаках, о, да знаеш как те чаках! — продължи тя, а в гласа ѝ се върна старият звучен патос. — Но ти не дойде. Писах ти, ти пак не дойде. Той непрестанно ми повтаряше, че никога няма да се върнеш при мен и че съм много глупава. Той беше много добър към мен и към майка ми, и към всички ни след смъртта на татко. Той...

— Не разбирам.

— Той ме накара да се върна при него.

Клер я погледна втренчено, след това изведнаж разбра какво му казва тя, олюля се като поразен от чума, погледът му угасна. Очите му се спряха на ръцете ѝ, тези някога розови ръце, които сега бяха бледи и нежни.

Тя продължи.

— Той е горе. Аз сега го ненавиждам, защото ме излъга — каза ми, че никога няма да се върнеш, а ти се върна! Тези дрехи ми ги подари той — беше ми все едно какво ще прави с мен! Ейнджъл, моля те, иди си и никога не се връщай при мен.

Те стояха неподвижно, а очите им изразяваха безгранична тъга. Сякаш и двамата се молеха да потънат в земята.

— Ах, аз съм виновен за това! — каза Клер.

Но той не можа да продължи. Думите бяха също така безсилни, както и мълчанието. Смъртно чувствуваше нещо, което му стана ясно едва по-късно: неговата Тес духовно се бе отделила от тялото си, сякаш

то повече не ѝ принадлежеше, беше го оставила да плува по течението като труп в посока, която нямаше нищо общо с волята ѝ.

Минаха няколко секунди и Ейнджъл забеляза, че Тес си е отишла. Лицето му изстина и посърна. За момент той остана на мястото си съсредоточен, а след минута-две се намери на улицата. Вървеше, без сам да знае накъде.

LVI

Мисис Брукс, хазяйката на „Чаплите“ и собственичка на красивите мебели, не беше прекалено любопитна. Принудена да служи дълго на математическия демон „Печалба и загуба“, бедната женица бе прекалено погълната от материални грижи, за да може да проявява друг вид любопитство, освен любопитство към съдържанието на джобовете на своите наематели. И все пак посещението на Ейнджъл Клер при нейните заможни наематели — съпрузите д'Ърбървил, за каквито тя ги смяташе — беше доста необичайно и поради ранния час, и поради някои други обстоятелства и у нея отново се събуди характерната женска черта, която тя бе прикривала досега при всички случаи, освен когато ставаше дума за нейния бизнес.

Тес беше разговаряла със съпруга си от вратата, без да влезе в трапезарията, и мисис Брукс, чиято стая се намираше в края на коридора, бе откряла вратата и успя да чуе откъси от разговора — ако това може да се нарече разговор — между двамата нещастници. Тя чу Тес да изкачва стълбата към първия етаж, чу Клер да си тръгва и да затваря външната врата. След това чу да се затваря вратата над главата ѝ и разбра, че Тес се е прибрала в своя апартамент. Тъй като младата жена още не бе напълно облечена, мисис Брукс знаеше, че тя няма пак скоро да излезе.

Затова изкачи на пръсти стълбите и застана пред вратата на апартамента; той се състоеше от гостна, непосредствено зад която се намираше спалня, съединена с гостната чрез портал. На първия етаж беше най-хубавият апартамент на мисис Брукс и семейство д'Ърбървил бе наело целия етаж срещу седмичен наем. Сега задната стая беше тиха, но от гостната долитаха някакви звуци.

Отначало тя успя да различи само една сричка, повтаряла непрекъснато с тих, протяжен глас, сякаш стенеше душа, вързана за колелото на Иксион^[1]:

— О, о, о!

Мълчание, тежка въздишка, после пак:

— О, о, о!

Хазяйката погледна през ключалката.

Виждаше се само малка част от стаята — ъгълът на масата, на която вече бе сложена закуската, и един стол до нея. Тес бе коленичила пред стола и свела глава над седалката, тя бе стиснала главата си в ръце, полите на пенъора ѝ и на бродираната ѝ нощница лежаха на пода зад нея, а под тях, на килима, се подаваха босите ѝ крака, от които се бяха свлекли пантофките. От устните ѝ се носеше шепот, който изразяваше неописуемо отчаяние.

След това от съседната спалня се чу мъжки глас:

— Какво става?

Тя не отговори, а продължи своя тъжен монолог, който по-скоро приличаше на оплакване. Мисис Брукс успя да долови само част от него.

— И после моят мил, моят скъп съпруг се върна при мен... но аз не знаех за това!... А ти с такава жестокост ме принуди... ти не престана да ме преследваш, не! Не престана! Нищетата на сестричетата ми, на братчетата ми и на майка ми — ето с какво успя да ме заставиш... и после казваше, че съпругът ми никога нямало да се върне при мен... никога! Подиграваше ми се, наричаше ме глупачка, задето го чакам! И аз най-сетне ти повярвах и се поддадох... А той се върна! И сега си отиде. Отиде си за втори път и този път го загубих завинаги... вече няма да ме обича никак, никак!... Само ще ме мрази! О, да, отново го загубих... и пак заради тебе!

Тя се сгърчи от ридания, отпуснала глава на стола и обърна лице към вратата, мисис Брукс прочете на него болка, устните на Тес кървяха, защото ги беше хапала, а дългите ѝ клепки бяха спуснати над затворените очи и висяха като мокри парцалчета над бузите ѝ.

— А той умира — продължи Тес, — има вид на смъртник!... Моят грях ще го погуби, ще погуби не мен, а него! О, ти разби живота ми, превърна ме в отрепка, макар че аз толкова те молах за милост, молах те да не го правиш отново... И вече никога, никога моят скъп, моят верен съпруг... О, господи — не мога вече да понасям това, не мога!

Мисис Брукс чу резкия отговор на мъжа, после внезапно шумолене: Тес бе скочила на крака. Хазяйката помисли, че тя ще изтича през вратата, и бързо слезе по стълбите.

Не беше необходимо да прави това, защото вратата на апартамента не се отвори. Но мисис Брукс реши, че е опасно да продължи да наблюдава от площадката, и си влезе в стаята на долния етаж.

Оттук тя не можеше да чува нищо, макар че внимателно се вслушваше, и затова отиде в кухнята да довърши прекъснатата си закуска. След това се върна в предната стая на приземния етаж и захвана да шие, очаквайки наемателите да позвънят да им прибере закуската — тя възнамеряваше да отиде сама, та ако е възможно, да разбере какво се е случило. Над главата си чу как дъсченият под леко изскърцва, като че някой се разхождаше по него, после разбра какви са тези движения: чу шумолене на рокля, която се трие в перилата на стълбите, после отваряне и затваряне на входната врата и видя Тес да преминава през двора към улицата. Тес сега носеше дневния костюм на заможна млада жена, с който бе облечена при пристигането си, единствената разлика бе, че над шапката си с черни пера бе обвила воал.

Мисис Брукс не бе успяла да долови никаква дума на сбогуване между наемателите ѝ. Те може би се бяха скарали или пък мистър д'Ърбървил отново бе заспал — защото той обикновено ставаше доста късно.

Тя пак отиде в задната стая, където всъщност живееше, и продължи да шие. Младата жена не се върна, нито пък джентълменът позвъни. Мисис Брукс се чудеше защо той се бави и се запита каква връзка би могъл да има ранният посетител със съпружеската двойка на горния етаж. Замислена, тя се облегна на стола.

Погледът ѝ случайно се плъзна по тавана и се спря на едно петно наред бялата му повърхност, което не бе забелязала преди. Когато го видя за пръв път, то беше само точица, но бързо се разрасна колкото дланта на ръката ѝ и тогава тя видя, че е червено. С това петно по средата продълговатият бял таван ѝ заприлича на огромно асо купа. У мисис Брукс се породиха странни опасения. Тя се качи на масата и попипа петното. То беше влажно и ѝ се стори, че е кръв.

Слезе от масата, излезе от стаята и се качи горе с намерение да влезе в спалнята зад гостната. Но макар че нервите ѝ бяха здрави, не се реши да опита bravata. Вслуша се: мъртвата тишина отвътре се нарушаваше само от един ритмичен звук: кап, кап, кап!

Мисис Брукс бързо слезе по стълбите, отвори входната врата и изтича на улицата. В момента пред къщата минаваше работник от една съседна вила, когото познаваше, и тя го помоли да влезе да се качат заедно горе — опасявала се, че нещо се е случило с един от наемателите ѝ. Работникът се съгласи.

Тя отвори вратата на гостната, направи му път да влезе и го последва. Стаята беше празна: закуската — внушителна закуска от кафе, яйца и студена шунка — стоеше недокосната на масата, така както мисис Брукс я бе донесла. Липсваше само ножът за хляб. Тя помоли човека да влезе през портала в съседната стая.

Той отвори вратата, направи крачка-две и почти веднага се върна с изопнато лице:

— О, господи, джентълменът на леглото е мъртъв! Мисля, че е прободен с нож — на пода е изтекла много кръв!

Вдигнаха тревога и къщата, която доскоро бе така тиха, се изпълни с шума на стъпки. Дойде и лекар. Раната беше малка, но острието бе засегнало сърцето на жертвата, която лежеше по гръб, бледа, неподвижна, мъртва — сякаш не бе помръднала след нанасянето на удара. Само за четвърт час новината, че някакъв джентълмен, временно пребиваващ в града, бил убит с нож в леглото си, се разнесе по всяка уличка и вила в модния курорт.

[1] Тесалийски герой, когото Зевс осъдил да бъде завързан за едно горящо колело, което вечно се търкаляло. Б. пр. ↑

LVII

Междувременно Ейнджъл Клер се бе върнал като автомат по пътя, по който бе дошъл. Влезе в хотела си и седна да закуси, загледан неопределено пред себе си. Несъзнателно яде и пи, после внезапно поиска сметката си, плати, взе пътната си чанта — единствения багаж, който бе донесъл със себе си — и излезе.

Точно преди да тръгне, му връчиха телеграма — с няколко думи майка му му съобщаваше, че са доволни, загдето им е пратил адреса си, и го уведомяваше, че брат му Кътбърт направил предложение на Мърси Чант. Тя приела.

Клер смачка хартийката и тръгна към гарата. Там узна, че влак ще има след повече от час. Седна да чака, но не мина и четвърт час и той почувствува, че не може повече да стои. Сърцето му бе разбито, той бе вцепенен, нямаше за къде да бърза, но искаше час по-скоро да напусне града, където се бе развила тази трагедия. Бързо тръгна към първата съседна гара с намерение да вземе влака оттам.

Пътят беше открит и скоро навлизаше в една долина и се проточваше като лента от единия до другия ѝ край. Клер бе изминал по-голямата част от долината и вече изкачваше отсрещния баир, когато, спирайки да си отдъхне, несъзнателно погледна назад. Защо, той сам не знаеше — но нещо го накара да се обърне. Зад него, докдето погледът му стигаше, лентата на пътя се стесняваше все повече и повече и той забеляза, че на бялата пустош на пейзажа се е появило движещо се петно. Беше човек, който тичаше. Клер зачака със смътното предчувствие, че някой се опитва да го догони.

Фигурата, която се спускаше по наклона, беше жена, но той бе така далеч от мисълта, че съпругата му може да го последва, че дори когато тя се приближи, не можа да я познае в дрехите, в които за пръв път я виждаше. Разбра, че е Тес едва когато тя бе съвсем близо до него.

— Видях те... да тръгваш от гарата... точно преди да стигна там... и оттогава те гоня...

Тя бе така задъхана, толкова бледа, цялото ѝ тяло така трепереше, че той не ѝ зададе никакъв въпрос, а само я хвана под ръка

и я поведе. За да избягнат срещи с други пътници, той изостави главния път и свърна по една пътечка, която криволичеше между елите. Когато потънаха сред стенещите вейки, той спря и въпросително я погледна.

— Ейнджъл — започна тя, сякаш чакаше този поглед, — знаеш ли защо тичах подир тебе? За да ти кажа, че го убих.

При думите ѝ на устните му се появи бледа усмивка на съжаление.

— Какво? — запита той, смятайки, че тя бълнува — толкова странно бе държанието ѝ.

— Да, убих го... и аз не зная как — продължи тя, — все така, аз ти дължах това, Ейнджъл. Дължах го и на себе си. Отдавна, още когато го ударих през устата с ръкавицата си, се опасявах, че някой ден ще го извърша заради клопката, в която ме вкара още когато бях невинно момиче, и заради злото, което чрез мен причини и на теб. Той застана помежду ни и ни погуби, но сега вече не може да ни стори никакво зло. Ейнджъл, аз никога не съм го обичала, обичам само тебе. Ти знаеш това, нали? Нали ми вярваш? Ти не се върна при мен и аз бях принудена да отида при него. О, защо ме напусна, защо, когато те обичах толкова много? Не мога да разбера защо постъпи така. Но аз не те упреквам. Само едно, Ейнджъл — сега, когато го убих, ще ми простиш ли греха спрямо теб? Докато тичах, мислех си, че сега, след като извърших това, непременно ще ми простиш. Просто ме озари мисълта, че по този начин ти ще се върнеш при мен. Повече не можех да живея без тебе. Не знаеш колко непоносима бе мисълта, че не ме обичаш! Кажи ми, че ме обичаш сега! Мой скъпи, любими мой, кажи ми, че ме обичаш сега, след като го убих!

— Обичам те, Тес, да, обичам те — така силно, както преди! — каза той, притискайки я буйно. — Но какво искаш да кажеш с това: „Убих го!“?

— Да, убих го — прошепна тя като насън.

— Как, мъртъв ли е?

— Да. Той ме чу, че плача за теб и започна злобно да ми се подиграва, нарече те с гнусно име и тогава аз не изтраях. Сърцето ми не можеше повече да понася. Той и преди ми се е подигравал заради тебе. А после се облякох и тръгнах да те търся.

Постепенно той започна да вярва, че дори и да не го е убила, тя поне се е опитала да направи това и към ужаса му от нейната постъпка се примеси изумление от силата на любовта ѝ към него. Тази любов бе така необикновена, че очевидно я бе лишила напълно от чувството ѝ за морал. Не съзнавайки колко сериозна е постъпката ѝ, тя най-сетне изглеждаше удовлетворена. Облегната на рамото му, тя плачеше от щастие. Той се загледа в нея и се запита какво ли тъмно петно в кръвта на д'Ърбървиловци я бе довело до това бълнуване, ако наистина то беше бълнуване. Внезапно се сети за фамилната традиция — у нея може би се е събудил споменът за каретата и за убийството — всички знаят, че едно време д'Ърбървиловци са правили такива неща. Той беше объркан и смутен, но доколкото можеше да разсъждава в това състояние, реши, че в момента на безумна тъга, за който Тес бе споменала, разумът ѝ се е помътил и тя е паднала в тази пропаст.

Ако тя говореше истината — това беше страшно, ако бълнуваше — беше печално. Но както и да е, неговата изоставена жена, която го обичаше така страстно, сега се бе вкопчила за него и ни най-малко не се съмняваше, че той ще я защити. Той виждаше, че на нея и през ума не ѝ минава, че той може да бъде нещо друго, освен неин защитник. Най-сетне нежността напълно надделя у Клер. Той дълго я целува с бледите си устни, стискайки ръката ѝ, после каза:

— Няма да те изоставя! Каквото и да си направила, любима, ще те защитавам с всички сили!

Те продължиха да вървят под дърветата, като от време на време Тес обръщаше глава и го поглеждаше. Макар че беше уморен и погрознял, тя очевидно не намираше ни най-малък недостатък във вида му. Както и преди за нея той беше олицетворение на съвършенството — физическо и духовно. Той все още беше нейният Антиной, дори нейният Аполон. За влюбените ѝ очи болнамото му лице и днес изглеждаше красиво като утро, така както ѝ бе изглеждало при първата им среща — та нали това беше лицето на единствения мъж на земята, който я обичаше чиста любов и който вярваше в нейната чистота!

Клер инстинктивно се страхуваше от нещо и затова, вместо да продължи към най-близката гара, както първоначално възнамеряваше, той я поведе дълбоко навътре под елите, които тук се простираха на много мили. Прегърнати през кръста, забравили за трупа, те стъпваха

по сухия килим от елови иглички, смътно опиянени от мисълта, че най-сетне са заедно и че не ги разделя жива душа. Така извървяха няколко мили, когато Тес се стресна, огледа се и плахо запита:

— Къде точно отиваме?

— Не зная, скъпа. Защо?

— Просто питам.

— Можем да походим още няколко мили, а като се свечери, ще намерим къде да преспим — може би в някоя уединена селска къща. Да не си се уморила, Теси?

— О, не! Така, както си ме прегърнал, бих могла да вървя цял живот.

Всъщност идеята му не беше лоша. Затова ускори крачка, като избягваха главните пътища и вървяха по горски пътечки в северна посока. През целия ден в движенията им имаше нещо необмислено и неясно — изглежда, и двамата никак не мислеха по въпроса, че могат да избягат, че може да променят външния си вид, че може да се скрият за дълго време. Те съвсем не мислеха за бъдещето — бяха непредпазливи като деца.

Към обяд приближиха един крайпътен хан и Тес бе готова да влезе заедно с него, за да хапнат нещо, но той я убеди да остане да го чака, скрита между дърветата и храсталаците. В тази местност непрекъснато се редуваха горички и ливади. Дрехите ѝ бяха по последна мода, дори чадърчето с дръжка от слонова кост би изглеждало съвсем чудно на хората в тази уединена местност, в която скитаха сега, и в кръчмата това би привлякло вниманието на всички. Той скоро се върна с достатъчно храна за половин дузина хора и две бутилки вино — достатъчно да прекарат цял ден и дори по-дълго, ако се наложи.

Седнаха върху куп сухи пръчки и се нахраниха. Към два часа прибраха остатъка от храната и отново потеглиха.

— Чувствувам се така силна, че бих могла да вървя, колкото поискаш — каза тя.

— Мисля, че ще е добре да вървим към вътрешността на страната, където можем да се скрием за известно време, защото там има по-малка вероятност да ни търсят, отколкото около брега — забеляза Клер. — По-късно, когато ни забравят, може да се опитаме да се доберем до някое пристанище.

Тя не отвърна нищо, само се притисна по-силно до него и продължиха пътя си към вътрешността на страната. Макар че беше май — английски май, — времето беше ясно и хубаво, а следобед беше доста топло. Те изминаха още няколко мили и навлязоха дълбоко в Новата гора. Привечер, свивайки по една пътечка, зад мостчето на едно поточе, видяха голяма табела, на която беше написано с бели букви: „Този прекрасен дом се дава под наем мебелиран“. Следваха подробности и адресът на някакъв лондонски агент. Минаха през вратата и пред тях се откри къщата — голямо старо тухлено здание, построено в строг стил.

— Зная го — каза Клер, — това е Брамсхърст корт. Както виждаш, заключено е, а алеята е обрасла с трева.

— Някои от прозорците са отворени — каза Тес.

— Сигурно само за да проветрят стаите.

— И всичките тези стан са празни, а ние сме без покрив над главите си!

— Ти май се поизмори, моя Теси — каза той. — Скоро ще си отдъхнем.

Той я целуна по тъжните устни и отново я поведе напред.

И той чувствуваше умора, защото бяха изминали десетина-петнадесет мили и трябваше вече да помислят за пренощуване. Отдалеч оглеждаха самотните селски къщи и малките ханчета и дори бяха склонни да отидат в някое от тях, но не им достигаше смелост и винаги пак свръщаха в гората. Най-сетне започнаха да се влачат и спряха.

— Не може ли да спим в гората? — попита тя.

Той каза, че по това време на годината било още много студено.

— Мислех си за оня празен дом, покрай който минахме — продължи той. — Хайде да се върнем пак при него...

Върнаха се по същия път и след половин час отново се озоваха пред портата. Клер ѝ поръча да го почака там, а той отиде да разузнае.

Тя седна сред храстите в двора на имението, а Клер крадешком се приближи до къщата. Той се забави дълго и Тес започна страшно да се безпокои — не за себе си, а за него. Когато се върна, той каза, че някакво момченце му съобщило, че за имението се грижела само някаква стара жена от близкото селце, а тя идвала само в хубави дни,

за да отваря и затваря прозорците. Щяла да дойде да ги затвори при залез-слънце.

— А сега можем да се промъкнем през един от прозорците на долния етаж и да си починем — каза той.

Водена от него, тя лениво тръгна към къщата — никой не би могъл да ги види, защото отпред прозорците бяха с капаци и приличаха на слепи очи. На няколко крачки встрани се намираше вратата и един от прозорците до нея беше отворен. Клер се вмъкна през него и издърпа Тес след себе си.

Освен хола всички стаи бяха потънали в мрак и двамата се качиха по стълбите. И тук капациите бяха плътно залостени: този ден поне проветряваха само проформа — отворен беше единствено прозорецът на хола в предната част на сградата и един прозорец на горния етаж в задната ѝ част. Клер отвори вратата на една голяма стая, прекоси я пипнешком и откряна капациите. В стаята нахлу струя ослепителна слънчева светлина и пред очите им се откриха старомодни мебели, червени пердета от дамаска и огромен креват. На таблото над главата бяха нарисувани бягащи фигури, вероятно бягането на Аталанта^[1].

— Най-сетне ще си отдъхнем! — каза той, като остави чантата си и пакета с провизии.

Те се спотайваха там, докато старицата дойде да затвори прозорците. От предпазливост възстановиха пълния мрак, като пак притвориха капациите, в случай че жената отвори вратата на стаята им. Тя дойде към седем часа, но въобще не се приближи до стаята, в която се намираха. Чуха я да затваря прозорците и да закрепва капациите, да заключва вратата и да се отдалечава. Тогава Клер отново открадна малко светлина от прозореца и седнаха да похапнат. Постепенно ги обгърнаха сенките на нощта, а те нямаха свещи да ги разпръснат.

[1] Отличаваща се с бързото си бягане (гръцка митология). — Б.пр. ↑

LVIII

Нощта беше странно тържествена и смълчана. В малките часове на сутринта Тес шепнешком му разказа как в съня си я бе пренесъл на ръце през река Фрум, рискувайки живота и на двамата, и как я бе поставил в каменния ковчег в разрушеното абатство. Той за пръв път чуваше това.

— Защо не ми го разказа още на следващия ден? — запита той. — Това би могло да ни избави от много недоразумения и мъки.

— Не мисли за миналото! — отвърна тя. — Аз искам да мисля само за настоящето. Защо не? Кой знае какво ни чака утре.

Но очевидно на следващия ден не ги очакваше скръб. Сутринта беше влажна и мъглива и Клер, знаейки, че старицата идва да отваря прозорците само в хубави дни, и се осмели да излезе тихо от стаята и да разгледа къщата, докато Тес още спеше. В къщата не намери храна, макар че имаше вода, и той се възползува от мъглата, за да излезе от имението и да донесе чай, хляб и масло, които купи от едно дюкянче на около две мили. Купи и малко джезве и спиртна лампа, за да могат да избягнат дима. Когато се върна, Тес се събуди и закуси с това, което бе донесъл.

Не им се излизаше навън и така мина целият ден, после нощта, после следващият ден и по-следващият. Почти без да усетят, изминаха пет дни, които те прекараха в пълно усамотение, без никой да смути спокойствието им, ако това можеше да се нарече спокойствие. Единствените събития за тях бяха промените на времето, единствената компания — птичките от Новата гора. По мълчаливо споразумение нито веднаж не говориха за случките след сватбата им. Мрачният период на раздялата им сякаш потъна в хаос и изчезна, като че никога не е съществувал, а над него миналото и настоящето се съединиха и го затиснаха. Винаги когато той предлагаше да напуснат убежището си и да тръгнат към Саутхемптън или Лондон, тя проявяваше странно нежелание да върви.

— Защо да слагаме край на този прекрасен и щастлив живот! — възразяваше тя. — Каквото е писано, ще стане. — И поглеждайки през

процепа на капациите, продължаваше: — Тук е така хубаво, а във ни чакат само беди.

И той погледна през прозореца. Тя беше права — тук вътре имаше любов и близост, прегрешенията бяха простени, а отвън дебнеше неумолимата съдба.

— И освен това — каза тя, притискайки буза до неговата, — страх ме е, че ти няма винаги да ме обичаш така, както сега. Аз не искам да надживея твоята любов, не, не искам! Предпочитам да умра и да бъда погребана, когато дойде време да ме мразиш, за да не зная, че някога си ме намразвал...

— Никога не мога да те намразя.

— И аз се надявам, че няма. Но като си помисля какъв е бил животът ми, сигурна съм, че рано или късно всеки ще започне да ме презира... Колко лоша и безумна съм била! По-рано не можех и мушица да убия, а като видех птичка в клетка, често плачех...

Те останаха тук още един ден. През нощта мрачното небе се проясни и в резултат на това старата пазачка на имението се събуди рано. Ослепителният изгрев я ободри необичайно и тя реши незабавно да се възползува от хубавото време и да проветри цялото имение. Отиде там и отвори прозорците на долния етаж още преди шест часа, след това се качи до спалните и се готвеше да натисне бравата на вратата на стаята, в която те спяха. В този момент ѝ се стори, че чува вътре дишането на хора. Тъй като беше стара и обува чехли, тя бе дошла дотук, без да вдига никакъв шум, и сега се приготви незабавно да се отдалечи, но после си помисли, че слухът ѝ може би я е излъгал и пак се върна при вратата и леко опита бравата. Бравата беше развалена, ала от вътрешната страна бяха подпрели вратата с някаква мебел и тя успя да я отвори само един-два инча. През процепа между капациите лъч утринна светлина падаше върху лицата на двамата, потънали в дълбок сън. Близко до бузата на Ейнджъл устните на Тес бяха леко разтворени като полуразцъфнало цвете. На пазачката направи впечатление невинният им вид и елегантните дрехи на Тес — роклята ѝ висеше върху един стол, до нея копринените ѝ чорапи, хубавият чадър и другите дрехи, с които бе дошла. Пазачката очакваше да намери тук скитници и беше възмутена от нахалството им, но скоро се разочувства, понеже ѝ хрумна, че това може би са двама влюбени от благороден произход, които са си пристанали. Тя затвори вратата и се

отдръпна така тихо, както бе дошла, а след това отиде да разкаже на съседите за странното откритие и да се посъветва с тях.

Не беше минала и минута, откак тя излезе, и Тес се събуди, а след това и Клер. И двамата имаха чувството, че нещо е смутило съня им, макар че не знаеха какво. Безпокойството им се усили. Веднага щом се облече, той внимателно разгледа поляната през тесния процеп на прозореца.

— Ще трябва да тръгнем веднага — каза той. — Времето е прекрасно. Имам чувството, че в къщата има някой. Но както и да е, жената непременно ще дойде днес.

Тя пасивно се подчини и след като подредиха стаята, взеха малкото вещи, които носеха със себе си, и потеглиха безшумно. Когато стигнаха до гората, Тес се обърна да погледне къщата за последен път.

— Прощавай, дом на щастието! — каза тя. — Аз едва ли ще живея повече от няколко седмици. Защо не останахме тук!

— Не говори така, Тес! Ние скоро ще напуснем тоя район. Ще продължим да вървим направо на север, както по-рано. Никой няма и да помисли да ни потърси там. Ако въобще ни търсят, ще ни търсят в някое от уесекските пристанища. А когато отидем на север, ще се доберем до някое пристанище и ще заминем.

Тя се съгласи с този план и те продължиха право на север. Бяха си отпочинали хубаво в имението и сега имаха сили да вървят. Към обяд на пътя им се изпречи Мелчестър — градче с много кули. Той реши следобеда да си починат в малка горичка и да продължат под прикритието на мрака. Привечер Клер както обикновено купи храна и започнаха нощния си поход към осем часа преминаха границата между Среден и Горен Уесекс.

Тес не за първи път вървеше направо, без пътища, и проявяваше старата си сръчност в пътуването. Но трябваше на всяка цена да минат през старинния Мелчестър, за да пресекат голямата река по градския мост. Към полунощ тръгнаха по пустите улици, тук-там осветени от няколко лампи, като избягваха да вървят по паважа, за да не се чуват стъпките им. Отляво смътно се издигаха красивите катедрали, но сега двамата не им обръщаха никакво внимание. Като излязоха от града, повървяха няколко мили по шосето, което ги доведе в открита равнина.

Макар че небето бе забулено с гъсти облаци, разсеяната светлина на късче луна досега им бе помагала малко. Но луната потъна някъде,

облаците сякаш се спуснаха над главите им и нощта стана тъмна като в рог. Независимо от това те намираха пътя и се придържаха колкото може повече към крайпътната трева, за да не вдигат шум. Това не беше трудно, тъй като край пътя нямаше никакви плетове или огради. Наоколо им се простираше открита пустош, потънала в мрачна самота, а над нея духаше хаплив вятър.

Те вървяха така пипнешком още две-три мили, когато изведнаж Клер почувствува, че пред тях, сякаш израснала сред тревата, се издига някаква гигантска постройка. Те едва не се бяха блъснали в нея.

— Що за чудовищно място е това? — запита Ейнджъл.

— Чуй как бучи! — каза тя.

Той се заслуша, вятърът свистеше през постройката с някакъв силен глух тон като звука на гигантска еднострунна арфа. Никакви други звуци не идваха до ушите им. Клер пристъпи една-две крачки, вдигна ръка и опипа отвесната повърхност на постройката. Изглеждаше, че е направена от огромен монолитен каменен блок. Опипвайки го по-внимателно, той откри, че това е колосална правоъгълна колона. Протягайки ръка вляво, той докосна друга подобна колона. Някъде над главите им нещо правеше черното небе още по-черно — приличаше на огромна напречна колона, която свързваше другите колони. Те предпазливо влязоха през тази врата. Стъпките им меко отекнаха по земята, но изглежда, че двамата още бяха на открито, сградата нямаше покрив. Тес изплашено стаи дъх, а Ейнджъл с недоумение каза:

— Какво ли е това?

Опипвайки встрани, те срещнаха друга колона, висока като кула, четвъртата изстудена като първата, след нея трета, четвърта. Тук нямаше нищо друго, освен врати и колони, някои свързани помежду си с напречни колони.

— Същински храм на ветровете! — каза той.

Следващата колона стоеше самотна, други образуваха трилит, трети лежаха на земята и бяха толкова широки, че по тях можеше да мине карета. Скоро им стана ясно, че се намират в гора от монолити, издигащи се сред тревистата равнина. Двамата постепенно стигнаха до центъра на тази обител на нощта.

— Това е Стоунхендж! — каза Клер.

— Езическият храм ли?

— Да. По-стар от вековете, по-стар от д'Ърбървиловци! Е добре, какво ще правим сега, скъпа? Можем да продължим и да потърсим убежище по-нататък.

Но сега Тес бе наистина изморена. Тя се отпусна върху продълговатата плоча, която лежеше наблизко, защитена от вятъра от една колона. Целият предишен ден слънцето бе сгрявало този камък и сега той бе топъл и сух — приятен контраст с околната негостоприемна и хладна трева, която бе навлажнила обувките и полите ѝ.

— Не искам да вървя по-нататък, Ейнджъл — каза тя и потърси с ръка неговата. — Не можем ли да останем тук?

— Страх ме е, че не. През деня Стоунхендж се вижда от много мили разстояние, макар и сега да не ти изглежда така.

— Спомни си, че един от роднините на мама беше овчар по тия места. А в „Талботейз“ ти ми казваше, че съм била езичница. Значи, сега съм си в къщи.

Той коленичи до проснатата ѝ фигура и долепи устни до нейните.

— Спи ти се, нали, скъпа? Струва ми се, че си легнала върху олтар.

— Тук много ми харесва — прошепна тя. — Така е тържествено и самотно — след моето голямо щастие, — а над главата ми няма нищо друго, освен небе. Струва ми се, че на света няма други хора, освен нас двамата и не бих искала да има — освен Лиза-Лу.

Клер реши, че тя може да си отпочине тук, докато се развидели, покри я с палтото си и седна до нея.

— Ейнджъл, ако нещо ми се случи, ще се грижиш ли вместо мен за Лиза-Лу? — запита тя, след като дълго се бе вслушвала във воя на вятъра между колоните.

— Да.

— Тя е толкова добричка и така простосърдечна и чиста. О, Ейнджъл, ако ме изгубиш — а ти скоро ще ме изгубиш, — бих искала да се ожениш за нея. О, да си такъв да го направиш.

— Ако те изгубя, губя всичко. И освен това тя ми е балдъза.

— Това няма значение, скъпи. В Марлот хората често се женят за балдъзите си, а Лиза-Лу е така мила и сладка и расте така красива! О, когато се превърнем в сенки, с готовност бих те споделяла с нея. А ти можеш да я възпитаеш и да я образоваш, Ейнджъл, да я подготвиш само

за себе си!... Тя има всички мои хубави черти и нито една от лошите — и ако тя би могла да стане твоя, бих имала чувството, че смъртта сякаш не ни е разделила... Е добре, казах ти го... няма да ти споменавам повече за това.

Тя млъкна, а той потъна в размисъл. Далеч на североизток между колоните се появи равна ивица светлина. Еднообразният похлупак от черни облаци се повдигаше цял, като капак на тенджерата, и пропускаше раждащия се ден около хоризонта. Надвисналите над главите им монолити и трилити започнаха да се очертават ясно на проблясъка на зората.

— Тук на бога ли са принасяли жертви? — запита тя.

— Не — отвърна той.

— А на кого?

— Мисля, че на слънцето. Ето, онзи самотен камък там — той е поставен точно по посока на слънцето и то сега ще изгрее зад него.

— Сетих се за нещо, скъпи — каза тя. — Спомняш ли си, че преди да се оженим, ти не се бъркаше в нищо, в което аз вярвах? Но независимо от това аз знаех какво мислиш и мислех като тебе — не поради някакви особени мои причини, а просто защото ти мислеше така. А сега кажи ми, Ейнджъл, вярваш ли, че след смъртта ще се срещнем отново? Искам да зная.

Той я целуна, за да избегне отговора.

— О, Ейнджъл, имам чувството, че това значи „не“! — каза тя с потисната въздишка. — А аз така исках да те видя отново — така много, така силно! Значи, няма да се срещнем — нито дори аз и ти, Ейнджъл, които се обичаме толкова много?

Подобно на един по-велик човек от себе си, той не отговори на решителния въпрос в решителния момент и те отново се смълчаха. След една-две минути дишането ѝ стана по-равномерно, ръката ѝ се отпусна в неговата и тя заспа. В светлината на бледата сребриста ивица на източния хоризонт дори далечните части на Голямата равнина изглеждаха черни и близки и целият огромен пейзаж доби отпечатъка на сдържаност, смълчаност и колебание, който е характерен за минутите преди разпукването на зората. Правите и напречни колони на изток, големият камък на слънцето във форма на пламък зад тях и камъкът за жертвоприношения сред тях се чернееха на фона на светлината. Скоро нощният вятър утихна и трептящите локвички в

малките вдлъбнатини на камъните застинаха. Същевременно някъде далеч на изток нещо се раздвижи — една малка точица. Това беше главата на човек, който се приближаваше към тях откъм падината зад камъка на слънцето. Клер се упрекна, че не бяха продължили пътя си, но при сегашното положение реши да не мърда. Фигурата се приближаваше право към кръга от колони, сред който те се бяха приютили.

Той чу шум от стъпки и зад себе си. Обръщайки се, видя друга фигура над проснатите колони. След това, преди да се усети, отдясно, под един трилит, се показва още един човек, а отляво — четвърти. Зората освети лицето на човека, който идеше откъм запад, и Клер успя да види, че той е висок и върви твърдо като войник. Те се приближаваха решително, с определена цел. Значи, разказът ѝ е бил верен! Скачайки на крака, той се огледа за някакво оръжие, за случаен камък, за начин за бягство — за каквото и да е... Но в това време най-близкият мъж беше вече до него.

— Безполезно е, сър! — каза той. — Ние сме шестнадесет души в равнината и цялата околност е вдигната на крак.

— Оставете я поне да поспи — шепнешком помоли той мъжете, които ги бяха заобиколили.

Те за пръв път я видяха къде лежи и не възразиха, а застанаха и започнаха да я наблюдават, стихнали и неподвижни като околните колони. Той отиде до камъка и се наведе над нея, хващайки бедната ѝ малка ръчичка. Тя сега дишаше бързо и слабо като дете. Те продължиха да чакат. Светлината се усилваше и лицата и ръцете им бяха като посребрени, а телата им тъмни, камъните блестяха в сиво-зеленикави отънъци, а равнината приличаше на огромна маса от сенки. Скоро един лъч освети неподвижната ѝ фигура, надникна под клепачите ѝ и я събуди.

— Какво има, Ейнджъл? — запита тя, стряскайки се. — За мен ли са дошли?

— Да, скъпа моя — каза той. — Дойдоха.

— Така и трябваше да стане — прошепна тя. — Ейнджъл, аз почти се радвам... да, радвам се! Това щастие не можеше да трае дълго. То беше прекалено голямо. Аз му се наситих, а сега не искам да живея, когато започнеш да ме презираш!

Тя стана, оправя дрехите си и се приближи към мъжете, които не
бяха се помръднали от местата си.

— Готова съм — спокойно каза тя.

LIX

Една юлска сутрин светлите и топли лъчи на слънцето къпеха Уинтънстър, този прекрасен старинен град, някогашна столица на Уесекс, разположен сред хълмове и падини. По стрехите, керемидите и каменните стени на къщите обвивката от мъх почти бе изсъхнала. Водите на поточетата, криволичещи из ливадите, бяха спаднали, а по наклонената главна улица откъм Западната врата до Средновековния кръст и от Средновековния кръст до моста лениво метяха и чистеха улиците, както обикновено се прави в пазарен ден.

Както знае всеки жител на Уинтънстър, от Западната врата пътят се издига право нагоре в продължение на точно една миля, като къщите постепенно остават назад. По този път от предградията на града се зададоха двама души. Те вървяха бързо, сякаш не чувствуваха наклона — не го чувствуваха не защото преливаха от сили, а защото бяха потънали в дълбок размисъл. Те бяха поели по този път, излизайки от тясна вратичка с решетки в една висока стена надолу по пътя. Сякаш бързаха да се отдалечат от къщите и хората и това беше най-лесният начин. Макар да бяха млади, те вървяха с наведени глави, а слънчевите лъчи безжалостно се присмиваха над скръбната им походка.

Това бяха Ейнджъл Клер и висока девойка в разцвета на младостта си — полудете, полужена, — живо копие на Тес, малко по-слабичка от нея, но със същите красиви очи — балдъзата на Клер, Лиза-Лу. Бледите им лица сякаш се бяха стопили наполовина. Те вървяха, хванати ръка за ръка, без да продумат дума, а наведените им глави напомняха картината на Джото „Двамата апостоли“.

Бяха стигнали почти до върха на големия Западен хълм, когато часовниците в града удариха осем. И двамата трепнаха при звука, повървяха още няколко крачки и стигнаха до белия километражен камък, който се открояваше на зеления фон на тревата — тук пътят минаваше през ливади. Навлязоха в ливадата и подчинявайки се на непреодолима сила, внезапно спряха, обърнаха се и зачакаха вцепенени до камъка.

Оттук се разкриваше необятна гледка. В долината при нозете им лежеше градът, който току-що бяха напуснали. Като на изометричен чертеж се открояваха високите сгради — широката катедрала с кулата си, с нормандските си прозорци и с дългите си крила и хол, островърхите кули на църквата „Св. Тома“ и на колежа, а вдясно — кулата на старинния приют, където и до ден-дневен скитникът може да получи хляб и чаша бира. Зад града се издигаше закръгленият хълм Света Катерина, зад него се редяха пейзаж след пейзаж, докато хоризонтът се изгуби в ослепителния блясък на слънцето.

На фона на далечните ливади пред другите градски сгради се издигаше голямо тухлено здание с равен сив покрив и редица малки прозорчета с решетки, които навяваха мисли за плен и със своя строг вид контрастираха на причудливите линии на готическите сгради. От пътя го закриваха тисови дървета и вечнозелени дъбове, но оттук то се виждаше достатъчно ясно. Вратичката, от която двамата преди малко бяха излезли, беше в стената на това здание. В средата на сградата, на източния хоризонт, се издигаше грозна осмоъгълна кула с плосък покрив и гледана от това място, откъм сенчестата ѝ страна срещу светлината, тя беше единственото петно сред красотата на града. И все пак очите на двамата виждаха именно това петно, а не красотата.

На корниза на кулата бе прикрепена висока мачта и те не отделяха очи от нея. Няколко минути след като удари часът, нещо бавно се плъзна нагоре по мачтата и се отпусна на вятъра. Беше черен флаг.

„Небесното правосъдие“ беше упражнило своята власт и „Бащата на безсмъртните“, както го нарече Есхил, привърши своята игра с Тес. Без да знаят нищо, рицарите и дамите на рода д'Ърбървил спяха в своите гробници. Двамата безмълвни пътници сведоха глави до земята сякаш в молитва и дълго стояха така съвсем неподвижни, а флагът продължаваше да се развява в тишината. Веднага щом намериха сили, те се изправиха, отново се хванаха за ръка и продължиха пътя си.

Издание:

Томас Харди
Тес от рода Д'Ърбървил

Английска
Трето издание

Thomas Hardy
Tess of the d'Urbervilles
A Pure Woman
London, Macmillan & Co. L.T.D.

Превод от английски: В. Измирлиев, Л. Велинов
Редактор: Христо Кънев
Рисунка: Иван Къосев
Оформление: Асен Иванов
Художник-редактор: Ясен Васев
Техн. редактор: Олга Стоянова
Коректор: Людмила Стефанова, Евдокия Попова

Дадена за набор октомври 1981 г.
Подписана за печат декември 1981 г.
Излязла от печат януари 1982 г.
Формат 60x90/16
Печатни коли 23,75. Изд. коли 23,75. Усл. изд. коли 23,82.
ДИ „Народна култура“, София, 1982 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.